

GARASOS ARISZTOKRÁCZIA

REGÉNY

**ÍRTA
VAS GEREKEN**

BUDAPEST, MÉHNER VILMOS KIADÁSA, 1887.

TARTALOM

A három diplomás ember.	
Ujjászületés.	
A bátya.	
A régi ösmerősök.	
Hétköznapi.	
Ünnepnapon.	
A makkhetes.	
Látogatás Faddi uramnál.	
Frau Rézi.	
Adolf urfi.	
A jogászok.	
Meglepő barátság.	
A mérnök.	
A tápintézetbeliek.	
Az ólomhuszas.	
Férj és feleség!	
Váltóleczkék.	
Az erkélyes ház.	
A rébusz.	
A megtört hiuság.	
Gőzösön Pestre.	
Bátorság.	
A jurateria.	
Férjemuram és feleségem asszony.	
Ujabb elhatározás.	
A bonczteremben.	
A császárfürdő.	
A harmadik diploma.	
A lelki betegek.	
A vendég.	
A megfejtett talány.	

A három diplomás ember.

Pénzen vettem e tárgyat, sietek kidolgozni; mert rám savanyodik, vagy valamely regénygyártó kollégám mástól meghallja, s belevesztem pénzemet, s utána nem kiálthatok az atyafinak, hogy lopott portékát árul; mert a törvény védelmez birkát, káposztafejet, kapanyelet, - *gondolatot nem*. - Ilyen portékája olyan kevés embernek van, hogy nem volt érdemes a törvényhozásnak ennek megvédéséről töprenkedni.

Sokszor kérdezték tőlem, (hihetőleg mástól is,) hogy honnét szedem a sok agyafurt komédiát?
- Az ilyen kérdésre megközelítő példában feleltem ekképpen:

Mindenki tudja, hogy a lapokban jutalmat tűztek ki a legjobb tíz adomára. Amit pénzért vesznek, annak értéke van, s azt is tudják, hogy mi az adomákat eladjuk. Az író szinte fölírhatná, ha amugy is nem tudnák, hogy a ki mit, köznyelven szólva: „*bomlottat*” tud, - hozza el az íróhoz, az talán ad érette valamit; mert az megint el is tudja adni.

Hogy miként jutottam az elmondandó történethez, e fejezetből meglátja az olvasó, ki a legrongyosabb két forintját, melyen sem a mészárszékekben, sem a pagát ultimóban odább adni nem tudott, elküldte nekem, hogy érette kikürtöljem hazafinak, s ráadásul kirázzam lábából a köszvényt, mit bizonyosan nem nálam vásárolt, és nem is rongyos bankóért kapott.

Kinek mi köze hozzá, mikor, elég az hozzá, hogy egyszer én is kiadtam egy hónapos szobát, kiírván a hirdetésben, hogy az illető egyedül egymaga lakjék; mert a pesti házaknak közfalain szóról-szóra beteljesedik, mit a velencei palotákról mondtak, hogy *füleik* vannak, vagy még inkább *szájuk*; mert ha én szobámban tüsszszentek, úgy áthallik a szomszédhoz, hogy az „*egészségemre kívánja*”. A kikötés által elkerülhetőnek véltem, hogy tözsomszédságomban nem fognak beszélgetni; mert már arra is tudok esetet, hogy egy jó barátomnak fölmondta a háziur a szállást, mert éjjel hortyogott, s a vékony falon át éppen a házi urat verte föl a lelkek órájában.

A hirdetés után másodnapra egy tisztességes, körülbelül huszonhat esztendő fiatalember fogadta ki a szállást. Nő-olvasóim kedvéért készséggel leírnám tetőtől talpig, ha ő lenne e regénynek szerelmes hőse; de mivel azon szerep főleg másnak jut, a festéstől elállok, különben is igaz marad, hogy a férfi elég szép, ha valamivel türhetőbb arcza van az ördögénél; mert amely férfin az öltözködési gond nagyon meglátszik, higgyék el a szép olvasónők, férfinak épp oly kevésbé alkalmas a becsületes küzdelemre, mint nem használják késnek a keményített inggallért, melytől pedig az arslán is félti a fülét, hogy elvágja.

- Ön egyedül fog lakni? Kértem a fiatalembert.

- Egyesegyedül, uram, - mondja a fiatalember keserű mosollyal, - egész életemben *egyedül* voltam.

- Nem szabad kétségbeesni, fiatalember! Mondám jó akaratú figyelmeztetéssel az észrevett keserűség ellen.

- Szoktam magamat a sok *péntekhez*, - mondja egészen derülten az új lakó; mert, - önnek engedelmével legyen mondva, - én úgy jártam az életben, mint a Sau Nihli-ben az a kártya, melynek párját eldugják, s akinél megmarad, az asztalhoz vágja.

- Szabad tudnom: kegyedet hogy hívják?

- *Vidor Istvánnak*.

- A legjobb kedvű név, mit önnek a sors adhatott.

- Veszekedő pajtásnak adta a sors, uram, de nem panaszkodom; mert ideérkeztem előtt, láttam két boltfeliratot, az egyikén ezt olvasom: *Csizmadia* János polgári *szabó*, - s valamivel odább: *Szabó* János *csizmadia*. Tökéletesen megnyugodtam nevemre nézve, - mert ha a sors czéhbéli mesteremberekkel is így gorombáskodik, miért nézne engemet külön embernek?

Tovább nem kérdezősködtem, - tudom diákkoromból, hogy gyakran boszszankodtam, ha a profeszszor éppen én tölem akart kérdezni valamit olyan órában, mikor a diákleánynek nincs kedve konverzálni. Ő tisztelettel távozott, bucsuzás előtt tisztelettel kérvén, engedném meg, hogy érkezendő leveleit a levélhordó hozzám beadhassa, ha ő foglalkozása miatt itthon nem lenne.

Nem tagadom, első találkozásunk érdeket költött a fiatalember iránt, hasonlított azon fajta emberekhez, kik a sorstól a czukrot igen ritkán és igen nyers alakban, csak úgy - *sárgarépában* kapják, s az olvasó magáról tudhatja, hogy ettől csak a madarak fütyölnek, nem pedig az ember. Föltettem, hogy a - fiatalembert: szemmel tartom, s ha kegyelemosztogatási máz nélkül tehetem, közelítek hozzá. Ó, ne higgye az olvasó, hogy egy perczre is azt gondolám, hogy nem tudom miben, elbizhatnám magamat. Agyam, történetesen ott legkeményebb, hol másoknál ötven éves korukban is *leglágyabb*, - s mondhatni, az enyém abban keménykedett meg, hogy csak az érdem előtt emelintém meg süvegemet, ekképp a takaró alatt a csont jól megkeménykedett.

Lakóm csöndes volt, mint egy kamaldulenzis, csendesén jött, csendesén távozott, - s ha meg nem állítam egy-egy szóra, tiszteletteljes köszöntéssel haladt el mellettem.

Hetek mulva jutott eszembe, hogy még nem tudom, lakóm a kenyérkereső-osztálynak melyik neméhez tartozik? vagy mint egykor Füredi Mihály barátommal beszélgetve, osztályoztuk az embereket, hogy reggeli, délbeni, délutáni vagy esteli komédiás? mert - mint akkor fölfedeztük, a fűszeres reggel korán kezdi a komédiát, egy garas áru olajért mondja, hogy *alázatos szolgánk*. A rőfös kereskedő néhány órával későbbben vallja magáról ugyanezt, az ügyvéd tisztől tizenkettőig, a vendéglős csak délben kezdi az alázatosságot, a kávé ebéd után, a pénzkupecz hol délelőtt, hol délután, végre elnyugszik a nap, s a színészen a sor, csak hogy az őszintén mondja, hogy komédiázik, s a gaznyelvek ő iránta azért kiméletlenebbek; mert más nem hiszi komolyan, hogy egy garas áru olajért alázatos szolgálja a szurkosképű vargainasnak.

Betoppan a postás, lerakja leveleimet, - aztán kér, hogy az utolsót adjam: tekintetes Vidor István ügyvéd urnak.

Tehát az én lakóm ügyvéd! Hihetőleg segéd egy fogasabb ügyvéd mellett, ki a nagyvilág tengerében a segédekkel a keszegeket és potykákat fogatja, ő maga már csak a tokokat és harcsákat halászsza. Bizony megsajnálтам a fiut; mert a tokos és harcsás ügyvédek mennykőmódon értik, hogy a megszorult ember élhettlenebb a nyomtató-lónál, melyről tudjuk, hogy a legjava szemet eszi, míg az öreg ügyvéd csak a haltüskét és halfejet dobálja segédeknek.

A levelet személyesen adtam át lakómnak. Ő megköszönte, és ismételve kért, hogy fogadjam el máskor is a leveleket, ha ez nem alkalmatlan.

Két hét mulva a postás átadván leveleimet, egyet mutatott a többi között, hogy adnám át lakómnak; mert az ő ajtaját zárva találta. Megnéztem később a czimiratot, s föltűnt, hogy a levél Vidor István *mérnöknek* volt czimezve. Hát ez kicsoda? Kérdem önmagamtól. A szobát egy embernek adtam ki, s amint emlékeztem, a multkori levél ügyvédnek szolt; miképpen vetődött ide egy határcövekelő mérnök?

Nem sokára az előszobának ajtónyikorgását hallám, kivittem a levelet, hogy átadjam a lakónak.
- Tekintetes Vidor István mérnök urnak. Olvasám föl a czimet, s kérdém: Önnek szól e levél?

- Igen!... válaszolt ő mosolyogva, - köszönöm.

- Szívesen!... mondtam, s megjegyzés nélkül váltunk el egymástól.

Boszszankodtam, hogy emlékezőtehetségem cserben hagyott, bizonyosan a multkor is *mérnöknek* volt czimezve, s én elfeledtem; pedig ritkán járok így, mert bár igaz, hogy a neveket rendesen elfeledem, s egy kedves ösmerősömről ma sem tudom bizonyosan, hogy Hideghnek hívják-e vagy Meleghnek, és hogy remekül eltalálom, hogy az ellenkezőt irván, leveletem az illető póstás csak gyanításból juttatja kezéhez; de már egyébre dicséretre méltó részletességgel emlékezem; mert, például, most is tisztán látom, hogy 1847-ben febr. 2-án a pesti német színház leégvén, a városi fecskendők közül egy sem ért fel a második emeletig, - hogy feledhettem el, hogy az én lakóm voltaképpen mérnök.

Ismét eltelt néhány hét, a cseléd több levelet helyezett elém. Azonnal keresgéltem, hogy van-e lakómnak levele? Az utolsó levél neki volt czimezve: Tekintetes Vidor István *orvostudor* urnak.

Kezdtém részeg lenni.

Ügyvéd, mérnök, orvos! Ez új nemű háromság. Az ügyvéd a bőrét huzza le az embernek, s talán az orvos így könnyebben bánik el vele, ha a kenőcsöt a nyers husra keni. De mi szükség a mérnökre? Egy öl hosszú, kétlábnyi széles gödörhöz a sirások nem járnak az egyetemre két-esztendei tudományért. Már látom, hogy úgy járok, mint egy külföldi író, ki azon hangulatot szedte magára, aminő személyt leírt, s ha a dél grófon kapta, meg nem tudta enni a gombócot.

Lestem, mikor érkezik haza az én lakóm.

- Levele van, barátom-uram, - mondtam - tekintetes Vidor István *orvostudor* urnak van czimezve.

- Az én vagyok.

- Nevessen ki, barátom, - mondtam - megesküdtem volna, hogy a multkori levélen ön mérnöknek volt czimezve, s még előbb ügyvédnek.

- Igenis, - én ügyvéd, mérnök és orvos vagyok egy személyben.

- A jég hátán is megél ön, - barátom, - ön olyan, mint a vadrécze, járhat szárazon, uszik a vízben és röpül a magasban.

- Nem tökéletes a hasonlítás, - jegyzi meg ő, - én csak olyan meglőtt vad récze vagyok, mely sem a gyepen járni, sem uszni nem tud, - a sás között vergődöm, s világosan hallom, hogy a sors, ez a jól betanított vizsla, utánam szaglál.

- No de három diplomával, barátom,...

- A harmadikat még nem válthattam ki, uram, - mondja a fiatalember, - fél esztendeig kell zene- és nyelvórákat tanitanom, hogy összekapargassam az orvosi diplomának árát.

- Hány nyelvet tud ön?

- Körülbelül hetet.

- Szerencsés ember, - mondtam, nem éppen irigykedés nélkül, - ön hét nyelven beszélhet, és hét országra szólhat.

- Fordítsuk meg! Szerencsém, hogy csak egy nyelven jóllakhatom, uram, - különben orvosi diplomámat soha sem tudnám kiváltani.
- Most jut eszembe, hogy az orvosi diploma nevezetesen drágább, mint a többi.
- Ügyvéddé lettem egy aranyért, mérnökké hasonlóan egyért; hihetőleg azért, mert a czivakodók a bankjegyre, a birtokosok a határra maguk is vigyáznak; hanem a beteg kénytelen vakon megadni magát az orvosnak, megél vagy belehal: azért a fakultás ezt a nagy szabadalmat drágábbért adja.
- Vallja meg, a három pálya közül melyiket szereti voltaképpen?
- Az orvosit, uram.
- Miért lett ön akkor előbb mérnök és ügyvéd?
- Nem hasonlítok Börne németjéhez, ki ha a frakkjára pecsét esik, kész megtanulni a vegytant, hogy a frakkból a pecsétet kivehesse, holott mire megtanulja a vegytant, a frakk régen özszeszakadt.
- Ugy különös ok kényszerithette önt e fáradságos vállalkozásra.
- Félig egy szerető anya, félig pedig egy kötözni való bolond nagybátya.
- Meszsze kényszeritem önt, kedves barátom...
- Észreveszi ön, hogy idejét lopom, ön dolgozni szeretne...
- Soha se sajnáljon engem, barátom, - ha én önt faggatom, egyszersmind dolgozom, - s őszintén kívánom, hogy hallatlan agyafurtságot beszéljen, - hacsak mással nem szerződött.
- Mire? kérdi ő kíváncsian.
- Hogy elmondja élettörténetét; mert csak nem képzelem ön, hogy az író egyfolytában képes legyen a négy fal között köteteket öszszefirkálni, ha az életet akarja rajzolni. Elhiheti ön, hogy a legjobb adatokat az utcán szedjük fel. Nem szerződött senkivel?
- Ez azt jelenti, hogy történetem érhetne valamit?
- Miért ne? Mi kereskedők vagyunk, veszünk jó kedélyű öregeket, vén gazembereket, haszon-talan naplopókat, becsületes ügyetleneket, üres fejű bambákat, - minél vadabb, annál jobb, most ilyen példányok a legkeresettebbek. A nyersanyagot kidolgozzuk, - a filkó csak annyit beszél, amennyit neki megengedünk, a gazember nekünk gazkodik napszámban, aztán kihuz-zuk az irodalmi deresre; elverjük puhára, hogy rettentő példát mutassunk az olvasónak, s kijusson az erkölcsi elégtétel. Mi a titkot kiszaglásszuk, kezünkben az ostor, azzal büntetünk, s mindezt kötetszámba eladjuk egy forintért. Komolyan beszélek, megveszem az ön történetét.
- Ne beszéljünk áráról, - meglehet, nem ér egy fillért.
- Az az én dolgom, - mondtam a fiatalembernek, - mindennek van értéke. Ön kidobja a rongyot az ablakon, fölkapja a rongyszedő, eladja a papírgyárosnak, az papírt készít belőle, arra bankót nyomnak, s önt kifizetik vele egy hónapi tanításért, és szívéhez szorongatva viszi haza. Hohó, *tripla* barátom...
- Mégcsak *duplex*...
- Mindjárt *simplexnek* mondom, ha föl nem csap.
- Fél tréfa, fél komolyság, - Isten neki, - mikor nem lesz önnek okosabb dolga, elbeszélem élettörténetemet.

- Egészen komolyan, most a nagykereskedővel beszél ön.
- Csináljon történetemmel, ami tetszik, - egy próbaórát beszélek, s ha parancsolja, tovább folytatom.
- Kész az alku, - estére beszélgetünk.
- Mint az ezer egy éjszakában.
- Mindjárt kész az első bekezdés, amit idáig beszéltünk, kikerekitem egy fejezetre, s azonnal czimet is adok neki.
- Ez már érdemelne czimet?
- Czimet?
- Igen, ami portékáinknak legnagyobb keletet a czim szerez. *Száz aranyat egy bolháért!* Így árulják a bolhaport, s a kíváncsi közönség özönnel tódul a kikürtölt portékára.
- Bizony megnevettet a tekintetes ur.
- Hisz én komolyan beszélek, és csak az üzleti fogást beszélem el önnek.
- Mi czimet adhatna a tekintetes ur eddigi elbeszélésemnek?
- Óh, - járatlan ember! Ön nem is gondolja, hogyan markol a könyvárus boltba tévedt ember a zsebébe, ha a bekezdésnél szemébe ötlük e sokat ígérő czim: *A három diplomás ember!*

Ujjászületés.

Méltóztatott tán hallani, - kezdi lakóm az elbeszélést, - hogy a halak között, legostobább a fogas, a legkisebb horoggal meg lehet fogni; mert amint megérzi szájpadrólásán a vékony vasat, ijedten megáll, pedig csekély erőlködéssel elszabadulhatna. E példát tessék rám alkalmazni, - én a fogasnál is ostobább hal lettem volna tizenhatsz éves koromig; mert jó anyám hosszú özvegyisége alatt kettőre tanított: *Fejhajtó légy, édes fiam!* - aztán: *Okosabb embertől kérj tanácsot.*

Uram, - egy szindarabban hallám, hogy az ökör azért marad ökör; mert szarvai vannak, nyakát mégis igába hajtja, s ha nagy a teher: *öklelés* helyett *bőg*. Bennem a jóra való ösztönt a tulságos engedelmesség megölte. Szegény jó anyám, mint inggalléromat, lelkemet is kivasalta, s olyan alakra nyomta, amire kívánta: lett belőlem engedelmes, jó gyermek. - Az asztalnál szépen fölraktam kezeimet, jó kézcsókoló és köszönő gyermek voltam, imádkoztam, s azt hittem, hogy az elmondott miatyánkokkal már eléggé megszolgáltam a mindennapi szükségést. Ha egy tócsát láttam, megkérdeztem valakit, hogy elkerüljem-e vagy keresztülgázolhatom? De eszem elaludt az engedelmesség- és jó tanácskérésben, s mikor kedves anyám hirtelen meghalt, táltott szájjal néztem körül, hogy jön-e már valaki, akinek engedelmeskednem kell, s a kitől jó tanácsot kérek.

Anyám nyugdíjból élt, abból taníttatott. Már elvégeztem a nyolcz iskolát, s pályát kellett volna választanom. Eddigi életem nagy engedelmességében anyámtól vártam, hogy megparancsolja: mi legyek? Egytől féltem, hogy bedugnak valami uradalomba, hogy legyek íródiák, mérjek zabot, tanítsam a tisztartó udvarában a vizslakölykeket, s ha még tanulatlanok, alkalmilag én fogok beuszni a tóba, hogy a kormányzó ur által meglőtt vadludat hozzam ki, s ilyen készséges szolgálatért valamikor kineveznek ispánnak. - S ha zöldnek hiszem azt a *kéket*, amit föllebbvalóim *zöldnek* mondanak: halálos holtig kenyeret adnak. Mondom, e pályától irtóztam; mert ezt tapasztalásból ösmertem, - hanem, szerencsémre, atyám szavait anyám kegyeletesen emlegette, hogy ha ezer fia volna, mind az ezeret egyenkint lödöznék agyon, ha ezt a pályát választaná. Anyám egykor apámtól tanulhatta a nagy *engedelmességet*, s nem ok nélkül reméltem, hogy nem erőszakol a konvenciók kenyerére.

Mi lehetnék? Kérdezgettem néha, s e kérdésekre megfoghatatlan azt a feleletet kaptam, hogy mi *ne legyek*. Észreveheti ön rajtam az elpirulást, - mert jó anyámról kegyeletlen szólok; de hisz ő a jóságnak megtestesülése volt, mikor mondá, hogy az ügyvédet és mészárosot bizonyosan elviszi az ördög. Mi baja volt a prókátorokkal, - nem tudom, - a mészárosokról már nyugodtabban hiszem, hogy száz mészáros nem enné meg, amennyit egy elcsip a fontból. A mérnökökről még szigorubban ítél, - azt mondá: a másvilágon büntetésül tüzes lánczczal fognak mérni, - s merhettem volna-e kiejteni e szót, hogy e veszedelmes mesterséghez lenne kedvem.

Titkon örültem, hogy anyám megparancsolja, hogy orvos legyek. Szegény jó anyám padlásának ablakán dült ki a patikaszag. Bodzavirág, pipitér, papsajt, pöszércze, fodormenta, fehér mályva, vad kömény és temérdek más fű száradt a padláson. Az éléstárban sótalan szalonna, nyulháj, szarvaszsir, rozspálinka, - meg nem tudom, mi és hányféle szer külön fiókokban elosztva várt alkalmazásra, - s gyógyította velük tiz falunak népét, mely együgyűségében nem szeret olyan orvosságot, mit üvegből s óránként egy kanállal adnak be. A falusi ember itczeszámra akar inni, úgy, hogy az a kérges tenyerű asszony úgy megkenje, hogy a nyögésére öszszeszaladjanak az ablak alatt a falubeli kutyák. Ez a neki való orvosság, *ezt érzi!* Sohasem

feledem el anyámat orvosi szerepében. Most is látom, hogyan bánt a nyavalygókkal, velük sirt, velük nyögött, megizlelte előttük a főzeteket, a keserűt úgy itta, mint az édes ürmöst, s a beteg bizalommal nyelte le. E szerint az orvosságtól vagy a bizalomtól gyógyult meg. Idejekorán megszoktam a szenvedők iránt a részvétet, a velük való bánást, - tapasztalatból tanultam meg, hogy az ügyetlent kérni, rábeszélni kell, s hogy milyen hatása van, ha kedélyesen azt mondja az ápoló a nyöszörgőnek: *kend bizony nagy számár.*

Anyám hirtelen meghalt, s mint mondani szokás: *egyedül álltam a világban.* - Körültekintettem, hogy jöjjön valaki és kormányozzon; mert anyám főleg az engedelmességre tanított. Összeturkáltam apámnak iratait, azok között találtam egy tintafoltos levelet, mely apámnak kézírása volt; de leöntve olajjal, s meglehet, hogy illető helyére e miatt nem küldte el. A levélnek tartalmát elmondhatom:

Hallod-e, te, életterlen!

Életemben ez az utolsó papirdarab, mit tőlem kapsz, - ezt is sajnálom, mert egy krajczárt megér, s ha az árát koldusnak adnám, szépen megköszönné. Jó, fekete tintával írom rá a sorokat; mert olyan czudar fősvény vagy, hogy a halványabb levelet újra használnád, s ráírnál másik levelet, hogy a magad papirosát kiméld. Megtudtam, hogy esztendő óta főttet nem eszel, kenyérrel élsz és dióval, mint az erdőben a mókus. Fűtetlen szobában hálsz, s a telet házról házra adósaidd kályhája mellett huzod ki. Interestben melegszel, adósaidd nem mernek kidobni, s a gyávább ebédre is megmaraszt. Egykor nálam kihíztál; azért utállak most, nyomorult pára, hogy véletlen meggazdagodva, agárebet produkálsz; mert oda soványkodtál. Semmi közöm, miként gazdagodtál meg. Hogy nem loptál, azt erősen hiszem; mert gyávább vagy, mintsem elmennél lopni egy szem szilvát. Ügyes, ravasz róka voltál, ráadásul koplalsz: meg kell gazdagodnod. Egy állatnak bőrében megtűrnék atyafiságomban, a róka ennivalóját lopja, s egy róka sem koplal; hanem most már mókus is akarsz lenni: két állat sok, - mától fogva megtagadlak, élni nem tudó pimasz. Hozzáam ne jöjj, - feleségemet, édes testvéredet szeretetből vettem el, atyafiságodból a nemes részt; de veled, - négy lábú állat, közös viszonyban nem leszek, - *nekem meghaltál.*

Ezt a levelet nem teszed az ablakba, - pedig hogy örülsz, mikor megkapod, s azt gondolod, hogy a jó vastag papírral beragaszthatod törött ablakodat.

Dixi, et salvavi animam meam.

Vidor András.

Kivülről anyám testvérének volt a levél czimezve, lakhelye a szomszéd megyében.

Az elolvasott sorokból gyanítám, hogy nagybátyám erkölcsileg halt meg, s ha néha anyámtól rokonaimról kérdezkedtem, a nagybácsit atyám fogalma szerint mondá halottnak, s aztán én sem kérdezgettem róla.

Pusztá kíváncsiságból irtam bátyámnak levelet ugyanazon helységbe, hova atyám czimezte, s megírtam neki, hogy édesanyámat eltemettem. Egy hét múlva kalendáriumból kitépettnék látszó zöldes keménypapírra irt levelet kaptam, melyben bátyám tömött sorokban ilyen választ küldött:

Öcsém!

Bőghetsz anyádnak halálán; mert tudom, hogy nyugdíján kívül semmije sem volt. Apád korán meghalt, nem hagyhatott semmit; mert a gazdasági tisztek nem tudnak koplalni. Képzelem, te is fölséges evő vagy; egyszer meszsiről láttalak a városban, a „*Fekete kutya*”-boltnak ajtajából mutattak, és csudálkoztam, hogy mennyire nyujtod bőrödöt, miben igazság szerint egy embernek való hely van, de te kettőnek nyujtod ki. Mit tudsz, mit tanultál? híre nem hallottam; hanem hogy egyet bizonyosan tudj, ezennel megírom: tőlem semmit se várj, mert magam is szegény ember vagyok, száraz kenyéren élődöm. Legfőlebb jó tanácsot adhatok, s ha ebben megszorulsz, atyafiságos szeretetből örömet szolgálok; ha erre vetődöl, szóval nem fukarkodom.

Maradtam szerető bátyád.

Balogh Mihály.

Kitöröltem szemeimből a könnyeket, - meghatott, hogy parancsolni bár nem szándékozik; tanácsal, azonban biztat, s boldogult anyám emlékének áldozhatok; mert nálamnál okosabb embertől kérhetek tanácsot, hogy mitévő legyek. Föltettem, hogy elmegyek hozzá. Leveléből látam, hogy a gorombaságig őszinte, - s mekkora kincs az őszinteség, könyvekből tudtam. Pályát kell választanom; de melyiket a sok közül? Ha számár vagyok egyre vagy másra, bátyám himezetlen meg fogja mondani, levelének modorából hiszem, s valahogyan kisüti: mi legyek.

Csekély bútorainkat eladtam, a tisztességes temetési költségeknek levonása után annyim maradt, hogy három évig ruházkodhatom, s először életemben gondoltam ki valamit magam, hogy gyermektanításból fogok élni, mint sok más.

Tessék elhinni, e fölfedezésben kifáradtam, homlokomról csurgott a verejték, s azt véltem, hogy az eszemnek leve. Önbizalom támadt föl bennem, kimentem, a falunak a leghoszsabb utcájára kerültem, s mig máskor az anyai jó tanácsnál fogva az utca közepén mentem, hogy a kutyáktól távolabb essem, - most erős somfabottal a házsorok mellett mentem, s a bíró kutyáját, mely legszemtelenebb volt, bátran végig vágtam, hogy kipróbáljam bátorságomat. A bozontos eb megszeppenve vonult vissza, - s ijedtében nem találván át a kerítés hézagán, a becsukott ajtó előtt hirtelen öszszehuzta magát úgy, ha süveg lett volna a fején, bizonyosan leveszi.

Képes boltokban láttam különös aláírásu képeket: „*Az első csók*” - „*Az első vallomás*” - „*Az első találkozás.*” Nem értettem, mi lerajzolni való van ezen „első” dolgokon? A bíró kutyáján megtanultam, s ha valaha pénzem lesz, lerajzoltatom e jelenetemet, s a kép alá írom: „*Első bátorságom.*” Ne méltóztassék nevetni. Egy elkényeztetett, másoknak eszéhez szoktatott fiatalember egyedül marad az életben. Ilyen esetben a bátor is megdöbben, én pedig tervelni mertem, hogy önerőmből fogok élni. Ugy-e: kétszer kettő négy? Tudom, bizonyosan? Igen, mert a próba bebizonyította. Én is próbához folyamodtam, - amint elszántam magamat a sanyarúbb életre, bátorságomat azon téren kísértem meg, hol gyermekségemtől fogva következetesen féltam, az utcán, a falusi kutyák ellen.

Egy hét alatt bot nélkül mehettem volna végig az utcán. - Amerre mentem, a kutyák pusztultak előlem, s megalapítottam jövőmet, hogy az akadályok nem fognak visszariasztani. Koplalnom kell? Bátyám száraz kenyéren élődik, ki tudja, hány esztendő óta. Igaznak kell lenni, - nem neki hiszek; mert azt hazudja, hogy bőrömet két ember számára nyujtom: hiszek apámnak, az ő irott szavának. Apám azon beolajozott levéllel örökséget hagyott rám; bizonyosan tudom, hogy szükségből kevéssel meg lehet élni, és a szükségét tünni bizonyára nem becstelenség.

Ez a tapasztalás, uram, nagyobb bankjegy volt, mint az a százas, mit az eladott holmikért kaptam.

Elmentem az uradalmi kormányzóhoz, megkérni, hogy anyám lakásában egy hónapig tűrjön meg, aztán majd a legközelebbi nagyobb városba megyek, s többé nem fogok alkalmatlankodni.

Máskor félve mentem a kormányzóhoz, - szász vagy porosz potyadék volt az istenadta, és kimondhatatlan gögös. Persze, ha anyám beküldött hozzá, kikaptam a tanácsot: *fejhajtó légy, édes fiam!* De mióta anyámnak temetése után gorombán tudtomra adta, hogy semmi kegyelmi díjra se számítsak, holott nem is kértem, - számíthatni kezdém, hogy miért hajtogassam fejemet egy embertelen előtt, ki a hatalmat azzal mutatja, hogy adhatna; de nem ád.

Sokszor hallám azt az oktan kivánságot, hogy mondá valaki: *Ha én isten lehetnék egy hónapig!* Ugyan mit csinálna egy hónap alatt? Keresztül furná a földet, hogy lássa, mit csinálnak a másik oldalán; vagy ellenségeinek rőfnyi hosszú körmöket csinálna, hogy bökjék ki szemeiket. Jót semmi esetre sem cselekednék; mert azt sem cselekszi, ami emberi hatalmából könnyen kitelnék.

Kopogattam a kormányzónak ajtaján. A kulcs a zárban volt, azért benyitottam, talán előbb, mint az illető felelt volna a kopogásra; mert mérgesen mondja:

- *No?*

Tisztán hallám a hangsúlyozást, határozott gorombaságnak volt szánva. Elpirultam, szívem erősen lüktetett, a silány kicsinylés bántotta lelkemet, s éreztem, hogy itt is közel vagyok a házsorhoz, és hogy az emberek ilyen hangon fejezik ki azt az állati indulatot, melytől a bíró kutyája fogat vicsorit és morog.

Elkezdődött bennem az ember. Meghunyászkodás nélkül közelíték a kormányzó felé.

- *No?* - mondja még vadabban a hatalomnak teljes közepéből.

Viszszatekinték az ajtó felé, hogy a gorombaságnak más emberét keressem, tán alább hagy.

- *Magát kérdeztem.*

Ez a „*maga*” a legdurvább szó a magyar nyelvben. Zalamegyében egy uri háznál a szamarat elnevezték „*magá*”-nak, s az egész megyének értelmisége nem ereszti ki száján e szót, hogy meg ne sértsen valakit. Ezt már akkor tudtam, és elég közel laktam Zalamegyéhez, hogy e meggondolatlan kicsinylést el ne nyeljem. Nem feleltem a vastag szóra.

- *Mi kell?*

Ismeri ön „Don Caesart,” azt a híres francia színművet, melyben a kiindulás azon kezdődik, hogy éppen Don Caesar, a híres vivó, Madridba érve, megtudja, hogy a párbaj főbelövés büntetése alatt tilos, s aki még külön a nagy hétben viv, - irgalom nélkül fölakasztják. Don Caesar fontolóra veszi a csiklandós körülményeket, heves vérét mérsékli, s azt hiszi, hogy a párbajnak silány jutalma az akasztófa. Balcsillaga a legrosszabbkor vezette Madridba, - szemei előtt olyan nyomoruságos igaztalanság követet el, hogy a kard nem maradhat hüvelyében. Don Caesar nemes elszántsággal mondja: *Isten veled, nagy hét,* - nem bánom, ha fölakasztanak is!

Hallgatásom fölboszszanthatta a kormányzót; szemeit kidüllesztve mondja:

- *Táltsa föl a száját.*

Isten veled nagy hét! Gondolám én is, egy ölesre nőtem lelkemben, s ez órában kezet csókolnék a jó urnak, hogy álmos szemeimet akkor felöklelte.

- *Hallja az ur!* - mondtam, (ez a mondat megér magyar nyelven egy mellbelökést.)

- *Micsoda?... Hallja az ur?... Egyéb semmi?* Mondja a kormányzó toroktáltva.

- Meg ne repedjen az ur mérgében, - mondtam visszautasítólag, - ön engem az egykori *ispán-gyerekeknek* néz.

Rám nézett, s valóban megdöbbsent, hogy hátha félreismert, - mert amugy ritkán látott, s a fiatalember gyorsan átalakul.

- *Kihez legyen szerencsém?* - mondja szánandó meghunyászkodással.

- Vidor *István* vagyok.

Az *István* szó hatott, - elfogadható emberiséggel kérdi:

- *Mi tetszik?*

- Még ma elutazom, tessék rendelkezni, hogy a kulcsokat átadhassam. Jó egészséget.

- Kérem alázatosan...

Meghajtám magamat, kimondá az *alázatosságot*, - teljes önérzettel otthagytam.

Rövid óranegyed alatt újra születtem, - a *garasos arisztokratát* visszautasítám, s ezen pillanatban már láttam, hogy csak a félénkek képzelik az ördögöt igen *feketének*.

A bátya.

Utoljára sirtam szüleim nyughelyénél. Kocsira dobattam ládámat, elindultam a nagyvilágba, emberek, négylábu állatok, sasok, galambok, varjuk és verebek példájára megkeresni osztályrészemet, ami nekem jár; nem ingyen: *munkáért*. Nem kaptam szavazatot, hogy tetszik-e születnem? - kárpótolom követelésemet az életben. Éhen ugyan ki nem dobnak: ahhoz követelem a szavazási jogot a munkának árán. Mi vagyok idáig? Egy darab ember a lélekszámban, tehetetlenebb a verébnél, mely a polyva között csiripelve leli meg a mindennapit s az önfenntartásnak jogát nem vitatja el tőlem senki. Én nyolcz iskolát végeztem, de nem vagyok még annyi sem, mint a veréb. Kilökött a sors fészkekből, anyám elköltözött, s erőtelen szárnyaimmel nem bírom meg a messzeséget, melyet szükségképpen át kell röpnöm, hogy soromba érhessek, s a többi tollas között helyemet kicsiripelhessem.

Ha röpnöm nem tudunk, ugráljunk odább; talán használ a gyalogjárás.

Másfél napi járóföldön lakott bátyám, hozzá törekedtem. A kocsmába szálltam, - lerakattam holmimat, s megkérdeztem: merre lakik Balogh Mihály ur?

Egy kislány elvezetett a rozzant viskóba. Az udvaron álldogált valaki, kezeit hátra vetve dologtalankodott. Ez nem lehet cseléd. - Balogh bátyámról föltettem, hogy az ő udvarán cseléd nem dugná hátra kezeit. Bizton eléje léptem.

- Kedves urambátyám, én vagyok - *Pista*.

- Hüm!... Mondja, vagy inkább nyögi bátyám, mert nehéz ám beleveszni másba, ha az nem a gorombaságon kezd.

- Kocsisom etet a kocsmában, használtam az időt, hogy urambátyámmal megismerkedhessem!

- Levelemet megkaptad? Kérde ő füle körül erősen vakaródzva; mert az a levél azért lehetett megírva, hogy elkerüljem ezt a falut száz mértföldnyire, - s ime váratlan megérkeztem.

- Köszönöm kedves urambátyámnak szíves jóakarátát.

- *Jót akartam?* - Kiált a bátya felém, mintha ezer forintos kötelezvényt tartanék eléje, hogy mindjárt fizesse ki.

- Jó tanácsot ígért, kedves urambátyám, - ez időben nagyon ráférne magamszörű fiatalemberre.

- Majd elfeledtem, - mondja ő két oldalról kítaszígalván orra alól a bozontos bajuszt, - szegény ember azt ad, a mije van.

- Kedves bátyámhoz azért jöttem, hogy vegyen rólam mértéket...

- *Téli kabátot varrassak?*... Riad föl újra a bátya.

- Lelki mértéket gondolok, urambátyám, - csillapítam a bácsit, - tapasztalt ész után óhajtanék indulni.

- Kövér vagy, barátom, hizodalmas a természeted, megakadok a tanácsadással; ugyan miért eszel oly sokat?

- Csontos, vállas vagyok, - jól termett épület, - mint egyik tanárom is mondá.

- Azt nem mondá, hogy épületed éléskamra vagy magtár?

- Engedje el a testet, kedves urambátyám, - mondtam neki, hogy aggodalmakat ne szerezzen: pályát kell választanom; mert a nyolcz iskolát bevégeztem, illő, hogy valamihez kezdjek.
 - Tudod az egyszeregyet?
 - A számtanból első jeles voltam.
 - Mennyi kétszer kettő?
 - Négy! Felelék nevetve a tarka kérdésre, hogy meg ne haragítsam.
 - Így felelnek az első eminensek, édes barátom. Dörmög a bátya. A főpincér az „Aranybárányban” öt esztendő alatt félrerakott harminczezer forintot; pedig ő kicsapott diák volt, a hetedik oskolából verték ki; mert az egyszeregyet sem tudta. Miből gazdagodott meg? Abból a rossz egyszeregyből, amit az iskolában nem tudott. Ha akarta, a kétszer kettő *három* volt, ha akarta *öt*. Ezt a könyvet nem tanítják, ugy-e?
 - Értem, bátyám figyelmeztet, hogy vigyázzak; mert a gazemberek megcsalnak.
 - Engem koldussá tettek, - mondja a vén róka hirtelen, hogy hasznát vegye megfordított okoskodásomnak, - tanulj példámon, különben úgy lesoványkodol, hogy bőröd lelóg a csizmahegyig, s magadban botlasz meg.
 - Nyugodjék meg, bátyám, - ez a *becsületes* emberek sorsa.
- Fejét kezdé nagyon vakarni, a kóczos haját még kóczosabbra turta, s rám nézett, hogy szánjon vagy kilökjön a kapun?
- Mit tanultál legörömbestebb?
 - Szenvedélyesen szeretem a bölcsészetet.
 - Patikába való tudomány, szép öcsém, - üvegpalczkba kell zárni, hogy az orvosok preskribáljanak belőle; mert egy embernek sok, és belebolondul.
 - A józan ész megfizethetetlen kincs! Ezt tanítja minden tanár. Vetem ellen az öregnek.
 - Számokban beszélj, barátom, - okoskodik ő, mondd meg, varrathatsz-e egy pár csizmát, ha józan észszel akarsz fizetni?
 - Éppen azért jöttem bátyámhoz, hogy jó tanácsot adjon: mi legyek?
 - Mivel röpül a vadlud?
 - Szárnyaival, kedves urambátyám.
 - Szeretném tudni, hány tolla van szárnyadnak, hogy cél felé repülhess? Ügyvéd, orvos, mérnök, csak pénzzel lehetsz, - van-e pénz?
 - Tanítással fogom élelmemet megkeresni, - ezt otthon már elhatároztam.
 - Szépen füttyölsz, - tollas madaram, - de van-e béketüresünk másnak rossz kölykeivel vesződni két, három esztendeig?
 - Ezer a példa, - mért nem követhetném mások nyomdokait?
 - Megállj! - kapott a szóba, és szembe nézett velem. - Te azt hiszed, hogy én kincsen ülök vasorru bába módjára?
 - Semmi közöm hozzá van-e bátyámnak pénze vagy nincs.
 - *Nincs!* - Ezt olyan hangosan monda, hogy nem kiálthatna nagyobb, ha háza égne.

- Mondom, semmi közöm hozzá, kedves urambátyám; hanem adjon jó tanácsot.
 - Akarsz ügyvéd lenni?
 - Ha bátyám tanácsolja, ügyvéd leszek. Miért gondolja, hogy az jobb foglalkozás másnál?
 - Tanuld meg, hogy minden kimehet a divatból, csak a *czivakodás* nem. Kain és Ábel megfért volna a világon, olyan tágas volt akkor. Ha egymásnak háttal mennek, soha sem találhatnak egymásra, mégsem fértek meg: Kain agyoncsapta Ábelt. A kutya ugatva kísért el a faluban az utolsó házig, azon túl biztosan mehetsz, nem megyen utánad; de az ember elindul Európából Amerikába, hogy ott veszekedhessék. Meglövik a czombját? Befekszik a kórházba, ott nyög fél esztendeig, - fölkel, megint elmegyén veszekedni. - Ez így volt világ kezdetétől máig, légy, öcsém, ügyvéd.
 - Nem gondolja, bátyám, hogy az ügyvédre görbe szemmel néznek az emberek?
 - Melyik? A kereskedő lop, a szabó lop, a mészáros lop, a gazda szalmát dug a gyapju közé; melyik különb az ügyvédnél?
 - De mindezek között becsületes emberek is vannak.
 - Te légy a becsületesek ügyvéde! Mondja az öreg inkább okoskodva, mint meggyőződésből.
 - Hát a mérnökséget nem ajánlaná, kedves urambátyám?
 - Ugy beszélsz, ahogy érted. - Dörmög a bátya. - Ezen falunak határát három hónap alatt fölméri egy mérnök, három hónap alatt letérképezi, - együtt fél év alatt készen van. Ügyvéd pedig esik a falura tiz, annyit perlekednek folyvást emberemlékezet óta. Bővebben nem tudok magyarázni.
 - E szerint ügyvédségre készülök, elmegyek *.....be, ott fogok tanulni.
 - Mikor akarsz menni?
 - Ha kocsisom megettetett, azonnal indulok; mert sehol sem lakom a világon. A városban négy hétig tanítványokat fogok keresni, ha korábban jövök, korábban talállok.
 - *Hümm!*
- Ezt bátyám mondá két *m* betűvel. Mit gondolhatott, hogy két *m* betűt kellett használnia?
- Menjünk a szobába. Mondja, magyarázatlan hagyva a „*hümm*”-öt.
- A szoba hasonlított az agglegények szobájához. Semminek sincs rendes helye, kivéven a pókhálót, port és szemetet, az mindenütt ott van. Az agglegények szobája tömlöcz, a gazda el van ítélve holtig tartó egyedüliségre, - lakótársa legközelebbi *vérrokona* és hü követője a - *balha*. Ez nem hagyja el, ez vérén táplálkozik, ez szórakoztatója; ha lábaszárát megcsípi s az agglegényt kényszeríti, hogy ingyen cselekedjék valamit, azaz: vakaródzék.
- Az ablakokat vastagon bevonta a pizsokhártya, s itt-ott a tábla közepén lehetett kilátni; mert ott hihetőleg kenyérrel dörgölt a bátya két szemnek való helyet, hogy az udvarra lásson. A legfelső fiókok vastag papírral voltak betapasztva, s különösen az egyik uj ragaszték volt; mert a papírra irt sorokat még nem mosogatta le a zápor. Könyv, hirlap, okos embernek való lelki táplálék sehol sem látható, még naptár sem; - tehát itt koplal a test, a lélek egyiránt. Bizony szánandó ember ez az én bátyám.
- Apád engem megtagadott, kezdi hosszú hallgatás után a bátya, - tizenöt év óta nem láttuk egymást, azaz, nem is láthattuk; mert ő megtagadó levele után hamar meghalt. Anyád nem keresett engem, én nem kerestem őt, - s ime, itt termettél. Arczod apádra emlékeztet, - rólad

viszsaemlékszem rá. Ha élne, úgy nem engedné, hogy közelembe kerülj. Te most neki szaladsz a világnak, vigyázni akarok rád, hogy váljék belőled ember; azért néhány hétig itt is maradsz, az alatt irok a városba egy jó ismerősömnök, hogy keressen neked való helyet, hol kényeret kaphatsz, s ha a kedvező választ megkapom, eleresztelek utadra.

Megvallom, az ajtón beléptemkor olyant éreztem, mint a lopáson ért vizsla, mely állatészszel körütekint, hogy melyik sarokból vesznek elő botot, s egyik szemmel az ablak felé néz, hogy arra is ki lehet ugrani. Amit bátyám mondott, az a fagyos jóakarát, hasonlított a bothoz, hátamon, vállamon éreztem terhét, mint a verést. Anyámra gondolék, - az ő szelid arcza olyasmit jelentett, hogy még egyszer legyek fejhajtó, soha többször, csak most az egyszer, s a jó tanácsot vegyem be az ő emlékezetére.

Engedelmeskedtem a rám toluló nyomásnak, pedig ez a részvét nem gerjesztett hálára. Egykor ujoncz huszárokat láttam, tanulták a hatvágást. A szokatlan munka eleinte nehezükre esett; hanem különös ingere van a fegyvernek, a vele való bánás kéjt ad, - s az ujonczok nem tágitottak, forgatták a kardot, mely jövődjüknek édes gyönyöreit igéri. Kezemben én is kardfélét tarték már, az elhatározásnak kardját, mint két esetét elbeszéltem, - s nagy kedvem kerekedett, hogy bátyámnak az orra alá hadonázzak, nehogy azt vélje, hogy alamizsnájára éheztem.

Idegentől már nem féltem; hanem ez a véncsont rokonom, hátha anyámnak szellemét bántom meg, hogy a közel vért hetykélkedve megvetem? Hüvelykujjaimat vékonyomba nyomtam, hogy fájdalmat érezzék, s uralkodjak magamon.

- Hány éves vagy?

- Tizenkilencz leszek legközelebb.

- *Tacskó!* Mondja szörnyü kicsinyléssel, s ekkor kedvem lett volna egy kézzel megfogni, a levegőbe emelni, hogy erőmet bebizonyítsam.

- Ha belém látna, bátyám, meglátná, hogy egy hét óta vénember lettem.

- Ne siess, - mondja nagy sóhajjal, - tizenkilencz év! ...*megér egy milliót!*

Ezt félreismerhetlen elmélyedéssel mondá, nem is nekem, hanem magának, mert fejét nagyon vakarta, s kitaláltam, hogy vásárt ütne, ha valahogy fejről eladhatná a szürke szálakat. Elhittem sóhajtását, - mert a fősvény ember tapasztalásból kiszámítja, hogy igazán mondta-e az egy milliót, mit éveimmel kereshetne.

Ő az ablakhoz ment, ujjáival dobolt az ablakfán, pedig összeadtam, kivontam, sokszoroztam és elosztottam az egy milliót, mely bennem találtatik, s hosszan álmodozva kibötüztem, hogy egy fillér híján megérek egy milliót; mert nem kívánok annyit birni, s igen boldog vagyok, hogy örülni tudtam; mert a munkára való elhatározás nem engedett félni.

Ösmertem egy rokkant huszárt, jobb kezéről hiányzott kis ujjá, levágták a csatában. Ezen ujjával megérezte a szelet, esőt, vihart, s a koronkint való fájdalomnak mértékéből okoskodott.

- Szegény János, - mondtam neki sajnálkozva, - ha odaragaszthatnám levágott ujját.

- Nem hagynám odaragasztani, ifjuuram, - állítá az öreg, - az a vagyonom, ami nincs; a püspök kertjébe járok napszámba, s a kertésznek az én csonkám kalendáriumja; mert ha nagyon fáj, - azonnal berakatja czitromfáit, hogy meg ne csipje őket a hideg. Dehogy eresztene el engem! Ezért füttyölök néha olyan hegyesen - mert van *kapitálisom*.

Ezt azért mondom el, hogy lássa ön, miként gyül tapasztalatom, s miként kapja kezébe az embert a sors, hogy a jövődő számára alakítsa. Mostani eszemmel egyszerre rátalálok a

nyitjára, hogy a gyereken mire való a kielégíthetetlen kíváncsiság? E nélkül meg nem tanulhatná a végzetlen sokat, miből még semmit sem tud. A két mázsás ember nem kívánczik a fára, - mert ő fölépítette házát, a széles vállcsontokat, a vastag czombokat. A gyermeket a benső ösztön kergeti a fára, a kertkerítésre, kapuszárra, hogy mozogjon, idegeit kinyujtsa és megerősítse. Az apró tapasztalatokból készül az egész ember, s midőn anyám után egyedül maradtam, mindjárt emeltebb fővel jártam, mint a vezető mellett.

Két hétig laktam bátyámmal egy föld alatt.

Megtanultam keveset enni! Tessék elhinni, ez szegény embernek kitűnő nyereség.

Hallottam vén katonától, hogy mikor a gombócson, füstölt huson kihizott paraszt fiut beállítják a katonaasztalhoz, egy hét alatt levedli képéről a falusi hust, - a másik hétben megsárgul, mint a dércsipett káposztalevél; hanem a harmadik héten újra kipirul, - mert bár keveset eszik, de jó izüt; s a rendes élet kifesti képére az egészség színét.

Néha egész naphosszat egyedül voltam az udvaron, keresgéltem a papírszeleteket, melyeket a szél vagy a véletlen belökött, s olvastam minden ostobaságot, csak betűből volt legyen. Egy alkalommal szemembe ötlött, hogy a szoba ablakának felső fiókja beirt papírral van beragasztva. Fölálltam egy tuskóra, ágaskodva olvastam a régi iratot, melyen a következő sorok voltak.

- Mint tudjátok, rokonok nélkül halok meg. Kivel tegyek jót? Rátok gondoltam, s lehetőleg boldogítani akarlak benneteket, mint végrendeletemből tapasztalandjátok. Vagyonomat négy részre osztani, három rész tietek lesz, szabadon rendelkezhetek róla, és óhajtom, hogy boldoguljatok. A negyedik részt a váratlan esetekre hagyom fönn. Husz esztendeig a kamat a tőkéhez leszen csatolandó. Ha gyermekeitek lesznek, és istennek jóvoltából egymással házasságra kelnek, a két összekerülendő gyermeknek hagyom, de ha ez nem történne, a közületek legtovább élő legyen a vagyon, úgy azonban, hogy a vagyonról csak akkor rendelkezhetik, ha a másik kettő meghalt; de ha a másik kettő még életében elszegénykednék, a husz év utáni kamatnak évenkénti egy harmadrészét a káptalani pénztár, hova pénzemet helyeztem, adja ki, olyan világos kikötéssel, hogy az elvagyontalanodott már erkölcsileg meghalt, s ha Mathuzálem korát érne is meg, hagyományomban nem örökösödhetik.

Sem a sorok előtt, azok után nem láttam nevet, vonatkozását nem érthettem; elég, hogy ez okmány, ha az volt, ablaktapasznál többet nem érhetett mostani alakjában, ez okból nem tűnődtem tovább a tartalommal, leszálltam a tuskóról, és másfelé keresgéltem, mit találnék elolvasnivalót.

Fél óra mulva bátyám az udvarra lépett, s meszsziről mutatja, hogy levelére kedvező választ kapott. Fönnhangon elolvasá, hogy egy gabonakereskedő- s egy fűszeresnél különböző órákban taníthatok, - egyik helyen tartásért, a másik helyen pénzért.

Bátyám másnap eleresztett, megparancsolván, hogy nevét soha se említsem a két háznál, hova tanítani megyek, különben látni sem akar.

Ezt én nem értettem; de a régi engedelmességnél fogva nyugodtan megígértem és elmentem.

A régi ösmerősök.

Vittem az egy milliót, a lelki nyugalmat, hogy ezután önerőmből fogok élni.

Nem hiszem, hogy mágnslegénykék elolvassák e történetet, ha kegyed csakugyan le fogja írni! - (ezt különösen nekem mondta) az urfivilág az életben kottát keres Paul de Kock-ban, hogy a tele erszényt hogyan lehet lelapítani. Nekem nincsen elverni való pénzem, lovakat nem hajthatok, - legfőllebb indulataimnak leszek kocsisuk, hogy el ne ragadjanak.

A faluk egyenkint maradtak el mellettem, jámbor emberek tisztességgel megsüvegelték posztókabátomat; mert erszényem nem érdemelte volna meg, ha belelátnak. Vagy arczomon volt az a nagy bankó, a meglegedés, melyet a takarékpénztárba nem lehet tán betenni, hanem, a vének és szenvedők mondják: hogy nagy áldása az istennek.

Kiváltam a gyermekkorból, már tudtam, hogy egy krajczárért nem vehetem meg az egész bábossátort, a külső tárgyaknak értékét szám szerént tudtam, még az egy krajczárét is, melyért az ut mellett a koldus megsüvegelt és mélyen meghajtá fejét. Egy nyomorult rézkrajczárért tekintélyt, tiszteletet, hálát kapunk. A sziv üres-e a világban, hogy meg nem indul, vagy valóban az egy krajczár méltó a hálára? Az utóbbit hiszem igaznak, s megtanulom, hogy a kevés mindjárt nagy vagyon, ha vele meglegedszünk. Oh, te, nagy isten, - áldassék neved, hogy könyvedet kitárod lelki szemeimnek, s kegyesen megengeded, hogy titkos jegyeidnek értelmét fölismerhetem. A szeptemberi légben a nyári melegnek jótékonyága bőven megvolt, a fák levelei teljes zölden virultak, - a munkás nép énekelt, a madár az ágon hintálózva füttyölt: egyik sem hazudott, szivéből csordult ki az öröm, a meglegedés. A boldogság tehát nem kiváltság, az örömnak műszere egyiránt kijutott urnak és a szűrös atyafinak, mert láttam én, hogy a kisbíró olyanokat röhentett egy meszely bornak, mint a méltóságos gróf az ezres bankónak, mikor a makkfilkó beütött neki a kártyaasztal mellett. Rajtkaptam magamat a leltározáson, kerestem, hogy üterem, szivem dobog-e? megvan-e szemem, szám, hogy a jót élvezni, a gyönyört érezni tudjam? Minden megvolt! Mi kell még?... Feleljen az ép eszü olvasó, s ha az ő leltára is hiánytalan, tudja, hogy én boldog voltam.

Kocsisom elaludt, én szintén nem vigyáztam, s a lovak egy ut melléki vendéglőnek kocsiszíne alatt álltak meg velünk.

Dél volt, leszálltam a szénás ülésből, aztán betekintettem a vendégszobába.

A hosszú asztalnak legelején ült egy fiatal, szakállas ur, kalapjának karimáját szemére huzta, s egy térképen nézegette a kéket, zöldet, - egy mellék papírra közbe számokat jegyzett, így könnyen kitaláltam, hogy mérnök.

- Jó napot! - köszöntem az elmélyedt urat.

- Fogadj isten! - felel ő, de föl nem tekintett, jobbájával a számokat jegyezte, baljával a térképet fogta le.

Nem akartam zavarni, - felső ruhámat leraktam, s a nagy térképre bámultam, - különben az arcznak látható körvonalaiból találgattam, hogy én ezt az urat láttam már valahol. Fokonkint bizonyodtam gyanításomban, s mikor a hosszú szerszámokat összeadta, s már derekát mozdítá, hogy bevégzi a munkát, én is fölismertem. A térképen lyukat fődöztem föl, s arra czélozva mondtam:

- Ez itt talán artéziai kut?

- Szerbusz, Pista öcsém! - kiált a mérnök, nálamnál öt-hat évvel idősebb, - régi jó ösmerősöm; mert atyáink egy uradalomban szolgáltak. A gazdatisztgyermek azonnal atyafi, - s mi agyonöleltük egymást.

- Mit csinál itt, Sándor bátyám? - kérdem.

- Határt mértem, öcsém - a végső kiszámítást fejezem be ebéd előtt, hogy délután *...-be hazamehessek.

- Haza?

- Igen, télen ott lakom, az rendes fészke a megye székhelyén.

- Egy városban fogunk lakni, oda megyek jogra.

- Pörvesztő akarsz lenni?

- Nem helyesli bátyám, hogy ügyvéd legyek?

- Gyönyörű tudomány, nemes foglalkozás, valódi nemes lelkekhez méltó pálya, - eddig legalább ez volt.

- Hát ezután?

- Dögbőrkereskedés lesz, kedves öcsém, - a zsidó megfog egy kerge birkát, (érték egy földesurat, ki tovább rug a pokrócznál,) bead neki ezer forintot, lenyeleti vele, - aztán megfogja torkánál, és a visszafizetéskor kimotolálja belőle a bélét.

- Mi köze ahhoz az ügyvédnek?

- A kerge birka ordít, ha a bélét huzkodják, ezer helyett kétezeret ír, hogy most ne rántsa ki a nyeldekelt. A zsidó háromszor, négyszer élni hagyja, végtére kifogy az irgalom, elviszi a vágóhidra, az ügyvéd megköti kezét, lábát, a bíró pedig agyonüti, hogy az ügyvéd könnyebben lehuzzassa a bőrét.

- Becsületes ügyvéd nem vállal igaztalan ügyet.

- Az ügy igazságos, Pista öcsém, - a váltót aláírta a tekintetes ur, aláírását elösmeri. Be nem tudja bizonyítani, hogy uzsorára kapta a pénzt, szégyenlene is czivakodni, ha előre tudja, hogy nem tud bizonyítani. Az ügyvéd angyali nyugalommal nyulhat a kínálkozó pör után, azzal foglalkozik, amit kap, - díját megkapja: mit csináljon, kapálni nem mehet?

- Hát azelőtt nem így volt?

- Azelőtt az ügyvédnek okos embernek kellett lenni, - tudni a jogelveket, az ezerféle szokásbeli törvényt, az országos viszonyokat, melyek az ügyekre és családi viszonyokra befolytak. Hajdan a bírák a legfontosabb perekben nem kénytelenítették a törvénykönyvvel agyonütni a felet, hanem hogy a családokat megmentésük, tisztességes egyeztetést kíséreltek meg, s bíró, ügyvéd összesegítve mentette meg a jóhiszemű utódokat. Szép viszony volt az, öcsém, mikor az ügyvédek esze a kecskét a káposztával együtt megmentette, s a magyar családokat kipusztulni nem engedte.

- Honnét tudja ezt, Sándor bácsi?

- Kettős tapasztalásból, Pista öcsém. Én is elvégeztem a jogot, tanultam a régi jogéletről, mint patvarista tekintélyes ügyvéd mellé kerültem, és láttam, hogy főnököm olyan volt, mint a megöszült patriarcha, kit a méltóságos kliensek megöleltek, tanácsát könyörögve kérték, - s a vén jurista nem piszkolta be kezét, hogy alázatos szolga és csipővas legyen, hogy ő vele tetessék a panaszt másnak fejére. Bejött a váltó, - egy pénzkupecz hozzánk is hozott egyet.

Megnyertük. Végrehajításra én mentem ki, - tisztességesen megnyuztam a felet, mint a pénz-kupecz kívánta. A végrehajtás után főnökömhöz mentünk, - a zsidó a tizezer forintos ügynél nyert ötezeret, főnökömnek adott száz forintot, és kezét akart szorítani. Főnököm előbb megkérde tőlem, hogy az adós készpénzzel fizetett-e vagy árvereltünk? A felelet az volt, hogy készpénz nem lévén, huszezer forintos birtokot tizezerért kótyáltunk el; mert a kupecz nem egyezett a kétheti várakozásba. Főnököm végignézte a kupeczet, szeme közé vágta a százast, és kibotozta; megfogadván, hogy váltót soha be nem perel. Ennél emberibb törvény volt a másik, melyben kétheti időt maga is csinál a fél, hat béressel kidobat, és két hét múlva megment tizezer forintot. Főnökömnek jó példáját követtem, mikor azt monda, hogy ezután az ügyvédség nem tudomány lesz, hanem mesterség: megköszöntem a jövendőmondást, elbucsuztam az új divatu mesterségtől, - megtanultam a mérnökséget, most itt vagyok.

A pinczér félbeszakasztotta a beszélgetést, - a mérnök két személyre ebédet rendelt, mire én bizony isten nem figyeltem; mert úgy vettem észre, hogy egész napra jóllaktam.

Mire a levest az asztalra tette a pinczér, elhatároztam, hogy megtanulom a jogot, keresztül-eszem a két évet; mert bátyám tanácsot akar tőlem kérni; hanem ügyvéd nem leszek.

Az ebéd átalában nem izlett, mindenből ettem, hogy a mérnök fitymálásért ki ne nevéssen. Ebéd vége felé a mérnök földicsérte a régi jó világot, apáink barátságát, a falusi egyszerű életet, a szentistváni búcsút, mikor az ispángyerek esztendőben egyszer lakik jól - *pörkölt tortával*, s úgy eszi, mint a kenyeret. A jó öreg plébánost sem feledtük el, kitől a diákgyerek elkerült a bucsui vásárban hat sátorközre, mert két garasért kikérdezte az egész „*Quae maribust*,” meg, hogy melyek az igék, melyek dativust és accusativust kívánnak? az dupla porciót kapott, mint a szoptatós dajka.

Mindenről beszéltünk, min más eluntában elejtené az alsó álkapczáját, - még az öreg Náni néniről, egy, ami vidékünkön ismerős vén kisasszonyról, ki régen ehette a jó libapecsenyét, hogy az nem izlett szájának, és maradék fogaival a szomszédok becsületét rágta. A mérnök elbeszélte, miként járt a jó nénivel. Karácsonyi multságban akadt össze vele, s hat falunak asszonya előtt röhögve monda a mérnökről, hogy Luczanapkor Luczaszéket faragott. Igaz e? kérdek az asszonyok, hogy rágódhassanak rajta. Tökéletesen igaz, - válaszola a mérnök, - karácsony éjszakáján fölültem a Luczaszékre, és megbor zadva láttam, mikor Náni néni a többi boszorkány között *söprün nyargalt*.

A jó beszélgetésben földerültem, kérdezkedtem a városi körülmények iránt, milyen ott az élet?

- Tűrhető! - mondja a mérnök, - a város jobbára egyszerű embereknek vegyülete, - magas arisztokráciánk, fertálmágnásaink nincsenek, professzorok, ügyvédek, orvosok lennének az intelligencia, - s mellettünk feszeleg a garasos arisztokrácia; hanem ezeken kifogunk.

Megvallám az ügyvédnek, hogy sok egyéb között biz én nem értem, hogy mi az a különféle arisztokrácia?

- Megmagyarázom, kedves barátom, - mert az életben mindent jó tudni. Az embereket a társadalomban hasonlítom a kártyákhoz, melyekben négy különböző szín van, első a vörös,... úgy aztán a többi. Hogy magyarul beszéljek, a színekben egymás között leghatalmasabbak a disznók; mert a náluknál sorban kisebbeket irgalom nélkül elütik. No, már most az első szín, a vörös, jelentse a hercegeket, grófokat, bárókat és nemeseket, - ezek elütik az ügyvédet, orvost, mérnököt, gyógyszerészt, s ha csak négy szem között segítségükre nem szorulnak: *hallja az urnak* mondják, mit oly hangnyomattal tudnak kiejteni, hogy inkább hallanám, ha kendnek mondanának. Elütik a kereskedőt, kinek csak azt mondják: *hallja maga*, sőt elütik egymást, mert ujjaikon számlálva tudják, hogy kinek hány öregapja volt fölfelé, a család hírének megalapításáig. Persze, annak is volt apja, talán szürdölmányos; de az nem tartozik az

atyafiságba, még az sem érdeme, hogy olyan derék fiut nevelt, hogy háromszáz év múlva megemlegetik.

A fertálmágnás a második szín. Minden érdeme, hogy néha oda dörgölözhetik az első színhez, s mint a kenyér a tarisznyában a sunka mellett megkapja a sunkaszagot, - s a sötétben a szagával bolondítja az éhest, nappal pedig a rövidlátót, ki szembe nem mer nézni.

A harmadik szín, kedves barátom, a tanult emberek csoportja, - tagadhatatlan hatalom; mert a társadalom rájuk szorul, s ez lenne okvetlen a leghatalmasabb, ha pénze olyan kevés nem lenne, mint amennyivel többet tud egyéb osztályoknál. Ha fáradságáért jutalmat nem kellene elfogadnia, hason másznának előtte; de a munkadíj leszállítja értékét és valódi becsét az észnek. A tolvaj kikapja a huszonötöt, s elhiszi, hogy a számla ki van fizetve. Az inas eltöri a drága üveget, - fölpofozzák, - s a tacsó megadta az üvegnek árát. Az ügyvéd, orvos, mérnök megkapta díját, - a másik az hiszi: az ész annyit ér, a mennyit érette adott.

Végre következik a negyedik szín, mely Parisban, Londonban, Bécsben és Pesten a tőkepénzesek csoportjából áll, s millióival értéket, befolyást, hatalmat ad annak a Nro 1-nek, kit a véletlen sors egy halom gubacs, vagy más halom zab mellett százezerek urává tett. Az a számbeli 1, - hatalmas lett; pedig ha a 0000000-kat a sors elkapja mellőle, tolvajnak is rossz lenne; mert nincsen bátorsága lopni.

Kis városban e fajta nép helyett garasos arisztokráciánk van, melyből a legkövérebb éppen oly szemtelen, mint a makkdisznó, mely ha véletlen adutt lesz, - még a vörös disznót is elüti; mert nem eléggé, hogy vaktában a másik mellé esik; hanem ráfekszik, gyomrozná és kiszivná a pirosát, hogy a maga halvány pofájára kelendőbb színt mázolhasson.

- Ön ezt így nevetve beszéli el?

- Különböztess meg, öcsém, Pista, - hogy minden kártyaszinben a *disznókról* beszéltem, - e szenvedhetlen példányokról, melyek, mint a nagy tűz mellett fölő tüdő, nem férnek meg a fazékban. Ha a tűz kialszik, vagy egy jó sajtárra való hideg vizet öntenek a fölforrt tüdőre, behuzódik a fazékba, s újra megfér a maga helyén.

- Ebből a negyedik osztályból vannak nevezetes példányok *...-ben?

- Szolgálhatok kettővel, - egyik fűszerrel kereskedik, a másik gabonával. Mindkettő egy időben került a városba, nem éppen szembetűnő vagyonnal, de nagy szerencsével, s hogy azt miképpen használták: elmondom. A fűszerkereskedő kibérelt olyan boltot, mely a gabonavásárhelynek tőszomszédja. Furfangos észszel kitalálta, hogy a paraszt mindig keres valami vadat, melyet a hol megtalál, azzal megcsipeti magát. Emberünk két esztendeig vékonyan éldegélt, portékája nagyánt nyakára penészesedett; mert a hetivásári nép megszokott helyeire tódult. Betéved hozzá egyszer egy elkésett paraszt, sietve kér öt garasért olajat, azzal biztatván a kereskedőt, ha jót ad, máskor is idejön.

- Ha máskor is megkeres, - mondja a fűszeres, - ritka olajat adok, *görbe olajfának* a levét, ezt fél Magyarországon csak én árulom. Hanem ezt csak magának mondom, - s csak olyannak adom, akit maga küld.

Barátom, - a *görbe fának* olaja megmentette a kereskedőt és meg is gazdagította. Eleinte a falusiak lassanként jöttek, utóbb csapatostól, s mivel más boltban is kérték a *görbe fának olaját*; de az ügyetlenek tagadólag válaszoltak, - a népbizalom megszentesíté a közhitet, s a fűszeres ma nagy vagyonnak ura. A gabonakereskedő nem nyult furfangossághoz. Ez egyszerű magyar ember, kit a legelső tanácsadó rászedett, s nyakába sózott huszezer mérő babot, melyen mások négy évig következetesen nyertek. A bab a magtárba beöntetett, hogy négy évig sohase kérdezzék, van-e eladó? mert az évek egymásra bőven és olcsóért termettek. Az eredeti

áron nem lehetett eladni. Hogy meg ne lepjék a zsizsikek, minden évben eladta a babot úgy, hogy a mennyit eladott egy napon át, annyi babot vett frisset. Negyedik évben a babot kipusztította valami féreg, az alföldről a felsőbb vidékre jöttek a ráczok babot keresni, - s ami kereskedőnk négy áron adta el, - s ma az első gabonakereskedő.

Ez a két ember tökéletesen elégedett lehetne, ha a kártyacsomóban megférne. Mindkettő *disznó* akar lenni, hogy a másikat elüthesse.

Hétköznapi.

Köztünk legyen mondva, Pista öcsém, ha a világot körül lehetne venni nagy fallal, bátran fölirhatnák a kapura, hogy az egész világ egy bolondok háza, s mindannyit méltán kötnének meg, mert oda való. Példának okáért: az én ősöm a török háborúban egy basával ölre kapott, egymást verték a földhöz, a török kiszedte ősömnek minden haját, azóta vagyunk nemes *Kopaszok*, ősöm pedig öklét dugta a basának szájába, s oly erővel tolta a torkába, hogy megfult. Nemesi czimerünkbe a basa helyett medvét engedtek rajzolni, s egy markos magyar a medvének száját kettérepesztte. Illendő dolognak tarták, öcsém, hogy e szörnyű dolgot bámulva beszéljék el maradékaiknak, s elhittük, hogy a szimbolikus medvével természetben is megbirkóznánk, holott merem hinni, hogy az igazi medve az üstökkel a fejünk bőrét is lehúzná, s nem *Kopaszok*, hanem „*Nyuzottak*” volnánk, rettentő példájára az emberiségnek, mely büszkén nézi nemességének állatokat ijesztő jelvényét.

Mosolyogva nézzük a polgárt, ha batárban ül. Kihizott képe, mint az egyiptomi hét kövér esztendő tekint ki a batárnak ablakán, s mi ráfogjuk, hogy elkapja fejét, ha a kocsiblakon át meglát egy igazi urat, ki nem kénytelen az utcára menni, hogy uraságát lássák, kiküldi inasát, annak kabátjára elől-hátul huszonnégy gomb van varrva a szétrepesztett száju farkassal vagy medvével, - s az inas gombjaival hirdeti urának dicsőségét. Ne legyünk egészen bolondok, az a polgár sem az, - röhögi a czimeres gombot, mert az ő boltja előtt nagyobb oroszlán van kipingálva, mint egy ökör, két első lábával dühödten tép egy sós pereczet, melynek igen kicsiny példányát ő, mikor otthon van, két krajczárért árulja, - s még ő nevet, hogy az ő oroszlánját jobban bámulják a heti vásáros parasztok, mint a liberias inasnak huszonnégy gombját.

Mikor lesz vége a komédiának? mikor keressük az érdemet az egyénben, s hol van az a Foulton, Franklin vagy Stephenson, ki azt a mértéket fölfedezi, melyen az embernek csontja, hús és poczakja helyett az érdemeit meg lehet mérni?

Ha majd bemegyünk a városba, a gabonavásárhelynek sarkán meglátjuk a nagy fekete faragványt, mely élő nagyságban képvisel egy kutyát, s messziről inti a jámbor falusit, hogy itt az a bolt, melyben a *görbe fának olaját* árulják.

A gazda a boltnak elején áll, fején ernyőtlen bársony sipka, tisztos potrohán zöld posztókötény van átkötve, s hogy az ösmerős paraszt el ne surranhasson, koronkint kikiált a boltból egy megszokott szöveget, melynek minden szavát összefoglalja:

Ittkaphatósfőfránymagyarborsfaolajárpakásaszegfűszegfehéggyömbérafeketekutyaczim alatt!

A *fekete kutya czim* alatt megüti a falusi atyafinak fűdobját, lekeríti tarisznyáját a válláról, bevásárolja mindazt, mit az anyjuk a szájába rágott, s még a kerítésen át is utánakiabálta, hogy a *fekete kutya czim* alatt vegye meg, aztán ráadást is kérjen.

- Öt garasért magyarborsot kérek!

- Ennek az érdekes ugodi embernek öt garas ára magyarborsot, tiszta magyarborsot, megszítált magyarborsot, válogatott magyarborsot, karácsonyestén mért magyarborsot adjatok, - ordít a főnök. A paraszt csodálkozik, s az utolsó szavak magyarozatát kérdi.

- Miért abból, amit a karácsonyeste mértek?

- Meg ne mondja senkinek, - csak magának mondom, az ugodi embernek, hogy amely házban karácsonyeste válogatott magyarbors van, kövérebb hizót ölnek.

A paraszt elhiszi, megköszöni az emberséget, s megfogadja, hogy soha többé más boltba nem megy.

- Szerezd meg a fontot, - kiabál a gazda, mikor már látja, hogy a mérték az egyensúlyt elérte, - s nagyobb tévesztésül belenyul a fiókba, hogy majd ő szerzi meg, aztán összefogott három ujját belöki a mértékbe, hogy az ámitás tökéletes legyen, pedig éppen ekkor kapott ki néhány szemet, a mennyivel az inas valóban megszerezte, hanem a számitó kereskedő szerencsésen megint visszalopja. A paraszt meg van elégedve, - a kereskedő pedig nem vesztett, és a pintyet élete hosszára megfogta. A heti vásárnak délelőttjén ezer ember fordul meg a boltban, két legény, négy inas, a feleség és egyik leánya szolgálnak a vásárlóknak. Egy délelőtt ötezerszer elmondják, mi tetszik? mennyi tetszik? Csak a gazda nem mozdul az íróasztaltól. Korán reggel az íróasztalhoz számolyt tettek be, hogy arra állva figyelhessen embereire és a vásárlókra. Élénk szeme mindent lát, a vad zsibajban kiösméri az egyeseknek hangját, s ha gyanús pofa tolakodik a tömegbe, hogy hátra nyulva, az alacsony fiókokból kilopjon valamit, az oktondi meg van csipve; de lármát nem üt vele a kereskedő, hogy vevőit a gyanuval el ne riaszsza. A tolvaj czélt érvén, a legényekhez vagy inasokhoz megyen, hogy valamit vegyen. A gazda ekkor remekel, s mintha az egyszeregyből kérdezne, németül kiált az eladóra:

- *Franzl, achtmal acht* (azaz vigyázz,) - mire a másik az egyszeregyből visszafelel:

- Nyolczszor nyolcz hatvannégy. Pedig azt jelenti, hogy érti.

- Hat meg kettő? kérdi újra a gazda, (azaz: a hatodik fiókból lopott két font rizskását.)

A tolvaj anyagi nyugalommal kér egy krajczárért gyantát, odavet egy huszast, s a kis boltos-inas kifogja a rizskásának árát, megmondja a csudálkozónak, hogy a gyantáért jár egy krajczár, két font rizskásáért negyvenkilencz krajczár.

- *Rizskása?* kérdi a tolvaj.

- Igen, - felel nyugalommal az inas, - elfeledte ön, hogy már a zsebében van? Alásszolgája! máskor is legyen szerencsém! mondja tovább az inas betanult hideg vérrel, s a tolvaj örül, hogy hátbaütés nélkül eleresztik; mert csak nem bolondult meg, hogy zsebét kikutattassa s aztán az utczai sár közepébe lökjék ki. A közönség semmit sem vesz észre, zavartalan végzi vásárlásait a boltban; mert itt meg nem szégyenitenek senkit, - s a kereskedés híres, hogy nem veszik gyanuba a becsületes embereket.

Bemutattam a gazdát a *Fekete kutya* cím alatt. Ezen ember ilyen hétköznapi, - foglalkozásának apró hasznát, előnyeit érti, meg nem csalhatják, s ő biztosabban fogja meg vásárlóit, mint a madárenyv a csizt vagy kendericizét.

Menjünk a fizikai laboratóriumba.

A főnök az ebéd utáni órákban tartja a természettani előadásokat. Ebéd után a közönség nyugszik, az ebédet megették, a szakácsnék a déli szennyest mosogatják, s ez órában a fűszerezések békét hagynak. A főnök egyenkint viszi az inasokat a hátulsó raktárba. A kaszárnyából három prófontot hozatott, s egy hétig hagyta száradni a raktárnak zugában. A kis fiu baltával tördeli szét a kemény süteményt, s egy nagy reszelővel a prófuntról leszedi a barna héjat, a porosát kitisztítja, a nagyon öregét gondosan kiválogatja, s addig a főnök szidja a bolond parasztot, hogy kanálszámra hinti ételébe a borsot, pedig attól idő előtt elviszi az ördög. A tanulatlan kis csacsi elhiszi, hogy a gazdának megrepedne a szive, ha oka lenne, hogy a paraszt tiszta mérget eszik, - azért az utasításra figyelmesen vigyáz, a prófonthéjnak átreszelt, megszítált részeit a törött bors közé keveri, a vegyületet garasos mértékkel külön papirszeletkékre méri, begöngyöli, s a jövő heti vásáron a gazdának jó szive megkapja az ötvenes százalék hasznát.

Most már ösmered, Pista öcsém, a fűszerkereskedőt hétköznapi, - most keressük föl buzás zsákjai között a gabonakereskedőt, Faddi János ifjuuramat.

Valahogy félre ne értsük egymást, - a buzakereskedő Szegeden *nemzetes ur*, Révkomáromban *nagy uram*, máshol: ifiur, még nyolczvan esztendő korában is. Jól értsd meg, hogy ezt hétköznapi mondom; mert a kereskedőnek hétköznapi czime is van, mint hétköznapi ruhája. A hétnek közönséges napjai az üzleté, - a közönség, mellyel részletekben üzérkedik, a nép, ez a kevéssel törődő osztály, mely vékonyan adja a czimet annak, kitől vesz, vagy kinek elad valamit, s a valóért valót ad, vagy a valóért valót kap. A nép azt süvegei és czimezi, kitől valamit *ingyen* vagy *hitelbe* kér.

Faddi János uram egész nap hóna alatt tartja a csapófát, télen a hidegben, nyáron a melegben ott látod a hóna alatt a csapófának felét előre, felét hátra kandikálni, mintha az is vigyázna. Hányféltre tudja használni Faddi uram a csapófát! Ha vevő nincsen, a csapófának orrával rajzolja az összeadandó számokat a porlepett hombárnak oldalára, - a bolt előtt elmenőnek a csapófával köszönt, akivel beszélgetni akar, a csapófával inti viszsza, - ha kövér háta viszket, a csapófát taszítja dolmánya alá, s a balhát bizonyosan elsikálja vele, - ha a légy a fülére száll, a csapófával suhint a füle felé, s a szemtelen szárnyas nem kívánczik vissza többet, - ha leül a pozsonyi mérőre, maga elé állítja a csapófát, s állát rátámasztja, hogy a nagy fejet az is tartsa. Ó, minő plasztikai állásba helyezkedik Faddi uram, ha beüt a zabnak ára! Ilyenkor a csapófát, mint a huszár a kardot, megsuhogtatja feje körül, s ha kérdik tőle: mit árul Faddi uram? Kényesen leereszti maga mellé a csapófát, s mint a három napos huszárhadnagy, a kardjára támaszkodva, egész tüdővel böffenti:

- *Zabot!*

Itt csak melleleg mondom meg a nagyon kivételes ellentétet, ha az ár hirtelen leesik, s az ügyetlen kérdező megint tudni akarja, hogy Faddi uram mit árul? A kedvetlen kereskedő a hombárba vágja a csapófát, s alig hallhatólag szusszantja ki:

- *Zabot.*

Faddi uramnak kereskedői titka sem több, sem kevesebb, mint: *két garas!* A leggyalázatosabb árak mellett is két garassal drágábban vesz, mint kereskedő társai, s ha eladni valója van, két garassal bizonyosan olcsóbbért ad, mint más. Ezt a számot nem fogják kihuzni a lutriban. Ez egyetlen számmal csinál ő folyvást ternót; hanem a csapófát ne feledjük ki.

Megalkudott a falusi atyafival, - az a telezsákot a mérőbe üríti, Faddi uram olyan hangosan beszél az eladóval, mintha ágyut sütogetnének. Az alatt a csizmája hegyével szerencsésen megrugja a mérőt, melyben a mag alább esik, s az öt garas haszon kész, melyből kettőt akkora számit, ha majd el kell adni, s ő két garassal olcsóbb árt ad, mint mások, - kettő a drágább árra esik, mikor vesz, az ötödik, vagy ha jól megrugta a mérőt, a hatodik garas az övé. Egy heti vásáron bemér ezer, kétezer mérőt, s a rugásból bekeres két-három tiz forintos bankót, akkor aztán sugva beszél, hogy hatszor kell kérdezni, hogy a feleletet megértse valaki; mert az előtte való napi szavalást ki kell nyugodnia.

Ó, az *ifiur* különben igen vallásos ember, rendes szavajárása, hogy *porból lettünk s porrá leszünk*, - azért nem engedi a sarat elkotortatni a magtár elöl, hogy száraz időben fölmarkolhasson egy csomót, és szemléltetésében úgy elmélyed, hogy nem az utcára, hanem a hombárba löki, s kiméri a molnárnak, hogy hova hamarább legyen belőle gombóc, s az emberen teljesüljön az írásnak szava, hogy *porból lettél*.

Mi, tintanyalók, nem értjük az efféle aprólékosságot, már azt sem követjük, hogy írás közben olyan kapczaszáralku vászonzsákot huzzunk kabátunk ujja, mint az öregek cselekedték posztókimélés végett. Az öregek tíz garas áru ludtollal beérték egy esztendeig, - a hat soros levelet kis szeletkére firkantották, s a maga szárnyába gyűrték a mostani színes és szintelen borítékok helyett. Mi egy jó napot félívre írunk, holott a felső-örsi prépostságnak adománylevele, melynek évi haszna most megér tizenötezer forintot, tenyényi papíron van kiadva, hogy én akkorát csak a lánczhuzó gyerekeknek küldök, hogy hol várjanak meg az ebéddel.

- Te még gyerek vagy, Istók öcsém, - mondja a mérnök, most mész be a nagyvilági diátrumba, - jó lesz tudnod, miben áll az ügyességük azon komédiásoknak, kik sugó nélkül szerepelnek. Azt hiszed talán, hogy az embereket kulimázzal rajzolom le, hogy megijedj tőlök? Eszem ágában sincsen; hanem azt gondolom, hogy a városig töltsük az időt valamivel, különben elbóbiskolnánk, s a két fej nagyon összeüthetnék.

Megismerted a két példányt hétköznapi, kisütöttem őket a maguk zsirjában, - most bemutatom őket a vasárnapi lében, fűszerezve, szagos lével, betálalva a nagy piacra, hova a többi is eljár, hogy egymást bolondítsa.

Keverjük a kártyát, miképpen esnek a lapok?

Ünnepnapon.

Mennyi gazember volna e világban, ha az emberek olyan bátrak is volnának, mint gazok.

Szerencsére a sárgát és fenyest nem lehet bolondjában arany helyett árulni; mert a hamis aranyat a választóvíz megfeketíti. Az embernek szájában van egy borotva, mely hétköznapi és vasárnap, délelőtt és délután egyaránt ingyen borotválja mások becsületét, s jaj nekik, ha a borotva fogott. Az emberi nyelv az emberiségnek hatalmas pandurja.

Menj be az isten házába, vigyázd meg az olyan embert, ki az imádságot nem gondolkozva végzi, hanem a szavakat az ajkán mozgatva mondja el, s föltéve, hogy a *Miatyánkot* mondaná, lesd ki, hogy hányszor áll meg a szája, s hogy hová néz a szeme? mert a kire néz, azon lát valamit, s a megjegyzést a Miatyánkba keveri.

No, látsz egyet, - azt a barna selyemruhácskát; már elkezdé az imádságot:

- *Miatyánk Isten, ki vagy a mennyekben* (megállt, a harmadik padba most ül be egy választékos öltözékű hölgy, ruháját vigyázva szedi össze, hogy szomszédja össze ne gyurja, s az imádkozó azt mondja: Hüm! ez is itt van?)

- *Szenteltesd a te neved, jöjjön el a te országod, legyen meg a te akaratod* (megint megállt, az előbb érkezettre néz, s a finom bársonyköpenyre célozva, mondja: *echt* francia bársony, *echt* brüsseli csipke! Olcsó annak, el is hiszem, - ha a sáfrányjuk is olyan *echt* volna.)

- *miképpen mennyben, úgy a földön is. Mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma* (az öreg apám is pecsenyét evett a kenyér mellé, - s ha akarta, nagyobb pecsenyét harapott mint kenyeret. Hát a te apád evett-e husvét napján?)

- *és bocsásd meg a mi bűneinket, miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétetteknek* (megint megállt, a harmadik padban ülő asszony gallérját igazítja, s az imádkozó meglátja a karpereczeket. No, ezt nem lehet szó nélkül hagyni. Mekkora karpereczek? mint egy kerék-kötőláncz. Persze, a kezei megdagadnak télen az olajméréstől. - Tudom, a kesztyűjét mondva csináltatta külön fára.)

- *és ne vigy a kísértetbe, de szabadíts meg a gonosztól. Amen.* (Imádkozni sem lehet a félbolondtól, - jobbra balra kapkodja a fejét, hogy lássák kalapja mellett azt a nagy georginiát, akkora, mint egy kocsimosó szivacs.)

Csakugyan fölkel a megbotránkozott imádkozó, - a tulsó sorban lévő padokból eltávozott néhány ember, odamegyen, egy sorral előre, mint a bársonyköpenyes asszony.

Most meg az veszi észre, hogy ösmerőse van a tulsó soron. Borotváló eszköze mozogni kezd, s az imádságnak közeit kitoldozza gonosz észrevételeivel.

- Azt gondoltam, hogy a zsiszik megette mindenestül, - pedig ni, hogy előre furakodott. A légy is az orrára ül az embernek, hogy jobban lássa.

Folytatja az imádkozást, erőlködik Istenhez térni, s a szentegyház boltozatjára néz, keresi szent Lázárt, hogy a fájdalmas kép szánalomra buzdítsa. Nagyot fohászkodik, - nagyobb a kövezeten térdeplő koldusnál, ki egész vékonyából fújtatja a nyögést, hogy kiolvasszon a cifra asszonyságból egy garast. A nyögés vagy a gonoszkodás oldalt nézet a bársonyköpenyes nővel, s meglátja bosszuságának tárgyát.

- Nehéz selyem ruha, - persze, hét hosszat gabonászsákot varr, - ujja nem érzi a finomat.

Még egyszer föltekint szent Lázárra, most hosszan nézi a félmeztelen testnek sebeit, elgondolja, hogy husz rőf posztót örömet adna annak, aki már szent (a mostani nyomorultnak alig), amaz már szent, s jó pártfogó válnék belőle. A husz rőf posztóval végképp megerőltette magát, a mai vasárnapon kegyesen elmélkedett, - s ő bátran ítéletet mondhat vetélytársnője fölött. Áttekint a tulsó sorra, hogy mit mondhatna még felőle. A gabonakereskedőné (most Faddiné asszonyságról van szó) lehuzta kesztyűjét, ujján egy gyémántos gyűrű ragyogott, s a fény a fűszeresnének (az volt) a szemébe villant.

- Malomkövet, édes galambom, nem gyémántot, mondja a *fekete kutya czim alattné*, ne tagadd, apád molnár volt, magad is emeltél zsákot.

Igy imádkoznak az asszonyok a szentegyházban, s ha véletlen összetalálkoznak pillantásaik, arcuk vörös lesz, mint a répalé, mert a lelkiismeretnek nyársa erősen furkál, hogy mutogatóba jöttek, s minthogy az ember tudja, hogy hasonló körülmények között mit gondol, bizonyosan tudja azt is, hogy a másik mit kevert a Miatyánk közé.

Barátom! Kis városban mindent tudnak, a pletyka jó izün esik; tehát élvezik a titkos gyönyört, hogy másról mondhatnak valamit. A mise után elmennek az asszonyok látogatóba, elmondják, kit láttak (nem ám szent Lázárt,) mi volt rajta, s a szentegyházban súgva mondott megjegyzések dobra kerülnek, s ha mise után kotyognak, bizonyosan azt mondják el, amit az isten házában elég illetlen gondoltak.

Mondtam, hogy a méltóságos arisztokrata nem kénytelen az utcára szaladni mutogatás végett. A harisnyás inasnak térdig érő bugyogója élő hirdetés, mert megkérdik, ki sétáltatja ezt a lajhárt, ki csak térdig ember, térden alól majom? A garasos arisztokráciában a nők czipelik az utcára a firmát, a nő, mint a ruhatartóállvány szedi fel a drága, nehéz anyagokat, szellőzteti az egy hétig állott portékát, s mutogatja, hogy ez a miénk, itt a kifizetett árjegyzék a zsebemben. Az élő ruhaállvány izzad, nyög a teherhordásban, a szolgáló, inas göngyölte a fűzött derékba, s a pecsenyezsir a képükön veri ki magát.

Menj a boltba, mikor kelmét vásárolnak. Megkérdik, mi az *echt*!

A makkhetes.

Kezdődik az én megaláztatásom, beszéli lakóm, tudtam, hogy a sors meg fog szapulni, hogy ki áztassa lelkemből a hajdani elkényeztetést; de hogy a mosófával úgy hozzám vágjon, mint cselekedni méltóztatott, s én megálljam szó nélkül, álmomban sem véltem. Bátyámnak papirkájával elmentem egy ma sem tudom mi isten teremtéséhez, az fölcsapta gyurt kalapját, s elvezetett egyenesen a „*Fekete kutyához*.” Utközben megmutatta Faddi uramnak gabonaraktárát, hogy viszszejövet oda tekintsek be; hanem előbb a másikhöz vezet. Ő elől ment, a boltban halkán morgott az urnak néhány szót, s mint egy mázsa faggyugyertyát, árumódra átadott egy darabban, s rám mutatva mondá: *Ez az*.

A fűszeres intett, hogy menjek utána.

A család a háznak emeletén lakott. A konyhán mentünk keresztül, a szakácsnő éppen egy izmos borjuczombot vett ki a takaréktűzhelyből, s a pecsenyének akart állni, hogy azt fölvagdalja. A fűszeres azonnal utasítá a szakácsnőt, hogy ne siessen; mert végeznivalója van, s majd izen, mikor kell tálalni. Ha a szakácsnő a nagy villát belém löki, ezen perczen jótevőmnek tekintettem volna; mert mérnök barátom elbeszélésének minden szava agyamba tódult, s már tudtam, hogy én leszek itt az utolsó személy.

Két szobán keresztül értünk az asszonyhoz. Ő az egyik ablaknál ült, s meglátám az első pillanatra, hogy a szakácsnő gyakrabban süt borjuczombot, s az asszony jó étvággyal eszik a vesésebb részből. A másik ablaknál egy deli szép arcú leány ült, kezében fehérvarrást láttam, s midőn az anyának s neki is köszöntem, nyájasan bólinta felém. A fűszeres röviden értesíté nejét, hogy a kis Adolfnak én leszek tanítója. Az asszony semmi jelt sem adott, hogy észrevétele lenne, a gazda leült az ablakközbe, engem pedig hagytak állni, mint a vallasra kísért ludlopót.

Nem zavarodtam meg. Szegény jó anyám kora gyermekségemtől megtanított a társadalmi szokásokra, rendesen tudtam állni, lábaimat nem csaptam össze, mint a bakaközlegény, kezeimmel nem hadaráztam, s alkalmilag most balkezemmel kalapomat nyugodtan csipőmhöz támasztám, s jobбомmal helyesen kísértem a szavakat, hogy ne ijedjenek meg első látásra, hogy a fiut a körömrágásra találom megtanítani.

- Mit tanul az *ur*? - kérdi az asszony.

- Jogot fogok tanulni, asszonyom. - Mondám.

- Juj!... az ur is prókátor akar lenni?... Annyi van már is, hogy megennivaló kenyér sem jut mindenkinek. A mi inasunk több pecsenyét eszik, mint hat fiskális.

- Meglehet, asszonyom, az ügyvédi osztálynak is vannak árnyalatai, mint a kereskedőségnek. Kegyetek szerencsésen a főtéren foglalkoznak, uri kényelemben részesülnek, míg a szatócs a szomszéd utczában kocsonyát árul.

Talán sokat mondtam; mert az asszony elhallgatott. A fűszeres vette át a társalgást, hihetőleg, hogy az asszony meg ne bánthasson.

- Tanított az ur gyermekeket?

- Kegyed fia lesz első tanítványom.

- Az nagy baj! - Szól közbe az asszony. - Az én Adolfom finom gyermek, hogyan fog ön vele bánni, ha rajta kezdi a tapasztalást?

- Ne ijedjen meg, asszonyom, mondám megnyugtatólag. Ha kegyed kérdezné tőlem, hogy miért melegít a gyertyának lángja oldalt igen közel is kevesebbet, mint ha kezemet fölébe, bár távolra tartom, megmondom az okát; mert a melegség, természeténél fogva, nem oldalt, hanem fölfelé törekszik, s minthogy ezt a példával bebizonyítom, kegyed egyszerre el fogja nekem hinni, holott mást sohasem tanítottam!

- S mire fogja az ur tanítani Adolfot?

- Osztálybeli tanulmányaira, s mindenre, mit korához képest tudnia kell.

- Adolfom gyenge idegzetű, őt nem szabad erőltetni.

- Beteg a gyermek? Kérdem szükségképpen.

- *Az a kölyök?* mondja az apa csudálatos őszinteséggel, tegnap vert meg az utcán két gombkötő inast.

- Ugy ne féltse kegyed a könyvektől, szólék, az asszony felé irányozva szavaimat, látatlanban merem mondani, hogy Adolfot a könyvek meghagyják erejében, legfőlebb azon változást idézik elő benne, hogy a gombkötőinasokkal való verekedést hamar abba hagyja.

- Büntetni nem szabad, *hallja az ur!* mondja az asszony, úgy czimezve, mint a bakakáplárt.

- Ebbe nem fogok avatkozni. Mondám illedelmes főhajtással.

Most a távolabb való szobákból nagy zsivaj közelgett, néhány ostordurrantást, kutyavonítást hallánk, a székeket hallánk földülni, s rá az ajtózár pattant föl, s öt kutya között földött fővel rohant be egy kihizott fiu, tele utczai szeméttel.

Előérzetemben Adolf urfit bátorkodtam fölismerhetni.

- Mama! - kiált a fiu, - Hektor föltaszitotta azt a nagy olajos üveget, mit a papa a székre tett tegnap.

- Hol a korbács? Pattant föl a fűszeres, negyven font olajnak áráért elfeledvén, hogy Adolf az anyának kedves majma.

- Azt kikérem! Mondja az asszony, elkapva a fiut, hogy a felbőszült apa ellen védelmezze.

- Köszönd, gazember, hogy a tanító ur itt van, különben meghámoználak. Fenyegeti a fűszeres vérben forgó szemekkel. Aztán nem szólt, az anyára nézett, de ki tudja, mit jelentett a családi szótárban a *nézés*, aztán a csöngettyűhuzót rántá meg kétszer.

- *Menjünk enni!* Mondja boszszusan.

Az asszony jól magához szorítá gyenge idegzetű Adolfját, fölkel, s még egy titkos jelet vágván szembe az öregnek, megindult az ebédlő felé. A fűszeres utána ballagott; hanem jobb keze ökölre volt szorítva, s én egy cseppet sem bántam volna, ha Adolfra illeszti. Megvártam a házi kisasszonyt, hogy elől eresszem.

A fiatal lány az előbbi jelenet benyomásával közeledett felém:

- Atyám nem mutatott be kegyednek, én vagyok szüleimnek legidősebb gyermeke, kegyednek előre is jó barátnője, s bizalmasan kérem önt: *legyen férfi*, tűrjön kitelhetőleg. Megígéri ön?

- Szavamat adom.

- Ilyennek kívántam kegyedet.

- Kegyednek részvéte megfoghatatlan előttem.

- Kivel jött kegyed tegnap a városba?

- Egy mérnök barátommal.

- Őrizkedjék kegyed az ő nevét e házban kimondani, a többit ő mondhatja meg. Tehát: *türelem*.

E párbeszédke vigaszt cseppentett lelkembe. A hölgyet magam előtt bocsátám, s az olajborított padlón mentünk a harmadik szobába. Ott volt az ebédlő.

Az asztalon nyolcz terítéket láttam. Beléptemkor jöttek a többiek, még három lány, idősebbek a fiunál; ez magyarázza, hogy Adolf kétszeresen kedvence az anyának, mert legkisebb és fiú. Óvatosan vigyáztam, hogy a gömbölyű asztalnál helyemet, a *legutolsó* helyet, gyorsan kitaláljam, s alkalmat ne adjak a rendreutasításra. A részvét már megcsendesíté az első kellemetlen behatást, körültekintvén, az asztalkendő volt utmutatóm; mert csak egyen nem volt a divatos gyöngyhímzetes szalag, azért az át nem kötött asztalkendőnek terítékéhez álltam. Rózsának szólítá az anya a legidősebb hölgyet, - ő teljes szégyenben nézett rám, hogy az utolsó helyet hagyták nekem; de szép szemeivel engesztelt, hogy sorsomnak engedelmeskedjem.

Leültem. - Mellettem Adolf vihogott; mert a békekötés jól ütött ki, s most újra nevet, bizonyosan a kutyakomédiát röhögi, mikor a megkorbácsolt állat az olajos üveget leverte a székről. Anyja látta, érté a vigyorgást, - mert ujjaival intett a gyerekeknek, hogy jobb lesz nem vigyorgani.

Ösmeretlen háznál, ha tovább fogunk ott tartózkodni, szükséges tanulmányozni a szokásokat, hogy ellenkező szokással ne alkalmatlankodjunk. Az első napoknak ezen kinját ismételve éltem át, s kivétel nélkül alkalmatlannak találtam. Kicsinységnek látszó dolog; de elmondom. Egy helyütt egész esztendőnek folytán a levesben a morzsolt tésztát hétköznapon ettünk, metéltet csak vasárnap. Máshol éppen megfordítva. Ki hinné, hogy a legizesebb levestől undorodtam már, ha az örökös egyféle tésztanemet előre bizonyosan tudtam. Veszprémben két évig olyan háznál voltam, hol az ételt nagyon sózták. Hozzátörődtem, s mint a kecske, ételen kívül is nyaltam a sót. Helyet választottam, s ellenkező szokást találtam. Én a levesbe megizelés előtt belöktem a megszokott tetemes sóadagot. Gazdám első nap nem szólt, - eszemhez mérte a bolondériát, s várta, hogy másnap nem mérgezem-e meg az ételt. Szegény elsárgult mérgében; mert a sóadag annyi volt, mint tegnap. Harmadik napon komolyan megszólított, hogy ne bősztsem föl, egyem úgy, mint józan eszű ember szokott enni.

Lassankint, valóságos gyötrellemmel szoktam le a sózásról. Nem mertem megmondani, hogy vénebb bolondoktól tanultam: legyenek elnézők.

Fűszereséknél azt a kenyeret ettem, amit cserében munkáért adtak, azonban a közélet bizonyítja, hogy ezt némileg *adják*, - s akinek adják, okosan cselekszik, ha semmiben sem finnyáskodik; mert ha az illetőknek orrunk hegye nem tetszik, kap helyettünk mást, nekünk jó egészséget kíván. Ez alkalmi politika, melyet tessék előre megtanulni, hogy a várból ki ne kergessenek. Nem tudtam, hogy e háznál sósan vagy sótalan eszik az ételt, - hanem hogy akár így akár úgy megeszem - szentül elhatároztam.

A kanalat egyformára találtam fogni a háziakkal. Hála istennek, az első szokással tisztában vagyok, nem nevetnek ki, nem bosszantom őket különczkődéssel. Mi következik a leves után?

Akad olyan ember, ki ezt sült ostobaságnak hiszi. Az ilyen ember folyvást ur volt, azt tett, amit akart, sőt környezete ő hozzá alkalmazkodott. Én olcsóbb legény vagyok, fűszereséknél az alkalmazkodás az én szerepem lesz.

Adolf nem evett - *lefetyült*. - Bizonyosan kutyapajtásaitól tanulta. Beöntvén a levest, elfeledte a háborút, - s mint a muszka hadvezérek, vereség után is győzelmes képet vágva, legélénkebben fecsegett, világos hasznomra, mert valamire hamar megtanított, - ő adta nekem a legelső leczkét.

- *Maga* nem tudja, ki ült máskor a maga helyén.
- Ki ült itt, Adolf barátom?
- Maczli, - az első inas, aki holnap fölszabadul.
- Köszönöm, hogy megmondta, most már tudom.
- De nem tudja maga, hogy miért ült Maczli ennél az asztalnál?
- Adolf barátom, kegyed azt is meg fogja mondani, ugy-e?
- Hát Maczlinak kellett *tányért váltani*.

Ne ijedjen meg, nem szaladtam el az asztaltól. Komédia az egész. Sors barátom kikérdezett, hogy hány fontot bírnak el vállaim; mert az egykori kényen tartott gyermeknek esze ágában sem volt, hogy valaha, jogászkorában, tányért fog váltani. De bizony váltok, ha kicsurran is megaláztatásomban a könny, vagy fölpattan arczomnak bőre; mert a vér egész testemből odatulult. Hogy ne váltanék tányért? Mi vagyok én? Semmi! - Az a papiros, melyre nekem diplomát írnak, még mosogató ruha, - s mégis aranyozott keretbe teszem, ha megérem, hogy diplomás ember leszek. Ugorjál föl Pista, - az edénytartón vannak a tányérok, kapj föl nyolcz darabot, az első az asszonyé, a hetediket Adolf urfi elé teszed, aztán embereld meg magadat, adj magadnak is tisztát, - a sors azt mondja: megérdemled, fiatal barátom.

Rózsa remegett a csacska fiúnak fecsegésén, - hátha megugrom? Nem biz én! Szépen fölkeltem, fölfogtam a tányérok, sorban elváltogattam. Az asszony és az ur a tányérra lesütött szemmel fogadták szolgálatomat, Rózsa előre fölemelé a leveses tányért, és szándékosan megérinté kezemet finom ujjaival, hogy köszöni béketüresemet. Bevégezvén az erős munkát, kilestem pillantását, azt a mennyei részvétet láttam, mely a nemesebb léleknek gyöngéd és magasztos vallomása.

Hallgattam, szegény jó anyám arczára gondoltam, tán az egekből néz le rám, hogy én jó, fejhajtó gyermeke vagyok most, jobban, mint mikor élt, - akkor ő parancsolt és most is engedelmeskedem. Nem tagadom, e percztől fogva biztam magamban leginkább. A mit cselekedtem, nem azért lehetett megalázó, mert a mivelet lelki foltot hagyna; hanem mivel kiszámítva várták attól, ki a családi csemetét fogom tanítani, s a fölött józan eszű szülőkkel megosztom a szülők tekintélyében.

Mi fog ezután következni?

Nem alszik az ördög, megvárják, hogy a borjuczombnak tányért váltsak, s akkor Adolf barátom megmondja, hogy Maczli hétköznapon nem kapott a pecsenyéből, ergo: hordozóskodjam odább.

Behozták a czombot; elváltottam a tányérok, Adolf nem hozakodott elő Maczlirol, én is ettem a borjuczombból, ami több, a fűszeres kínálására kétszer.

Vérem egészen megcsendesült, az első napra való leczkét hiba nélkül fölmondtam. Adolf, az én tanítómesterem, beirhatta az első eminenciát. Hogy én milyen kalkulust fogok ő kegyelmének adni, egészen különböző kérdés, és az elhatározásra nem kell két gombkötőinas.

A pecsenye után az öreg közönyös tárgyokról beszélgetett, melybe nem vegyülhettem, nem is akartam. Szerettem volna már szállásomra menni; mert délután Faddi uramhoz kellett mennem, - no de ott pénzért adom majd az órát.

Adolf barátom kenyérbélből nyulakat gyurt s nénjeinek dobálta. Rózsa nem fogadta el, sőt hallhatólag dorgálta, hogy kenyeret nem illik pazarlani, kivált gyerekeknek, ki nem tudja, mi a kenyér és miképpen kell keresni.

- De tudom, - mondja a szemtelen ficzkó, - a kredenczben keresem.

Az asszony fölkel, mi is valamennyien. Én félretettem a széket, mint a többiek. Adolf talán észrevette, hogy valamit elfeledtem, azonnal interpellált, félreérthetetlen czélzással.

- Hahó?... kérdi a leendő tanítvány, - maga talán nem is akar kezecsókolni a mamának? A mama van ám olyan asszony mint Faddiné, pedig annak is kezet csókolnak.

- Köszönöm, kis Adolf barátom, - majd adandó alkalommal én is megtanítom egyremásra! mondám, s mintha amugy is megtettem volna, kezet csókoltam.

- Adolf! mondja az apa és anya együtt, megsokalva az impertinenciát.

Rózsa használta ez időt, míg az öregek összeölelkeztek, - forrón megszorítá kezemet.

Igy ütött el Adolf, a makknyolczas, engem, a makkhetest.

Látogatás Faddi uramnál.

Lépünk a csöbörből a vödörbe!

Történt pedig egy napon, mint nekem elbeszéltek mások, hogy Faddi uramat tulajdon udvarára nem akarta beereszteni a házőrző eb. A hű szolga borzasztón ugatott a gazdára, a nádpálcát fogai közé kapta, s azon összefogódzva rángatták egymást; mert az eb nem ösmerte meg az egykori ezüstgombos mentéjű, molnárpasztóból szabott magyar nadrágos gazdát térdig érő kabátban, fekete bugyogóban.

- Czoki! mordult a segítségre siető kocsis az ebre, gazdátat ugatod?

- Ne bánts, Jankó, mondja Faddi uram a kocsisnak, mert az a villanyelet mérte a kutyára, ha tükröben látnám magamat, én is megkérdezném, ki az abban a kölcsönként ruhában? mert ebben a tág ruhában úgy félek lépni, azt gondolom, kiesem belőle.

Faddi uramat kedves életpárja huzta az új bőrbe. Vasárnap reggelre a padlásra rejtette a magyaros viseletet, e helyett egész öltözék német ruhát rakott ágya mellé a székre; mert az asszony rég mondogatta, hogy annyi a bankójuk, hogy egy szénahányó villával vethetne a tehenek elé, mégis elég maradna, tanulja meg a bugyogóban járást, aztán legyen ur.

Mikor én Faddi uramnak házába léptem, sokáig vártam egy tágas szobában, míg a gabonarak-tárból fölrkezek. A falon lógott egy nagy mázolvány, molnárszinű mentében egy Bendegucz, roppant ezütlánczczal, balkeze úgy volt a képen egy asztalra téve, hogy megszámlálhattam négy pecsétgyűrűt, az óraláncz pedig így főtve, gyantában is nyomott fél fontot. Az asztalon nyújtózkodott egy nagy ezüstgombos pálcza, hogy már nem hiányzott más, mint egy nagy ezüst levesmerőkanál, hogy a piktor elegendőképpen kifejezze, Faddi uram első látásra mennyit ér?

Megtanultam a képnek vonásait, a jó magyaros arcot, mely véletlen vagy készakarva úgy volt rajzolva, hogy a szemek minden irányban összenéztek a szemlélővel; de nem is hiszem, hogy a szobából a macska el mert volna lopni egy pecsenyefalatot, mert Faddi uram oly mogorván nézett le, hogy így pingálva is megijeszszé az élő.

- Jövök, ifiuram! - mondja Faddi uram az ajtót benyitva, s a német ruhás belépőn egyszerre megláttam, hogy átkozott rossz fordítása a maga eredetijének a falon.

- Vidor István vagyok, tisztelt Faddi ur, van szerencsém magamat jó akaratába ajánlani.

- Szerbusz, kedves uramöcsém, - mondja darabos jószívűséggel, *evett-e már?*

- Jókor ebédelt, - mondom önkénytelen elmosolyodva, hogy délutáni öt órakor kínálnak.

- Ne tagadja ám, uramöcsém, nekem megmondhatja, mert voltam ám én szegény legény, tudom, hogy a rossz lelkiismeret legalkalmatlanabb helyen lenne a gyomorban, onnét a déli tizenkét óra minden nap kiharangozná.

- Igazat mondtam, tisztelt Faddi ur, valóban ebédelt.

- Akkor a vacsorát eszszük együtt.

- Még nem érdemlettem meg.

- Ne búsuljon, nem adom ingyen, mert ha az én fiamat két lábra akarja állítani, megroppan a dereka.

- Két lábra fogom állítani!
 - Uramöcsém bizonyosan tud diácul. Hogyne tudna, az a mestersége?
 - Faddi ur is talán tud még diácul?
 - Dominus vobiscum, orate fratres, ita missa est. Ezt tudom az öreg miséből, kedves uramöcsém, ezeken kívül még egy szót tudok, fiamnak egy tanítójától tanultam, annyiszor mondta neki, hogy: *asinus*, hogy fejemben maradt: de mondhatom is, hogy nem hazudott, mert olyan négylábu állat nincsen több.
 - Hányadik iskolába jár?
 - Jogász lesz, egy iskolába fog járni kedves uramöcsém. Az asztalon fekszik a klasszifikációja, keresse meg a nevét, nem tudom bizonyosan, odanyomtatták-e a többi közé. Annyit mondhatok, hogy ötszáz forintot adtam a professzornak, hogy belenyomtassák; mert egy házzal rendesen tovább ment az iskolánál, az akadémia helyett a kávéházba, hát jó lélekkel ki állíthatná, hogy az is diák, aki iskolába nem jár.
 - Nehezen tanul?
 - Isten engem úgy segéljen, nem tudom, mert én nem vesződöm vele. Én kereskedem reggeltől délig, délutántól estelig, hogy a gyerek mit csinált, feleségemnek gondja.
 - Hihetőleg az asszonyág elkényeztette.
 - Csitt!... mondja Faddi uram, - meg ne hallja az asszony. - Tudja, kedves barátom, - én a boltban és raktárakban parancsolok, - itt az emeleten az asszony.
 - Bocsánat őszinte kérdésemért, - mondtam, - s remélem, tisztelt Faddi ur elhiszi, hogy jó szándékból kérdeztem.
 - Rólam beszélhet, uramöcsém, amennyit tetszik, még feleségem előtt is. A raktárban én vagyok az ur, ha akarom, minden molnár kezét csókol, - a kávéházban az én helyemre le nem mer ülni senki, mert kidobná a kávé, - a vendéglőben azt főznek, amit akarok, s ha paczalt rendelek, minden vendég azt eszik, s az is dicséri, kit az első kanálnál fölüt a nyavalya. Én vagyok a külső városban a basa, - s hogy a parancsolásban meg ne undorodjam, haza jövök az asszonynak engedelmeskedni.
- Jó izüt nevettem Faddi uram őszinteségén, meglehet új bort ivott, attól van ilyen furcsa kedve.
- Tréfálni méltóztatik, kedves Faddi ur.
 - Bujjék belém a hétrétü ördög, ha igazat nem mondok, kedves uramöcsém. Ugy nézze meg ezt az emeletet, hogy én itt iskolába járok, - feleségem a professzor, - magam vagyok tanítvány az egész iskolában, s husz esztendeje repetálok azt az egy iskolát, (ni-ni, ezt a diák szót is tudom,) - mégis én vagyok a legutolsó.
 - Mit kellene tudnia, kedves Faddi ur?
 - Nehéz mesterségre tanít a feleségem: *urat* akar belőlem faragni.
 - Az a legkönnyebb mesterség, - a gazdagság, mint hallom, nem hiányzik.
 - Turóval ehetnem a tíz forintos bankót, mint a csuszát, - öcsém, - s a magam módja szerint vagyok én is ur. A cigány tőlem kap legtöbbet; mert ha nem úgy busul a hegedűn, mint a magyar nótának mivolta magával hozza, kikapom a kezéből a hegedűt, úgy vágom hozzá, hogy aztán meg a vigat nem tudja huzni. Persze, ez aztán drága hegedű; hanem, kedves uramöcsém, - akkor hallgassa az én nótámat: „*Nagy pénteken mossa holló a fiát,*” a gazember olyan félve

nyúl már a hurhoz, ujjá reszketve ér hozzá, s éppen így találja el azt a kinos keservet, mely engem megrikat; mert ez nekem jól esik. Mitől busuljak én másképp? Étvágyamat egy sült malacz el nem rontja, zsebemben olyan aranyóra van, hogy hat nótát kalapál, - a boltban a legujabbat kényem-kedvem szerént megvehetem, - mitől busuljak, uramöcsém? Nem fogadhatok hajdut, hogy mogyorófpálczával rikasson meg, - egész banda cigányt tartok, csak azért, hogy csipje meg valami a szememet, mint a torma, de ne legyen torma. Hej! ha látna kedves uramöcsém ilyen búbanatomban. A nóta megmarkolja szívemet, elordítom magamat, hogy huzza a cigány a másik nótát:

Már magyarnak nincs kedve,
Sem fegyvere, sem szive.
Márcsak a komédiát
Őrzi, nem a hazáját.

Öcsém, - embert tudnék ölni, ha ezt a nótát jól lehúzzák. Bögök a fájdalomtól, fölkapom a széket, ellenséget keresek, ha meg nem szöknék az, aki... tudja már, uramöcsém, ki. Nincs ellenség, s hogy a korcsmáros ne nyöszörögjön a kárért, itatom a vendégeket világos virradtig. - Reggel hazajövök, kijózanodom feleségemnek savanyu képétől, - előre tudom, mit mond: „*Nem tudsz ur lenni!*”

- Az asszonyság mit akar voltaképpen?

- Majomnak akar kimázolni, - kedves uramöcsém. Tegnap vágtam ide a sarokba azt a suhogó pálczát, - azt mondta, ne járkáljak vastag nádpálczámmal, nem üt agyon senki a város közepén. A harmadik szobában mutathatnék tizenkét pár sárga kesztyűt, ő vette, hogy viseljem azokat. Én? Kesztyűt? Nyáron? Télen sem, barátom, - ha a dermesztő hidegben fölhuzom vastag szarvasbőrkesztyűimet, elejtem a botot; mert kezeim nem szenvedhetik a *csizmát*. Arra tanít az asszony, hogy a *jó nap, fogadj isten helyett* legyek az ösmerősöknek *alázatos szolgálja*. Nem bolondultam meg. Kocsisomnak én adok enni, - napszámosaimat én fizetem - egyik sem mondja, hogy *alázatos szolgálom*, miért legyek én? - Biztat, hogy járjak az uri kaszinóba. Befizetem a tiz forintot az urak közé, de nem keveredem közéjük. Én nem tudok kártyázni, - kell nekik husz forint, kérjenek: adok; de három-négy óráig nem nézem a pingált képeket, hogy tartsam is őket a markomban, és robotot is fizessek. Biztat az asszony: menjek a vármegyházba, megtesznek táblabírónak, s leszek tekintetes ur. De milyen? Szürszabó komám fából metszetett szűrformát, rápingálták a szürt; de azért deszka. Pingált tekintetes ur nem leszek, - vagy *igazi* legyen egyben-másban az ember, vagy maradjon semmi. Ilyenekre oktat az asszony; hanem egyszer megunja a vesződséget, kicsap az iskolájából, - s akkor, öcsém, nyugodt, boldog ember leszek.

- Hát a fiuval mit csinál?

- Kifaragta szép gömbölyűre, telik benne gyönyörűsége, hogy egyszerre fölismerje, kedves öcsém, - megmondom, milyen a tolla. Az én fiam ki nem mondja a *huszonnégy krajczáros* bort, - ő pezsgőben beszél. Kapakörmöket visel, nagyobbakat, mint az én apám udvarában a holló, - azért elvagdaltuk, hogy a csibefiukat meg ne kapkodhassa. Jó szagáról megérzem, hogy itthon van-e? Nem szabad a kölyök miatt zsemlyemártást főzni, - abba fokhagymát tesznek. Különös nyelvet beszél, éppen tegnap mondta, hogy egy kisasszonynak alabástromfogai vannak, s majd belém veszett anyjostul, hogy én megsajnáltam a kisasszonyt, hogy kora fiatalságában hamis fogakat rakat be. Nem értettem a lánczhordtát, hogy az alabástrom dicséret volt a kisasszonynak igazi fogaira. A feje háromszázhatvanöt huszasomba kerül évenként a fodrásznál. Kesztyűből egy napon egy pár, annyi szakad el; hanem az iskolakönyvek egész esztendőn át ujdontat-ujak.

- Mire fogom én tanítani?

- Megmondja az anyja.

- Bizonyosan komolyabban gondolkozik az asszonyság, ha engemet az ifju mellé kívánt.

- Nem esküszöm meg, - legfőlebb azt gondolom, hogy a jogban egy goromba professzoruk lesz, az megfogadta, hogy az evangéliumi tűnek fokán átmehetett az elefánt, de nem a számár,

- hát azt betűzöm ki, hogy az anyjuk számot vetett fiával, s a tanulásban közösen megalkudtak.

- Lesz alkalmam az asszonysággal beszélni?

- Azonnal, kedves uramöcsém, - hanem sarkára álljon, - s ha a jó szót beveszi, uramöcsém, - fiatalember meg nem szakad a szóban, titkon gondolja hozzá, hogy fél bolond; de nyíltan mondja *teinsasszonynak*. Ezt azért mondom uramöcsémnek, mert a szolgálók is így vannak betanítva. Ne lépjen az asszony tyukszemére, - majd ketten ne vessünk lenn a magtárban. Engem ki nem nyomnak eddigi formámból.

Faddi uram néhány perczre elhagyott, nejének szobájába ment, hogy ittlétemről értesitse.

E napon másodszor álltam ki próbatétre. Jó sorsom amott angyal képében jött segítségemre, itt a tenyerestalpas gazda. Mártirnak éppen nem nevezhetném Faddi uramat, két mázsás embert nem ajánlanék a festőnek, hogy véznát mázoljon róla; hanem a testben beteg volt a lélek; mert a cigányzene, bár ha kinevet is ön, - ezen embernek éltető orvossága, szíverősítője.

Boldog egyszerűség, irigylendő meglegedés, - ki akarnak kergetni az egészséges testből. Fecskemódra kellene röpködni a tuzoknak, - a nyugtalan asszonyész hessegeti, hogy röpködjön galyról-galyra, mint a könnyű csiz. Bizony mondom, nem csuda, hogy az emberek a bolondoknak külön házat készítenek, csak hogy keveset.

Mennyi erő, őszinteség és kedély lakik Faddi uramban! Mit tehet róla, hogy a földön szeretne maradni, irtózik a magastól: egyik erre, másik másra alkalmas, és hány ember nem vállalkoznék a harangozói hivatalra; mert a feje szédül a magasban. Nagyot mondtam talán, - Faddiné asszonyom nem ezt a magasságot érti? Helyes észrevétel; de Faddi uramnak, ha teste két mázsa, - modora, egyszerűsége, gondolkozása hat mázsa, - ennyit Toldi János sem tudna fölvinni az emeletbe.

Ne méltóztassék azt ellenvetni, hogy Faddi uram erősebb Faddiné asszonynál. Szellemi erőt értek, olyant, amilyent, s akkor az asszonyok a nagyravágyásban és hatalombitorlásban kivétel nélkül erősebbek a férfiaknál.

Kinyílt az ajtó, Faddi uram intett, hogy menjek.

Tánczmesterhez illő lépésekkel közelíték az asszonyhoz, Adolf urfinak kottája szerint kezet csókoltam, a *teinsasszony czimet* előadtam, hogy jövendőmnék levele e lakban bérmentve legyen.

- *Kegyed* (így mondta), a jogászi minőség valójában létezendik városunkban? Mondja *frizirozott* magyarsággal Faddiné.

- Ez irányt jelöltem ki életcélul. Mondám én is fülön fogva egy uj magyar szót.

- Nemes célját a polczok magaslatáig akarja ön egykor beszárnyalni, - vagy mint a jogvédelem apostola fog küzdeni az elnyomott felek igazságáért?

- A jövendőnek burkaiban rejlik még sorsomnak ujjmutatása! Mondám én is, eresztve a madzagot, mint a gyermek, mikor a papirossárkány a felhőkbe rohan.

- Igérje meg kegyed, hogy kedvencz gyermekemnek védkarát nyujtandja, - s az ifjai élet göröngyein iránytűje leend.

- Szent kötelességemnek érzetében ígérem, hogy lámpája leszek a zajló tengeren, hogy örvényeitől megóvjam.

- Az anyai kebelnek ihlete sugja nekem, hogy kegyedben a vezércsillagot lelem föl és sugarai szerencsésen vezérlendik magzatomat.

Nem folytatom ezt a szűk csizmában kényeskedő párbeszédet, röviden jelentem, hogy Faddiné asszonyom kegyesen eresztett el, s ha belefértem volna azon üres szekrénybe, hol a családi kincsek pompáznak, oda helyezett volna; mert, amint méltóztatott észrevenni, Faddiné asszonyom nem földön, hanem csokoládon járt, szavai czifra papirba takart czukordarabok, légköre rózsaszín felhő, itala lepárolt harmat, - s én nem pottyantam alá, hanem buzgón követtem a holdsugáron, mely hihetőleg rendes országutja.

Udvarias bókka! fejeztem be a látogatást, és Faddi urammal együtt távozáink.

- Kedves csillagbarátom, - kezdi az öreg, - valamicskét értettem beszédjükből, - s mondhatom boldog vagyok, hogy öcsém tud az én szárnyas angyalommal beszélni. Istennek szent nevében, haladjon ezen az uton, - hanem valamint a hajnalcsillag vezette a három szent királyt Bethlehembe, - oly igazán, mint a próféták megjövendölték, - egyet én is jövendölök, hogy oly elkényeztetett üres fejű szamarat a bethlehemi jászolnál sem találna, mint az lesz természetben.

- Kedves Faddi ur, - a bizalomért hálából megfogadom, hogy fiát meggyógyítom, ha a nyavalya végképpen nem orvosolhatatlan.

- Igazán mondja ezt, uramöcsém?

- Első fogadásomat szíveskedjék elhinni.

- Hiszen, uramöcsém, - isten úgy segítjen, a kérdés előtt is hittem, hanem jól esett, hogy még egyszer halljam.

- Írásban adom.

- Nem, - nem, - maradjunk a szónál, mondja átható bizalommal, - kezét tenyerembe csapta - így, kedves uramöcsém, - ilyen betűkkel szoktam én írni. - Most pedig menjünk az én szobámba, majd ott megmutatom az én kedves, kóczos lányomat, - azt én nevelem. - Semmi holdvilág! Czukrot köhögésről kap, - tajtpipáimat vele tömetem, - ő hozza a konyháról a menyecske-szemű parazsat, aztán fujom neki a bodor füstöt, s nagy botommal böködi a karikázó kékes füstöt, mikor a magasba száll. Nem kényes, szép piros, mint a páczolt sunka, - finom dohányon füstölöm a kis pajkóst, hogy eltartson száz esztendeig.

- Gyujtsatok világot, kiált Faddi uram a sötétes szobában.

Néhány percz múlva föl pattant a mellékszobának ajtaja, két gyertyatartóval lépett be egy nyolcz-kilencz éves szőke gyermek, vállaira omló gazdag aranyhaja közül elevenen mosolyognak a gyönyörű kék szemek, - s így két oldalról világítva az égő gyertyáktól, a ragyogó szép főt angyalféjnek hittem.

- Két gyertyát hoztál, lányom!

- Nagyot kiáltott apám, - hát kettőt gyújtottunk meg.

- Jelent valamit, ha nagyot kiáltok gyertyáért?

- Tudtam, hogy kedves vendége van apámnak, akkor szokott nagyot kiáltani, hogy ne várakoztassuk.

- Kedves kócosom, - mondja örömeiben az apa, s nagy markával összevissza borzolta a gyereket, - pipát hozz, kis boszorkány.

A kis lány megrázta fejét, a haj rendbe simult önterhétől, - s úgy sietett a pipatartóhoz, kiválasztott neki egy nagy fejű tajtot, megtömte dohányval, s a szopókát apja szájába illeszté.

- Kináld meg eggyel a bácsit. Utasítja az apa.

- Ugy-e nem kell a bácsinak? Mondja a kislány különös gyanitással.

- Miért nem kellene, - mondja Faddi ur, - a bácsinak is látszik a bajusza.

- Ó - a bácsi még nem feketíti be a bajuszát, - annak még nem kell haragosnak lenni, mint apának.

- Ki mondja, hogy legyek haragos?

- Nem mondta senki,... okosodik a gyerek, - csak gondolom, hogy az öreg uraknak kell a fekete bajusz, hogy a cselédek féljenek.

- Hát a mi cselédjeink a bajuszomtól félnek?

- Félnék ám, mert mikor apa haragos, mindig törli félre a bajuszát, aztán mondja a haragját: láttam én azt sokszor.

Összevissza csókolta a csacska kis száját az apa, - elmondta mindennek, - borzasnak, kócosnak, boszorkánynak, vasorru bábának, aztán kiküldte a konyhába, hogy vendégre készüljenek, - hanem mikor kiment az agyonnyaggatott borzas, kócos, boszorkány és vasorru bába, - megállt a szoba közepén, - bajuszát harag nélkül egyenesre taszigálta, kifújta szájából az utolsó szippantat füstöt, s mint a hitre letett igazságot, azt mondja:

- Uramöcsém! Ez a gyerek *angyal*!

Rám nézett, hogy ugyanazt hiszem-e?

Arczomon kellett lenni az igenlő feleletnek, - elhitte és mosolygott.

- Miért legyek én nagyobb ur, mint a mekkora vagyok? Boldog vagyok, uramöcsém, - nem az égben, nem az emeleten van az én mennyországom: itt, földszint. Hej, ha itt volna a cigány, elhuzatnám azt a nótát:

Ur vagyok én, nagy ur vagyok,
Magam földjén járok:
Meg nem botlom, hogy botlanám?
Nincs előttem árok!

Frau Rézi.

Uram! Mondhatom, az orvosi bonczteremben volt a kezemben egy pár száz asszony nyelv, - a legélesebb késekkel vagdaltam szélteben-hosszában, mint a reszelt tésztát, hogy azt a borotva-félét megtaláljam, ami nem ritkán egész családok boldogságát elnyisszantja; de nem találtam. Mint kitanult orvos, a tudomány- és tapasztalatnak meggyőződésével mondhatnám, hogy az asszony nyelvben nincsen borotva, - hanem fogadok megemlített diplomámban, hogy egy nőében van: Frau Réziében, ami szállasadónénk nyelvében ott a „*Kenyérközben*,” - abban a városban, ahol én jogász valék.

A diákszobában öt ágy van, öt szék, öt kalamáris. (Porzótartó egy sincs, - a falról szoktuk vakarni a meszet.)

- Akasztófáralók! Mind az öten azok vagytok, - most valljátok ki, melyik vakarta le a meszet a falról? - Kiabál Frau Rézi, kit ezen közönséges *nyugodt* állapotjában mutatok be, hogy ön elképzelhesse a ludmérget, ha rájött a *bóna-óra*.

Az öt közül a legutolsó bevágta az ajtót, mikor a tanulmányóráról csapatosan hazajöttünk.

- Hogy vágott volna a falhoz a bába, mikor először felöltöztetett, - ordit a vénasszony a konyhából, - nem pusztitanád most az *ujdonatuj* kilincset, ezelőtt harmincz esztendővel vettem, akasztófáraló, - az nem a házi uré.

Igy szoktuk megtudni, hogy honn van-e a hárpia, - szép szóval elő nem került egész nap, pedig czipót akarunk hozatni. Bejött, sorba nézett, hogy az ajtódurrogatót a képünkről kitalálja.

- *Kedves* Frau Rézi, - mondtam teljes szelidséggel, hozzon nekem czipót.

Velem azonnal kibékült, *kedvesnek* mondtam, azért nyujtá tenyerét, hogy a czipónak árát átvegye. Szemei a négyet vadászták, s a legelsőt ököllel fenyegeti.

- Te voltál, - borzas betyár, - látom megijedtél!

- Meg ám, - hogy mára maradt-e meg az utolsó garasom, vagy tegnap ettem meg érte a czipót! - Mondja a megszólított gondosan fürkészve zsebét és a ruhabélést, ha valahol még meglenne. - Megvan!... kiált örömmel, - hozzon nekem is kedves Frau Rézi egy czipót.

- Látod, - te zöld szemű vadmacska, - rohan a harmadikra, - téged úgy is kerékben törnek meg; mert a jó felmondta benned a kvártélyt, bántott téged az az ajtó?

- Itt van egy ezüsthuzas, - mondja a harmadik, - hozzon nekem is czipót, nem bánom, magának is, csak ne veszekedjék velem; ma gyóntam meg, - éppen most kezdek jámbor keresztény lelket üldözni!

- Tudtam, hogy eltéveszteti velem az igazit ez a sunnyogó betyár, - hogy röhög most is.

- Röhögök ám, mert mindjárt eltalálja az igazit, négyünket már elevenen megsütött.

- Hát te vagy az igazi, - rohan az ötödikre, - ki nevében az ablaknak fordult, s hogy dolgot színleljen, az ablakcsavarokat igazgatta, - várj csak, hadd vegyek lélegzetet, hogy egymagadnak jusson a pokolban száz ördög, egy meg jöjjön külön, hogy mindjárt elvigyen: - ki vágta be az ajtót?

- Jótól kérdi, majd én felelek, - mondja az ötödik, hát ilyen szállásunk van, hogy öt diák mellé a szelet is lakónak fogadja, hát a diák mosott ruha, hogy a szelet szárogatni ereszti be? A szél rugta be az ajtót; hanem föl is mondom a szállást.

- Ó, hogy a Szent-György napot meg ne érje az az akasztófáraláló házi ur, fordul odább a méreggel az asszony. Lelkem, galambom kedves gyermekeim, egy tudóval nem győzöm a vén zsványt rábeszélni, hogy csináltassa meg az ablakot, - csak nyugszom ma, kedves magzataim, gyenge tudóm van, nem állja ki a veszekedést; hanem reggelig, kedves gyermekeim, ha korán lefekszem összegyűjtök egy kis szuszt (ezt még folyvást pihegve mondja,) majd nyakán termék (ezt már nyomja), olyant mondok egy párt a bankófaló gazembernek (már rágyújtott), hogy ijedtében az ókulát a fülére teszi, hogy jobban halljon. (Ezt már úgy ordítja, hogy a háziur a kéményben meghallhatja.)

Kiment, bevágta az ajtót, - szaladt a szatócsboltba szalonnáért, hogy megbékítsen bennünket.

Remélem, jó vastag színekkel rajzoltam le kedves Frau Rézinket, ezt a két lábu sárkányt, melynek fogait az idő kimarta, hogy ne haraphasson velük. Hogy gorombaságait eltűrtük, egyszerűen megmagyarázom. Az állatseregletben a gyermekek vesszővel piszkálják a tigris, hogy agyarait mutogassa és bőgjön; mert az iszonyatban is van vad szépség, valami ingerlő, - s a kíváncsi gyermek a pingált tigrisnek nem hiszi, hogy milyen rémületes.

Frau Réziről elhinném, hogy valaha tigris volt, s az asszonyhüvelyben megmaradt az egykori tigris, mely a legcsekélyebb intésre kivicsorítja fogait, s a diáknép folyvást különös kedvteléssel ingerlő a szörnyeteget. Nem volt az a gorombaság, mit el nem tűrtünk volna, csak ordítson. Az idegen azt gondolhatá, hogy ez asszony megreped a méregtől, hogy a bánat idő előtt megöli. Én is így gondolkoztam; hanem egy pár nap alatt fölfödöztem, hogy nagy lármája megszokás, mint a szegedi embernek a paprika: kanálszámra képes enni. Az indulatos szavaknak gyökere nem nyult le szívébe, a gorombaság a torkából jött, s annál alább nem szállt, legföllebb a tudónek volt dolga, hogy adjon szuszt a kiabálásra.

Mig mi az iskolában ültünk, tisztán kisöpörte a szobát, az ágyakat megvetette, a szétszórt tárgyakat helyre rendezte, s oly tiszta, portalan volt minden, hogy elhiszem, hogy a nyelvével végezte a munkát, az mindenre képes volt.

Ha nem ingereltük, mert tanulmányainkkal foglalkoztunk, egy napnál tovább meg nem állta, - bejött, hazudott utcza és városi pletykákat. Jaj volt a becsületnek, melyet szájába kapott, s a tigris természetet részben azzal hazudtolta meg, hogy amit szájába vett, nem ette meg, csak - *megrágta*.

Egy délután pajtásaim a városba széledtek, egyedül voltam a diáktanyában.

A kulcs történetesen belül volt, s az ajtót valaki kopogás nélkül nyitá meg, s azonnal ismét betette az ajtót. Nem szóltam, mert tudtam, hogy Frau Rézi nyitotta az ajtót, s az asztalnál látván foglalkozni, visszament. A nagy csendességből helyesen kitalálta, hogy egyedül vagyok, - én pedig röstelltem vele egymagam czivakodni.

Háromszor ismételte egy óra alatt az ajtónyitogatást; tehát kérdem, hogy mit akar.

- Maga van az ifiur?

- Mi baj van, Frau Rézi? Kérdém, megadva szokásos czimét, mit ő, úgy szólván bealkudott a szállásbérbe; mert e németes megszólítást különbnek tartotta az *ifiasszonynál*. Sohasem kérdeztem, hogy mi kielégítő van éppen ez elnevezésben.

- Semmi bajom, kedves ifiur! Meg akartam dicsérni, - az ifiur nem tekereg, mint az a négy naplopó.

- Tanítani megyek, Frau Rézi, - arra készültem.
- Hallom, az ifiur a „Fekete kutyáé”-kat tanítja.
- Csak a fiut.
- No, persze, hogy a gyereket. Ugyan verje nyakon a gazembert, - tegnap a kenyérpiacon egy csomó sárt vágott az emberek közé, én is ott voltam, tudja az ifiur, egész nap nem ülhetek itthon, csizmadia-komámasszonynak segéltem kenyeret választani, s éppen valamit mondtam, számat nyitva kapta, s a szétfröccsent sárkovászt torkomig vágta.
- Majd fülön fogom, kedves Frau Rézi.
- Mind a két fülét, kérem az ifiurat, érettem ne tiltsa fáradságát. Gonosz faj az anyjostul.
- Ösmeri az anyját?
- Anyját, öregapját, még a hetvenhetedik pereputtyát is a dölyfös kutyának. Hallja az ifiur, olyan asszony az, hogy kevélységében csak azt sajnálja, hogy azt nem mondhatja, hogy a kályhát szent-Jánoskenyérrel fűtik.
- Minden embernek van bogara.
- Annak annyi, hogy a maguk boltjában nincsen elég légyvesztő, hogy az ő bogarát mind megfogja.
- Annál derekabb a lánya.
- A lányáért szeretném a gaz pozdorját megmosni kiszapulni, megmosófázni, kimángolni, s rá még jó tüzes vassal kiteglázni.
- Ugyan? Mondám a fecsegőnek, hogy én is közbeszóljak.
- Az ifiur úgy tette magát, mintha semmit sem tudna.
- Ne tegyen lutriba, kedves Frau Rézi, - nem találná ki az igazi számot; mert én igaz lelkemre mondom, hogy semmit sem tudok.
- Az *achtmalachtot* sem tudja az ifiur?
- Akkor előbb tudom, hogy a balha hányat ugrik egy órában.
- Elmondom, kedves ifiur az *achtmalachtot*, - ártatlan két arczámon van belőle egy pár. - Olyan tenyere van a *feketekutyánénak* (ezt dühhel mondta, láttam a képén,) mint egy székkálló legénynek a mészárszékből.
- Ugyan úgy-e! - mondtam a fecsegőnek.
- Persze, nem tudja az ifiur, hogy mivel érdemlettem meg? Az én édes gyerekemért, az én kedves diákomért, Kopasz mérnökért. Itt, ebben a szobában lakott ő két esztendeig, abban az ágyban hált, amelyikben maga, kedves ifiur, - én nyaltam tisztára a vásott kis kölyket, - már akkor utána bolondult a városnak minden szemrevaló lánya. Elég az hozzá, kedves ifiur, inzsellér lett a galambom, s hogy a városba telepedett, két esztendeig én takarítottam rá, - én főztem reggelijére a drága jó kávé, onnét hoztam, *feketekutyáéktól*; minden hetivásárkor pontban tizenegy órakor mentem, s akkor vettem magamnak is a mécsbevaló olajt a kis-asszonytól. Az isten áldja meg a kedves kis tubát, az itczés üvegemet csordultig adta, - elvette a huszasomat, mintha föl váltaná, aztán visszaadott három ezüst huszast: mert hát kedves ifiuram, ilyenkor csusztattam a köténye zsebébe egy jó szagu levelet. Fél esztendeig tartott az én olajvásárom; hanem egyszer furcsálltam, hogy valahányszor a boltba lépek, a *feketekutya* azonnal azt kiáltja a feleségére, hogy *achtmal acht*. Megszámláltam, - éppen hatszor hallottam

ugyanazon szót; de nem értettem. Itt lakik a házban egy német vargáné, attól kérdeztem meg, hogy mi az az achtmal acht. A számár azt mondta, hogy *nyolczzsor nyolcz!* No, gondolám, én nem vagyok még olyan vén, hiában találgatja a fügerágó. Megnyugodtam, és hordtam a levelet oda és vissza, meg az ingyen olajt és a három huszas; hanem, lelkem teremtetten, - hetedszer hallom azt a szót, azt a bizonyost, a kisasszony tele méri olajos üvegemet, én meg előbb a levelet akarom odaadni, - erre három huszas helyett oldalról a *feketekutyáné* fölpofoz, nem tudom, hányszor, - hogy ijedtemben most sem tudom, hogyan értem ki az utcára. Ez volt a válasz. Az én kedves inzsellérem aztán magyarázta meg az *achtmal*-t, hogy *acht mal acht*, az annyit tesz, hogy: *vigyázz!* Persze, hogy a német vargánénak én is visszamagyaráztam, mikor rajtértem, hogy az én kályhából lopja a fűtőparazsat; de mi haszna, se ingyen olaj, se három huszas.

- Hát a levelet a mérnök írta?

- Kinek másnak lettem volna én levélhordója? Kiért pofoztattam volna meg magamat, hogy én vissza ne vágjam! Én türném el, - *én?* - mondja magára mutatva, mintha mondaná: Ösmered az én nyelvemet, amelyikkel egy nap ötven akóra való káposztát be lehet vágni. - Az én diákomért türtem el a keserves szégyent, - másért bizonyosan nem, ha a feketekutyáné tenyerének helyét sárga aranyakkal rakná ki kétszer. No, de elszenvedtem. A galambom diákom ad nekem most ingyen olajat; hanem már nem takarítok rá; mert hogy nagyobb a szállása, egymagának van rendes gazdasszonya.

- Hát a leveleket is az hordja?

- Nem tudom, ifiuram, - felel az asszony, - én nem viszem. Az utolsót visszahoztam, csak azt tudom, hogy kitalálták, kitől hordtam a levelet; mert tudták, kinek viszem a kávé és csukrot. A mérnök nem kell a *feketekutyáéknak*, mert még nem vett magának a város közepén három házat, - hát eddig van. Pedig olyan ember után még megszopná az asszony mind a tíz ujját, még ha terpetinolajos lenne is.

Én eleget hallottam mára. Rózsának a mérnök nevére való vonatkozását értettem, mit a lánytól kérdeni legalább is illetlen lett volna, a mérnök pedig, ha akará vala, bizonyosan szólt volna; de nem szólt.

Frau Rézi nem folytathatta a társalgást; mert a többiek nagy zajjal jöttek.

- Phü, - бүдös, dohánypusztítók, - riad rájuk Rézi, a fészekből jöttek ugy-e?

- A litániáról jövünk, Rézi néni, - mondja az egyik, - az olvasószemeket csörgettük.

- A karmelitáktól? Kérde az asszony.

- Átellenben voltunk, Frau Rézi, - a kávéházban biliárdoztunk.

- Lesz belőletek pipás nemes ember, zsidócsókoló prókátor, meg varjulódózó csavargó. A biliárdposztóra irták a törvényt ugy-e?

- Menjen aludni. Kiált rá a legbomlottabb, hogy aztán kártyázhassanak; mert a vénasszony ezt meg nem szenvedte akár jóindulatból, akár czivakodásból, - s ha a kártyán csipte őket, elkapta a kártyát és a tűzbe vágta.

- Tudom, kártyázni akarnál, te, - hogy pingált volna helyetted az apád egy makkalsót, hogy benn volnál a tuczatban, éjjel, nappal. Lármáz az asszony.

- Ha nem megy ki, mindjárt elmondjuk a Kristóf-imádságot, - ijesztegeti az egyik a babonától irtózó asszonyt, s ijesztés okáért rákiált a pajtásokra. Adjátok ide hamar a szentelt krétát.

Elérte a tréfát az egyik, fölkapott az asztalról egy krétát, s odanyújtá a másiknak, hogy segítse kiriasztani az asszonyt, ki ettől komolyan félt, - mert hasonló eset után be nem jött hozzám - négy óráig.

- Ne! Mondja az agyafurt diák.

- Köszönd, hogy szentelt az a kréta; mert majd a fejedhez vágnám. - Pattog az asszony, - s már az ajtóküszöbről mondja: Igyál választóvizet, hogy különváljék belőled a két lat ember, s az egy mázsa kutyaság. - Ne, - most megmondtam.

Adolf urfi.

Az ökörnek szarvai vannak, s az okos ember elkerüli, hogy meg ne bökhesse a nagy állat: a szunyog az orrunkra ül, s ha mérgemben agyon akarom ütni, saját orromat is laposra verem.

Hat hónap óta tanítottam Adolf urfit, ezt a két lábu szunyogot, melynek kikeresett helye volt az én orrom, s eltalálta, miképpen kell alkalmatlankodnia, hogy nekem viszkessen, és meg ne vakarhassam.

Elővettem vele a katekizmust, magyarázgattam, milyen bűn a jóra való restség, s több példával kísértem a magyarázatot, hogy jobban megértsen. Másnap kikérdeztem a fiut. - A szavakat lassan baktatva elmondá, hanem a tegnapi előhozott példák közül egyet sem tudott.

- Gondolkozzék, és találjon példát saját fejéből.

- Hát... hát... jóra való restség az, ha én a kertben a barackfára küldöm az inast, hogy barackot szakajtsa, hanem az nem akar fölászni.

- Ugyan ne beszéljen ilyen bolondot, - miben van itt a jóra való restség?

- A jó a barack, - mondja szemtelen vigyorgással, hogy az inas nem akar a fára mászni, az a jóra való restség. A gonosz arcnak fintorgatott vonásaiból eléggé láttam, hogy béketűrősemet gunyolja ki; de mit használ a bosszankodás, a gyermek tudja, hogy fölötte nincsen hatalmam: én szenvedek, s a gonoszkodást tünnöm kell egész óra alatt. Rózsa több ízben jelen volt a tanulási órán, érdeklődve hallgatott egy vagy más magyarázatot, - s ha a rossz kölyök bosszantott, segített annyiban, hogy a gyermeknek üstökébe kapott, s fenyegette, hogy az apának megmondja, mit én semmi esetre sem tettem volna.

Adolf urfi anyjában bizván, kivételesen törődött apjával, értem akkor, ha a tanulási óra alatt feljött, s a fiunak mondott olyasmit, hogy a tanítás pénzbe kerül, s ha a fején nem megyen be a betű, a bőrén fogja átkergetni. Adolf urfi az apjának meglehetősen hitt, ha pénzről beszélt, hozzájárulván, hogy az öreg az inasok miatt oly bizonyosan magánál hordta a korbácsot, mint a zsebbevalót, - s amint Rózsa előttem emlékeztette néha a fiut e körülményre, a gyermek nem tagadta, hogy az a korbács közel atyafi hozzá.

A küzdelem csak akkor lankaszt, ha az ellenfél megfelel erőnknek, s a győzelem megnyugvást ígér, hogy méltó ellenfelünk volt. Adolf urfi hitvány ellenség volt, fölrugni való pimasz, ki tudta, hogy én nem birkózhatom vele; mert fölötte nincsen hatalmam.

Ugy képzeltem a rüpköt, mint a bankjegyet, melyre nagy számot irtak, s amely ha érezni, cselekedni tudna, elbizakodva lökné föl az aranyat is; mert ő rá nagyobb szám van írva, s a hatalmasak e számnak arányában tisztelik. Tudta a kis bankó, hogy az én számom kisebb, bár valódi értékemet is ösmeré, azért elbizakodottan paczkázott velem.

A bibliai történetet magyarázgattam a kis ördögnek. Loth feleségének történetére került a sor. Fölolvasám, miként parancsolta meg az angyal, hogy az elátkozott városra vissza ne tekintsenek, - s hogy szót nem fogadott az asszony és visszatekintett, sóbálványá változott. A magyarázat után kíváncsi voltam, hogy azonnal tanulja meg a föladványt, aztán ki fogom kérdezni.

A gyerek csendesesen olvasgatta a föladványt; hanem közben föl-fölkaczagott. Figyelmeztettem, hogy ez illetlen dolog. A fiu nem szólt, tovább olvasott, és egyes szünetekig fölnevezte, hogy magában könyv nélkül ismételve a kérdést. Ujra fölkaczagott, pedig a történet kevésbé mulattató. Minek nevet a gyerek? tünődtem magamban; de tőle nem kérdeztem.

- Már tudom.

- Mi történt Loth feleségével?

- Midőn Loth az angyalnak parancsolatja szerint feleségével kiment az elátkozott városból, Lothnak felesége nem törődve az angyalnak intésével, az égő városra kíváncsian visszatekintett, és... (itt elakadt.)

- Nos, mi történt aztán?

- Aztán,... (a gyerek szemtelenül vigyorgott; de még nem bátorkodott a gazságot kisütni.)

- Nem tudja mi történt?

- De tudom! Mondja vakmerőn, - és újra vigyorgott.

- Ha tudja, hát mondja el becsületesen, ne akadozzék. Nos, hadd hallom, mi történt Loth feleségével?

- Nem törődve az angyalnak intésével, - mondja ismételve a fogalmat, - az égő városra visszatekintett, és...

- És?

- ...*répaczukorrá változott.* (No, itt már aztán úgy röhögött, hogy majd lefordult a székről.)

Fölugrottam azon szándékkal, hogy véget vetek a komédiának, s az atyának megköszönöm az eddigi kenyeret. Ajkaim reszkettek a silány pajkosságtól, melyért elégtételt nem kapok. Kalapomat kezembe vettem, hogy azonnal távozzam. E pillanatban láttam meg Rózsának holt-halavány arcát a mellék ajtónak irányából közeledni. Bizonyosan a másik szobából hallott mindent, s a végszavak vakmerőségére sietett ki, s látván, hogy távozni akarok, - két kezét összekulcsoltan emeli fejére, mintha mondani akarná: Nem tartóztathatlak, - fájdalmad igazolva van. Megláttam a szenvedő arcot, - ezt a szóvalan könyörgést, - leeresztem kalapomat, s a gyermeknek izgatottan mondtam:

- Mára kifárasztott, - vége az órának.

Rózsa nem szólt, elhitte, hogy e bánalom után ennyi minden körülmény között szabad. Egyetértőleg intett, kölcsönösen üdvözöltük egymást, s én az órának közepén elhagytam a lakot.

Most évek múlva könnyen nevetem e haszontalanságot; hanem akkor megvérezte szívemet a nemtelenség; mert a gőg alázott meg. Fogadott ember voltam, napszámos a pénzesnek zsoldjában, - igen közel a cselédhez, kit a gazda elkerget, ha száját görbére rántja. És mindezt bélemért kell tünnöm, a legostobább testrészt, mely kenyérért zaklat, s nem alkudhatom meg vele, hogy most koplaljon ő is a jövőendőért. Sok embernek, főleg az apai erszényen fölkapaszkodott urnak fogalma sincs efféle szenvedésekről, melyeket orvosok nem írnak a nyavalyák közé gyógyításukra fürdőhelyeket és orvosságot nem preskribálnak. Ó, a fájdalom csak úgy jogosult a részvétre, ha favágás közben a fejsze fokával lábszárunkba ugrik a kemény fabütyökről.

Nem is beszélek a lelki bajokról, - vége van a téritések korának, - a fájdalmat érezni kell, mint az éhséget, akkor talán elhiszik. Arra van teremtvé a szegény, hogy czipelje az életfájdalmakat, ha megunta a dolgot, menjen lopni.

Két hétig békében éltem, - Adolf urfi megkimélt ostoba tréfáitól. Legalább én ezt gondoltam, vagy hogy Rózsa minduntalan megjelent a tanulószobában, s a fiu nénje előtt nem mert bosszantani.

A harmadik hétben valóban egyedül valánk, hetivásár napján, mint mondtam, az eladásban segítettek a nők a boltban. Ügyetlen szokásom, hogy ha nem írok vagy olvasok, kezem keres babrálni való tárgyat, ez alkalommal az asztalon hevert egy rőf, azzal foglalkoztam. A fiu az órának elején elkezdett ügyetlenkedni, hasonlóan a régebbi vad tréfákhoz.

A latin nyelvtanból azon kérdés fordult elő: hányféle az ige?

A fiunak fölolvastam, hogy az ige négyféle: 1-ör *activum*, cselekvő, 2-ör *passivum*, szenvedő, - és a többi, - végül megemlítém, amint a könyvben volt: némelyek ideszámítják a *neutrum* középigét is. A magyarázatot bevégeztem. A fiu elé toltam a könyvet, hogy azonnal tanulja meg. A fiu gyorsan elkészült, visszatolta a könyvet, hogy kérdezzem ki.

- Hányféle az ige?

- Öt-féle! Felel a fiu, eggyel többet mondván, ellenkezőleg a szabálynak legelső szavával.

- Vigyázzon, Adolf, - figyelmeztetém a fiut, - a szabály kevesebbet mond ötnél.

- *Öt-féle* ige van mégis! Házsártoskodik a gyerek, és vakmerőn szemeimbe néz.

- Szeretném tudni, - mondtam, - melyik leszen az ötödik ige?

- Mindjárt elszámolom, - vitázik a gyerek, s a négyet elszámolva azt mondja: 5-ik a közép ige.

- A könyv világosan mondja, hogy azt csak némelyek számítják.

- Én is azok közé tartozom, kik odaszámítják.

Föllobbant bennem a méreg, s a fiut ez alkalommal pecsenyének szántam, ha rosszul végződik is a dolog. Eszembe jutott Rózsa, azért utolsó erőlködéssel nyomtam le indulatomat. Fölkeltem, hogy a mozgás szórakoztasson. Kigondoltam a legszebb szavakat, a fiut szíven akartam kapni, s hosszú oktatással szelidítgetém. Nem nézett rám, - komolyan hallgatott, s valóban hittem, hogy szavaim nem estek sziklára. Addig üssük a vasat, míg meleg! Néhány szivreható szót alkalmaztam, majd csak kicsordul a leve, s a lélek megátalkodottsága megporhanyul. Lelkesültem az oktatásban, és élveztem a megnyerő diadalt. A fiu elfordítá arcát az ablak felé, hol máskor a kisasztalnál Rózsa ült. A varróasztal alatt mélyen aludt a fiunak legkedvesebb kutyája, talán az is az én szavaimtól hunyászkodott meg. Vártam, hogy a fiu azért fordult félre, hogy könnyeit ne lássam.

Ránézek; de a tragédiából a legbosszantóbb komédia lett, - a kutya álmában tüsszentett, s a fiu rákiáltja:

- *Helf Gott!*

Uram! ha a japáni császárnak fia lett volna is a kölyök, ez ostobaságot meglakoltattam vele, - a rőföt fölemelvén s akkorát vágta a kölyökre, hogy egy ökörnek elég lett volna.

- Ha pedig nyikkanni mersz, - agyonvágalak.

- Az ige *négy-féle*! Kiált a gyerek.

- Tested is négyfelé megyen, ha nyikkanni mersz! Riadtam a gyerekre, ki a rőfölestől hirtelen megijedt, s ha akarom, visszajáról is elmondta volna a földadványt, ugy megijedt.

Fél óra múlva a boltból feljött az asszony, a tanulószobában foglalkozott, s eközben a fiu mohó szorgalommal tanult, a kérdéseket bámulásra méltó hibátlansággal mondta föl, mire az anya csudálkozva nézett a gyerekre.

- Bravó, Adolf! Mondja az anya, - látom, szépen engedelmeskedel a tanító urnak.

A fiu a részvétteljes dicséretre megindult, és szája szélén mutatkozott a sirhatnám.

- *Hány-féle az ige?* Kiálték hirtelen a fiura, - s az ijedten felel egész torkából:

- *Négy-féle!*

Gyógymódom megtörte a fiut, most már bebizonyítottam, hogy vak arczatlankodását nem tűröm. Fölkeltem az órának végével, hazamentem, vigye a patvar, panaszolkodjék; a pillanatnyi elégtétel fölért a kárpótlással, ha feketekutyáék másnap elkergetnének is.

A jogászok.

Boldog idők, földidézlek emlékezetemben, - ebben a kuszált világban, mikor a piszkos tiz-krajczárost nem undorodunk erszényünkbe tenni, s a ráragadt vajsza, sunkazsir, szurok, enyvdarab valóságos utilevele a ronda papirnak, hogy kofától a henteshez, attól a vargához vándorolt, onnét ismét az asztalosműhelybe; a napi keservek eltörölhetnék az édes órákat, lakómnak elbeszélését hiven följegyzem. - Nem mondott nekem ujat, de jó izüt, s ez megér annyit, mint egy tál melegített káposzta.

A tanár beült az asztal mellé, bajuszos kamaszok hallgatták a szép tudományt, a jogot, mely a féktelen embernek határt szab bitangoskodásában. A tanár lelkesülten magyaráz, keble fölmelegül, tanítványait az életre készíti, kanczellár, országbíró, tárnok, főispán, alispán, higgadt eszü ügyvéd válhatik e csapatból, s a tanárnak nem kis érdeme, hogy ő rakott alapot azon oszlopoknak, melyekre egykor a haza támaszkodik.

Egy csendes fiu áhitattal hallgatja a tanárt, szemei a tanárnak szavait az ajakról szedi le, mit a tanár észrevesz, s gyönyörködik a lelkesült fiuban, ő az osztálynak színe.

Hirtelen fölugrik, - a többi azt gondja, hogy megbolondult. Persze, a többi nem tudja, hogy a fiunak háta mögött régen mesterkedik egy vásott pajtás, és egy bozontos végű tollat oldalt meggörbitvén, fülébe dugta a buzgó hallgatónak, s az ijedtében azt gondolta, hogy balhát szalasztottak a fülébe.

A fiu visszatekint, - a hátulsók áhitatos képpel néznek a tanárra, mint szent Aloizius a liliumra, - lehetetlen kitalálni az alkalmatlant.

A tanárt a kis botrány nem zavarja, folytatja a magyarázatot, körülnézegetvén közben, hogy a hátulsó padbeliek vesztig maradnak-e; mert a legvásottabbak odagyülekeznek, hogy zavartalan filkózhassanak ott leghátul. Ezek az esztendőnek végén egyebet nem tudnak, mint azt, hogy melyik ajtón jártak be tiz hónapig. Éppen ennyit tud a jármos ökör, a rud mellett csálira áll; mert megszokta, a jászoloknál a harmadik helyre lódul, már ösmeri a kötelet, melyet a béres nyakába vet.

Az óra változik, bejön az ifjúságnak vértanuja, ennek óráján senki sem hiányzik; mert ettől nem félnek, - magyarázatába szólnak, - órát üttetnek a magyarázat alatt, verebet eresztenek el, hogy egész óráig csiripeljen, - a vásottabb a pad alá huzódik, ott vartyog, mint a béka.

- Uraim, - szólamlík meg a tanár. - A mai tanórában azon fontos kérdéssel fogunk megösmernedni, mely a szakértők között évtizedekig tartó vitára adott okot, s melyről némelyek most is eszméket cserélnek, hogy az emberek a természeti állapotból miként léptek át a társas életbe, melyet általánosabb elnevezéssel polgári társaságnak szoktunk megjelölni. Méltó tárgya a megfontolásnak e kérdés, azért figyelmeztetem, az urakat, hogy az előadásra vigyázzanak. A halhatatlan lélekkel megáldott ember az állatvilág fölött kiterjeszté hatalmát: esze, ügyessége, a körülmények között való találékonysága fegyvert szolgáltat néki a bősüzt oroszlán...

Egy hang azt mondja: *Őszült oroszlán is van?*

- *Bősüzt oroszlán fölött*, - ismétli a tanár az előbbeni hangnak iránya felé, - valamint eléri a fürge madarat, mely a levegőben a föllegekig emelkedik; de bár az emberiségnek történetében kimondhatatlan érdekes volna együtt birnunk az adattárt, melyben az emberek a körülmények kényszerűségénél fogva hatalmukat kiterjeszték, hogy a tigrisnek erejével, a madárnak gyorsaságával megküzdhessenek, - sokkal fontosabb annak tudása, miként állottak az emberek

a szétszórt, ugyszólván vad életből, a féktelenség állapotjából társas viszonyba, vagy, amint a jogfogalom helyesen megnevezte, a polgári társaságba, melynek mai napon mindannyian egyaránt tagjai vagyunk.

- *Én nemes ember vagyok!* Kiált közbe az előbbeni hang.

- Ki kérdezte Faddi uramat, előbb is ön kiabált: akkor szóljon, ha kérdik. Vagy ha éppen beszélhetnékje van, azonnal méltóztassék felelni: Mi a polgári társaság?

- A polgári társaság az, - mondja Faddi meghunyászkodva a rászedetesen, - mikor a polgárok egy társaságban vannak.

- Persze: a gömbölyű karika az, - gunyolódik a tanár, - mikor a karika gömbölyű! Hát azt mondja meg, Faddi ur, látott-e már polgári társaságot?

- Igenis, láttam! - Felel a fiu.

- Példának okáért, - hol látott Faddi uram polgári társaságot?

- Az Aranybárányban vacsoráltak tegnap este a vörös nadrágos polgárok. (Értsd a polgári örhadat.)

- Üljön le, Faddi ur, - krétázza meg helyét, hogy a jövő esztendőn ugyanazon helyre ülhessen; remélem, együtt fogjuk tölteni az esztendőt, mert most *tercziája* van. Menjünk odább. Szemeink előtt van a polgári élet, látunk egy országban koronás fejedelmet, körülötte kormányférfiak különféle elnevezéssel vezetik a kormányzatnak ügyeit, vannak nagyobb, kisebb méltóságok és hivatalok az egyesek számtalan és más-más foglalkozásban keresik kenyerüket, e viszonyban fordulnak elő az enyém és tied fölött válságos kérdések, melyeket a felek már azért sem végezhetnek be, mert a jogot a tudatlan vagy rossz lelkű nem akarja; tehát a polgári társaságban e célra hatalommal ellátott bírák vannak, kik a felek által vallott ügyvédek előadása és a tárgynak fölvilágosítására szolgáló okoknak előszámlálása után ítéletet mondanak; tehát együtt olyan jogéletet élnek, melynek meghatározott szabályait akarva és nem akarva beismerik, annak alkalmazását türik, hallgatag és folytatólagosan engedelmeskedvén azon megszokásból hozzánk leszármazott érveknél fogva, melyet az őselődök, polgári állapotba állván, kötelezőknek ösmertek. Gondolható-e, hogy a polgári társaságban valaki azt mondhatná: tekintetek úgy, mintha nem volnék köztetek? Van-e olyan, ki a *mindennapi* életből kihuzhatná magát?

- Van! - Kiált megint egy hang.

- Például ki lehetne az?

- A bakter; mert az nappal alszik.

- Megint Faddi uram! Irjunk be egy tercziát. - Mondja a tanár, éppen midőn az órát harangozza a „famulus”.

- Nem *gilt* az a terczia! - mondja Faddi, - már harangoztak.

A tanárt röhögés kíséri ki az ajtón, a fiatalság egy része negyedóráig vihog, a másik rész a következő tanárnak föladványát olvasgatja; mert az kuruczember, a tréfát az utcán sem szereti, s a legénység előre meghunyászkodik; mert a következő tanár nem válogatja a szót, s a fiatalember orcájáról hirtelen lekapja a bőrt.

Nyilik az ajtó. Magas, csontos vállu tekintélyes termet lép be, a legénység hirtelen lekapja a föltett kalapot. Egy még nem veszi észre a tanárnak érkezését, föltett kalappal füttyöresh.

- Hallja *kend!*... szólítja meg a föltett kalapost, elvétette az ajtót, - a sertések ólban vannak, nem a tanulóteremben.

Beragadt a fiatalságnak szája, a kemény szóért nem morognak, a testületi szellem megzsibbad, mindenik a maga bőrére vigyáz, mert az „*öreg*” nem tűri el a neveletlenséget, s akit elítél, el van ítélve; mert vagy naplopó, vagy filkó. Egyiknek sem irgalmaz, kihajtja az iskolából, és oda vissza nem könyörögheti senki.

- Eszükön legyenek az urak, - amit mondani fogok, a szegény fiúnak szájába kenyeret ad, a gazdagnak alkalmas eszközt, mellyel hazánkat szolgálni köteles. A magyar nyilvános jogot fogom elkezdni, vigyázzanak önök szavaimra, hogy egy betűt se veszítsenek el a kincsből, melyért, a költők szerént, *apáink vére folyt*. A magyar nyilvános jog az a levegő, melyből élnünk kell, és kevésbé félttem a gazemberektől, hogy elferdítsék, mint az ostobáktól, kik nem tudják, mit kell megvédelmezni. Mózesnek azt mondá az Ur, midőn az égő túskebokorhoz közeledett: *Old le saruidat, mert szent az a hely, melyen állsz*. Önök is tanulják meg jókor, hogy e terem szent hely, itt a forrás, melyből a tudásnak malasztját meritik önök, hogy a válságos órában tudják, mi a nemzeté?

Mi a hazafiság? Közös kötelesség, melyet czimképpen nem osztogatunk czimboráknak, mert velünk lármáznak. - Kötelesség, melyet el nem engedünk senkinek, nem a szegénynek, nem a gazdagnak. Követeljük mindenkitől, akár kívánja teljesíteni, akár nem. E szent kötelességből származik mindjárt az a kötelesség is, hogy tudjuk, mire vagyunk kötelezve? Önök kötelesek kimivelni eszüket, hogy átadhassuk önöknek a hazai jognak védelmét, bizhassunk tudományukban, s elvihessük magunkkal a nyugalom országába, őseinkhez, a tudatot, hogy nyomunkba méltó utódok lépnek, s hagyományunkat élhetetlenül el nem pazarolják.

Tanulják meg önök a polgári bátorságot, ez óriás hatalmat, melyre a magyar embernek főképpen szüksége van. Széchenyi mély belátással mondá, hogy a magyar nemzetet megölni csak maga tudná, a - *magyar*. Ezzel az erős hatalommal kell önöknek néha ugyan szembe szállniok; tehát elhihetik önök, hogy a polgári bátorság magyar értelemben óriás munka. A tudatlan azt fogja kiabálni, hogy ő hazafi, s kurjongatva fogja őt éltetni a tömeg, mely széles árjában csak a *nagy hangot* hallja. Kinek lesz bátorsága megállni a tömeggel szemközt, a tudásnak szent és megmásíthatlan meggyőződésével? Ki lesz akkor az a bátor magyar, ki száz meg százezer magyartól meg nem ijed?

Nem használ az igazság, melyet titkon elhiszünk, hanem az, mit nyíltan vallunk. Péter a harmadik kakasszóra megtagadta mesterét. Szívében volt az igaz meggyőződés; de bátorsága hiányzott, hogy mesterét nyíltan megismerje.

Hangosan beszélek, önök közül mindenki meghallá, mit mondék. Nem kérdezem egyiket is, feleljenek önmaguknak, mernének-e az oktan tömegnek ellen mondani? Képzeli önök, hogy a tömeg buta, mint volt Jeruzsálemben, mert Barabás helyett az üdvözítőt feszíté meg; pedig a tömeg meggyőződhetett a jelekből, hogy csak Isten fia türhette el, hogy a zsidók lepökjék; én, a gyarló ember, arczon vágtam volna a legelsőt, s nem könyörögtem volna a tudatlanokért, hogy a mennyei atya bocsásson meg nekik, hanem kívántam volna, hogy gyujtsa beléjük az égnek villámain.

A tudást, és annak fegyverét akarom önök kezébe adni, - hogy tudják, mit és mivel kell védelmezni, s talán az előadások sorában fölbuzdítandom önöket a magasztos erkölcsre, mit előbb polgári bátorságnak neveztem, mely nagyobb azon bátorságnál, mit a fiatal pajkosság el mer követni azért, mert a pajtások mosollyal jutalmazták, s elhitetik az oktalannal, hogy hű volt. Addig is pedig, mig a részleteket máskor elmondhatnám, vessünk számot, figyeltek-e önök azon szavaimra, melyeket önök tegnap hallottak tőlem?

Igy beszélt az a bizonyos „őreg”, kit e cím nem kora, hanem komolysága miatt illetett, mert a fiatalság vele ujjat húzni, vele kötekedni nem mert.

Az őreg befejezte a magyarázatot, hosszabban, mint én elmondám, több erővel és példával, mely esze, szíve és belátásának tanúsága volt. Hátra volt az órából egy negyed, ez időszakot a tanár kikérdezéssel töltötte. Elővette zsebéből a négyrétűen összehajtott ívet, az osztálynak névsorát. Minden ember tudta, melyik oldalra van a neve fölírva betűsorban, s amely oldalra tekintett az öreg, a nyugtalan lelkiismeretű legénységnek illető része kínos gyötrelmek között zörgette a szakkönyvnek leveleit, hogy egy pár szót leszemelhessen.

Az első oldalon volt az A. B. C. betűn kezdődők névsora.

Az első lapot nézegetvén az öreg, az A. B. C-ések leüték fejeiket, mint a hajtóvadászaton a nyul, melyre a vadász fegyverét kapta, hogy füle közé durrant. Boldogságos isten, milyen félelem ez, - ekkora erővel egy lopott lóért meg lehetne lakolni. A jámborabbon észre lehet venni, hogy alattomban keresztet vetett, s a mennybe fohászkodik, hogy csak ma ne, - holnap bizony isten megtanulja, mint a „Miatyánk”-ot.

A más oldalon levők büszkén tartják föl üres fejeiket, hisz az ágyunak más felé áll a torka.

Hirtelen fordít az öreg, a második oldalon levők taszítják fel a könyvet a tegnapi feladványért, s egy látásra fölfalának minden betűt. Az első oldal szabadabban lélegzik, a keresztvető áhitatosan méregeti szemét a padlás felé, hogy a gerendákon át küldje föl az égbe a fohászt a megmenekülésért.

Az öreg torkát reszeli, hallja a könyvlevelek suhogását, és magában nevet. Torkáig csiklandozza őt is a nevetés; de elkrákolja, hogy tekintélyét ne kockáztassa s hogy a vad nép izzadjon kinjában.

- No, már nem tudom, kit válaszszak? Azt tartom, a K betűből legtöbbnek vannak, onnét markoljunk.

A ki K. betű, azon eret lehet vágni, bugylival sem eredne meg vérük, ijedtében megaludt, mint a véres hurkában. Uram, irgalmazz, - mondja egyik, kit nyúz meg az öreg?

- Kamasz András uram! Kiáltja az öreg.

Az illető fölkel, - hosszú a legény, mint a hatos gyertya, és éppen olyan halavány. A többi nevet, s azt gondolja, a hátralevő tíz percig majd csak elhuzakodnak egymással. A könyveket becsapják, s a biliárdra gondolnak a legközelebb eső kávéházban. Lassan, legények, - az öreg mond valamit. Az öreg látja a halavány ifjút, - semmi kifogás ellene, miért szégyenitené meg?

- Kamasz András uram, - maga, látom, megijedt, - magát majd a *polgári bátorságból* kérdezem ki. Feleljen hát más betű. Faddi uramat csiklandozza a jó kedv, legyen szerencsém egy szóra.

Az én emberem lassan huzakodik ki a hátulsó padból, hogy muljék az idő, - lassan ér ki, mint a sánta malacz, a széket leporozza, s adna tíz pengő forintot, ha már harangoznának.

- Ha jól emlékszem, a multkor a jog fejleményéről beszéltünk, - mondja az öreg, meg tudná-e mondani az ur latin nyelven, hogy fejezik ki: a jog fejleménye?

Kétségbeesetten néz a fiú a többire, egy ügyes ficzkó abból él, hogy sugni szokott, és gyakorlott ügyességgel úgy tudja a szót szájának alakításával kikerekíteni, hogy a figyelmező könnyen kitalálja. Egy huszast remélve sug.

Faddi az „*evolutio jurist*” - világosan látja, hanem elhamarkodja a dolgot, egy betűt az elejére ragaszt: mint a rossz diákok általában, azt a keveset, mi fejükbe ragadt, tekintélyt gerjesztő hangon kiáltja ki: „*Reolutio juris*”.

- Faddi uram fejében is revolúció van, helyére mehet.

A fiu szégyenkedve ment a hátulsó padba, s ez alkalommal a kuszi pajtások nem segítettek kiröhögni a tanárt. Az öreg bajuszát pödörgette, ez készülődést jelentett, hogy ágyut fog elsűtni.

- Uraim! A közéletben társadalmi szabály, hogy a becstelentől a jóra való ember óvakodik, mint a hullától, melyből a jobb rész kihalt. Jogos a büntetés, egyszersmind példa, hogy a bűnök könnyelműen el ne szaporodjanak. A víz lerakja a bele hullott szemetet, a test kiszórja magából a kóroanyagot, csak a szegény haza kénytelen hordani a gazdag tudatlant, ki majd akkor ér valamit, ha meghal, s néhány font csontjával azt az értéket képviseli, mit a kidobott állatcsont. Előbb a polgári bátorságról beszéltem, - van egy másik nagy bátorság: ha valaki tudatlan mer maradni.

Csöngettek: elvégződött a lecke.

Meglepő barátság.

Azt mondják, hogy a pokoli kinok az életben elkezdődnek; mert a lelkiismeret nem fekszik le velünk az ágyba, hogy elaludjék: furdal éjszakán át, gyötör álmunkban, s ha fölébredünk, a lelkiismeret kiabál, hogy ő is ébren van.

Egy reggelen fél hatkor már szállásomra jött a fűszeresnek házi szolgálója, s urának nevében kért, hogy azonnal menjek hozzá. A cseléd a sürgetésnek okát nem tudta, - kénytelen valék okoskodni, hogy mi baj van ily korán?

Viszonyom szerfölött egyszerű volt, csak köztem és Adolf között kerülhetett elő valami hihetőség, melyért a reggeli kora órában lehivatnak. Felöltöztem s a válság lehangolt, bár elkészültem, hogy elutasításomat nyugodtan fogom viselni. Adolf bizonyosan anyjának besugta, hogy mi történt vele, s a kevély asszony egy perczig sem akar megtérni a háznál, így jókor tudtomra adják, hogy elhordozóskodhatom.

A bolton keresztül mentem. A fűszeres a kora órában inasait tanitgatta számolásra, s ilyenkor a fiuk oly borzasak voltak, mintha fésű sem járta volna a fejüket. Beléptemkor egyszerre két fejet láttam a fűszeresnek markában, rázta a kis kópékat, hogy fölkeverje az emlékezőtehetséget, azok pedig éktelen visítottak. Jókor jöttem, - gondolám, - a fűszeres megmondta, hogy mára mi lesz az *adut*?

- Jó reggelt kívánok. Isten hozta, ezer bocsánat, hogy háborgattam! Mondja a fűszeres, eleresztvén az inasfejeket, s kért mennék föl az emeletbe, az asszony már vár a reggelivel.

Értem! - gondolám, ez a reggeli lesz az *utolsó vacsora*.

Fölmentem, a fűszeres megfoghatlan udvariassággal előre eresztett, s e miatt agyamba szökellt a vér, csak nem fogja a felbőszült apa ránk zárni az ajtót? Azért ökölbe szoritám jobbomat, hahogy szükségem lesz rá, készen legyek.

Beléptünk az ebédlőbe, - az asszony szokott helyén ült, a kávék edények sorba rakva, - s az asszony jobbával mutatta, hogy mellette foglaljak helyet.

- Szabad reggelivel szolgálnom?

Igenlőleg hajtám meg fejemet, de nem szóltam. Ökleim még most zsebemben várták a grombaságot, s nagyon óvatosan huztam ki a jobbot, hogy a kávék edényhez nyuljak. Ostobábban ültem, mint a csósz, ki a nemzeti asszonynak konyháján először kap az uraknak irigylett kávéjából, s nem tudja, miért adnak melléje olyan piciny kanalat.

- Szereti ön a tejbőrt? Kérde az asszony.

- Nagyon szeretem! Mondám.

A tejes kanállal lekeríté az asszony a lábasnak egész fölét, csészémbe önté a kövér hártát, mint édesanyám, hogy én legyek az ur, az a boldog, kinek legjobb dolga van a háznál. A szarvasok közül kiválogatta a fűszeresné a vajasakat, megropogtatta őket, s mutatta, melyik jobb, - válaszszam azt.

Most mérget eszem, gondolám, - de mindegy, sorsomat el nem kerülhetem.

- No, még egy csészével, kedves Vidor ur, - kicsiny az a csésze! - Mondja az asszony.

- Köszönöm, - csókolom kezét.

- Az én kedvemért, édes Vidor ur, - kínál az asszony, - még eggyel kell innia. Tudja, hogy az asszonyok hiuk kávéjukra.

- Kegyes engedelmével! Mondám, s a második csészét hörpöltem, - csak már tudnám, mi az ördög lelte ezeket, hogy korán reggel tömnek, mint a libát, hogy hizzék. Talán Adolf gyémántokat könnyezik, mióta megraktam, s az asszony arra fog kérni, hogy rakjam meg jobban, hogy nagyobb gyémántokat pityeregjen.

Megettem a második töltést is, - erre az asszony hideg sülttel kínál, - miből egyszer a magam kedvéért ettem, másodszor az övéért. A fűszeres is boldog volt, hogy feleségének kedvéért mindent megteszek.

Eddig kitaláltam volna a budai huzásra az öt vörös számot, - betettem volna születésem napját, melléje névnapomét és esztendőszámomat, negyedik lett volna a mai napé, az ötödik a hármás, a hányan együtt ültünk az asztalnál. Ennél ostobább számítással is nyertek a lotterián; de miért ülök én a fűszeresnének kosarában? - én, Adolf urfinak megpuhítója, a szegény diák, kinek reménysége soványabb a krajczáros szarvaskánál; mert már tudtam a statisztikából, hogy Magyarországon ötezer ügyvéd van, hol terem ezek számára elegendő veszekedő?

Adolf urfi jött be, olyan bókot csapott előttem, hogy majd az ölembe esett.

- Vidor ur, - ez a gaz fattyu régen kinozza önt, - mondja az asszony, - meguntam a gorombaságot, mondd meg, édes papa, miben állapotunk meg?

- Ujdonatuj szijkorbácsot vettem, kedves Vidor ur, - három söprőből készül vesszőcsomó, - méltóztassék használni, mikor jónak méltóztatik látni.

Adolf urfi rivafakadt.

- Csitt!... parancsolja az asszony, - azonnal ki fogsz kapni.

Adolf urfi elárulta, hogy köznyelven szólva, *interesszátus* ember, anyjának ígéretére azonnal elhallgatott. Hanem én még bolondabbul a hinárba keveredtem, hogy miként vesztette el Adolf ur az ütközetet, s miért huznak engem diadalszekéren?

Adolf gyorsan végezte reggelijét, s azonnal tanulni kergették. Az apa emlékeztette az ígéretre, s az új korbácsra, - engem pedig nagyon kért, hogy ne kiméljem, tudniillik a korbácsot; mert ha elkopik, olcsón kapnak a szijgyártónál.

Megint hármascskán ültünk. Előérzetem sugta, hogy most a nap fölkel, s meglátom világító sugarait.

- Kedves uramöcsém bizalmatlan volt hozzánk. Kezdi a fűszeres.

Persze, nem mondtam meg nekik, hogy Adolfot megvertem, s azóta becsületesen tanul. No de hihettem-e, hogy a szülők az én orvoslásomat helyeslik? Az inasokat ezen móddal gyógyította ki a fűszeres a hibás egyszeregyből, Amerikát tehát nem én fődöztem föl.

Mivel a bizalmatlanságra nem szóltam, a fűszeres folytatta a szemrehányást.

- Mégcsak meg sem mondta, hogy honnét való?

- Önök nem kérdezték, - mondám, - mit is érdekelhetne volna önöket, hogy szülőim elhaltak, s jövőndömet önerőmből kell megalapítanom.

- Szép, igen szép, - dicsér a fűszeres, - fiatalember mutassa meg, mit tud. - Ó, a nagybácsi takarékos, - mondhatnám, zsugori ember, az a munka embere, s látni akarja, hogy ön mire képes?

- Az én nagybátyám? Kérdelem csudálkozva, mert róla, meghagyásához képest, senkinek sem szóltam.

- Jól van, jól, kedves uramöcsém, - ön az öregről hallgat, - méltán: ő idegen az egész világnak, - még körmeit sem hagyja megnőni, idő előtt levágja, hogy haszontalan ne tartson magán. Ő éppen úgy tagadná, hogy ön öccse, mint ön nem nyilatkozik. Én mindent tudok, - többet, mint ön vagy nagybátyja: Balogh András.

- Honnét tudja ön, hogy én Balogh Andrásnak öccse vagyok?

- Ugy-e, nem tagadja? - hiába is tagadná, - írásban be tudnám bizonyítani.

- Akkor bátyám írhatta meg.

- Ellenkezőleg - ön írta meg urabátyjának! - Mondja a vallató. - Azt is megmondom, hogy kalapostól vette ön a tintát, mellyel a levelet írta, - gáliczköves tinta, nálam veszi a kalapos, ki a diákoknak három garasért ad egy itczét.

- Hát ezt honnét méltóztatik tudni?

- Az ön leveléből, melyet bátyjának írt. A kalapos tintának ösmertetőjele, hogy addig fekete, míg írnak vele, aztán napról-napra fakóbb lesz. Ugy-e igazam van?

- Nem tagadhatom, tanulmányi jegyzeteim olvashatlanságig elhalaványultak.

- Így járt az ön levele is, melyet urabátyjának írt, - melyben tudósítja, hogy nálam is tanít, és főlemlíti, hogy a rokonságról egy szót sem szólt. Balogh bácsi nem dobálja el a papírt, - s nekem mindig olyan papírra ír, melyet más küldött hozzá. Ösmerem ezt a szokását. Tegnap estefelé hozott egy hetivásáros paraszt tőle levelet, már nevettem, hogy egyszerre két levelet fogok olvasni. Kívül jó fekete tintával volt írva az én czimem, a fekete betűk alatt homályosan látszék az ő czime, melyet ön írt a kalapos tintával. Belől fordítom a levelet, minden sor alatt egy másik sor, melyet ön írt. A kocsis mondá, hogy este írta, hirtelen, s a régi levelek közül kapta ki, bizonyosan nem nézte melyikre ír; de minek is? Ártatlan dolog, ön bátyjának írt jelentéktelen dolgot, s mi fontos van abban, hogy én megtudom, hogy ön Balogh Andrásnak öccse. Legyen nyugodt, ez közös titkunk, kezet adok, hogy tőlem ebben az életben senki sem fogja megtudni. Inkább vitriolt iszom, mint megmondjam.

- Köszönöm becses ígéretét, mert sajnálnám, ha bátyámat megkeseríteném. Bátyám kívánta, hogy rokonságunkról mit se szóljak, kötelességem *fejemet meghajtani*. (Szegény anyám, most az ő kívánsága szerint beszéltem.)

- Becsületes, derék ifju, - dicsér a fűszeres, - mától fogva ön házamban itthon van. Ön egyik gyermekem, ezt komolyan mondom.

- Valóban nem értem, minek köszönjem kegyeteknek jóakarátát?

- Semminek másnak, mint bátyja iránti nagy tiszteletünknek. Egykor,... majd... valamikor megmondjuk az öregnek is. Most hallgatunk; mert ő kegyedet nem akarja elkényeztetni. Punktum.

A punktum megvolt, nem álmodtam, kezeimmal a kétségtelen valót tapasztaltam, megettem két csésze kávé, egy lábas tejszinnel vastag fölét, rá kétszer hidegsültet, ezek olyan argumentumok, melyre a német bölcsész a *cogito: ergo sum*-nál helyesebben mondhatná: *jóllaktam: ergo vagyok*.

A házaspár gyöngéd szavakkal halmozott el, s a sok szép szótól elkábulva bucsúztam el.

A bolton keresztül mentem, a borzas inasok tétlen álltak, s kértem őket:

- Jó fésűje van az öregnek?

- Ég a fejem bőre az öt ujjától! - Felel az egyik. No, - gondolám, ezek bizonyosan nem álmodták a reggeli hajcibálást, - most már elhiszem, hogy én sem álmodtam, ami velem az emeleten történt.

A mérnök.

Üres óráimban a mérnöknél töltém legkedvesebb perczeimet. Nálamnál hat évvel volt idősebb, ez időben huszonöt éves. Munkabíró fiatalember, szorgalmas, a mellett jó kedélyű, egy csöppet sem kevély, mint az értelmes emberek általában.

Ha levelet hoztam, nem rohant az olvasásnak, - majd ha egyedül leszek, kedves Pistám, - akkor a sorokat ötvenszer elolvasom.

- Kinos mulatság, ha önök nem láthatják egymást.

- Tapasztalatlan gyerek! - Mondja a mérnök. - Mire való a tudomány? Ime, - itt az ablakban van egy csavar, annak fogantyujában megerősítem ezt a távcsövet, mellyel egy óra járásnyiról lenézem a falutornyáról az óramutatót. Rózsának ablakában van egy nagy tükör, mely egyenesen áll, s aki belenéz, annak arcát úgy látom, mintha mellettem lenne. Nézzen ki, - az utcának végén tőlem huszadik ház az ő házuk. Ha át akarok nézni, leeresztem a függönyt, hogy az utcai nép rám ne bámuljon, a távcsőnek vége a függönyön kívül ér, s kényelmesen nézem az angyalfőt a rendes órában. Én szabadon járkálok az utcán, minden nap fél tizenkettőkor arra sétálok, s akkor ő is lát.

- Elegendő ennyi a boldogságra?

- Egyelőre igen. Tapasztalásból tudom, hogy a sorsot nem jó erőszakolni, annak markai erősebbek, s ha nyitogatjuk a kaput, melyen tul mennyországunkat véljük, gorombán becsapja a kaput, s ott szorulunk. A leány enyém lesz. Hogyan? még nem tudom. Köszönöm a sorsnak, hogy önt e városba és azon lakba vezérelte, - ön által folyton levelezhetünk. A sors, ebből gyaníthatjuk, hogy nem ellenségem. Hálásan fogadom, amit kegyesen nyújt erőszakolás nélkül. - Aztán, öcsém, - kimondhatatlan élvezet a küzdelem. A gazda reggeltől délig nyújtózkodik a pamlagon, semmi gondja a napi szükségesek miatt, - mégis nyomorult, egy jó étvágyért pénzt ad ki gyomorerősítőre. Jer ki velem egyszer a mezőre, hajnaltól délig lótfut velem a lánczhuzó gyerek, - délben hoznak neki holmi sovány litylottyot, hogy a városban a jóra való vizsla megszagolná és orrával föltrasztaná. Az a gyerek a bögre mellé ül, az étvágytól kidagad a szeme, s ha nézed egy darabig, mily apróra rágja azt, miben csont nincs: szád megtelik vággyal, s ha nem szégyenlenéd, kikapnád kezéből a kanalat, hogy helyette megedd a maradékot. Gyémántot ér az a böszült étvágy, mely a silány kotyvalékokat megfűszerezi, s az egyensúlyt helyreállítja gazdag és szegény között, - mert az egyik megkiváncsúság, itt az étvágy, amott az ingerlő étel van meg.

Áhitattal hallgattam őt, - a tapasztalat oly igazán beszélt belőle, hogy csak valót mondhatott.

- Ó, - te még nem tudod, mennyi bölcsesség van a mindenségnek elrendezésében. Egy tüsszenítés jól esik, - ez is egy élvezet, jobb száz másnál, mit csak az ember gondolt ki unaloműzésül. Hát a vakaródzás nem élvezet? Ösmerek egy szenvedhetlen cselédet, - ura azért tartja; mert este ügyesen megvakarja háta közepét. E közönséges, figyelemre nem méltó állapotban is van élvezet, hát a szerelem akadályaiiban. A regényírók összehoznak két fiataalt, s azt mondják: az első pillanatra megszerették egymást. Képzeld, hogy az a két találkozó még ez nap férj és feleség lehetne. - Az ifju vagyonos, a lány szintén, sőt menyasszonyi ruhája és házassági készülete is rendén van, kívánnák-e, hogy már az első találkozás napján egyek legyenek? Ösztönszerűleg nem, az emberek drágák, és értéküket akarják bebizonyítani, hogy ingyen portékának vagy talált jószágnak ne véljék.

„A jó bor czégér nélkül elkél.” Ezt mondja a példaszó. Ne becsüld kevesebbre az embert, ne az ifjut, ne a lányt. Szívesen vagyunk másé, ha az a más nem úgy siet birni, mint megvásárlott árut. Még nem kelt el a lány, csak azt tudja, hogy kapós, hogy keresett, hogy van távol egy ember, az tűnődik miatta, - sőt szenved; mert nem közeledhetik. Ez az egyénnek titkos ára, ezzel becsüljük meg, s ezen árért lesz mienk; mert titkon érzi, hogy ez árban egész életre legdrágábbnak valljuk.

A legrajongóbb szerető zokogva sir, ha a menyasszonykoszorút fejére illesztik. Hiába kérdezed okát könnyűinek, - megmondani nem tudja. Az eskü előtt szabadon szeretett, tied akkor is, viszontszereteted meghódította. Esküvő után jogot nyertél hozzá, s az önkéntes odaadást jog váltja föl. Ne ítél meg őt könnyűiért, - hanem bizonyítsd be, hogy értékét magasabbra becsüled esküvő után.

Pokoli gyötrelmeket állok ki néha, - nem tudom, mikor üt az óra, hogy sorsom elém vezet, - mégis boldog vagyok, ő az utolsó gondolatom az álom kapujánál. - ő az első fölébredésemkor. Értékemet nála keresem, - ő látta meg jobb részemet, ő választott ki a sok közül, miattam nem látja meg más embernek fiát. Apró tanulmányok ezek, kedves öcsém, - boldog, aki izről-izre megtanulja, s az apró részleteket nem kicsinyli, mint a napnak legvékonyabb sugarát: egy nem világitaná meg földünket, a sok kitarja előttünk a tündérországot.

Egy csepp harmat elég a rózsalevélnék, egy pohár víz fölüditi véredet: a sokban megfutnál. Cseppről-cseppre akarom kiüríteni a poharat,... közelitek üdvömhöz lépésenkint, mint a muzulmán Mekkához, s az a boldogsága, hogy messziről ért el odáig. Rózsám!... tudom hogy messze vagyok még tőled, de vársz!

- Találkozott ön a fűszeressel?

- Gyakran, néha most is.

- Mi választja el önöket egymástól?

- A különböző fogalmak, Pistám.

- Példának okáért?

- Például: A madár szárnyaiban bizik, szárnyain lopja meg a távolságot, az erdőből a folyam-partig néhány perc alatt elér. Üldözői elől szárnya menti meg. A földről a végtelen magasba szárnyain kel, s ott fönn gyönyörködven, uszhatik a légben, ott csicsereg, mert szárnyai fönn-tartják. Az oroszán erejében büszke. Az állatvilágnak egy nemétől sem fél, a közeledő kényétől függ, s a gyakorlat hatalmáról korán meggyőzte. A vizslát engedelmessége a fényes terem-be vezet, sima padlón, néha szőnyegen fekehetik, s urának kegyencze lesz. Másként vagyunk mi emberek? Bizonyára nem. A főrangú boldog, mert tisztelik; a gazdag bankárnak üdvössége, hogy szavának hitele van, a tanult embernek értéke a kisebb-nagyobb mértékben való becsülés. E különböző fogalmak összeütközhetnek, s előkerülnek az esetek, melyekben az egyének különböző fogalmaikat el nem cserélnék. A főrangú le nem mondana rangjának előnyeiről csupa gazdagságért, a bankár nem válnék meg anyagi előnyeitől a közbecsülésért, s a tanult inkább koplalna, mint fölcserélné tudományát az üres czim és az anyagi fölöslegért.

Eljártam a közhelyekre, s az emberek közé keveredtem.

Többször összekerültem a fűszeressel, s az üres időt átbeszélgettük.

Egy alkalommal a „Bárány” vendéglőben hosszan elmaradt a fűszeres, én faluról jöttem, farkaséhesen rohantam a vendéglőbe, hol márcsak hideg ételeket kaptam. A sarokasztalnál ült a fűszeres negyedmagával, előttük válogatott külföldi borok, s az üres üvegek után számítva, a hetedik mennyországban kaptam őket.

Faddi uram bizalmasan szólított föl, hogy üljek hozzájuk, a többi asztal üres, öten egészen körülüljük a szegletasztalt. Odahelyezkedém, üdvözlém a társaságot, s a kipirult arcok hasonlítottak *quart major*hoz a preferánszban.

- Mérnök ur, mondjon valami okosat, - biztat Faddi, - én dohos zabot árulok, fűszeres barátom avas olajat, mészáros komám sovány tehénhust, - hát te, negyedik? (ez egy száraz, sovány ember volt, a városban sohasem láttam) te bankót szagolsz otthon, elhiheti a mérnök ur, hogy négyen együtt nem tudnánk megmondani, hogy Kairó - előbb beszéltek róla a másik asztalnál, - füstölt hal vagy nadrágnak való matéria? Mert ilyen vad nevük van a ruháknak is, az én kabátom *Codrington*. Ugy-e, mérnök ur, nagy filkók vagyunk mi itt négyen?

- *Előkelő polgárok*, kiknek ma jó kedvük van. - Igazítám helyre Faddi urnak egetverő őszinteségét.

- Hagyja el, mérnök ur, - nagyobb ur az ön kocsisa; mert holnap eljő hozzám zabért, a fűszereshez mécsbélért, a mészároshoz faggyuért, akkor nézze meg, mérnök ur, milyen alázatosan szolgálunk neki. Kezet fogunk vele, hogy máskor is legyen szerencsénk, - hát előkelők vagyunk, az ám, előkelők, hogy reggel mi kelünk fel először a bakter után. Ugy-e, te, *sáfránykeverő*? - Mondja a fűszeresnek.

- Sokat beszélsz, barátom, nagyon sokat. Mondja bosszusan a fűszeres, - vagyunk, a mik vagyunk.

- Jól mondod, - ma gazdagok vagyunk, holnap, meglehet, koldusok, - s ha a boltból kiszórnak bennünket, - fejünk tele korpával, - annak mázsája egy forint; de nézz meg egy tanult embert, a mérnök urnak a feje olyan kapitális, hogy Amerikában is tallér.

- A magad fejéről beszélj. Utasítja vissza a fűszeres.

- Az enyém, vagy a tied: mindegy, - ami fejünk százszámra megy, mint a káposzta. Tanítsd a fiadat, barátom, *grógersajt*, - mert az ész nem eszi meg a sajtkukacsz.

- A bankót sem. Mondja némi kevélységgel a fűszeres.

- Hitvány portéka, - megtöltöd érte a hasadat, - meghizhatol két mázsára, - s ha kikapja kezedből a forgószél, visszasoványkodik kilenczven fontra. Ilyen a bankó.

- Pénzért mindent kapok, - veszek azon fiskálist, doktort, patikárust: - a pénz az ur.

- Nem egészen, - mondtam én is a fűszeresnek, - az ész olyan tőke, uram, melyből akármennyit adok önnek használatra, az én tőkém mégsem fogy, ön meg fizeti használatát; de az ész csonkítatlan az enyém marad.

- Hallod, barátom, *medveczukur*, - dörög Faddi uram, - ezt váltsd apróra.

- Nyithat ön boltot az eszének? - vitázik a melegülő fűszeres, - kelendő az urnak esze minden pillanatban? Az én tőkémnek éjjel, nappal ára van, s azt folyósíthatom; átváltoztatom pénzemet áruvá, az árut pénzzé, s minden alakban kapós, - sőt, amit kimondok szóval, jókora számban, az is pénz.

- A míg ön szerencsés, nem kétlem, elhiszik; de folyvást játszik ön, - a sors keveri az ön kártyáit, s jaj önnek, ha a vaksors az ütő kártyát másnak osztja, ön egyszerre agyon van ütve. Ellenben az ész nem játszik; mérsékelve bár, de parancsol, s a köztapasztalat bizonyítja, hogy az ész folyvást egyenesen jár a földön, s megvéd azon csapások ellen, melyek a pénzvilágban, a mindenhatónak hitt tőke körül oly gyakoriak.

- Ön nem is fogadna el a sorstól százezer forintot?

- Ne ijeszsen meg, - a sors kerüli a magamféle embert; mert mi nem imádjuk. Ma szombat van, - holnap bizonyosan vasárnap lesz, - ezt a sors meg nem változtathatja. Parancsolunk a sorsnak; mert dolgozunk, s ez által kényszerítjük, hogy a szükségest megadja. Ez ugyan kevés, de biztos, - melynek fűszere, hogy nem kockázunk érte. Éveket, az években nappalokat és éjszakaiakat töltöttünk, uram, a tanulásban, hogy e hatalmas fegyvert megkerítsük. Mikor kezünkben van, - nem busulunk többé, - nem remegünk; mert első dolgunk, hogy szűk hajlékunkból kiverjük vele a hazug reményt, s míg e fegyvert rendesen forgatjuk: lételünk, sőt egy kis kényelmünk is biztosítva lesz.

- Kis kényelem!... ismétli a fűszeres,... megveti a reményt! Ez a só, ez a paprika, - a többi meleg víz ha só nélkül iszom, megundorodik tőle a gyomrom. Tizenkét oskolát végezni, eltépni egy könyvtárt, a sok okos szó közül kivakarni a reményt: köszönöm alázatosan. Én árulok sárga cukrot, babérlevelet, kámfort, bűdöskővirágot, köménymagot, szerecsendiót, magyarborsot, krétát, eczetet, árpacukrot, ánizsmagot, kéngyertyát, kályhafőstéket, - minden fiókban mást. Belül a fiókban van az érték, kívül a *remény*, - ez az életnek ingere. Az *alászzolgáját* sem adom ingyen, ezt is megfizettetem, - s előre remélem, hogy egyszer senkinek sem leszek *alázatos*, - ur leszek, s nevetem, hogy ön az észszel még nincsen szárazon, - szalad a lánczhuzó után; mert holnap enni akar, s azt ma kell megszolgálni.

- Mondja meg, hogy nyugodtan fekszik le mindennap? Kértem a föltüzelt vitázót.

- Most felelj, - *kéngyertya*! Ingerli Faddi.

- No,... nem mondom, hogy olykor nem félek.

- Én pedig *sohasem* félek, - uram, - mondtam önérzettel, - s e nyugalom többet ér...

- Minden fűgédnél, szent Jánoskenyerednél, szerecsendiódnál...! Mondja Faddi akkorát röhentve, hogy nyikorgott alatta a szék.

- Mit röhögsz?... kérde boszusan a fűszeres Faddit. - Mi vagy te? kereskedő, mint én, és...

- Pénzhordó számár, - mint te, - mondja Faddi borral kiáztatott őszinteséggel, - ha egy gazember lekapja hátulról a zsákot, ráadásul végig vág rajtunk egy bottal, aztán kihajt az országuira.

- Azt hinné az ember, hogy titkon bejársz az akadémiába, s új mesterséget tanulsz.

- Tanulok valamit, igen is, - megáldott az isten egy filkóval, - oskolába küldtem, hogy legyen, ki pénzből valamivel különb ember lesz nálamnál; hanem a zabba dugtam fejemet, s azt hittem, hogy az oskolában is úgy van, mint a malomban, hogy aki odajár, bizonyosan ellisztesedik. Az enyémre semmi sem ragadt, feleségem féltette, hogy megroppan az esze, ha egy esztendőben öt font könyvet kívülről megtanul. - Nem is tanult semmit, az egész kölyök annyit ér, a mennyit bankóban a zsebébe teszek, - mikor pedig elköltötte: - számítsd ki, mennyit ér? - Hallom, a te feleséged is így neveli a fiát. Jer, fogjunk kezét, - töltsd tele a poharat, igyunk fiaink egészségére.

- Ne veszekedjete! Szól közbe az a névtelen, sovány, száraz ember, ki éppen szemközt ült velem, s tisztán láttam, hogy a könyökével mindkettőt meglökte.

Erre mindkettő hangosabb lett, s azt hiszem, hogy a könyökkel való érintés inkább a veszekedésre biztatta őket. Nem irom le a czivakodást, - Faddi érzékenyen gúnyolódott, a fűszeres dölőfősebb lett, kivált a száraz embernek másodszor, harmadszor, sőt negyedszer való könyökérintésére, - mi a két embert fokozatosan fölguytotta, s ebből már bizonyosan kitaláltam, hogy a sovány ingerelte őket.

- Mindig vagyok olyan ember, mint te, - mondja a fűszeres, - és kikapván oldalzsebéből tárczáját, kevélyen mondja: Ne! nálam is van tíz darab ezeres.

- Nálam ugyan nincsen, - mondja Faddi, - hanem mindjárt megmutatom, hogy itt is van annyi emberségem. Te, bankófaló, - kiált a száraz emberre, adj ide tíz darab ezerest.

- Nem hoztam magammal pénzt.

- Fél bolond, - azt sem tudod, hol áll a pénzed, - jer, találkozzunk én neked! - Mondja Faddi, székét félretolva, s a mellette ülőnek lábaszárát egy kézzel, a csizmáját más kézzel lerántva, - a csizmából az asztalra rázott harmincz darab ezerest. - No, most már van pénzed, - adsz-e emberségre tízezer forintot?

- Adok, adok, - ne, - csak ne veszekedjete! Mondja a sovány ember újra fölhevén a csizmát, s husz darab ezerest visszadugván csizmája szárába.

Ekkor közbeszóltam (ezt már lakom mondja,) emlékszik ön azon sovány emberre? Kérdésemre részletesen leírta az embert az orrahegyéig, - ott volt punctumnak egy *lencse*. - Ez a lencse tehát az én nagybátyám volt, de miként került e társaságba, hol drága borokat ittak?

A mérnök folytatta az elbeszélést. Faddin volt a sor, s a fűszerestől azt kérdi:

- Már most én is érek itt helyben annyit, mint te, - elhiszed-e?

- Hát aztán?

- Aztán azt kérdelem, - hogy áll-e még a szó, hogy Rózsa lányod az én fiamnak felesége lesz?

- Most bort iszunk! Mondja a fűszeres meghökkenve.

- Aki bort iszik, igazat beszél, barátom, - mondja Faddi majdnem józan komolysággal, - ne add lányodat üres fejű filkónak, - hadd pazarolja el a maga részét, Rózsát pedig add okos embernek; mert az a kislány megérdemli, hogy hozzá illő embernek add, - rekomendálok egyet, azt, akit a lány úgy is szeret.

Én elhalványultam, a fűszeres még inkább.

- Kit szeret az én lányom?

- Ezt a derék, becsületes uri embert! Mondja Faddi rám mutatva.

A mit a fűszeres vöröset megivott, egy csöppig az arcába szaladt, - látta rajtam, hogy Faddi uramat nem hazudtolom meg.

- Igaz, amit Faddi mondott?

- Mondám, hogy nem szoktam *félni*, - kimondom őszintén, hogy Faddi ur igazat beszélt.

- Én sem félek, - mondja a fűszeres, - Faddi uramnak fia lányomnak nagy *számár*, ön pedig az én izlésemre nagyon *okos*. Ajánlom magamat mind közönségesen. Jó éjszakát kívánok.

A faképnél hagyott bennünket. Faddi a pinczéért csöngette be, s oly nyugodtan számolt, mintha régen álmos lenne. Annál derültebb volt a vén száraz ember, a poharakból a maradék bort megitta, közben kezeit dörgölte, s arczáról a boldogság sugárzott. Miért örült a vén bolond? Erre az felelhetne, aki azt tudná, hogy miért lökötte őket.

Elváltunk, barátom, - s most érted, hogy a fűszeressel hol találkoztam utolján. Ezen este furcsán összemérgőztünk, az ellenkező fogalmak szemközt találkoztak, s a khinai fal szép magasra épült, hogy azon én át ne ugorhassam. Nem arról van szó, hogy az apa gyermekét becsületes embernek adja, ki a lányt egy öltözetruhában nőmül venném, s tán e föltétellel odaadná; hanem a pénz vészett össze az észszel, s az első, mint az aranyborju, követeli, hogy hason mászszanak előtte, mint a bibliai korban. Megsértettem önhittségét, kicsinylém az alapot, melyre hiu, s ezt hasonló gondolkozásuak soha sem feledik.

A tápintézetbeliek.

Laktársaim tápintézetbe jártak. Ezen intézeteket diákok számára találták ki, s fő tulajdonságuk, hogy a diákban elegendő üres helyet hagynak a *tudományoknak*.

Az angol tengerészetnek élelmezéséről különös bizottmány tanácskozott egykor, a legjelesebb vegyészek ültek össze vitatkozás végett, hogy meghatározzák, mennyi tápszer kell egy embernek egy napra, hogy az ember munkaképes maradjon. Abban állapodtak meg, hogy kenyéren kívül elég egy embernek husz lat étel. Ezen számítással évenként milliókat gazdálkodnak meg, s az angol királynő kitüntetéssel jutalmazta a szakértőket. A tápintézeti szakácsné diákpajtásaimon szerencsésen bebizonyította, hogy egy embernek elég naponként tizenhatsz lat, s az ő műkifejezése szerint, egyet sem visz el az ördög. (Talán az ördög is a kövérebb falatot szereti.)

Pajtásaim nevetve beszéltek el, hogy a tápintézeti vacsorakor a bádoggyertyatartót a vizes korsónak tetejére szokták helyezni, hogy a mély tálba lássanak, azonban a tagtársak a korsó körül tologatván egymáshoz a tálat, a gyertyatartó néha belebillent a tálba. A gyertyát kikapták, a gyertyatartó bennmaradt, s a legutolsó a tartóról is levakarta a babot vagy lencsét, hogy semmi se vesszék kárba.

E példából gondolhatja akárki, hogy sokat lehet elnézni, ha a tizenhatsz latot az étvágy kikéri a tálból.

A jó fiuk a maradék kenyeret mulhatlan hazahozták, a közös asztalnak fiókjába helyezték, hogy még a morzsa se vesszék el. Egyik társunk reggelire hagyta maradék kenyerét, ő volt a négy közül a legnagyobb ur; mert ő reggelizett is.

Ez a kis darab kenyér volt a békének gyakori megzavarója, mert a melyiknél a tizenhatsz lat hiányzott, pénze pedig nem volt, e kis maradékra vadászott éjjel, megvárta, hogy a tulajdonos elaludjék, akkor óvatosan fölkel az ágyból, hogy a kenyeret a fiókból kilopja.

Ha az olyan könnyű munka lett volna!

Az asztalfiókot a fiuk máskor óvatosságból megszappanozták, hogy előkerülhető alkalommal könnyen csuszsák, s az alvót föl ne ébreszsze. Ez volt a kenyérvadászok előgondossága. A kenyértulajdonos szintén készült a hadviselésre, a gyufát szépen ágya mellé helyezé a székre, hogy a legkisebb zörejre elsüthessen egy szálát, s lássa, melyik ágynak tölteléke jár a tilosban?

Most következik a hadjárat.

Néha tizenegy órakor oltottuk el a gyertyát, s elűtötte a tizenkettőt, a kenyér tulajdonosa még ébren volt, hol ide, hol oda fordult az ágyban, s a kenyérleső kénytelen volt várni, hogy kiindulhasson. Az ágyak elviselt, korhadtt faalkotmányok voltak, s hasonlítanak a politikai alkotmányokhoz: nem lehetett tudni, mikor rognak össze. A ki mozdult az ágyban, az ágy megjelentette egy keserves nyikorgással; tehát ez már ellensége volt saját gazdájának, hogy mozdulatait elárulja a másik leselkedőnek.

A diákfurfangosság mégis kitanulta, hogy miként kell kimászni, hogy a nyöszörgő ágy el ne árulja. Egyik lábát már rég kilógatja, s azon egy lábon nagy ügyességgel kiemeli magát, ha balkezével az ágynak közepén a legépebb deszkára nehezkedik, s egyenlőn alkalmazván a nyomást, kéz és láb kellő pontossággal mozdul ki. A legnehezebb munka megtörtént, a diák már a padlón állt, és három nagy lépéssel az asztalfiókhoz ér. Egyet lép, utána vigyázva

másodikat: de a bokacsukló nagyot pattan, s mintha a csöndes szobában egy lőkupakot sütnének el, fölébreszti a kenyérnek gazdáját.

- No?... Kiált ki az ágyból, és figyel, hogy a hang ismétlődik-e?

A tolvaj lépésre kinyulva áll a sötétben, mint egy Diánaszobor, megmerevedik, és se előre, se hátra nem mozdul. Így várakozik teljes negyedóraig, hogy a másik újra elaludjék. Már szuszog a másik a mély álomban, az elszánt diák bevégez harmadik lépését, s a jól megszappanozott fiókot kihuzza. Jaj neki, ha a fiókban száraz maradék kenyérdarabok vannak, a meglökött kemény kenyér megzördül, a tulajdonos fölébred, hirtelen a gyufához kap, s a kenyérvadászt éhen veri vissza fekhelyére. Ha sikerült a kenyeret kikapni, s addig a gyufa nem sül el az első, második vakarásra, szerencsésen visszafekszik, - de ekkor a meglöpött sorba járja az ágyakat, keresni féltett falatját, s ha veszekedéssel sem találja meg, úgy áll boszut, hogy mécset gyújt, s olvas egy óráig, hogy amaz meg ne ehesse. Végre eloltja a gyertyát, a fiu beharap a drága falatba; de jaj neki, ha csemcseg; mert a felbőszült károsodott, csizmát, csizmahuzót vagdal hozzá, hogy a falat kedves egészségére ne váljék.

És e nép hetenkint háromszor ebéd után mégis oly derült, mintha a tápintézetben borral kínálták volna. Mi lehet ennek oka?

Fél évig találgattuk mi is, azonban hasztalan, csak azt tapasztaltuk, hogy kedden, csütörtökön és vasárnap délután a jó kedv szabályszerűen megjött, a könnyű vér elevenen pezsgett.

Egykor fiatal orvostól kérdeztük, mi lehet e derűtségnek valódi oka? Az orvos figyelmesen kikérdezte a fiukat, hogy mit esznek a bizonyos jó kedvű napokon?

- Levesnek azt a vizet, miben az urak számára a hust megmossák, mielőtt a fazékba teszik.

- Attól nem fog a vér megmelegedni.

- Aztán kétujjnyi széles vékony marhahust kapunk megsózva, mártás nélkül.

- Ártatlan eledel, - véli az orvos, - ettől szintén nem lódul meg a vér az urakban. Hát még mit kapnak?

- Czudar savanyu káposztát, - felel egyik, - hogy az embernek szája széléről lemarja a nyers bőrt.

- Ettől a savanyu káposztától lódul meg a vér, - mondja az orvos, - vizivó ember azonnal megérzi a savanyu hatását.

- Bocsásson meg, kegyed, - mondja lakóm, hogy ily vadakat beszélek el, - kegyed kívánta, hogy életemet mondjam el, - s én következetesen elmondom a részleteket, aztán használja tetszése szerint.

Pajtásaimnak sovány életmódján keveset változtathattam, legfőlebb megosztám velük keresményemnek egy részét, s ha a fűszeres szalámit és sajtot küldött, most már gyakran megvendégeltem őket, s a társak között némi jótevői tiszteletben részesültem. Fontos kérdés volt ilyenkor, hogy kenyérünk hiányzott.

Frau Rézinek szobájában két ágy volt, s az egyik ágy alá a kenyeres kofák rakták be visszamaradt kenyereiket, hogy ne kelljen a közeli árutérre haza czipelni. A fiuk ilyenkor megkisértették, hogy kilesték, mikor ment ki az asszony a konyhába, - hirtelen a szobába ugrott valamelyik, egy pár kenyérről lekapkodta a gyürkeforradást, s az inség enyhítve volt. Ez a kiskereskedés sem tartott örökké, a kofák panaszkodtak a hiány miatt s a vén sárkány ráfordította a kulcsot, hogy a nyikorgást meghallhassa.

Egy este a fűszeres megint küldött valamit, - a fiuk megörültek a lakomának, de kenyérünk nem volt.

- Beveszszük a várat! Szól egyik a kenyeres kofák rakmányára czélozva.

- Ki megyen be? Kérdi a másik; mert az asszony a kenyereket éppen ma különös gonddal dugta be az ágy alá, kettő volt csak a maradék; hanem mindeniken akkora gyürkeforradás, mint egy czipó.

- Ki a legvékonyabb?

A legvékonyabb én voltam, s hogy az egész dicsőség az enyém legyen, - én vállalkoztam. A haditanács kifőzte, hogy az egyik a konyhába megyen vizért, aztán kiált, hogy a sötétben nem találja a sajtárt. Az asszony kimegyen a zajra, s hogy én bizton bemehessek, a konyhában lármázzék a másik, - hogy a kulcsnyikorgást ne hallhassák. A terv tökéletesen sikerült odáig, hogy én a szobába surrantam, az ágy alá bujtam, s a kenyeres kosarakból kivadásztam a gyürkét. Már visszakészültem, mikor az asszony visszajött, s vele egy másik asszony lépett be.

Az ágy alatt szorultam, s a mi több, a padozatlan szobának nyirkos földjére nem akarván hajolni, tenyereimre támaszkodva tartózkodtam teljes negyedóráig. E negyedóráig én sokat hallottam.

- Frau Rézi, - mondja a másik asszony, nagy ujságot mondok.

- Mi az, kedves galambom? - mondja a vén asszony édes mézzel, hogy az ujdonságot dongó legyet megfogja.

- Maga tudja, hogy feketekutyáékhoz én járok mosni.

- Tudom, galambom! - mondja ami asszonyunk a másiknak, kit inkább varju, mint galamb helyett lőnének meg.

- Én ma este szennyest válogattam a kis szobában, - de se az ur, se az asszony nem tudta.

- Aztán mit beszéltek?

- A maga diákjáról beszéltek, aki oda jár a házhoz.

- Lehetetlen!

- Semmi sem lehetetlen; mert, - gondolja csak, Frau Rézi, azt mondta a fűszeres, hogy az ifiur elvégzi maholnap a törvényt, s ha a lányukat elvonná, két kézzel odaádnák neki.

- Az asszony is azt mondta?

- Az mondta legjobban.

- Hogyan mondták?

- Furcsán, kedves Frau Rézi, - hogy úgy volna legjobb, ha az ifju ur *ellopná* Rózsa kisasszonyt, a szülők pedig hagynák.

- Megbolondultak fűszeresék...! Mondja Frau Rézi. (Tökéletesen egy véleményen voltam Frau Rézivel, ámbár nem jelenthetém ki szavazatomat az ágy alatt. N.B. El is untam a hasalást az ágy alatt, s karjaim rogyini kezdtek.)

- Bábi, - kérdi az én asszonyom, - nem fért maga valahol a spirituszos üvegekhez a kis szobában?

- Mi ördögnek kellene nekem a spiritusz?

- No, - tudja, - maga torkos macska, - mindenbe beleüti az orrát, s egy korty spiritusztól maga meg nem gebed, azt gondolja: pálinka!

- Hogy én most részeg fővel beszélem ezt a történetet, - ugy-e ezt akarja mondani? No, ne tagadja?

(Most meg ezzel voltam egy véleményen, és nagyon szerettem volna a tisztas fehér személynek megmondani. N.B. Egyszer már egy kicsinyt a nyirkos földre hasaltam, hogy kibíriam várni történetemnek végét.)

- Jól értette, hogy az én diákomról beszéltek?

- Hogy ne értettem volna, - azt is mondták, hogy az ifiur gyakran hosszabban beszélget a kisasszonnyal, kezet is fog vele, mikor egyedül vannak, s hol az ifiur ad levelet a kisasszonynak, hol meg a kisasszony az ifiurnak. Bizonyosan titkon szeretik egymást, azt mondta az asszony, meg azt is, hogy a kulcslyukon többször rájuk lesett.

Eleget tudtam. A boltosné les, látja, mikor Rózsa a mérnök levelét átveszi, - vagy mikor a feleletet átadja, s kezet szorítva válunk el. Hanem miért szánták nekem a leányt, s miért kellene ellopnom? Ezt nem tudtam.

- Frau Rézi, - mondja a vendég, ezt négy szem között mondtam ám, és azért, hogy a mérnök urnak mondja meg.

- Öt mázsás lakat van a számon, - kedves Bábim, - az én mérnököm tápláló dajkám.

- Én meg fűszereséknél vagyok ám házi egér, s a jó falatokat sajnálnám másnak.

(E szerint a titoktartás egyaránt a miniszteri (olyan, amilyen) tárczához volt kötve, - pletyka nem támadhat belőle. N.B. Már szerettem volna kívül lenni; mert a nyirkos szobafénéken fölszedtem a náthát, s két prüsszentést nagy erőlködéssel fojtottam meg, s a harmadik is el akart sülni.)

- Tűz van! Ordít be egyik pajtásom a szobaajtón, s a két asszony eszeveszetten rohant ki az utcára, hogy hol ég?

Értettem a mesterfogást, hirtelen kimásztam az ágy alól, kiszöktem a szobából a gyürkedarabokkal.

Frau Rézi diákját káromolva tért vissza; - mert hiába ijedt meg s más emberek példájára, inkább boszankodott, hogy el nem égett a fél város, - mint az ijedtséget kárpótolja a vigasztalással, hogy senkinek semmi baja.

Másnap korán elmentem a mérnökhöz, megelőztem asszonyomat.

A mérnök jól megjegyzé szavaimat, s beleegyezésemmel az egész történetet megírta Rózsának.

Hát a lakoma miként végződött? Kérdik önök. E helyett más történetet fogok elmondani.

Az ólomhuszas.

Az ezüsthuzsas nálunk hasonlít egy ősz haju emberhez, kinek arczáról látjuk, hogy a *régi jó időkből* való! Ezt szándékosan mondom, hogy a huszsról ösmerjenek a korra, melyben az elmondott és elmondandó részletek történtek.

Azon korban az ólomhuszasok azon szerepet játszták, mint most a hamis tiz krajczáros, változó szerencséivel jelentek meg az emberek között, s mint a bölcs hallgatók, (az ólomhuszsnak tudvalévő tulajdonsága az, hogy nem szól), itt-ott tudósokként kelnek el, holott ha megszólítják, - kisül, hogy csalók.

A tápintézeti társak sajtátszerű hírességre vergődtek a városban. A közhir szálnalmat gerjesztett irántuk, s egy pár ismerős kereskedősegéd a boltban ragadt ólomhuszasokat szorgalmatosan nekik adta, mert ők ezermesteri ügyességgel tuladtak a különben haszontalan czikken. Egy héttel később az előbbeni jelenetnél, Faddi uram fiáról beszélgetvén, szerette volna tudni, hogy fia játszik-e? Nem felelhettem; mert én nem értem rá éjjelenként kávéházba járni. Az öreg szintén nem járt; mert a *Fehér bárányban* tölté az esteli órákat, s onnét az álom egyenesen haza kergette.

Egy ólomhuszasnak köszönhattuk, hogy az apának bebizonyíthattam, hogy fia játszik.

A tápintézeti fiuk hetek óta rendesen minden este nézegettek egy ólomhuszast, mely, mint a hirlapi ujdonságok között a kilenczlábu kutya, azonnal kisült hazudságnak. Szappanos, pék, dohányárus, gyufás zsidó, szatócs, kurta kocsmái pinczér messziről ráösmert a megbukottra s nevetve toltá vissza az ifiuraknak, hogy ehhez más alkalommal is volt szerencsájük.

Egy nedves napon bennültünk a tanya falai között, a fiuk az iszonyu latyakban nem mentek estelizni a tápintézetbe; mert a szokott időben csurgott le a könnyü az égből, hova a kesergők felkönyörögték. Egy órával később elállt az eső, s a kielégítetlen étvágy beszélgetni kezdett. Két kötet szakácskönyvet lehetne írni azon ételekről, melyeket pajtásaim elszámláltak, hogy mily jó volna valamelyikből egy falat. A rostélyost megsütötték hagymával, a szalonnát friss paráznál piritották, a lehulló zsirt lágy czipóra csöpögették, - persze képzeletben, - s még az asztalról is mondtak egyet-mást, hogy hányszor volt azon paprikás kocsonya, s hogy a tányért ki sem törölték tisztára ekkor meg ekkor; de jó volna most megenni.

- Hol az ólomhuszas? Kérdi az egyik, hogy böszült étvágyát bolondítsa vele.

- Ugyan nem kötötték meg már azt a bolondot, kinek ezt az ólomhuszast szántad? - Mondja az egyik pajtás, az asztalra vágta a buta csinálmányt.

- Halljátok - mondja az első, - ma tuladunk rajta, tudom, hol fogják elvenni.

- A toronyba viszed az örnek, hogy az váltsa föl; mert más nincsen ébren a városban.

- Jól mondd, a toronyba, a bolondok tornyába viszem, a sarok kávéházban most este láttam, hogy tekéznak pénzre, nagyon körülállták a tekeasztalt. Játékban nem vizsgálják a pénzt, a fiókba rakják a tételeket, kísértük meg a szerencsét, hátha nyerünk vele.

Ennél bolondabb indítványt is hallott a világ, ketten fölkerelkedtek, s elmentek a kávéházba, s mint nekem elbeszérték, következőképpen nyultak munkához.

Az egyik előállt a huszassal, s a neki hevült játékosok közül a szelesebbiket választá ellenfélnek. Az gond nélkül fogadta el a tételt az ólomhuszasra, tett egy jót az asztalfiókba, hol tiz tétel is állt. Jobb célra méltó elszántság tükröződék le arczúkról, a lökések hol itt, hol amott

változtak, s a két diák egy veszélyes lökésre majd elhaltak, hogy az ólomhuszas ingyen lesz a másé! A szeles játszó félrelökött, a játszmat elvesztette.

Pajtásunk első volt az asztalfióknál, kikérte két huszasát, s két valódit kapott a vesztestől; mert az nem kereste, melyiké volt ez vagy a másik csomó? hanem mennyi?

Ez volt az utolsó játszma, valamelyik nyertes az ólomhuszast visszalökte, s ebből csinos verekedés támadt. Az ólomhuszasnak nem akadt gazdája, s a játszón maradt. Az haragosan lökte a botot az asztalra, kifizette a pinczért, s mint mondá, köszöni a mulatságot, nem maradt több pénzem ez ólomhuszasnál, jó éjszakát.

Az elfogott török zászlókat így hozták győztes apáink, a fiuk már az ablakon zörgettek, hogy előre tessék örvendezni, negyed óra mulva fele része a nyereménynek kocsonya- és szalonna-alakban jelent meg az asztalon. Véletlen vagy számításból, senki sem említette, hogy ki volt a vesztes, én még ébren hagytam a lakmározókat, s a nappali fáradalmat az ágyban pihentem ki. Másnap Faddiékhoz mentem tíz órakor.

- Isten hozta kedves uram öcsémet, üljön le itt a boltban, ma ünnep van, fiam hihetőleg még alszik.

- Felköltöm, - mondtam - készülnie kell a próbatételekre, mindjárt készen lesz.

- A házi szolga már benn volt nála, havi pénzét küldtem be; de olyan álmos volt, hogy pénzért sem hagyta félbe az álmot.

- A pénz egy csomóban ott fekszik a széken fényes tallérokban, - és egy huszas. - Ezt is ön adta?

- Anyja azt mondja, hogy késő este jött meg öntől, a tanulmányokat ismételték együtt.

- Nálam nem volt.

- Lássá az anyja, ő vette szárnyai alá; mert az asszony megfogadta, hogy akármi áron tekintetes urrá gyártja a fiut.

- A cél nem magas, elérheti, ha tanul.

- Barátom, - mondja kétkedve az öreg, - feleségem divatlapokat járat, azok mellett szép aczélmetszetek jelennek meg, s a feleségem mennykőlármát csap, ha egyet elpiszkolnak. Fél év mulva ugyanazon divatképek lesétálnak az emeletből, a szolgálók ládájuk belsejét, a kocsis az abrakos ládának tetejét raggatja be velük. Ez a divatképek sorsa, így fog járni az én fiam is, most az anyja vékonyra faragja, mint a rajzönt, majd ha eltöri a hegyét, lekerül hozzám a magtárba, itt a deszkára huzok vele rovásokat, míg a fáig elkopik. Akkor újra faragom bugylival, csak vastagra, hogy öreget fogjon, - s lesz a kölyökből buzakupecz, mint az apja.

- Ezt kiszámította, kedves Faddi ur, - kívánom, hogy az emeletről lejötteben el ne essék a lépcsőn, s tűrhető épen érjen a magtárba.

- Mit akar mondani, kedves uramöcsém? - kérdi az öreg, - mondja meg őszintén.

- Ne kívánja, hogy fia ügyvéd legyen a tekintetes czimért, - ön e czimet méregdrágán fogja megfizetni; mert az a fiu gyakorló ügyvéd sem lesz, buzakereskedő még kevésbé. Ezt én mondom.

- Miért?

- Az ügyvédséghez egy nagy tőke kívántatik, feddhetetlen élet, hogy a felek bizalmának alapot adjon. Az ön fia e tőkét az ön emberségéből pénzben megkaphatja; de e tőkének ő nyakára fog hágni, és nem lesz mivel kereskedni.

- Talán kiheveri kánikuláját.
- Ha szenvedélye nem volna, vagy arról lemondana, mit nem hiszek.
- Nem iszik bort.
- Beösmérem, hogy ez valami silány: alávaló szenvedély a mértéktelenség. No, ezt engedjük el.
- Tudtommal nem *játszik*.
- Az én tudtommal pedig játszik.
- Látta ön játszani? Kérde az apa, kiválólag élénk nyugtalansággal; mert az anya ez oldalról védelmezte, s az apának végreménye e tartózkodás volt.
- Nem láttam; de tudom bizonyosan.
- Az istenre kérem, mondja meg, honnét tudja?
- Ön azt mondá, hogy fiának beküldé havi díját, fényes tallérokat küldött be.
- Hogy öröme legyen a szép pénzben, és sajnálja elkölteni.
- Huszast nem küldött be, Faddi úr?
- Nem.

- A fiúnak egyetlenegy huszasa van, - s ha kijő, kérem önt, ezt a huszast kérje el a fiutól, - majd elbeszélem azon huszasnak történetét, s ön világosabban lát.

A fiu e szavaknál lépett a magtárba, szemei égtek a fölzavart álom miatt, köszönte bennünket, és leült egy szalmafonású székre. Az öreg a pénzes tálból öt forintos csomókra rakta össze a huszasokat, s az utolsó csomónál azt mondja fiának:

- Van egy maradék huszasod, urfi, - add ide: később visszaadom.
- Nem veszi hasznát, apám, mondja a fiu, előkeresgélvén az ólomhuszast, itt van, mit sem ér, mert *ólom*.
- Hol akadt beléd ez a gombfenék? Kovácsinas kalapáccsal verhetted két oldalára az igazi huszast, az írás is visszafelé van fordítva.
- Megcsaltak vele, édesapám.
- Messziről láthatád, hogy a királyfej ezen nem előre néz, hanem hátra.

A fiu vállat vonított, apjának okoskodása helyes, mit feleljen rá? Hogy játékban járt így, ez alkalommal bölcsen elhallgatja. Az öreg az összecsomagolt huszasokat fia által feleségéhez küldé, hogy egyedül maradjunk; mert az öreg nyughatatlankodott, s fiáról biztos tudósítást várt.

- Megvan az ólomhuszas, kedves uramöcsém, - mit jelent e haszontalan ólomdarab?
- Legelőször azt, hogy az ön fia ezüst helyett fogadta el...
- Másodszor... ?
- Hogy aki ezt meg sem nézte, valami által megvakult, - legalább azon pillanatra, mikor elvette.
- Azt a vakságot magyarázza meg, kedves öcsém.
- A játékdüh, - kedves Faddi ur. Az ön fia a kávéházban tíz ember ellen fogad egyszerre, - s ez alkalommal nem éppen kitanult csalók, hanem könnyelmű ficzkók ügyesen kiszámították, hogy a szenvedélyes játékos se lát, se hall, - veszteni nem veszhettek, fogadásban föltették az

ólmuszast, s a következés bizonyítja, hogy kegyed fiát rá lehet szedni. Ez ólmuszassal jött haza az éjjel.

- Ösmeri ön e fiukat?

- Velem laknak egy szobában, - tegnap esti nyolcz óra után főzték ki a tervet, kilencz órakor két ezüsthuszassal tértek vissza.

- Az én fiamat kinevették.

- Nevét nem említették; de mivel ez ólmuszast ösmerem, mert hetek óta hentergett a közös asztalon, ma azonnal fölismertem, s igen kevés tudománnyal kitaláltam, hogy kinek nyakán feledték az elmúlt este.

- Minő különbség: egyik az ólmon ezüstöt cserél, a másik ezüstöt ad ólomért, - s ez a filkó az én fiam.

- Mi következik most?

- Hogy a kölyköt ma én frizirozom meg, nem a fodrász.

- Elhibázta a kiindulást, kedves Faddi ur, - beszéljen anyjával, - a fiunak támasza az anya.

- Barátom, - nagy fát mozzat, - erre nincsen bátorságom.

- Faddi uramban hiányzanék a bátorság?

- Uramöcsém! A városbirót egyszer megfogtam dolmánya galléránál s kilógattam az ablakon. Az igaz, büntetésül fizettem ötszáz forintot.

- A remek sikerült, - folytassa tovább itthon.

- Nem tudok az asszonyba beleveszni. Ha goromba lenne, négy darabra tépném, egyik darabját tenném az asztalra, a másikat a divánra, a harmadikat a karos székbe, a negyediket a folyóba, hogy össze ne lehessen ragasztani; de nem mond olyan vastag szót, mi engem földühit. Beszél olyan czérnaszál vékonyan: *önön fölülemelkedem*, - ön ma echaufirozott, (tudja mennykő, mi az?) önnek ma mindent megbocsátok! - Ilyen szavakért én nem tudok megharagudni, sőt ellenkezőleg: én félek, némely szavát nem is értem, s ha azt mondom: mi az? kisül, hogy filkó vagyok. Ezt, uramöcsém, nincsen bátorságom meghallgatni.

Férj és feleség!

Sokáig hallgattunk a boltban, egyszer Faddi uram fölugrott, a csapófát magával vitte, s egyenesen fölment feleségéhez az emeletre. Később az öreg elbeszélte a találkozást, és megvallá, hogy a csapófát azért vitte magával, hogy több bátorsága legyen, s hogy az asszony ez illetlenségen megboszankodván, gorombaságot mondjon.

- Ezer forintot adtam volna egy goromba szóért!

Shakespearétól engedelmet kérek a kifejezésért. Nem tőle loptam, ellenkezőleg azt bizonyítom, hogy a nagy költő az emberi indulatot kitűnően ismerte, midőn Richárd szájába ama híres szavakat adta: *Országot egy lóért*. Faddi uram mint buzakereskedő beszélt, ő erényéhez képest szólalt föl, s ezer forintot méltán ígérhetett egy gorombaságért.

- Hónom alatt volt a csapófa, - beszéli az öreg, - csizmám orrát készakarva löktem meg egy széken, hogy lábam ujjá fájjon, és kénytelen legyek mérgemet kiönteni. Beléptemkor jó vastag hangon mondtam: *Asszony, beszédem van veled*.

- Szegény férjem, - mondja sajnálkozva az asszony, - kebledet a fájdalom fullánkja marja?

Megvallom, nem ezt vártam. Szomszédasszonyom, a mészárosné azt mondta volna: *Látom, meglódult az eszed, - csapófával jössz! - A selyemkanapés szobában mérik a zabot, bolond?* Ezt a nyelvet érteném, erre tudnék felelni, - szám a fülemig repedne, úgy kiabálnék. Feleségem fölkel a karosszékből, a csapófát szépen kivette hónom alól, a másik szobába kitette az ajtósarok mellé, mint a parasztbíró botját. Vége volt minden bátorságomnak.

- Mit vársz hü nődtől? Kérdi az asszony turbékolva, s eszembe jutott mészáros szomszédom, az is azt mondta, hogy a gerliczét nem tudná megölni, az ártatlan turbékolásra pityeregne; hanem egy vad tinót leütni kedves munka; mert a tinó rug, vág, kapál, szarvaival csap a közeledőhöz: méltó vele szembeszállni.

- Fiunkról óhajtanék veled beszélni. Mondám megjuhászkodva, s oly szeliden, mint egy rossz tüdejű varga, mikor halálos ágyán arra akarja kérni a feleségét, hogy fiukat ne adja vargának, - legyen szabó; mert a posztószélből tutyit lehet fűzni, - ez is tiszta jövődelem.

- Reményem sugarát kelted föl bennem, jó férjem. Ülj mellém, hogy az egyetértés malasztjában egyesüljünk.

- Anyjukom! - magas fán terem a tudomány, a mi fiunk leesik a fának derekáról, kitöri a nyakát. Jobb lenne, ha apja mesterségét követné, kenyér helyett kalácsot ehetnék.

- Kedves férjem! - válaszolt az asszony, - a kis patak vékonyan serkedezik a vadonnak aljában, - bátortalan kanyarulatokban huzódik el a legkisebb akadálytól, - s a völgyben tévedezve, kis testvéreit, a forrásokat szedi össze, hogy bátrabban haladhasson odább. Lassankint megerősödik, a vihar erejét növeli, s a kis patak folyóvá növekedik, már a partokat szaggatni kezdi, mert útját akadályozzák. Tovább haladtában a nálánál kisebb vizek hozzá szegődnek, s lesz belőle hatalmas folyam, - mely sziklákat tép, hátán óriás hajókat hord. Az emberek félve állnak meg szélén, hatalmától megdöbbennek, - már látszik, hogy közeledik a tengerhez, mely világrészek közé fekszik, s azokat medrével választja el. Ezen képek lebegnek előttem, kedves férjem, megértetted-e merengő nődet, ki családodnak folytatását merész partok közé szánta?

- Engedd meg, kedves feleségem, tuzok vagyok én ilyen égben járó gondolatokhoz, - kötélnek kellene engem oda huzni, ahol te uszkálsz a magas mennyországnak közelében.

(Azt vártam, hogy a guny oldalt löki, - s elkezd magyarul beszélni.)

- Férjem! - te a fának gyökere és törzse vagy, szívod a nemes nedveket az anyaföldből. - Én vagyok az oltovány ág, mely a nemesebb gyümölcsöt adtam, s hálásan akarok árnyékot adni az erőt adó gyökérnek.

(Mért nem mondta, hogy faragatlan furkósbót vagyok, - olyan, mint a mesebeli, mely magától megmozdul a sarokban, aztán a szobában mindent összever.)

- Ez is diákul van, - kedves feleségem, - én keresem nektek a fényes tallérokat, czifrán kirajzolt nagy bankókat, - és nem szeretném, hogy fiunknak a szabó olyan nadrágokat varrna, melyekben a zseb előre ki van lyukasztva, s azon a pénz kipotyog.

- Rövidlátó vagy, férjem, - szemedet ellepte a köznapi pör, nem veszed észre, hogy a sors magasabb utat jelölt ki!

- Isten engem úgy segéljen, nem látom. Én megveszem a búzát, megvárom az árnak emelkedését, akkor nyereséggel eladom. Ezt folytatom régóta, a nyereséget zsebre rakom. Tavasszal elmegyek az alföldre háromszor-négyszer, őszre visszajövök. Ezt az utat ösmerem, hogy ez ut itt-ott czudar sáros, azt tapasztalom, hanem az egyenes uton a tiedet, a magast nem látom.

- Gazdagok vagyunk, ugy-e? Kérde az asszony.

- No, vagyunk valamik, az igaz.

- Megvan bemeneti jegyünk a világ szinpadára, fiunk a társadalmi miveltség kellékeit elsajátította, tud francziául, zongorázik, tánczol, csinos fiú, a házaknál örömet látják, - én boldog anya vagyok.

- Ez a te inventáriumod, - mondtam én, - most hallgasd az enyémet. A gyerek nem tanul, fejében nincsen annyi diák szó, mennyi zabszem fér kis leányom tenyerébe. Olyan könyveket olvas, melyekben az a vég, hogy a leány férjhez megy, - egyet sem, melyből férfiember a kenyérkeresetet tanulja. Én és a mészáros beszélünk a törökről, tudjuk, hogy azt *beteg embernek* hívják, hogy azt azért nem hagyják meghalni; mert mindenik külön és egymaga szeretné agyonütöni. Én a vármegyegyűlést alig várom, az ablakban elállok egyfolytában hat óráig, hogy mikor kell kidobni a nem adózókat; mert ha adóznánk, az országut Szegedtől Kikindáig nem élne lóhussal, mint most, - a csont pedig mégsem lesz kavics. Örömet hallgatok a kávéházban, ha elbeszélnek, hogy Pest és Buda között lánczhyd lesz, ezután nem tutajozunk a jég között. Én örülök, mintha csiklandoznának, hogy az obligáció kötelezvény lett, a masina gép, a granárium magtár, a panganét szurony, a konfuzió zavar, a szenátor tanácsos, a bakter éji őr, - s hogy a magyar nótát a szinpadon éneklé Füredi, nem úgy, mint eddig a kert alatt a kocsis, hogy a szolgálot a kerítéshez csalja vele. A te fiad bontonról beszél, ha megharagszik valakire, az fasé, a náthája grippe, a nyakában a csusz rheuma, ha fészülködik, az toalett, (márcsak úgy írom, ahogy ő mondja) s az urabátyja onkli. Maholnap olyan kényes, hogy ha kezet nyujtok neki, csipővassal fogja meg. Anyjukom, ha boltban kellene venni a gyereket, ezt a boltos nyakán feledtem volna, s egy ütöt taplóra ráadásul sem venném el.

- Nem érted férjem az *eleganciát*.

- Gondolom, hogy az valami esztorgályos munka; az áráról gondolom; mert nekem drágába kerül.

- Modora urias, kedves férjem.

- Azaz, hogy az olyan neked nagyon tetszik.

- Nekem és másoknak, férjem, a fiun megösmerek, hogy szülői értik a pénznek használatát, s a fiut simára csiszolták.

- Nem tudok kifogni rajtad, asszony, - mondtam békételenkedve, - a fiut kikefélted az igaz, ha öt garas van a zsebében, különb urnak nézik nálamnál, pedig nálam ezresek vannak. Felelj arra, asszony, ha összeállítják a városnak minden buzakereskedőjét, a vén Faddi kiismerszik-e a többi közül?

- No,... ne panaszkodjál, megösmerek, te vagy az első.

- Tégy hátrább, nem kívánok első lenni, szerencsémről nem részegedtem még meg, a fiatalabbak többet tudnak, mint én; mert a fiatalok február elején Németországból kikutatják, milyen az ottani termés. A politikára is vigyáznak, hogy lesz-e háború valamerre, szedik-e majd a zabot? Ők a toronyból nézik a világot, én csak földön járok, s mindenféleből egy arányt tartok, hogy egyik portéka fődözzön a másikat; de *szorgalmatos kereskedő vagyok*. Ez az én czimem. Hát a fiad lesz-e a világban olyan biztosan ur, mint én buzakereskedő?

- Másodszor kérdelem: gazdagok vagyunk-e?

- Hát aztán?

- Akinek pénze van, - tekintélye, befolyása, hatalma van. Te vetted meg az alapot, fiunk emelkedjék a te szorgalmad után.

- Ne, - mondtam, az ólomhuszast az asztalra kitéve - ez ólomhuszas, tudsz-e ebből ezüstöt csinálni?

- Ennyire nem vittem.

- Fiad nagyobb művész, - az ezüstöt ólommal változtatta, tegnap a kávéházban utolsó fillérig kikopasztották, - a játékból egy huszast mentett meg, ezt az ólmot. Én eladom a buzát porostól, fiad a tiszta szem helyett port hoz haza, hátha egyszer az egész vagyom porrá válik körmei között?

- A fiunak ki kell forni, a vér heves, a szenvedélyek kitörnek, várd meg, hogy a fölösleges meleg kipárologjon.

- Meleg?... De, anyjuk, ha én megfogadom, hogy azt a kályhát nem fűtöm, s a fára való pénzt ládámba zárom, nem lesz minnek elpárologni.

- Feleled, férjem, hogy hozományomról szabadon rendelkezhetem. Fiamat urnak neveltem, ur is fog lenni.

- Torkon fogtál asszony, pénzedről beszélsz, itt hátrálok. Apád kikötötte, hogy hozományodat bejegyeztessék; mert, a szerencse forgandó, téged biztosítani akart, hogy el ne merülj, ha én torkig állok a vízben. Sohasem alkudoztam veled pénzed miatt, csinálj vele, amit akarsz, ha majd eszeveszetten költesz, részedet kiadom nyugtára, s azt a közös szerzeményből kijegyezteted. Ugy-e, engedelmes férj vagyok; hanem ha elvered a magadét, akkor asszony, én leszek a vasorru bába, s rajt ülök a ládán, abból ugyan ki nem kaparsz egy vékony rézkrajczárt.

- Nem ingerellek, férjem, tudom, mivel tartozom férjemnek: elragad a nemes buzgóság, ennek sokat megbocsátunk.

- Ugyan ne czukrozd, - mondj egy tenyeres, talpas gorombaságot: mondd, hogy vén bolond vagyok.

- Nem vagy az öregem, - békit az asszony, - hogy megértsük egymást, te tyuk vagy, mely réczefiat költött, s megijedsz, hogy az a vízbe rohan uszni. Ne ijedj meg, nem fog elmerülni.

- Azt a réczét tartsd meg, asszony.
 - Köszönöm, férjem, - te ismét az én jó Faddim vagy, - udvarias is tudnál lenni, - én azt bizonyosan tudom.
 - Elmegyek; mert nagyon meg találasz dicsérni, aztán majd a kocsis sem fél tőlem.
 - Menj, menj, öregem, - folytasd a munkát, az boldogít téged, én nem háborgatlak.
- Ott hagytam, - a másik szobában megkerestem a csapófát, - hej! furcsát gondoltam. A ruhafogason lógtak ruháim, - egy nagy kabátom háttal lógott felém, - gondolám, bár egy másik példány Faddi volna benne, hogy vágnám végig a csapóval. (Én szintén így vélekedtem.)
- Szemeiből látom uramöcsémnek gondolatát, - ugy-e, gyáva vagyok?
 - Nem mondok ellent.
 - Van mentségem, barátom. Az asszony kifogott rajtam, - miképpen fog ki a sorson? azt megmutatja az idő. Erre várok, uramöcsém, erre a nagy elégtételre, majd akkor molnárszin kabátot varratok az urfinak, beállítom a magtárba, - nyeletem vele czukor helyett a gabonaport, - kinyitom rá a magtárablakokat, hogy kiszellőztessem belőle a jó szagu olajokat.
 - Kivánom tiszta szivemből, hogy ez a terv sikerüljön.
 - Miért ne sikerülhetne?
 - Ön ma szerette volna, hogy neje gorombáskodjék, - félek, hogy a gorombaságot attól kapja, kitől nem várja: a sorstól. Ne idézze lakába az ördögöt, - megjelenhet, s egy áldozattal meg nem elégszik.

Váltóleczkék.

Olvastam egy vén könyvben azt az esetet, midőn az adós arra kötelezi magát, hogy ha adósságát ki nem tudná fizetni, előre megvesz egy kötelet, s azzal fogja magát felkötni. Képzelem, miként iszonyodnék el az ember, ha a mai időben ilyen kötelezvényt kívánná tőle a hitelező. Bátran és bizvást megijedhet a magyar ember, ha váltót irt alá, - a váltó egy hajszállal sem irgalmasabb annál a kötélnél, melyet az a nem tudom ki, előre megvett. Jogászéletemnek második évében tanultam meg ezt a szép tudományt, én voltam belőle a legkitünőbb, - s én undorodtam meg tőle legelőször.

A szünnapokat mérnökömmel töltém az első évi jog után. Teljes két hónapot töltöttem künn a mezőn, megtanultam a gyakorlati mérést, s az egész időn át úgy foglalkoztam, mintha valóban mérnöknek készültem volna. Kopasz nagyon biztatott, válaszszam e pályát, jobban megfelel békés természetemnek, a foglalkozásban a tudományszerető folyton ujat és meglepőt tanulhat, és a jutalom sem megvetendő.

A biztatás részben jó földre talált; mert az ügyvédségtől a váltólejárás miatt iszonyodni kezdék. Kopasz azt mondá: ha jurateriára Pestre megyek, irassam be magamat jurátusnak; de mivel ez csak időbeli kötelezettség, tanuljam a mérnökséget, s ha nem akarom éppen elveszteni a jogászi éveket, tegyem le az ügyvédi vizsgát is. Két diplomával választhatok az életben tetszésem szerint.

A második évi jognak vége felé jártam. A pünkösdi ünnepekre odahagytam a várost, elmentem bátyámhoz, mert irt, hogy szeretne velem beszélni. Heti vásárosokkal olcsón elmehettem egy darabig, és részint gyalogolva, részint olcsón bérelve az üresen járó kocsikat, elértem bátyámhoz.

A régi állapotban, a régi pókhálók, a régi szennyes falak között találtam. Kivántam neki jó napot, örültem, hogy szerencsém van, hogy friss egészségben találtam. Valami orrhagon nyöszörgött, - de nem viszonzta; talán azt képzelte a vén bolond, ha visszakivánná, többet adna. Jó kívánságaimat benyelte, - ő tudja, hogy kiadhatja-e kamatra másnak.

Ha ösmerős helyre megyünk, hosszabb idő múlva keressük az ösmerős tárgyakat, - cselédet, ebet, macskát, madarat, s ha megvannak: örülünk a viszontlátásnak. Bátyámnál ezen példányokból azelőtt sem volt semmi. Itt-ott egy veréb ugrált a kerítésen, az udvarra nem szállt le, ösmerte a gazt, hogy abba megehető szemetet nem szór senki. A különben is szűk udvarban egyetlen zöltség a kerítés mellett buján tenyésző torma. - Ez megvolt teljes erejében, - a faluban minden háznál termett, hát irgalomból sem dobhatja ki; mert nem kell.

- Fiskális ur, - mit tudunk? Kérdi bátyám bőkezű czimezéssel.

- Bizonyítványom a mult évről nálam van. Mondám, s odanyújtám megtekintés végett. Megtekinté az iratot. Anyám nyakamba borult volna, - bátyám elolvasta és visszaadta.

- Hát az idén mit tanultál?

- Megtanultam jó részét a magyar magánjognak és a váltót.

- A *vexlit*? - kérdi nagyra meresztve szemeit.

- Azt.

- Nehéz mesterség az ugy-e? Azt mondják, hogy sok benne a furfangosság. Kérdi neki élénkülve.

- Ritka találmány, - mondám, - a hitelezőnek kezében kiköszörült éles kés, mellyel adósának torkát kényelmesen elvághatja abban az órában, melyben akarja.

- Te megtanultad minden részét?

- Remélem, hogy ezen tanulmányból is első leszek, mint a többiből.

- Add ide tavalyi bizonyítványaidat.

Átnyujtám a gondosan betakart papírt, az öreg a sorokat és közöket gondosan megvizsgálta, - megkérdezte a tanulmánytárgyakat, hogy melyik micsoda? S hosszú kérdezőtetőzés után visszanyújtotta a papírt.

- Hümm!...

- Parancsol valamit, kedves bátyám? Kérdelem a határozatlan hangnak értelmét; mert első találkozáskor e hangot jól megjegyeztem, s a szóban is mód nélkül takarékos öreg e jelzéssel fontosat árult el.

- Csunya mesterség az a prókátorság öcsém! Az emberek dühösek, ha egy prókátort látnak. Az előtt nem úgy volt.

- Meghiszem, - a váltó nem tréfa. Az aláíró odaadta magát az ördögnek testestül, lelkestül.

- Végem van, - végem van! - nyöszörög az öreg, - én is aláírtam nevemet egynek, - kimondtad halálos ítéletemet, mondd meg, mi történik velem? Megsütnek, megfőznek? - Elvágják kezemet, lábamat? Beszélj, kedves öcsém, mert mindjárt megfulladok.

- Nagy az összeg?

- Rettentő nagy, kedves öcsém! - nyög az öreg, - száz ezüst forint, - azaz: háromszáz darab ezüst huszas.

- Nem tudja bátyám *időre* kifizetni azt a száz forintot?

- *Időre?* Mit tesz az: *időre*?

- Értem azon napra, melyre kötelezte.

- Hol lopnám a pénzt? Tormalevéllal fizessem ki? Az van elég, az ördögnek sem kell. Ez a rossz viskó mindenem, - ugy-e, elveszik tőlem, ha időre fizetni nem tudok? Csak erősebb ember volnék, ellentállnék bottal, doronggal.

- Nem használ. A váltó nem ösmer nemes embert, parancsol a bírónak, ki ez eljárásért a váltóösszeg erejéig felelős.

- Kilel a hideg, fölüt a nyavalya, - kilyukad a fejem, s az eszem kifoly a lyukon! - panaszkodik az öreg. Jer be, öcsém, menjünk a szobába, - taníts meg arra a váltóra! - Ugy-e, az a váltó annyit jelent, ha én száz forintot irtam ki, - nem pengőben tartozom fizetni; hanem *váltóban*. Ugy-e kedves öcsém? Lásd, kedves öcsém, mindjárt meggyógyulok, nyerek hatvan pengőt.

- Ha odairta a váltóra a pengőt, - a száz forintot is pengőben fogja megfizetni.

- Tudom is én, hogy mit irtam, hova irtam, merre irtam? - Vén bolond vagyok én, kedves öcsém, olyanba kaptam, amit nem értek. Taníts meg, galambom; ha nem vigyázok, harapd le a fületem; mert én nem érem el a számmal.

Bementünk, - az öreg az asztalhoz ült, - elővett egy szennyes papírdarabot, megvonaloztatta velem, mint a váltót, hogy majd arról magyarázzam meg az egész tudományt. Biztattam, hogy megtanulni nem ördögség, csak vigyázzon és általában fogadja meg, hogy elkerülhetlen

szükség nélkül ne írja nevét váltóra; mert ez nem kegyelmez senkinek. Így van ez a tudomány kigondolva.

Még sokáig jajgatott, aztán csudálkozott, hogy a kereskedők alá merik írni a váltót. Megmagyaráztam, hogy a kereskedőnek éppen azért hiteleznek szivesebben, mert váltót ad magáról, s míg azt pontosan fizeti a kitett napra, hitele virágzik.

- A te gazdád is szokott váltókat aláírni? Kérde az öreg, kíváncsian lesván ajkaimról a szót.

- A fűszeres gyakran. Ő idegen nagykereskedőkkel van összeköttetésben, azok semmit sem adnak váltó nélkül.

- S ha a váltót véletlen be nem tudná váltani?

- Hitelének vége; mert a bizalmatlanság föltámad, s a többi is megrohanja földőzet végett. Ez pedig a kereskedésben halálos nyavalya; mert a dobon eladott holmi fél annyit ér.

- Hát a buzakereskedő nem ír alá váltókat?

- Egyet sem! - felelém. A termelők a gabonát készpénzre adják, - itt a kereskedőnek egész erejével kell dolgozni!

- Boldog ember.

- Faddi uramat érti, ugy-e kedves urambátyám?

- Faddinak hívják buzakereskedődet?

- Igen! Ő az a boldog, ki váltókat nem szokott aláírni, - hanem majd segít a fia.

- De ki fogja annak a váltóit kifizetni?

- Olykor az apja, sokszor az anyja, - azaz: mindig, míg az anyai vagyonban tart; mert az anyának szeme világa a fiu, azért az anya utolsó szoknyáját is oda fogja adni.

- Hát az apa?

- Az apát majd csak a bánat fogja epeszteni, ha meg nem öli.

- A bánat megölné az embert?

- Semmi sem könnyebben, kedves urambátyám, - kivált a jó móduakat, kiket az anyagi kényelem elszoktatott a gondtól. Ha később vagyonukat fogyni látják, - lelkük elszokván a küzdelemtől, a gond háromszorosan gyötri őket; mert szégyenlenek szegények lenni. Ez ennek a világos magyarázata.

Az öreg tiz ujjával turta borzas haját, - feje két akkora lett, mint előbb. Uti podgyászomból kiszedtem könyveimet, a váltótörvényt kiteritém az asztalra, hogy egyes részleteket mindjárt a törvényből bebizonyíthassak. Örült, hogy amit mondani fogok, azonnal bebizonyíthatom, - egyszersmind kért, hogy majd a városból küldjek neki egy példányt az 1840-iki törvényekből.

Csudálkoztam, hogy száz forintért ennyire meg lehet ijedni, hogy elszántan neki üljön a váltó-eljárás megtanulásának. Más ember rövid magyarázatot kérne, a végrehajtási részből, megfogadná, hogy inkább forró lugba nyul, mint váltót aláírjon, - ezzel készen volna a tudománnyal, elfeledné azt is, mit hirtől hallott. Az én öregem leült az asztal mellé, készül megbolondulni azért a száz ezüst forintért. Jobb bizony, - kérne valahol kölcsön, kínálna el a tormáját, ha olyan nagyon fél. Megtanulja a vén balgatag a nyavalyát könyvből, - pedig a nyavalya már megvan, és csak egy az orvossága, hogy ki kell fizetni. Lóduljon a száz forint után, azt rekommandálhatnám; mert ha a bíró keresi, drágábbba kerül kétszáz forintnál.

A patikáros száz perczentre dolgozik, a váltóbiró néha háromszázra.

- Megvonaloztam a papírt, kedves öcsém, - írj rá most minden szükséges szót, és magyarázd meg az egészet.

Elkészítettem egy tökéletes váltót, irtam rá összeget, neveket, esztendő, hónapot, napot, azaz: a hozzátartozandókat.

- Miért irtad az összeget kétszer, - számmal és írással?

- Ez a váltónak szükséges alakzata, kedves bátyám. A számbeli megegyez a szóbelivel, s ez által meg van nehezítve a hamisítás; mert például: az 1 számból könnyen lehetne kilenczest csinálni vagy négyest, - de ha szóval is kiírom, nehezebb a meghamisítás.

- Értem, kedves öcsém. Te világosan magyarázol; hanem azt mondd meg, a hamis váltó nem ér ugy-e semmit?

- Ha ön bolondjában megvenne egy magánváltót, melynek aláírása hamis, - az a váltó egészen hamis önre nézve.

- Én rám nézve?... Kérdi az öreg. - Hát másra nézve?

- Ha ön odább adná a váltót, de úgy, hogy mint megmagyarázom, - forgatmányképpen odább adná, - a lejáratkor a meghamisítás kisülne, s ön tartoznék az értéket visszafizetni annak, kinek ön adta a váltót; mert az ön aláírása igaz, s aki öntől vette a váltót, önnel kifizettetheti.

- Hát én kien keresem pénzemet?

- A holdvilágon, kedves bátyám, - miért vészen meg váltót ösmeretlentől, ki nevét, mint forgató, vagy kibocsátó, nem írja a váltóra?

- Ez tolvajság, zsványság, utonállás, az is bolond, aki váltóra ránéz.

- Hagyjuk félbe a tanulást, kedves urambátyám, - biztatám az öreget, - ön kifizeti a száz forintot, s egyszer mindenkorra megtanulja, hogy váltót nem ad és nem vesz.

- Ne bánts, - megtanulom a gyehennatüzet! - Másokat is el fogok riasztani. Keresztények vagyunk, tegyük jót felebarátainkkal, kedves öcsém, - hát csak folytasd. Tudok egy uzsorást, azt fogom ijesztgetni.

- Nem fogja az uzsorást megijeszteni, kedves urambátyám, - mert van olyan uzsorás, ki csak olyan váltót vesz meg, melyről bizonyosan tudja, hogy az részben hamis.

- Érti az ördög.

- Majd megmagyarázom. Képzeld urambátyám, hogy egy győri kereskedőnek fia van Bécsben. Készpénz helyett váltót küld fiának, - a váltót az apa fogadja el, - a fiu kibocsájtónak írja alá nevét, s a váltót egy bécsi ösmerős kereskedőhöz viszi el, - s az készpénzt ad a váltóért.

- Igen, - a lejáratkor az apa ki fogja fizetni, - hisz ő írta oda, hogy elfogadja.

- Helyesen van, kedves bátyám; hanem például, az is megtörténhetik, hogy egy Bécsben korhelykedő fiu hirtelen pénzre akar szert tenni, - elmegy egy uzsoráshoz, ki csak igen nagy kamatra ad, például, - ötszázért ad százat. Ezen uzsorástól pénzt kér a fiu; de az uzsorás csak úgy ad, ha a fiu az apja nevét utánozza; mert az uzsorás tudja, hogy az apa saját gyermekét nem hagyja bűnvádi porbe bonyolítani, - s a nagy összeget ész nélkül kifizeti.

- Hümmm!...

Az öreg elmélyedt, - fölkel, föl s alá járt a szobában, - néha megállt az ablaknál, ujjaival dobolt az ablakfán. Dolgozott benne a részletes tudomány, melytől én a tanodában eliszonyodtam, s valóban örülnék, ha az öreg azt mondja, hogy egykori biztatását elengedi, a törvénykönyvet falhoz vágja, s nekem azt mondja: Ne légy fiskális, inkább kapálj burgonyát.

Harmadnap mulva készen voltunk a tudománnyal, s az öreg nevetve mondá, hogy tudja.

- Tetszik urambátyámnak ez a mesterség?

- Neked nem tetszik?

- Igaz lelkemre mondom, - nem tetszik, s ha urambátyám nem kívánná, hogy ügyvéd legyek...

- Dehogyan kívánom, kedves öcsém. Miattam ma félbehagyhatod, - sőt én tanácslom, légy mérnök, az egyszeregy nem csal.

- Szót fogadok, urambátyám, - negyedév van hátra a jogból, - elvégzem az egészet, aztán elmegyek Pestre a mérnöki folyamra.

- Ne busulj öcsém, - most van a mérnökök világa. - Biztat az öreg... A bűdös tavakat most csapolják, - a vasutakhoz ezer meg ezer mérnök kell, - nekem is... (itt hirtelen elakadt az öreg.)

- Bátyámnak is van méretni valója?

- Van mennydörgős mennykő. Harmincz lépés torma! - Akadozik az öreg. - Azt akartam mondani, hogy vannak ösmerőseim, azoknak foglak ajánlani, - megélsz te a jég hátán is.

- Kibujok örömben a bőrömből, kedves urambátyám, ha nem kívánja, hogy ügyvéd legyek.

- Miattam megférhetsz bőrödben, - mondja az öreg, - légy mérnök. Anyád úgy is iszonyodott a prókátorok- és a mészárosoktól.

- Mit parancsol még urambátyám? leveléből azt értem...

- Tudni akartam, hogy megmaradsz-e régi szándokodnál? S minthogy idegenkedésedet láttam, - adtam jó tanácsot.

Másnap a korcsmában alkalmas fuvarost kaptam, bátyám nagylelkűen kifizette költségemet hazáig. Fűtyöltem, danoltam örömben, hogy visszamehetek a városba, s az ügyvédi pályától búcsút vehetek.

- Kedves urambátyám, - mondám búcsuzólag, - fogadja hálás köszönetemet a jó tanácsért.

- Nincs mit, - édes öcsém; hanem egyet szivedre kötök.

- Mit parancsol, kedves urambátyám?

- Amit mondtam ezelőtt két évvel, hogy atyafiságunkról hallgass; majd megtudod egyszer, hogy ez mily nagy szerencsétlenség lenne. Fogadd...

- Megfogadtam, bátyám, - ha ön el nem árulja, én bizonyosan nem.

Az erkélyes ház.

A hiuságnak ezer neme van. A gazdag oláh bemegyén Kolozsvárra vásárra, jól eladja portékáját, siet a posztós boltba, leméret egy rőf finom fehér posztót, két darabra vágja, s ott a boltban leveti nagy saruit, a boltos előtt fölhuzza *kapczaruhának*. Ez az oláh hiuságnak legmagasabb vágya. A huszár a világ szélén szeretné lelógatni a lábát. A tót, azt mondják, azt szeretné megérni, hogy egyszerre két pohárból ihatná a pálinkát. Elbeszélésem idejében a mi kis városunkban a nyárspolgárnak hites társa meggazdagodott férjét azért kinozta, hogy a főutczában erkélyes házat vegyen.

Az urnapi egyházi menetet, nagyszombaton a föltámadást, tisztujításkor a kortescsapatot, installációkkor a főispánt az erkélyről nézheti a gazdag család, mennyivel több élvezet, mint a huszárnak a semmi, ahova lábait lógatná.

Hat hétig beszéltek a kávéházakban, hogy a nagy téren egy tönkre jutott családnak nagy erkélyü házat dobszóval fogják árverelni. A közvélemény megkínált a házzal minden puffadt erszényüt. A szerényebb pióczák hallgatták a biztatást, öntetszőleg mosolyogtak, hogy rájuk nézve nem lenne lehetetlenség; de nem bocsátkoztak a további tárgyalásba. Így lassankint sorba próbálták a kesztyűt az emberre, úgy, mint Csuzy kamarásnál a liberiat az inasra, s amelyik beleillett a szabásba, az lett az inas. Az erkélyes házat a városi mendemonda két embernek szánta: Faddi uramnak és a fekete kutyának.

Az utóbbinak részben azért, mert kereskedése éppen a középponton lenne. Már kitervelték, melyik sarkon lenne a bolt, hova lehetne helyezni a fekete kutyát? Bizonyosan a sarokra, hogy egyszerre látható legyen a mellékutczán és a köztéren. Oly komolyan tárgyalták a dolgot, hogy a részleteken napokig vivódtak. Az egyik rész kicsinylette a mostani *fekete kutyát*, az épület nagy, a czimfaragványt arányosítani kell az épülethez. Egy bádogos keményen összeveszett egy képfaragóval azon, hogy melyik tudna különb kutyát alakítani? Például vették föl a postakiadónak óriás melákját, a képfaragó azt állítá, hogy ő úgy eltalálja, hogy a levélhordó első nap el fogja hinni, hogy az igazi melák ül ott fönn, s rákiált, hogy: *gest herunter!* A bádogos olyan élethűséget ígért, hogy a hetivásáros paraszt kenyeret dob neki, hogy ne harapjon.

- Nem azt mondom én, kiált egy fogatlan borbély, - ha a fűszeres megveszi a házat, s a felesége kiül az erkélyre, Faddiné asszonyomat megüti a guta.

Erről még külön három napig beszéltek, kérdezgették, Faddi uram hány esztendő, és ha özvegyen maradna, megházasodnék-e újra? és buelfelejtésképpen hamarjában kit fogna elvenni. A borbélynak hat legénye három napig ezen hirrel borotválta meg a fēlvárost, s ebből természetesen következik, hogy a fűszeres is meghallotta, meg Faddi uram is. Az asszonyok fülébe a hir az asszonyborbélyok által jutott, kik csak abban különböznek a férfiborbélyoktól, hogy az asszonyok csak beszappanoznak, s jaj annak, kin rajtszárad a szappan.

- Mi ujság? édes Faddim? Kérdi az asszony, megsimogatván az öregnek kitüskésedett arczát.

- Az az ujság, hogy ötezer mérő buzám megsziszikesedik, s az egész garmadát puskával strázsálhatom, hogy el ne röpüljön; mert félesztendő óta nem kél, a koldus is szalonnát kér, kenyere elég van.

- Haragudjál öregem, ilyenkor szoktál okosat kigondolni, most is tudom, min töröd a fejedet?

- No, törd el te, hadd lám, mit ér a fejem két darabban?

- Meg akarsz engem lepni, tudom én azt, kedves öregem, megsugták. Jer, édes öregem, hadd csókoljalak meg.
- Tüskés a szakállam, ma nem borotválkoztam. Dörmög az öreg ur, úgy látszik, az asszonyság a csókot annál drágábban adta, minél kevesebbet kunyorálta Faddi uram.
- No, nem fakadok riva, ha tüskés is; jer, az érdemet szívesen megjutalmazom, öregem.
- Pipaszagom van, most jöttem a kávéházból. Mondja Faddi, ezt a méhfujtót kapván elő ijesztőnek.
- Rossz ember!
- Hála istennek, igaz nyelven beszélsz.
- Hát az igaz-e, hogy az erkélyes házat a nagy téren a fűszerezsek fogják megvenni?
- Bánom is én, ha a két tornyu templomot megveszik is, aztán maguk járnak bele ketten. Mi közöm hozzá, mit csinálnak?
- Ahhoz sincsen semmi közöd, hogy ők mit beszélnek?
- Nem hozatom a kéngyertyát kontóra, beszéljenek bátran, ha apró pénzem nincsen, van öreg.
- Az aprópénzedet, édes öregem, tedd el, arról nem beszélnek; hanem azt mondják, hogy összemegyünk szép lassan, mint a tatai szűr.
- Hadd mondják, aki sokat öltögeti a nyelvét, egyszer nem tudja hirtelen bekapni, aztán megharapja.
- Vigyázz, öreg, hogy a magadét meg ne harapd, hat hete morgod a zsisziket, mi szükség azt kávéházban beszélni?
- Nem érted a dolgot: a kölcsönkérőket legyezem el. Aki nekem panaszolkodik, annak vissza-panaszolkodom, aztán nem kér. Tudni kell a világ járását, asszony, régen tanultam ezt a mesterséget.
- Férjem, én nem szoktam vizsgálni a buzás zsákokat, de már félni kezdtem, hogy valami baj van; mert panaszodat komolyan hiszik. Mi szükségünk van jajgatni?
- No hát estére hat bandával fogok hegedültetni a „Bárány”-ban, olyan jó kedvem lesz.
- Azt fogják mondani, hogy kezdesz megbolondulni, vesztedet érzed. Nem hisznek a kereskedőnek, ha nagyon jó kedve van.
- Ejnye, kedves feleségem, de édes csókod van! - Pattan föl Faddi. Isten úgy segéljen, mindjárt kilel a hideg. Tőlem vártál meglepetést, pedig megfordítva áll a dolog, amiért én szentugyise meg nem czirógatlak!
- Lepj meg, édes öregem, fordítja az ügyeskedő asszony a beszédet, mondd, hogy semmi bajunk, hogy az ötezer mérő buza nem repül ki az ablakon. Én nem kértem semmit, s nekem is panaszolkodtál.
- *Kutyabajom!* - mondja kényesen Faddi, kikapott egy vastag tárczát, szórta ki belőle az ezereket. Ötven darab egymás mellett, - mondja, - úgy beragasztom a fekete kutyának a boltajtáját ezerekkel, hogy maga se talál be az utcáról.
- Hála istennek!... mondja a ravasz megölelve férjét, és mégis busultál?
- Busultam; mert a bankó nem tojás, hogy tyuk alá rakjam, pedig ez heverni fog fél esztendeig.

- Kedves öregem, végy vele valamit hirtelen, nekem szeget ütött fejembe, hogy az a fűszeres egyszerre neki szaladt annak az erkélyes háznak. Nem fél az a bankótól?

- Tyhü!... lánczhordtát, erre nem gondoltam. Az a róka megérzi a bűzt, egycsapással két legyet akar: olcsón venni és megszabadulni a bankótól. *Ott leszek!* Te ülsz az erkélyre, asszony! Megyek, szaladok, két bandával hegedültetek, majd harmadnapra megtudják, miért?

Faddi lesietett az irodába, a nagy vasas ládába zárta a bankót, s már látta a két legyet, hogy egycsapással agyonüti.

Szegény, nem vette észre, hogy kedves hites társa egycsapással hármát ütött agyon, - a fűszeresné volt a harmadik, hogy az ne juthasson az erkélyre; mert az komolyan tervezte, hogy végre bejut vágyainak céljára, a városnak kellő közepébe; mert már unta az olajmérést.

- Télen az ujjai is megdagadtak, s két számmal nagyobb kesztyűt kénytelenített venni, mint nyáron. Ezt a két számot unta meg, s bekiváncozott a városi közönség közé.

A fűszeres nem volt finnyás, a leghájasabb kezű paraszttal kezét fogott egy garas áru gálicz-kőért. Őt nem a téli kesztyűk csalogatták a városba, - hanem más, - minek nyitját e kötetnek vége felé bizonyosabban megtudjuk.

A fűszeres idáig következetesen jó viszonyban volt a józan észszel, - folyvást tervelt, - s azt hitte, hogy egyszer kidughatja az enyves vesszőt, hogy aranymadarat fogjon,

Az asszonnyal ritkán beszéltem. Köztárgyunk nem volt, végeztem dolgomat, ebéd fölött közönyös dolgokban ejtettem egy-két szót, s gondosan kerültem, hogy az asszonnyal szóba keveredjem. Az egész világot az éhenhalástól féltette, s ha valakin jó kabátot látott, első megjegyzése az volt, hogy: *hol lopta?*

Különös kedve telt, hogy Faddiéktól a cselédek elcsalja. Mit főztek? mivel főztek? Hányszor esznek pecsenyét? Váltak-e tányért leves után? Hány alsó szoknyája van az asszonynak? ki van-e himezve? szokott-e kalapokat tisztogatni? Faggyugyertyát égetnek-e, vagy millyt? Ezeket asztal fölött elkérdezte, s az elkövetett ostobaságról a cselédnek beadta Faddiékat, ő tudja, hogy a cseléd ott tanulta.

A szabó öt forinttal többet kapott egy selyemruhavarrásért, mint bárki mástól. Ezen öt forintért két óráig beszéltette az asszony, mit varr? kinek varr? milyen alakra varr? Semmit sem diszítettett úgy, mint Faddiné: mit tud az a buzás zsák. Kikinda, Becskerek - ezt a két falut, vagy mit, ösmeri Faddiné. Az ő férje Majlandból kapja a selymet.

A fiskálisnak fél fontonkint vitetik a szappant, mint a groyersajtot. Az orvosnék köhögés ellen vitetik a fekete czukrot, hanem ő tudja, hogy kávéba teszik. A főbiróné most libapecsenyét eszik; mert a pörös felek hozzák, - ha az urat kidobják a hivatalból, vasárnap is paczalt főzet. Minek az esküdtnének rum, - töltsön a teába rozspálinkát, az is drága; nem is hiszi, hogy azt is kifizessék, neve benn van a kontókönyvben hátul: előre veszteségnek írják be.

Senki sem mond ellent az asztalnál, - a fűszeres hallgat, Rózsa szégyenkedve pirul, hát nekem mi közöm hozzá?

Boldog diákkor, melyben szabad aranyhegyekről álmodozni, - melyben elhiszszük, hogy milyen nagy bankók vagyunk, s mikor a iskolának ajtaját már-már becsapják utánunk: megijedünk az élettől, mely apróra vált, s fölírják hátunkra, hogy még semmit sem érünk, kezdjük el újra.

Próbátételeimen keresztül estem, s három nap mulva kellett bizonyítványomat kivenni. Föl is az ut, alá is: nyitva a világ. Elmentem mérnök barátomhoz, ő is szomorkodott velem együtt; mert levélhordói tisztemet bevégzém, s elbucsuzom fűszereséktől örökre.

Órákig tűnődünk, miként és ki helyettesít a levélhordásban?

- Meg kell rohanni a fűszerest, - mondtam én, - harag ide, harag oda. Trója elesett tíz esztendei harc után, egy fűszeresnek is untig elég lesz két esztendő, hátha megpuhult már?

- Rosszul ösmered, öcsém, a pénzembereket. Tolvajt kiáltana; rám fogná, hogy leányának kezével a pénzes ládájába akarok nyulni, - s el nem hiszi, hogy lányát szeretem, nem a pénzét. Egyetlen mód volna, mellyel végét vethetném a kínos helyzetnek: elszöktetni a lányt; de megsérteném az érzékeny gyermeket a rábeszéléssel. Mégis szép az a kegyelet, - az apa és anya áldását adja egy frigyre, - néhány szót mondanak, melyek másnak semmit sem érnek, - hanem a gyermeknek utavaló az életnek elláthatlan hosszára.

- Hátha...

- Semmi hátha, - édes barátom, - a nőben legyen három adag szív, az ésből fél adaggal megelégszem. Azért van nekem kiiskolázott eszem, hogy ketten is beérjük vele. A nő tudjon szeretni, - kezdje az apján, anyján, folytassa testvérein és végezze a férjen. Nincsen borzasztóbb teremtmény egy vállalkozó nőnél. Én meghalnék, ha a szivarozást el kellene hagynom, - a reggelinek utolsó falatjánál számba dugom a keserű gyüredéket: de amely nőt szivarozni látok, a szivarnak égő végét dugnám torkába, mert száját kifüstölte, mint a buzásvermet, hogy magtár legyen, melybe mindent lehet rakni. A vállalkozó nő rendszerint éles elméjű, s ettől ijedek meg, hogy sokat tud, nem a nyomtatott könyvekből: hanem az életből, ebből a kinyomathatlan, tintafojtokkal összepiszkolt kéziratból, melyben a gondolatok gyakran még szappanozatlanok.

A férfi mindent merhet, a bolondot azért, hogy kétszer ne cselekedje. A nő hagyjon békét a mérkőzésnek - egy szempillantása: *jutalom*, - kezének gyengéd érintése: *bizalom*, - hajának egy fürtje: *leköt egy életet*, - ajkának mosolya: *földi üdv*, - kérő szava: *legnemesebb ösztönzés*, - szavának igénye: *pályabér*. Ennyi gazdagság becsülje meg önmagát, ne birkózzék a férfival, - hisz a legerősebb meghajtja előtte térdét, - hogy bevallja: veled vagyok *egész*!

Ugy szeretem a nőt, amint az isten kigondolta, - mint a pontot a betűn, mely magában érthetetlen, s kellő helyén mégis mindent megmagyaráz, és bizonyítja, hogy nála nélkül a betű a szóban mindent összetéveszt. A borban a savanyúság, a dohányban az erő, a virágban az illat, a nőben a gyengédség a fő gondolat. *Ha lánya nem tud lenni apjának, hogy lenne felesége másnak?* Nem!... barátom,... kalandba nem kapok. - A napnak, a holdnak foltjai vannak, - én egyikért sem ájuldozok, - én megelégszem csillagommal, - *kicsiny*, de egészen *fényes*!

Még három napunk volt hátra, - az utolsó levelet akkorra hagytuk.

Én elmentem fűszeresékhöz, Adolf urfit a végső próbatételre készítgettem. Az apa tudta, hogy harmadnap mulva bucsuzni fogok a háztól. Többször észrevettem, hogy szólni akar, - föl s alá járt a szobában, - kikérdezett, hogy hova szándékozom menni? Nagyon dicsért azon kitüntetésért, hogy tanáraink társaim fölé emeltek, - s azt mondá: *magam sem gyanitom, mennyit érek*.

Rózsa közeledett a másik szobából, - emiatt a fűszeres nem beszélhetvén, a másik szobába ment.

Adolfot fél óra mulva várhattam csak, azért leültem a kis asztalhoz, hol Rózsa a tanulási órák alatt dolgozni szokott.

- Elhagy ön is? kérdi a lány bánattal.

- Sorsomnak intését követem: engedelmeskednem kell.

Elképzelték, hogy a lánynak további sorsáról beszélgettünk. Elmondám a mérnöknek véleményét, szóról szóra, mint a mérnök mondá. Rózsa nem tartóztathatá könyűit, hosszabb beszélgetés után kezet fogott velem. Megcsókolám a fehér kezet, mintha enyém lett volna. A lány engedte, - mint bucsuvételt, melyre alig volt alkalmasabb pillanatunk a mostaninál.

Minthogy Adolfra még hosszan kellett volna várnom, eltávoztam. Mint később megtudtam, Rózsa hirtelen az asztalhoz ült, s a következő levelet intézte hozzám:

„Kedves barátom!

Szóval szerettem volna elmondani mindazt, mit e sorokban olvas ön, de ehhez hiányzott a bátorság, hogy én a nő, egy férfival szemközt okoskodjam, holott önmagamtól is félek, mikor az elmondottakról gondolkozom. Elbirom a szenvedést, legjobb barátnőmnek sem panaszkodom; hisz megrabolnám legszentebb érzelmemet, ha szánakozást mutatna, mert egy mivelte eszű embert vonzalmam tárgyául választottam. Semmi kaland, - semmi regényesség édes barátom, én is ezt mondom. A gondviselés vezetett össze bennünket, a gondviselés tudja, hogy mi célja van velünk. Ahhoz, hogy önmagamot igen sokra becsüljem, mégis nagy jogomat érzem, s így tollal le tudom írni, hogy igen megijednék azon bátorságtól, hogy a szülői ház küszöbétől bár a legközelebbi szentegyháznak oltáráig el merjek menni védelem nélkül. Egyszer sem kívánok *vakmerő* lenni, - e vakmerőség valamikor nagyon vádolhatja.

Szülőim egykor méltányolni fogják, hogy a magam vonzalma szerint akarok boldog lenni. Erőltetni hasztalan fognának. „A boldogtalanságban is lehet válogatni, én azt választom, melyben mást boldogtalanná nem teszek.”

Isten önnel, s ne feledje

igaz barátnőjét,
Rózsa.”

E levelet Rózsa ott hagyott könyvembe rejté, hol én bizonyosan megtalálhattam. Ő is távozott a szobából, s mint később kitaláltuk, a fűszeres a kulcslyukon át mindent látott, a könnyező lányt, az én kézcsókolásomat, a megírt levelet, s hogy az könyvembe került. Ő a levelet elolvasta, elolvasás után visszahelyezte.

Adolfal tértem vissza. Szokás szerént könyvembe tekintek, hogy a bedugott levelet megkeressem. Amint megláttam, becsaptam a könyvet, majd otthon fogom elolvasni. Elolvastam otthon, elvittem a mérnökhöz. Ő boldog volt, - azt olvasta, aminek örült, - s újra erőt szedett a további várakozásra.

Más napra hivatalos voltam egy jó barátomnak szülőihez, - a fiu jó barátom volt, s az elválás előtt néhány iskolatársat vendégeltetett meg, hisz, ki tudja, mikor fogjuk egymást látni. Ebéd után kávéházba mentünk, összevegyültünk a polgárokkal, éppen akkor is azt beszéltek, hogy holnap lesz a nevezetes árverés, a két pénzes zacskó fog verekedni, tallérok fogják egymás szemét kidobálni. A két név ösmerősöm volt, egyaránt nem érdekelt, ezé lesz a győzelem, vagy amazé?

Estefelé hazamentem a tanyára. Üresen találtam; mert a jó czimborák kiszellőztették kabátjaikból az iskolaport, s elszéledtek a mulatóhelyekre, hogy utoljára összeölekezzenek a megszokott pajtásokkal. Frau Rézi óvatosan tekintett a szobába, s a szoknyazsebből levelet huzott ki. Megösmertem a fűszeresnek írását, mely igen váratlan lepott meg.

Azt gondoltam, hogy bucsuzóra egypár gyűrt bankót küldött, s megvárja, hogy holnap orációzt csapjak néhány forintért, s az asszonynak megigérjem, hogy fiskáliskoromban is kezetsókolok. Feltörtem a pecsétet, elolvastam a levelet, melytől oly ostoba lettem, hogy kivakarhatám bizonyítványomból az eminenciákat, mert a levélből elejétől végig egy szót sem értettem.

„Kedves uramöcsém!

Mindent tudok! (Ez ugy hangzott, mintha kisülne, hogy az inasoknak segitettem volna a raktárból fűgét lopni.) Ön engem tigrisnek, hiénának gondolt, ki gyermekemnek sorsával nem törődöm. Barátom! Én az észet becsülöm, - a kereskedő is észszel dolgozik, - az ész mondja meg, mikor kell a czukrot, kávé tenni, hogy az árak változása oldalba ne rugja. Rózsa nem kereskedőnének való, ezt régen tudom. Beláttam, hogy születni kell a világon mindenre, s ha ő másként akar boldogulni, én nem akadályozom. - Ő választékos nevelést kapott, sokat költöttem rá, hogy eszt kimiveljem, mégis elfeledtem, hogy boldogságában akadályoztam. Ön fogja tudni, hogy egykor Kopasz mérnökkel vitáztam, - no, akkor én goromba ficzkó voltam, megbántottam a mérnököt, fitymáltam a tudományt, azt, amiért sok pénzt adtam ki a nevelőintézetben, hogy lányom is tudjon valamit. Elmult esőnek nem kell köpönyeg, - a lány menjen férjhez, a kihez tetszik, - tudja ön, ahhoz, *a kihez neki tetszik*. Ő okos gyermek, tudja kit fog választani, magához méltó mivelt, okos, becsületes embert, - s önt kérem, hogy intézze a dolgot belátása szerint, - hanem minden zaj nélkül, - erre okom, igen nagy okom van, - s ezt akármi okos ember megbocsátaná. Bizonyos dolgot nem akarok koczkáztatni, - majd egyszer erről önnek bizalmasan fogok szólni; azért önt, az okos embert, türelemre kérem. Holnap esti hét órakor a nagy templomnak ajtajához fogom kísérni Rózsát, mintha csak sétálni mennénk, ön várjon a sekrestyének ajtajában, Rózsát át fogja venni. - Mindenbe beleegyezem, amit ön jónak lát, - csak szoros hallgatást kérek.

Maradtam igen jóakarója,
Én, az a bizonyos.”

Semmi aláírás; de hát miért nem? Az írást ugy is ösmerem, - bizvást ide írhatta volna; mert én el nem árulom, és kinek fogná elárulni olyannak, kinek felelősséggel tartoznám? A levél magyarul van írva, tudom, ki írja, tudom, hogy lányáról van szó, - s miért nem írja ki a mérnöknek nevét?

Elhatároztam, hogy nem fogok megbolondulni, - első eminens valék tanulmányaimból, tanárainak szégyenére nem fogok megbolondulni. Nem vesződöm a titokkal sem, hogy miért kell hallgatnom, - elmegyek a mérnökhöz, értse a többit ő, - én örülök, hogy a fűszeres meg nem lőtt régebben a levélhordásért.

Utközben jutott eszembe, hogy Frau Rézinek ágya alatt olyasmit hallottam, hogy nekem szánták a lányt. Megfontoltam, hogy én ezt gyűrkelopás közt hallottam egy mosónőtől. Gyengítő körülménynek megjárja mindkettő, én az ágy alatt, ő a mellékszobából hallotta a szavakat, - a levélben pedig az a világos, hogy Rózsa nőül mehet ahhoz, aki neki tetszik.

No, mérnök,... fölmértél ötven falut, kiszámítottál ezer dűlőt; de ezt a váratlant ki nem számítanád hat annyi logaritmussal, amennyi már kész. Én rád adom atyai áldásomat, ha a fűszeres az isten házáig kíséri a menyasszonyt: bátran elveheted, ez nem lopott portéka! Mérnökömet a nyugágyon fűtyörészve találtam reggel, s első kérdése az volt: nem vettem-e észre, hogy fűszereséknél zavar látszanék.

- Miféle zavart gondol, bátyám?

- Bankó zavart, barátom! - mondja a mérnök. - Tegnap este Faddival ültünk ketten a „Bárányban,” - az öreg bizalmasan megsugta, hogy pénzemet váltsam be ezüstre, vagy vegyek valamit; mert a *fekete kutya* veszedelmet szagol.”

- Ettől még bolondabb leszek, - mondtam, - végezzünk előbb egyet, - ime a fűszeresnek levele, melyet hozzám intézett.

Kopasz elolvasta a levelet, bámulva nézett rám, várta, hogy én magyarázzak.

- No, fiskális uram?

- Még nincsen diplomám, hogy pénzért adjak tanácsot; hanem ingyen adok. Ne okoskodjunk, siessen ön a püspöki lakba, kérjen hirtelen dispenzációt, kerítsen két tanut, s a kitűzött órában várjon a szentegyházban.

- Mondom, valami zavar van fűszereséknél.

- Ne törődjék ön a zavarral, - siessen a püspöki lakba, s az esteli találkozásra legyen készen.

- Álmodjuk mi ezt a fordulatot, vagy valóban ébren vagyunk?

- Harapjuk meg egymásnak ujját, - mondtam némi boszusággal, - a harapásra mulhatlan fölédredünk.

- Nem merek örülni, öcsém, Pista, - okosodik a mérnök. A kétszerkettő: négy. Ezt be tudom bizonyítani; - kettőt a háromból kivonok; marad egy! Ezt is be tudom bizonyítani. Azt is tapasztaltam, hogy a lelkiállapotoknak is van egyszeregyük, összeadásuk, kivonásuk, melyek a megtörténtet ok szerint bebizonyítják. Mi lehet e változásnak oka?

- Kedves bátyám, az isten áldja meg, - ne okoskodjék annyit. Igen bölcsen beszél, azt is meg tudná magyarázni, hogy a pizai torony görbesége mellett miért nem esik hasra, - csak most ne magyarázza; hanem lásson dolga után.

- Bolonddá tesz bennünket ez a fűszeres, megmondom: miért...

- Nekem ugyan nem mondja, - kiáltani békételenkedve, - rettenetes bajuk az ilyen okos embereknek, hogy a bolondot is okosan tudják védelmezni, - bizony még elokoskodja az időt.

- Isten úgy segéljen, fádom,... hideg van kinn? Áldott meleg juliusi nap van, bátyám, - rólam csurog a verejték.

- Különböző lélekállapot,... én a boldogságtól fádom,... te a részvéttől kimelegszel.

- Jól van, jól, - a cigánygyerek a napsugártól megfeketedik, a vászon megfehéredik, - mondtam magyarázólag. - Ez is érdekes természettudományi kérdés, - beküldjük a tudós társaságnak holnap, ma meg fog ön házasodni.

- Hová teszem az asszonyt?

- Három szobában elférnek önök: menjen már; mert ha megharagszom, én veszem el a lányt.

- Megyek, - csak öltözöm, - édes Pistám. Bizony nem hittem volna, hogy ily lóhalálában fogom életemnek legfontosabb lépését kezdeni.

- Éppen most van ön illő állapotban. - magyarázgatám. - Tapasztalt öregektől hallám, hogy a házasuláshoz megkiváncsoltak egy kis bolondériát. - Azt hiszi ön, hogy a lányok a filozófiát szeretik meg a fiatalemberben? Jaj volna akkor a professzoroknak, mindeniknek jutna száz feleség.

- Már nem fádom!
- Én sem izzadok.
- Tehát a viszontlátásig.
- A nagy templomban.

A rébusz.

Kedves mindennapi élet, nincsen neked titkod, benned minden ember ösmerős. Ha a mészáros vigyorog: tudják, hogy a husnak fontját egy krajczárral föllebb limitálta a vármegye. Ha a pék busul: kitalálják, hogy a rabok kenyerébe korpát kevert, aztán megtudták. A borbély uj frakkot huzott föl hétköznapon: világos, hogy megérkezett éjjel a főispán, ahhoz megyen borotválni. A városhajdu nagyon veri a dobot: már visket a marka az ötförintos bankóra, amit a mai házárveréskor kap, ha jókor elüti: először, másodszor, senki többet: *harmadszor is*. Délután három órára volt kitűzve az erkélyes háznak árverése. A csődben működő ügyvédek kezét szoritottak az utcán, a rég várt osztozási nap fölvirradt, - az árjegyzékek tisztára leírva készen vannak, a summa summarum kövér, mint a kiállításra készített göboly, az ügyvéd urak kabátjaik alatt tartják principálsaik számára annak a híres veszett fejszének a nyelét, amivel a feleket szokták kielégíteni.

Diákpajtásaim némi gyakorlati tanulmányozás végett összebeszéltek, hogy az árverésen megjelennek. Velem is megígértették, hogy az érdekes viadalra elmegyek. Időm kifutotta, társaság kedvéért pajtásaimmal fölmentem a városi nagy terembe, a nagy asztalhoz közel elfoglaltuk a legjobb nézőhelyet. A hivatalos személyiségek határozott órában beültek a közhatalom székeibe, közel hozzájuk kikeményített állapotban egyenesedett ki a dobos. Szerszáma nyakában lógott, alkalmasan helyezve, hogy a dobverővel kényelmesen érinthesse a feszített bőrt, mely alatt disznókorában sziv is volt, - most intő példa, hogy mire jut a bőr, ha valaki a magáéban meg nem fér.

Faddi megérkezett, - s velem szemközt foglalt helyet az asztalnak végén. A fűszeres valamivel később nekem háttal helyezkedék el az asztalon innen. A leghivatalosabb személy elmondá a gyülekezésnek okát, a venni kívánókat felszólítá, hogy a bánatpénzt tegyék le, hogy az árverés elkezdethessék. A két küzdő kirakta az ezereket.

A hajdu kikiáltá az előülő után, hogy a becsár ötvenezer forint: ki ad többet érte?

Faddi uram megszerezte az árt öt forinttal, - átnézett a fűszeresre, s szemeiből kinéztem, mit akart értetni a fűszeressel. Ó, jól ösmertem a higgadt eszü gabonakereskedőt, - száján a betük alakját is kitaláltam; azt mormolta: No, groyersajt, megeszlek apróra, - három óráig készen leszek veled.

A fűszeres kezével zsebében vájkált, a huszasok csörgését tisztán hallám, s vártam, hogy nem fog a tikkasztó melegben fulladozni, hanem kívág egy jókora számot.

- *Ötezer forint.*

A hallgatóság éljent kiáltott a fűszeresnek, kezdett népszerű lenni, a terem pedig melegebb. Két óráig ilyen melegben megsül a kolbász. A fűszeres letörölte homlokáról az izzadságot, talán meg is számította, hogy sok czukrot vehetne az ötezer forinton, ha Faddi nem kergetné. A nézők Fadditól vártak egy gorombaságot, értem: pengő forintokban.

- Még öt forint. Mondja Faddi oly csöndes hangon, hogy a hajdu előre tolta fejét, hogy meghallja.

Az öt forint kimelegítette az elnököt, kabátját pongyolábbra igazítá; mostig oly sovány volt, hogy meg nem sülné a maga zsirjában. - Egy óra mulva már levetette volna az inget.

- Még ötezer forint. - Szaval a fűszeres.

Erre a dobos akkorát ütött a dobra, hogy a városi jegyző ijedtében elejtette a tollat, s az árverési jegyzőkönyvet bedisznózta. A közönség két éljennel jutalmazta meg a fűszerest, - mint a megyeházán a szónokot, mikor a nép mellett szól, s ki meri mondani, hogy a parasztot is az isten teremtette a hatodik napon, hisz Ádám volt a legvalódibb paraszt; mert apja sem volt, hogy lehetne büszke őseire!

Kezdtém ájuldozni, - megkapaszkodtam előttem álló pajtásomban. Melegem volt? azt kérdi ön? Bátyámat láttam meg Faddinak háta mögött, s azt is láttam, hogy Faddit az öreg valamire biztatta, azaz: ne hagyja magát.

Faddinak népszerűsége nem ért már öt forintot, itt-ott egyes hangok előre kiáltották az öt forintot, hogy ingereljék a megbukott auktoritást. A buzakereskedő megunt hamar az ingerlést, bátyám is újra döfötte hátulról, végre fölkel a buzakereskedő, s mély hangon mondja:

- Itt megsülünk pecsenyének: *tizezer forint!*

Czudar publikum: most Faddit éljenezd, - előbb gunyoltad, mint azt a képviselőt, mikor a kilenczedik pohár vizet itta a muzeumban, - tizezer forintért elreped a szád, - el akarod nyelni a fekete kutyát, - megeszel melléje kétszáz akó faolajt, hogy jobban csuszszék. - No, de ne morogj, a fűszeres nem marad adós:

- Tizezer forint ára pecsenye mellé száz forintot ígérek salátára. Mondja az előbbi hős.

- Jó ápitust hozzá! Mondja Faddi, visszavette bánatpénzét, s öt percz mulva az erkélyes ház tizenötezer forinttal drágábban a valódi értéknél, a fűszeresé maradt.

Faddi győztesen ment el, a közönség tudta, hogy a fűszeres a versenyben tulhajtott, ezért Faddinak segített nevetni az utcán. A fűszeres megvárta az árverési jegyzőkönyvet, a dobosnak markába tiz forintot nyomott, és úgy mosolygott, mintha az erkélyes háznak pinczejében rejtett kincset tudna. Ajánlotta magát a hivatalos személyeknek, vigasztalta őket, hogy ne sajnálják őt, mert nem érdemli, - ő el tudja nyereséggel adni a penészes szilvát is. Neki ez a ház ingyenben van, meg fogja mutatni.

Hazasiettem, felöltöztem az ünnepélyre.

Bátyámról egészen megfeledkeztem. Elmentem a mérnökhöz, kifőztük, hogy különböző uton a tanuk merre fognak a szent helyre menni. A kitűzött óra közelgett, kezet szoríték a mérnökkel; hanem kértem, hogy nagyon szorítsa meg kezemet, mert nagyon hasonlított e napnak szokatlan története az álomhoz, mikor a cigányt hideg kávéval kínálják álmában, s ő melegen akarja meginni; de mire fölmelegitik, balha szalad a fülébe, - fölugrik, - hiában káromkodik: miért nem itta meg a kávé hidegen?

Pontban hét órakor a csarnokban álltam, a fűszeres jött Rózsával.

- Gyermekem!... mondja a leánynak, - kérdezted otthon, - anyád miért csókolt meg oly forrón. Anyai áldása volt, - eddigi várakozásodért vedd a jutalmat, - kövesd ezen urat a templomba. Ne kérdezz semmit, - én sem kérdeztelek, pedig *mindent tudtam*. Itt e levél, - mondja tovább, - esküvőd után cselekedjél e szerént. Most isten veled, rád adom atyai áldásomat.

Rózsa remegve támaszkodék karomra, a hirtelen változat lezárta ajkát. A fűszeres intett, hogy csak vezessem, - ő pedig eltávozott. A lány reszketve kérdé, hogy mi történt? Röviden megmagyaráztam, hogy az apa rendesen a kulcslyukon leste meg, midőn a mérnök leveleit átadtam, - az utolsó nyilatkozatot a könyvből olvasta ki, - ez a magyarázat. Hogy miért e titkolódzás, és miért nem beszél a részletekről: nem tudom. Itt a hozzám intézett levél, melynél fogva ön nőül mehet ahhoz, *a kit szeret*, az pedig az oltárnál várja önt. Így végeztem a rám ruházott bizalmat: menjünk. A mérnök közelített.

- Barátom! - mondja Rózsa, - atyám vezetett idáig, - méltónak hisz a nagy utra társul?

- Kedves Rózsám!... én is álmodom, - imádkozzunk együtt, hogy ez álom valósuljon.

A lány a szentegyháznak márványpadozatára térdelt, kezeit összetette, s hosszan imádkozott. Vele imádkoztam, bámultam a gondviselésnek utait, mely célunkra vezet előbb vagy utóbb. Kértem az istent, ha méltónak tartott, hogy mások boldogságának eszköze vagyok, engem se hagyjon el: keblemben nincsen irigység, mások boldogságán szivemből tudok örvendezni, - ezért merek esedezni, hogy gondomat viselje.

- Uram! - mondja lakóm, - ön írómesterember, lelkének sugallatából írja sorait, ön közelebb áll az istenhez, mint ne tudná, hogy az fölöttünk áll. Restaurációban megtesszük jóbarátunkat szolgabírónak, pedig esküdtnék sem való, - mégis örülünk, hogy a tuskóból mit teremtetünk. Mi csak úgy teremthettünk szolgabíró; mert volt hozzávaló tuskónk.

Mennyivel hatalmasabb az ur, - az semmiből teremtett mindent, - teremtette a viczeispányt, az országbíró, még azt a poétát is, ki hiszi, hogy mindent ő teremtett, még Petőfit is.

Az én szivemnek kimondhatlan jól esik az imádság, beszélgetni az istennel, ki nem kér stemplis utlevelet, hogy én vagyok-e én, s hogy adós vagyok-e a nagy adóval, mellyel a mennyei adószedőnek tartozom? Ő tudja, hogy szívesen lefizetem hálás megösmerésemben, nem bántom a szunyogot, mely nem csip; mert én nem tudnék szunyogot csinálni, ha könnyelműen meg akarnám ölni.

Bevégzék a hosszú imát, az oltárhoz kísérem őket, honnét örökre egyesülten léptek vissza.

- Önök menjenek haza, - mondtam a házaspárnak, - én és a tanuk elszéledünk, hogy ránk ne bámuljanak a városban.

- Még ma látlak? - kérdi a mérnök, - kilencz órakor estelizni fogunk nálam.

Megigértem, hogy elmegyek, - aztán hétre távoztam, a diáktanyára, hogy kinyugodjam a lelki küzdelmet. Otthon végig nyújtóztam ágyamon, egy hosszuszáru pipából nagy karikákat fujtam, melyeknek gyűrűit mátkagyűrűknek képzeltem. Miért nem? Tegnap a két szeretőnek egyesülését pipafüstnek gondoltam, - s ötven bölcs azt mondta volna, hogy igazam van. Jó egy óráig nyugodtam, s nehogy elkésssem, órát huztam elő. - Már elült a nyári nap, gyertyát gyújték, hogy a számlapot tisztán lássam. Éppen fél kilencz volt.

Az ajtó kopogás nélkül megnyilt, kedves urambátyámnak heringsoványságát láttam magam előtt.

- Gratulálok az urfinak, - versben kívánja az ifiúr, hogy elmondjam szerencsekívánásomat? - kérdi az öreg bódulthoz hasonló képpel, melyen minden ráncz összevissza kuszálódott, mint a gyuródott ruha.

- Isten hozta kedves urambátyámat, - mondtam neki, - tessék helyet foglalni ezen a szalmaszéken, biz ez diákbutor.

- Nem ülök le, - utasít vissza, - állva is összevezeshetünk, kedves urfi! - kezdi a pattogást. - Ha merem kérdezni, - hol légyen az asszonyság? Nem méltóztatnék bemutatni?

- Azonnal behivom, - mondtam, - s rövidség okáért bevágtam a szobaajtót, hogy Frau Rézi hallja. Az olyan lángolva jött, mintha egy maroknyi paprikát dugtam volna a szájába. - Benyitá az ajtót, - s akarta mondani a meghallani valót. Itt van az asszonyság! - mondtam, bemutatva most még egy darabban, aztán úgy sem állok jót, hogy mérgében el nem reped.

- *És a feleség?* - kérdi urambátyám.

- Elmenj, - vén akasztófáraló, - mondja Frau Rézi kifordulva az ajtón, - aludni menj, ha részeg vagy.
- Kikérem ezt az esetlen tréfát, uramöcsém, - pattog az öreg,... én a feleségedet akarom látni.
- Akkor ólmot öntsünk, urambátyám; mert én különben meg nem mutathatom.
- Keress magadnak fiatalabb bolondot, az se legyen atyádfia. - Zörög a bátya. Tagadd, hogy a fűszeresnek lánya feleséged?
- Igen is, tagadom, - ráadásul megesküszöm mind a tíz ujjamra: kezdem?
- Azt még inkább tagadod, hogy elloptad a lányt?
- Ugyan ki a manó fogta meg urambátyámat július végén április elsőnek?
- A fűszeres maga mondta, - most ordít otthon feleségestől, hogy elcsaltad házától a lányt, látták mások, mikor vezetted a templomba, s onnét összeesküdve karon fogva távoztatok.
- Urambátyám nem szokott bort inni soha, ma sem ivott ugy-e?
- Józan vagyok, - egy csöpp bor sincsen bennem, - az a méreg van bennem, amit te adtál be. Tagadod, hogy a lányt a szentegyházig vezetted?
- Igen is, tagadom; mert a fűszeres maga vezette a lányt a szentegyházig.
- A fűszeres maga vezette a küszöbig? - ő? Az apa? a fűszeres? a fekete kutya vezette oda készakarva?
- Szórol-szóra ugy, mint urambátyám most elmondta, - az apa vezette a lányt.
- S tudta a fűszeres, hogy te az én vérszerénti rokonom és öcsém vagy? persze te mondtad meg neki?
- Azt bizony kedves urambátyám fődözte föl a fűszeresnek; mert amely levelet én irtam halavány fehér kalapos tintával, ugyanazon levélre keresztül irt bátyám egy másikat a fűszeresnek, s kibetűzte, hogy a halavány betűket én irtam.
- Hidd be azt a vasorru bábát, - ordít az öreg, - hadd pofozzon föl engem, vén szamarat. - Én, négy lábu állat, - én vezetem azt az akasztófáraló sajtkukaczt sajtra. Hát elvetted a lányt?
- Azt már nem cselekedtem, bátyám, - mondám igazolva, - a lány Kopasz Imre mérnöknek neje lett.
- Te irkálisz leveleket a lánynak, s a mérnök veszi el?
- A leveleket is a mérnök írta, csak hogy én hordtam ide, oda. Tegnapelőtt a fűszerest nem tudom mi lelte, azt írja, hogy tud mindent, beleegyezik, hogy a lány férjhez menjen ahhoz, akit szeret, - rendezzek el mindent hét órára. Ezt cselekedtem, s a mérnöké lett a lány.
- Megállj, öcsém, - ha a fűszeres maga vezette oda a lányt, s most nekem azt hazudja, hogy te loptad el, - akkor a fűszeres nem a mérnöknek, hanem neked szánta a lányt?
- Ugyan mit adnék neki enni? - Mondám bosszankodva.
- Nem érted te a dolgot, öcsém, - hebeg a bátya,... a fiatalság megér egy milliót.
- Igen, vénembernek, ha cserélhetne; de csak nem örült meg egy apa, hogy lányát diáknak nyakába kösse.
- Hehehe! - hahaha! - hihahó! - Nevet valóságos nyerítéssel az öreg...
- Bátyám, az istenért, mi lelte?

- Mi lelt volna? Nevetek, hogy luddá lett a sáfránykeverő. Meg fog bolondulni, ha megtudja, hogy a mérnök a veje, nem te.

- Annál pedig külön embert akkor sem kap, ha négy vármegyét meghajtat.

- Van pénze?

- Van becsületes keresete, urambátyám, - magunkszőrü embernek elég, ha becsületesen megél.

- Hát az erkélyes házat miből fizeti ki?

- Bizonyosan nem gondolt az én erszényemre.

- Huhuhaj,... hihó! - vigyorog az öreg, tökéletesen megalulva. - A te erszényedre vette meg.

- Ezt urambátyám nyavalyatörésben mondja, - mondám bosszankodva a sült ostobaságon.

- Most már józan vagyok, kedves öcsém, - lohad le az öregnek kedve, - gyerekek nem kell mindent tudni. Szerbusz öcsém, - megyek alunni; hanem adok jó tanácsot: ne menj a fűszereshez, mert meglő.

Elváltunk egymástól, - azt tartom, jó egészséget kívántunk egymásnak, nem került pénzbe.

Kilencz óra közelgett, siettem mérnökékhez, hogy a furcsa magyarázatot elmondjam nekik. Azon nyugodtam meg, hogy a véletlen jót lehetetlen elrontani, s hogy a sors az egész ügyben okosabb volt valamennyünkénél. Szegény Rózsát sajnáltam, hogy némileg elkeseríti a vad tréfa, hogy apja, nem tudom mi célból, eszközül használta. Én akkor azt is számba vettem, hogy tán bátyám gazdag, s a fűszeres kiszámította, hogy bátyám vagyonához általam el fog jutni. Ez a számítás nem egészen látszólag biztosnak, e helyett inkább mondtam volna neki három számot, hogy tegye a lutriba, bizonyosabban kihúzzák, mint bátyám erszényéből egy ötforintos bankót.

Mérnökék már alig vártak.

A fűszeresnek fölbontatlan levelét nyújtá át Rózsa. Minthogy nekem volt czimezve, nem bontották föl. Kértek, olvasnám el hamar, hogy a mai váratlan eseménynek megoldását lássuk. Fölbontottam a levelet, mely következőképpen beszélt:

„Kedves fiamuram!

Levelem olvasásakor ön már leányomnak férje, - s elfogadja a szeretetteljes czimezést, melyet tőlem most kap először nyíltan, - szivemben réges-régen fiamnak mondám, valahányszor a kulcslyukon át levelet adott Rózsának. - Bátyja dühöngeni fog ez összeköttetésen; de amiatt egy hajszálunk se görbüljön meg, megbékél ő a maga kenyérére. Ösmerem a vén kópét, - pénzeinek egy részét én használok, s nem is kétlem, hogy első dühében fölmondja. Ez mit sem zavar engem, ön azért az *én drága szeretett* vőm, kinek a jövő miatt nem kell busulnia; azért levelemben zártam kétezer forintot, annak idejében összeszámolunk. Még ma este menjenek el önök ...ba, a *Fehér bárányban* készen várja önöket két kocsi, egyiken önök utaznak, kedves gyermekeim, a másikon Rózsa leányomnak málhája van. A kocsisok kérdés nélkül fognak engedelmeskedni. Két, három hét múlva, midőn az utazás nem gyönyörködteti önöket, jöjjenek vissza, szállásuk berendezve várja az erkélyes házban.

Atyai áldásomat önökre, szerencsés utat kívánok
szerető atyjuk:

- Mit ír atyám? Kérde Rózsa feszült várakozással.

- Küldi atyai áldását, fölül rá ezt a kétezzer forintot, meg egy ruharakmányt, melyet mindjárt magam elhozatok a Fehér báránból, hanem a kocsin egy pár napra én fogok elutazni; mert különben meglő.

- Téged? Kérde a mérnök.

- Igen is, engem, kedves bátyám, - mondtam a levelet odanyújtva, - a boldogtalan ember azt hiszi, hogy én esküdtem meg Rózsával. Ezt a nyomtatási hibát nem fogják a plébánián kivakarni; tehát jó egészséget.

A mérnök hangosan olvasá föl a levelet, melyből a cserét világosan értettük. Hosszu tanácskozás után megegyeztünk, hogy Rózsának málhait nem hozatom el a vendéglőből, hanem ők fognak néhány napra elutazni, addig én házörzőnek maradok, megírom a fűszeresnek a kifejlést és tanácsolni fogom, hogy saját érdekében ne üssön lármát, mi is hallgatni fogunk.

Ezen értelemben irtam másnap levelet a fűszeresnek, - ajánltam magamat áldozatbáránynak. Tudatám, hogy a mérnöknél megtalálhat, hozza el azt a nagy kést, mellyel a groyersajtot és a szalámit vagdalják, - vágja el a nyakamat.

Két hétig nem jött.

Ezen időnek folytán irt a mérnök, küldött ezer forintot, megírta, mit mindent vegyek a berendezésre, s hogy egy hét alatt készítsem el a lakást, hogy Rózsának kényelme legyen. Egy hét alatt megvettem mindent, ami asszonynak való, egész a főzőkanalakig. Fogadtam szakácsnét, vettem lisztet, zsírt, sót, ecetet, paprikát, vöröshagymát, s a megírt napra tejszint is tarték készen, hogy a kis menyecskét kávéra várhassam. Kávét és cukrot nem mertem a fekete kutyától hozatni, féltem, hogy kronaiglit kapok.

Frau Rézit szintén használtam valamire.

Adtam neki tíz pengő forintot olyan szerződéssel, hogy mindennap eljő hozzám, s összeszed minden pletykát, mit a városban hall. Frau Rézi hűségesen megjött.

Tudtam napról-napra, vittek-e malaczt a városbíróknak? Mikor mennek a fertálmesterek a korcsmába itczét vizsgálni? Melyik asszony verte meg az urát? Fűszeresékről semmi vad hír, - azt tudták, hogy a mérnök szép csöndesen elvette a leányt. Punktum.

No, ha Frau Rézinek a nyelvével sem vakarhatnak pletykát, a jó istennek áldásával békén nyugodhatunk valamennyien, - megírtam a mérnöknek, hogy a levegő egészen tiszta, az én légmérőm állandó napokat ígér, jöjjenek haza, s éljenek boldogul.

Igy szereztem másnak feleséget, - azt, akit nekem szántak, de nem tudom, miért?

A megtört hiuság.

A kártyák sokban hasonlítanak, az emberekhez, különösen abban, hogy folyvást egymást ütik. Egyszer egyik, máskor másik az erősebb, s ha a kártyák éreznék és tudnák, mi történik velük: képzelem, mint szégyenlené a vörös disznó, hogy a makkhetes is elüti, mikor - *adutt*. A változó szerencse azt alázza meg legkönnyebben, ki mások kárán nevetni szokott, - mert a megbukott tapasztalásból tudja, hogy másnak ő is azt a hibát nevette, amelyik biczcentett.

Két hónap múlva a történetek után a fűszeres benyitott a mérnöknek dolgozó szobájába. Én ijedtemben földöntöttem a nagy tintatartót, a nagy fekete tócsa az előttem kifeszített papírra nagy tengert pingált, s kívántam, hogy lenne az most a vörös tenger én meg annak fenekén Fáraó király, hogy meg ne egyen a fűszeres, mint Jónást a czethal.

- Mi tetszik? Mondja a mérnök is, megdöbbenve a fűszerestől; mert szemei ijesztőleg meredtek felénk.

- Mit árulnak ebben a boltban? Kérdi a fűszeres körültekintve, miből azt gyanítam, hogy az eszét elpottyantá az utcán.

- Ha árulunk, csak ész árulunk! Mondám én a mérnök helyett; mert az nem tudott szólni.

- Adjanak hát az urak nekem is: mert az enyém elfogyott. Mondja a fűszeres mély bánattal, s kínálás nélkül leült a pamlogra, kalapját az asztalra helyezé, s várta a feleletet.

- Kedves uramatyám, - mondá a mérnök ipához közeledve, - ajándékozzon meg bizalmával, miben szolgálhatok?

- Mondtam már, hogy ész kell, - az urtól hallottam, hogy az ész nem fél, - de minthogy én most nagyon *félek*, azt kell hinnem, hogy az én eszem elment. Az ur elvette lányomat, hitelezzen nekem kölcsönbe ész, arra van szükségem.

- Ne ily keserűn, uramatyám, - vigasztalja a mérnök, - ön itthon van, vejének szent kötelessége önt kitelhetőleg védelmezni.

- Csendesen beszéljünk, - meg ne hallja a felesége. Vesz ön erkélyes házat a feleségének?

- Nem vehetek, uramatyám, - mert nincsen annyi pénzem, hogy mostanában vegyek.

- Hátha a felesége nem hagyna önnek békét, s minden áron azt kívánná, hogy vegyen egyet: mit csinálna akkor?

- Eszére adnám, hogy nem vehetek. Bolond gombát senki kedvéért sem eszem, még feleségeméért sem, pedig nagyon szeretem.

- Én ettem bolond gombát, hallja az ur, s feleségemnek kedvéért pénz nélkül vettem házat.

- El fogja ön adni, - addig van.

- Nem addig van. Én kereskedő vagyok, részben hitellel dolgozom, s ha időre nem fizetek, vége hitelemnek. A ház a nyakamon van, s egy akasztófárávaló észrevette zavaromat, nálam letett pénzét szinte sürgeti, ha nem fizetek, csöddel fenyeget.

- Szabad közbeszólnom? Kérdem a fűszerest egész hiedelemmel.

- Hogyne?... az ur is észszel kereskedik, - van az urnak nekem való esze?

- *Van!* - Mondám oly határozottan, hogy a fűszeres egyszerre kijózanodott, könyüi kicsordultak, s kettőnk kezét hevesen megszorítá. Ebből gyanítam, hogy előbb a nagy elkeseredés zavarta meg. Még egyszer ismételem, hogy „*van*”, s arra kértem, hogy maradjon veszteg egy óráig, egy óra múlva visszajövek, s a házat megvetetem Faddival.

- Jaj, annak is bolond felesége van! Nyöszörög a fűszeres.

- Ha esze volna, - nem merném ígérni az urnak, hogy segíthetek. Talán hallotta az ur a hírét a homeopathiának.

- Igen, - abban a hideglelést hidegleléssel gyógyítják.

- A kötni való bolondságot még nagyobb bolondsággal. - Magyarázám neki. - Várjon az ur, egy óra alatt meghozom az orvosságot, - ha nem, doboltassa ki az ur, hogy az idei jogászoknak első eminense a legnagyobb csacsi.

Ott hagytam az új atyafiakat, rohantam Faddiékhöz, - egyenesen föl az emeletbe. - Bekopogtattam az asszonyhoz, az udvarias bókot szabály szerint megcsináltam, félkésztyüs kezeit magasra emelem, hogy ezen pozícióban Coriolan Jupiterre esküdhetnék, megcsókolám a keserű mandulaszappanszagu kezét, s baracklekváros édesen mondtam ki a legujmódibb czimezést:

- *Drága nagysád!*

Ez olyan nagy szó volt akkor, mint most a nagy politikában az *első ágyulövés*. Európának minden börzéje elájul a hangra, a pénzkupecz elejti a credit actiát, az kitöri a nyakát, és oly haszontalan papírka lesz, hogy sárkányfaroknak köthetnek föl a gyerekek. Hála istennek a *Honderü* kitalálta ezt a nagy szót, - a fiskálisné asszonyt nem szólították már a novellában *ténsasszonynak*, - a novellahősök kimondák, hogy a szépség királyné a lebuiban is. - A *nagysád*-szót az írók oly olcsóra szabták, mint a krumplicukrot.

Ott feküdt a „*Honderü*” a buzakereskedőné előtt, - az volt az asszonynak hivatalos lapja, abból tanulta a holdvilágmagyarságot, hol a *vörös répát* ki nem mondták, mert sok benne az r. Ó, a *Honderü* vakart ki minket a töltött káposzta közül, - az itatta meg először a teát az egészséges magyar emberrel undorodás nélkül, az tanította meg a tekintetes publikumnak feleségét balkézzel enni. - Máskor az urfi tiz ujjára esküdött, s a szolgabíró előtt fogadta, hogy az lányasszonyért a városház tornyát hegyével aláfordítja, csak mondja ki az igent. - A *Honderü* kikomponálta a *nagysádat*, ezt a fapénzt, melyért a félbolond az utcára tolja ki fejét, hogy az egész heti vásárnak közönsége lássa meg, mikor megcsókolod.

Amint a *nagysád*-szót kimondám, Faddiné úgy meglágyult, hogy kinyújthatnám rétestésztának. Maga nyult a kis székekért, hogy közelébe ültessen, s a *Honderüből* hirtelen kiolvasott egy nyájas fogadást.

- Üdébb a lég, ha kegyedet körömben láthatom!

- Bucsukönyüimet kisírni jöttem, midőn nagysádnak utolsó istenhozzádomat elrebegnem kényszerít az irigy sorsnak ádáz kajánsága. Így folytattuk a beszélgetést a fülmilék és pitypalattyok nyelvén álló félóráig. - Megérdemlettem volna, hogy megköttözzenek; mert csak futóbolondok nyaggatták így a fölséges nyelvet; de be kellett váltanom a homeopathiának becsületét, hogy betegemet a gyilkos nyavalyából kigyógyítsam.

- Ön ellebben körünkől, a végzetnek szárnyai ragadják el önt, s én e bárdolatlan nép között fogom nyögni napjaimat; mert a magasztost a köznapiság vaksága felösmerni képtelen.

- Ön királynéja maradand e város saloni életének.

- Királyné trón nélkül, egy külvárosi kalitkában. Mondá elérzékenyülve az asszony; mert Faddi az egyik közfalat kidobadni nem engedte, s ha sok volt a vendég, négy szobában kellett egymást összevadászni.

- Ó, - ha nagysádat az erkélyes háznak tágas teremében bámulhattam volna.

- Ne említse ön, - alárendeltségemet juttatja eszembe; mely vágyaimat nem érvényesítheti.

- Most faggyugyertyát és szalámit fognak ott fölhalmozni.

- Bárdolatlan nép, mely a vaniliát árulja; de illatát nem érzi.

- Ó, - ha nagysád tudná, amit én, - s az alkalmat torkán ragadná, hogy diadalt üljön azon a népen, mely a jobb izlést az avas olajtól nem érzi.

- Beszéljen ön, - drága barátom, - erőm éled, ha ön reményt nyújt.

- Fűszerek nyomoruságosan összevesztek, - mondtam érthető nyelven, - a gazda közfalakat akart huzatni, hogy a nagy termék apróbb osztályában helyezhesse el a heringes hordókat és a czukorsüvegeket, míg az asszony megfogadta, hogy inkább olajos hordóban lakik, mint kinevettesse magát, hogy a diszteremben urnő nem lehet.

- Folytassa ön, drága barátom! Mondja az asszony, megízlelve a kis pletykát.

- A férj dühében el akarja adni a házat veszteséggel is, - most van vejénél, hogy az eladással megbizza.

- Ó, ha e düh el nem párologna.

- Parancsolja nagysád, hogy a fűszerest szaván fogjam?

- A mérnöknel találandjuk még a fűszerest?

- Remélem, ott találom még, - parancsolja nagysád, hogy szóval tartsam még?

- Egy perczet sem fogunk veszteni. Férjem Mosonyba utazott, a pénzről rendelkezhetem, azonnal foglalót adok. Férjem estére hazajön, elintézheti a többi.

A nő hirtelen magára kapta felső ruháját, egy nagy tárczának töltelékéből tetemes mennyiséget vett ki, s egy negyed óra múlva a mérnöknek szállásán készen lett az alku, mely szerint a fűszeres tizezer forint veszteséggel átengedi az erkélyes házat. A nő reszketett a kellemes izgalomtól, míg a fűszeres az átengedést fogalmazta és tanuk jelenlétében aláírta. Az előleget lefizette a nő, az irományokat táskájába gyűrte, s ajánlotta magát a társaságnak. Az alatt kocsija megérkezett a mérnök lakása elé. Lekísértem, befejezésül egy pár nagyságos czimet nem sajnáltam utravalóul.

- *Az erkélyes házhoz!* - parancsolá a kocsisnak, s a nyitott kocsiban urias kényelemmel helyezkedék el, hihetőleg azon gyönyörködék, mint fognak bámulni az emberek, hogy az erkélyen még ma bemutatja magát.

- Mit csinált ön? - kérdi a fűszeres.

- Megkevertem a kártyát, - kihívtam az ön feleségét, - a fűszeresnével elhitettem, hogy ő az adutt, s elúttettem vele az ön feleségét.

- Bolond asszony, éppen olyan bolond, mint az én feleségem.

- Nagyobb, - mondtam, van szerencsém bebizonyítani, - következésképpen helyesen számítottam az észszel.

- Megmenekültem, - drága áron; de megmenekültem. Nem hetvenkedem többször: ez az ön diadala!

- *Az észé*, a gondolkozásé, - az ítélőtehetségé, uram, - s hálából ösmerje ön be, hogy ránk is szükség van a társadalomban.

- Nagy szükség van, uram! - vallja a fűszeres. - Ugy-e, nyomoruságos állapotban voltam előbb: ne csodálkozzanak önök, - mi fölváltjuk a nagy bankót apróra, az aprót öregre, - eszünk a summában elvégződik. Sohasem hittem volna, hogy az embereket szenvedélyeiknél lehet jobbra-balra kormányozni, - most már tudom. Önök boltja nagyobb az enyémnél, - millió fiókjuk van, egyikben a tudatlan ember, másikkban a ravasz, a harmadikkban az ügyetlen, negyedikkben az eszeveszett hiu... Ugy-e, fölfogom az önök hivatását? - Ó, - én fontszámra árulok, - önök mázsaszámra. Leveszem kalapomat, hazáig föl sem teszem, hanem otthon, uraim, otthon, fölteszem.

Vége az asszonykomédiának. - A fekete kutya czimert kívül meghagyom, - parasztot fogni igen jó czimer: benn, a szobában nagy betűkkel írom föl: *Mindent észszel. Alácsszolgája!*

- Rózsát nem akarja megnézni, kedves uramatyám.

- Lányom jó helyen van, fiamuram, - holnap meg fogom nézni. - Most hazamegyek, feleségemnek bemutatom magamat új bőrömben. Két hét óta lesoványkodtam husz fonttal, - most észben kövérebb lettem egy mázsával, - újra kell ösmerkednünk, kedves fiamuram. Isten velünk.

Röviden mondom el, hogy a fűszeresné nem tudta férjének nagy aggodalmait elképzelni, - folyvást az erkélyes házat bujta, hogy jövőendő terveit élvezze. A lépcsőzeten találkozott a két asszony.

- Kit tetszik keresni? Kérdi a fűszeresné vetélytársát.

- Háznak kulcsát, - asszonyom, - mondá fönnhéjázva Faddiné, - mert e házat megvettem az ön férjétől.

- Férjem bizonyosan megőrült. Mondja a fűszeresné.

- ...Nem örült meg. - kiáltja a fűszeres az alsó lépcsőről, - felesége után csapázva hazulról, - jer, asszony, menjünk haza, Faddiné asszonyságnak igaza van, a házat eladtam.

- Nem értem ezt a rossz tréfát.

- Ha nem sikerült volna a ház eladás, megbuktunk volna.

- Végem van!

- Én meg most kezdődöm el.

Gőzösön Pestre.

Név szerint nem említi a történet, hogy ki volt az az ember, aki a rákot legelőször ette meg: hanem hogy az volt a legéhesebb ember, azt bizonyosan hiszem. Az étvágy igen sokra tanította meg az embert, s azért tanul keveset; mert igen sokat eszik. Naponkint olvasom az államgazdasági vezércikkeket, egyikben ajánlják a vegytant: földmivelő népnek tudnia kell, mit csikarunk ki a földből, s mit kell visszaadnunk. Tökéletesen igaz. A másik vezércikkben hatalmasan bebizonyítják, hogy borainkkal uralkodhatnánk Európán; de ne keverjünk a borba vizet, Európa már vén korhely, torkát nem ingerli a könnyű bor, adjunk neki lángot, hogy vén csontjaiban föllobbanjon a szikra: borainkkal tánczoltassuk meg az elaggott ficzkót, s az fényes aranyakkal fizet. Egy kis tenger kellene nekünk! kiált a harmadik vezércikkező, terményeinknek piacot keressünk, mert az angol kofa nem jön utánunk, s nyakunkra penészesedhetik a káposzta. Aranybetűkre méltó sorok, hanem ha én írnék vezércikket, azt mondanám: Édes magyarom, nagyon jóllaktál, ebéd után van nálunk mindig, csak akkor boldogulsz, ha nagyon kikoplaltál, s elhiszed, hogy a sült veréb a fának legtetején lakik, s ha jól akarsz lakni, föl kell másznod a fára.

Ez a fáramászás észreveteti velünk, hogy alkalmazott erővel fölérünk a fának sudaráig, meglátjuk, mit csinál a szomszéd, hogy annak vetése bujább és zöldebb, marhája csontosabb, s a magyar emberben a hortyogva alvó lélek fölébred, aztán eszébe jut az a nóta:

Vagyok olyan legény mint te,
Vágok olyan rendet, mint te!

s a nemes vetélkedés föléled, munkához fogunk, a jónál jobbat termelünk, s az angol kofa nálunk veszi a savanyu káposztát.

Először léptem a gőzhajóba, levett kalappal köszöntém a kapitányt, a kormányosnak szinte jó napot kívántam, hogy is ne? Anglius volt mindkettő, ők kormányozzák a nagy alkotmányt, melyen most háromszázan utaztunk. Hány forspontos lóval szállitana el a vármegye háromszáz embert? Hány hajdu parancsolna? Hányszor ígérnének huszonötöt a makranczos parasztnak, hogy idejében fogjon be? A gőzhajón semmi láрма, semmi czivakodás, okosan parancsolnak, bölcsen engedelmeskednek, s háromszáz emberrel röptül a hajó a Dunának hosszában.

Nagy tudomány a parancsolás, ha az illető jókor tudatja, hogy mennyit kíván az engedelmességből, s többet nem erőszakol ki.

Vidám fiuk csapatja sereglett össze a hajón, Pestre siettek, mint az ép testben pezsgő vér a sziv felé, hogy onnét visszakanyarodjanak, s a nemzettestet folyton elevenségben tartsák. Így gondoltam szerepünket, s a fiuk közé vegyültem, hogy tervelésüket halljam.

- Meddig pajtás? - Kérdezi az egyik.

- *Terminusra* megyek, mondja egykedvűen a másik, ez a legutolsó, alig várom, hogy vége legyen.

- Ügyvéd akarsz lenni?

- Nem bolondultam meg, hogy másnak szolgálja legyek, apáméból ur vagyok én otthon.

Ez a fiatalember korán *jóllakott*, az apaiból fog megélni. A haza ennek fejére ne számítson, korán ugarra hagyta fejét, az észet fölveri a gaz. Töröljünk ki egy embert a létszámból, ebből az észnek tőkéje kipottyant.

- Te is itt vagy? - Kérdi egy másik fiatalember szomszédjától, bizonyosan Pestre mész.
- A világ közepébe rohanok, barátom, felel a másik vidáman, ügyvédi vizsgára megyek Pestre.
- Hát onnét?
- Ott maradok, barátom.
- Bizonyosan helyed van?
- Igen, ég és föld között, bizonyosom a mai nap, reményem a holnap. A többit a jó isten tudja.
- Sajnálak, pajtás, Pesten egymás hátán ül a sok ember, a kész falatot kikapják a szádból.
- Szerencsét kísérek; mert egy zsidótól hallottam, hogy aki aranykocsi után szalad, ha szeget talál is, aranyseget talál.
- Sokan futnak azon kocsi után, barátom, előzőid fölkaparják előled a szeget.

- Nem félek, barátom. Okoskodik amaz, a sors engem nem bolondíthat el álmoképeivel. Ma kedd van, holnap okvetlen szerda lesz, ez bizonyos, ezen a sors nem változtathat. Így alkuszom, pajtás. Aztán valahol kezdenem kell, ha semmit sem tudok: hirtelen utolsó leszek a világnak bármely zugában. Ha kiállok a kíséretet Pesten: ember leszek mindenütt.

Ez nem terhelte meg gyomrát, gondolám: az étvágy dologra kerget; ember lesz belőled, barátom.

Nyolcz óráig ültem a hajón, az összeszorult tömeg közt sok ilyen párbeszédet hallék, tapasztalám, hogy az élettől azok nem féltek, kik szerény erszénnyel, de elszánt határozottsággal mentek a főváros felé.

Komáromnál kikötöttünk, többen kiszálltak, mások bejöttek, a nagy tömegben legutolsó volt Faddi. Rendkívül megörült az öreg, hogy találkoztunk, s együtt megyünk Pestig. Onnét ő Szegedre siet, hogy új rakmányt vásároljon, s még a télnek beállta előtt rendeltetése helyére szállíttassa.

- Folyton fárad, kedves Faddi ur, mondtam az öregnek, ugyan nem fárad el a nagy szorgalomban?

- Megszoktam a foglalkozást, - felel az öreg, - s azt tapasztaltam, hogy a futtató lovat sem állítják meg a pályának végén, mert megszakadna; hanem eresztik tovább, hogy lassankint lohadjon le a megkergetett vérnek tüze.

- Mikor tér vissza?

- Nem sietek haza; mert a közmondásnak ellenkezőjét vallom: mindenütt jó, de otthon legrosszabb.

- Szívéből mondja ezt, Faddi ur?

- Szívemnek mélységes mélyéből mondom, barátom. Szegeden az utolsó lóhajtó is ösmer, és ötven lépésről süvegel; mert tudja, ha nekem dolgozik, igaz bért kap. A kereskedő tenyeremet többre becsüli, mint ezer tanut; mert ha az ő tenyerébe csapok az én tenyeremmel, ez olvasható irás, mely nem hazud. A fiatal kereskedő hozzám jár az oskolába, ha bolondul hajtja az árt, fülét meghuzom, s e fülhuzás megér mérőnkint öt garast, és elszenvedi; mert kívánom, hogy ő is boldoguljon. A szegény embernek buzáját öt garassal drágábban, az urét olcsóbban veszem. Így mindhárman megélünk. Veszekedők között én vagyok a bíró, mindkettőt leszidom, egyik sem panaszkodik, hogy a másiknak kedveztem. Ott lenn van az én mennyországom, barátom, a napszámos szeret, az eladó megbecsül, társaim bizalmukra méltatnak. Kikapom részemet

teljes mértékkel. Otthon, tulajdon fészkenben látok egy asszonyt, ha a viczeispán elvinné, rám uszitaná a mestergerendát, hogy csapjon agyon, mert az alispán különb ember, mint a buza-kereskedő. Fiamban gyönyörködjem? Kezet nyujt a gazember, azt gondolom, az enyémet akarja megcsókolni; kezet szorít, mintha pajtása volnék, és kölcsön kér, tőlem, az apjától, s azt igéri, hogy anyja megfizeti. Megbolondulok én otthon, mert a kocsis is tudja, hogy az asszonyon kezdődik el az első személy.

- Hát a kislány? - mondtam a gyöngé oldalt simogatva.

- Üssön oldalba, kedves öcsém, derül föl Faddi, majd elfeledtem ragyogó gyémántomat.

- Ugy-e, az elevenre tapintottam? mégis hazahuzza valami Faddi urat.

- Hosszu kötél az, Szegedtől hazáig ér, s úgy megrántja a nyakamat, mint huszonnégy ló a kemény fahajót.

- Helyre van az egyensúly ütve, tisztelt Faddi ur, mondtam bizalmasan, nincsen tökéletes boldogság a földön; *de boldogság van*.

- Igazán mondja, uramöcsém, ez a lány kincs, s ha az isten éltet...

- Mit fog ön csinálni e nagy föltétel mellett?

- Kiköszörültetem ezt a gyémántomat, hogy grófok bolondulnak utána.

- Ne kárhoztassa ön feleségét, ő is éppen úgy akarja kiköszörülni a maga gyémántját, hogy grófnék bolonduljanak utána.

- Fiam bomlott óra, melynek egy kerékkel kevesebb jutott.

- Vigyázzon ön, hogy a lányt úgy ne erőltesse, hogy agyában egy kerékkel több legyen, mint éppen szükséges lesz.

- Azért adom a legelső nevelőintézetbe, hogy kipallérozzák. Kerül, amibe kerül. Elküldöm Bécsbe, Párizsba, elér oda az én erszényem.

- Azt ön tudja, én meg azt tudom, hogy ön bizonyosan csalódni fog.

- Példának okáért miben?

- Ön, kétségen kívül igen gazdag ember, mint gabonakereskedő. A pénz egy értékű fönt és alant, s ha kegyed nem sajnálja, gyémántját a legelső nevelőintézetben kitűnő fényesre köszörülik, hogy - mint ön mondá, - grófok bolonduljanak utána. A gyémánt haza kerül, értékét felismeri; de az apa kevés időig gyönyörködik benne, mert a gyémánt foglaltványát keresi, kivágyik az apai házból a csecsebecsék közé, hol tündökölni lehet. Indiában van egy különös gyümölcs, mely az idegent megöli, csak a bennszülött élvezheti. A gyümölcs az indiainak legkitűnőbb nyalánsága, s mert neki nem árt, élvezettel falja. A természet az európaiakat úgy rettent el e veszedelmes gyümölcstől, hogy undorító szaga van, s ezer közül egy birkózza le az ellenszenvet; de ez ezredik egy év alatt menthetetlen meghal.

Figyelmeztetem önt, ha lányát nagyon híres növeldebe küldi, - környezetében azon gyermekekkel érintkezik, kiket, mint ritka növényeket, a melegágyból üvegházba szoktak kiültetni. A gyermek olyan, mint a virág, azon alakot ölti föl, aminő mintába illesztik, - s ha majd tulságosan kifinomítva haza kerül; apjának természetes modorában olyan hibát talál, melyről neki a nevelőben azt prédikálták, hogy az durva!

Apró példáért elmondok egy ártatlan esetet. Egy pesti ügyvéd alig hét éves gyermekét egy pár hétre falura küldé öregapjához, becsületes egyszerű gazdatiszthez, ki az unokában gyönyörködni akart. A kis fiut elhalmozta mindennel, - s a fiu a készséges öregapától mindent kért. - Egy alkalommal megint kért valamit, az öregapa odanyújtá a gyermeknek.

- Itt van: *ne!*

- Öregapa, - mondja a kis fiu, - nem illik úgy mondani, hogy: *ne*.

- Hát hogyan kellett volna mondanom, kis borzas?

- Ugy kell mondani, hogy: *tessék!*

- Azt gondoltam, kedves fiam, - mentegeti magát az öregapa, - hogy neked *igy is jó lesz!*

Jelen voltam a kis történetkénél, az öreget az ártatlan történetke megszorította; mert az unoka önkénytelen megmutatta a különbséget, hogy a kis unoka a modorban kényesebb öregapjánál, - és hogy a kis fiúnak füle már oly kényes, hogy az öregapának minden kedvezése kevesebb volt a modornál, melyet a kényes fül megszokott.

Ön boldogabb Szegeden, mint otthon. Ugy-e jól esik azon légkörben uszni, mely az ön tüdejét nem háborgatja? - s ön csupa szeretetből leányát elküldené az illatos légkörbe, hogy visszajövet az első napon, az első negyed órában észrevegye, hogy apja a pipafüstben él, mint a kéményben a sunka. Ön, a meglett férfi, könnyekre fakadna, ha észrevenné, hogy legkedvesebb gyermeke kerül; mert szokásait, modorát, néha pongyola beszédjét szántszándékosan kerül. Ön tulfinomíttatná; - s idegenekkel megbámultathatná, hanem ön félne tőle, mint most anyjától, ki nem tud Faddiné lenni, gabonakereskedőné, az az odasimuló nő, ki férjét úgy szeretné, amint van, az almát héjastól, - mely talán kívül szintelen bőrű; de belől féregtelen és jóízű. Tetszik önnek, hogy felesége szeretné meghámozni? Nem, - ön Szegeden szeret lenni, - ott igaz áron kél el, amennyit megér, mint ember és kereskedő egy személyben, mint jó szívű ember és jó barát.

A kut igen mély, a torony igen magas, - maradjon ön az egyenes földön, neveltesse gyermekét otthon. Azt nyeri ön, hogy a lány látni fogja, mikor ön a magtárban pört nyel, - mikor a makranczos vevővel czivakodik, - s a kislánynak szíve ép marad; mert a munkának fáradalmait s gyümölcsözését ösmeri; s ha önt és azon kezet megcsókolja, mely a lapátolástól kemény, s a portól fekete: mindketten boldogok lesznek. Tanuljon sok jót és sok szépet. Ön fizesse a mestereket, örüljön a gyermek szorgalmának, az pedig annak, hogy önt megörvendezteti. A kislány már esztendeje zongorázik s hiszem, hogy Lisztnek ábrándjait remekül fogja játszani, - de mennyire örül ön és a kislány együtt, ha melléje ül, s hallgatja, mikor a kis ujjak kibökődik:

Petrezselyem, köménymag,
Jaj be derék legény vagy,
Se nem kicsiny, se nem nagy,
Éppen hozzámvaló vagy.

Az a kis lány legyen apjának lánya, a gabonakereskedőé, - úgy majd téinsasszony korában is megcsókolja Faddi urnak kemény kezét, mely hasznos munkában barnult meg, hogy kedves leányának olyan tallérokat adjon, melyekért a nagyságos asszony is örömet lehuzná a kesztyűt!

- Ámen zsidó szó, mely annyit téssen, hogy *meglesz!* - mondja Faddi kezét nyújtván, s úgy megszorította kezemet, mintha tizezer mérő buzára alkudtunk volna meg.

Pipára gyújtott az öreg, elment a hajónak hátuljához, az ernyőnek vasához támaszkodva nézte a vizet. Dolgozott benne az orvosság, melyet beadtam. Bizonyosan tervel az öreg, hogy a kislányt nem fogja fölereszteni a levegőbe sárkánynak. Nem zavartam az öreget, elmentem a hajónak ellenkező részébe, az orra felé, hogy Pestet messziről meglássam.

Lassankint kibontakoztak a budai ormok, a készülő lánczhidnak állványai magasra meredeztek, s körülöttem összesereglenek a fiatal pajtások, hogy a csodaműnek magasló részeit láthassák.

Széchenyi István nevét monda ki az egyik. Ránéztünk valamennyien, az volt, ki az aranykocsi után indult egy aranyszegért. A fiúnak arcán buzgó ihletettség látszék, egyenesen a hidoszlopzatok felé nézett, mintha neki intenének, hogy siessen Pestre.

- Azt tartom, *gróf* is az a *Széchenyi István*, - mondja az a fiatalember, ki az apjából akar ur lenni.

- Nekem szól ez a leczke? - kérdi az előbbeni, észrevevén a furcsa gunyolódást.

- Igen, - illendő megadni minden embernek czimét.

- Kegyed talán gróf vagy báró? - kérdi amaz visszanézve az akadékoskodó fiatalemberre.

- Sem gróf, sem báró.

- Ugy ön valami reménybeli gazdag urfi lesz.

- Ha ön éppen tudni akarja: *igen!* Miért kérdezi ön?

Szeretném egész bizonyossággal tudni.

- Hogy bebizonyítsam, hogy kegyedféle embert ki kell előbb vallasni, mint a rabot, hogy megtudjuk, mennyit ér? Mig *Széchenyi Istvánnak* az a legfőbb czime, hogy akkor is első ember, ha grófnak nem mondjuk.

Az urfi elhallgatott, - később eltávozván, kivártam, hogy a másikkal egyedül maradhassak. Fiatalemberök könnyen ösmerkednek, kivált akiket egy uton kerget a sors. Visszatértünk az előbbeni jelenetre, mely bennem rokonszenvet keltett új ösmerősöm iránt.

- Megharagitotta ön a kis paczkázót.

- Barátom, - ne higgye, hogy én tüskés természetű vagyok. Mint ember, megferek akárki mellett, megvárom a sort, melyben következem; hanem mint magyar ember, visszautasítok minden dölyfösséget. Mivel dicsekedhetünk mi? Egyetlen nagy emberünk van, ez az egy csinál mindent, a többi kinjában követi; mert huzza őket hajuknál fogva. *Méltóságos uraink* vannak a multból, - hogy az új fogalmak szerint mire *méltók?* még bebizonyítandó. *Nagyságos* urunk sok van, - csodálom, hol termettek, - mert a *nagyságnak* a jelenben hazaszerte semmi nyoma. *Tekintetes* közönségünk fejenkint szép szám - *tekintsünk a fejébe*, tele van *kenyérkereső gondolattal*, a vezérürüre néz, - ott van a kolomp, - nyakára szeretné kötni, hogy a sereg őt bámulja. Ez a pimasz megtámad, hogy *Széchenyit* elfeledem grófnak czimezni. Semmi közöm grófságához, - tisztelettel gondolék rá; mert ha *Kis Istvánnak* hinák, - ez a *Kis* lenne a hazában egyedül a *Nagy!*

A gőzhajó megállt, előttem állt a Dunapart, - kissé szemetes, nincsen beszegve, hogy a Duna tükre méltó legyen az ifjú Pestet visszaadni, - no, majd idővel. Keblem elfogult, a szép épületek megleptek, mint a talált kincs, és bár reményem nem biztat, hogy valaha egy kődarab az enyém legyen a tömegből; úgy érzem, hogy otthon vagyok, - s e tömegről azt mondhatom: *miénk!*

Áldott szó: mi ültetett kebelembe, hogy erőt adj? Dehogyan vagyok szegény, - ez a nagyváros, az a sok ház, - ó még ennél is több, az egész ország a *mienk*. Istenem, - ne küldj véletlen szerencsét, - kergettes a szükséggel, hogy kénytelen legyek megtanulni azt, amivel a sorsnak parancsolhatok, hogy engedelmeskedjek. Kevesen vagyunk? Sokan leszünk, ha mindannyian tudunk valamit.

Bátorság.

Gyermekkorom a harminczéves európai békének közepére esik, a háborunak iszonyait könyvből olvastam, vagy vén obsitosoktól hallám, s megvallom, szerettem volna látni egy kis csetepatét, hallgatni az ágyumorajt, s midőn a parasztok is azt mondák: *hogy nem ártana már egy csöndes háboru; mert sok az ember, egyik a másiktól nem élhet*: ösztönszerűleg kérdeztem, ki lehetne a magyarnak ellensége, hogy azzal küszködhessék?

A kutyafejű tatárokról hamar lemondtam. Ezek messze laknak, s a hadjáratnak kalandkereső neme kipusztult a világból: a tatároktól nem vártam szomjam kielégítését. Közelebb esett hozzánk a multból a török; de erről gyanus híreket hallék, a híres janicsárok kipusztultak, a török már hirhedt *beteg embernek* lőn kikiáltva, ez őszi legyektől éppen nem félhattunk. Lemondtam a háboruról.

Az asszonyokról mondják, hogy könnyen sirnak, s ami több: szenvedélyből sirnak. Ez igaz lehet. Az én kedves anyám különösen kikereste a faluban a panaszkodó asszonyokat, elmondatta velük kinjaikat, másnak törött lábát, ellopott lovát, meggyulladt boglyáját az én anyám éppen olyan részvéttel siratta meg, mint tulajdon kárunkat. Sokszor megsajnáltam, ha szegény jó anyámat siránkozni láttam, s ha keserűségének okát kérdem: rendesen másnak baját bérelte el, s azt is mondá, hogy: *jól esik az embernek, ha kedvére kisirhatja magát!*

Én, meggondolatlan gyermek, titkon kívántam a háborut, mely a nyomoruságot ezer kézzel szórja.

Társaimmal minduntalan katonásdit játsztunk, kiválogattuk a tömegből a bátrabbakat, aztán nálunknál kétszerte nagyobb tömeget rendkívüli lelkesüléssel vertük meg: mi voltunk a magyarok. Irigylettük az elfogyott multat, a vitézségnek korát, mikor az ellenség eljött látogatóba, hogy velünk verekedjék, vagy apáink ültek lóra, hogy az ellenséget a maga földjén csépeljék meg. A szörnyű békében, elfáradtam, kétségbeestem, hogy az ördög elvitte minden ellenségünket: nincsen, kivel kedvünkre verekedhessünk.

Pestre érkezvén, szivemben fölmelegült a vér, láttam a jurátus-legénységet oldalra kötött karddal, készen az indulóra, hogy a kardot megforgassuk török-tatár vérben. Harsogott az utca az élénk zajtól, a jurátus-kávéházban, hemzsegett a fiatalság, egy-egy elbeszélőt lángoló arczczal hallgattak, mikor elbeszélte: a megye gyűlésén mily bátran beszélt egy vagy más szónok, ki az ördögtől sem fél.

Ötvenkét vármegyének fiatalsága volt egy-egy tömegben, a bihari fiu büszkén mondá, hogy jönének Váradra, hallgatnátok Beöthy Ödönt, mikor elsüti az ágyut. A barsi Balogh Jánossal dicsekedett, a soproni Nagy Pállal, s az idézett szavak közé vetélkedésből a maga gorombaságát is odaszurta, hogy vármegyéjének becsületét megmentse. Sorba szedték elő a restaurációkat, a tolnai gyerek ijesztő számban fejezte ki, hány pecsovicsot vertek meg a kubinszkiak. A szabolcsi ezt nyulhajszolásnak mondá, s hirtelen három tanut fogott, hogy Nagy-Kállóban tizenkét embert agyon is ütöttek.

Arczom égett az izgalomtól: hej! ha az a csöndes háboru kiütne, milyen kaszabolást vinnénk végbe.

Leültek aztán a fiuk, előkerült a vén Werbőczy. Kövyn, Kelemenen, Acsádyn viaskodtak, lettek fölperesek, alperesek, vitatták a desperata causákat, mint a régi közmondás szerint a filozófusok között akármilyen bolond gondolatnak találkozott védelmezője. Az észnek szikrái

pattogtak, a jó ötletet megröhbögték, az ügyetlent, nem egészen parlamentáris választékossággal, leszamarazták, én pedig azon elmélkedtem, hogy a kard csak emlékezetbeli jelleg, hogy a restaurációi verekedések béka-egérharcz, s a vérben öröklött bátorság nem pirositja meg a zöld mezőt, legföllebb a nagy kalamárisból dönti ki a tintát a hosszú zöld posztóra.

No, még mást is gondoltam.

Nyolczszáz esztendeig verekedtünk e hazáért isten úgy segéljen, birkózásnak elég.

Azt gondoltam, hogy annak is van természetes oka, hogy a huszéves ifju már nem mászik a fára, hogy madárfészket keressen. A husz éves ifju nem rakja tele zsebét kavicssal, hogy a köztéren verebeket dobáljon, a huszéves ifju nem játszik „beállóst”, hogy kemény labdával dobálja hátba kedves pajtásait. Izmai kinyújtózkodtak, az épületnek csontja széltében, hosszában megtermett, s éppen annyi hus ragadt rá, hogy az emberbőrt kellő alakra feszítse. A gyermeket melegebb vére élénken mozgatja legközelebbi céljára, az izmok kinyújtása és feszítésére, s a nyughatlan gyermek fölmászik a fára, hogy egy hitvány pintyőkefészket leszedhessen. Ez ártatlan inger édes kéjjel kergeti, s a természet még egyszerűbben alakít a gyermekből embert.

Az ember életében korszakok vannak, egymással ellenkező szerepek- és kívánalmakkal; a népekében minden véletlen lenne? Tökéletes lehetetlen.

A hosszú harcok alatt a karnak volt szerepe. Zökkent a világ járása, a zöld asztal mellett küzdünk. Hátha onnét is eltol az élet? Utolsó fegyverünkhöz kell nyulnunk, az *észhez*, mely legközelebbi hasonlatunk a Teremtőhöz; tehát legnagyobb hatalmunk abban fekszik, s ha nem használandjuk jókor, visszaadandjuk, mint a bibliai girát, szégyennel; mert heverni hagytuk.

Ideiom, most szégyen és szánalom nélkül, hogy Magyarországon a méltóságos grófoknak czifra beszédeit a titkárok írták; egyik gróf bevégezvén beszédét a gyűlésen, a hatalmas vivatokért visszafordult háta mögött álló titkára felé, vállait megveregeté, hogy sikerült a munka. Akkor szégyelltek uraink tanulni: minek az ész annak, ki pénzért megvesz egy eleven embert, ki helyette gondolkodik?

Az anyagi harcban az volt igaz, amit karddal igaznak erőszakoltak apáink. A szomorú Dózsaharcz leverésekor a boszuálló hatalmasak törvénykönyvbe írták a szavakat, melyek háromszázadon keresztül tengődésre kárhoztatták. Háromszáz esztendő volt a harag, a bocsánat nemzedékeken át nem fakadt föl.

Éppen háromszáz esztendő múlva tettük le a kardot, a zöld asztalhoz ültünk, s hogy a legutolsó nagy ütközetet megnyerjük, a nemesség a letett karddal neki állt a törvénykönyvnek, kezdé kivakarni a szégyenteljes betűket, s a magyar hazát kiosztottuk a nép millióinak, hogy amit a szent földnek hantjaiból fölturt az ekével, igaz tulajdona.

Megnőtt a gyermek csontra, kiszilajkodta magát, izmai megerősödtek, elkezdett okosan beszélni, s előfogta a söpröt, hogy ajtaja elől kiszórja a szemetet, a szilaj idők maradványát, s a nemes indulatnak legelső föllobbanásában kimondá, hogy mindannyian testvérek vagyunk. 1830-tól 1848-ig megosztottunk. A régi bátorság nem türt ellenséget a harcmezőn: most a jogok asztalánál pusztítottuk az osztálygyűlöletet.

Nem volt kisebb ez a bátorság a kenyérmezei csatának hősteteinél, - s 1840-től kezdve a jobbak a jövőre tervelték, hogy mi hasznát vesszük a bátorságnak, ha a jogokat a testvérek között végképp megosztottuk?

Megjött az első gőzhajó, a kapitánya angol, kormányosa dán, matrózai olaszok, s a tulajdonosa? Kettőn kívül: *német*.

Boltjainkban németül beszéltek, a varga német árjegyzéket hozott, az ajtózárt *riglinek*, a foglaló szeget *nitnaglinak* mondta a lakatoslegény. Könyvkötőnk *kompaktor* volt, az erdőben a nyulat csak „jager” vadászta, csizmánkat *vixlederből* varrták. Asszonyainknak „Damen Schneider” varrta a ruhát, a fűszeres „ainschlagot” árult, s a magyar a gombkötő-, fazekas- és csizmadiaműhelybe szorult.

A vasutnak első vonala megkészült, a magyar ember bámulta azt a kormost, ki a nagy gépnek kormányrudját taszigálta, s ha megszólítottuk, azt felelte: Nix ungrisch.

A hidnak czölöpeit már le akarták verni, az üvegharang belüregébe helyezkedék az idegen, s a magyar ember a Dunaparton megesküdt, hogy a lánczhordtának ördöge van, ha a Dunából élve visszakerül. Leverték a leendő lánczhid oszlopai körül a czölöpöket, hire ment, hogy a czölöpök közül ki fogják szivattyuzni a vizet. Mi a Dunaparton nevettünk, hogy az ánglus a magunk udvarában akar bolonddá tenni.

Megijesztettek, hogy a budai hegyoldalt keresztül furják, bizony még behorpasztják a budai várhegyet, s ha Buda nem áll, ki hiszi el, hogy a magyar is megél még?

Aztán mit kap az angol, a dán, az olasz, a német boltos és német mesterember, hogy ezt a sok komédiát előttünk eljátsza?

- Milliókat, édes barátom!

- Milliókat? azok, kik egy szál ruhában jöttek ide? Kapj étvágyat a milliókhoz, kedves, jó magyarom, az uradalmakat kiosztottuk török, tatár vérért, most olyan világ kezdődött, hogy a tudomány utra kel öt font batyuval, megszalad egy pár száz mértföldnyi tért, fölkapja előtted a sarat, s addig morzsolja, hogy az orrod előtt arany lesz a sárból.

Szemfényvesztők járnak, kelnek, az aranyórát markodba tartod, s ha kinyitod, főtt burgonyát látsz, mi lesz belőled, kedves hazámfia? Hasztalan kiáltasz tolvajt, téged fognak meg, hogy te akartál amattól lopni.

Krajczárt szednek majd a lánczhidon a nemes embertől is, hasztalan a kutyabőr, nem lakik benne az a hü állat, mely az öreg apád ajtaja előtt ugatott az idegen szagra.

- Végünk van! - Vakaródzik egy nemes atyánkfia, körülnéz, a konvencziós cigányt keresi, hogy hadd hegedülje el bucsuztatónak:

Nem úgy van, mint régen volt
Mikor még az mind úgy volt,
Hogy süvegelt a magyarnak
Mind a német, mind a tót.

Egyetlen ember nem sajnálja a busulókat, egyetlenegy ember nem szánja a vakaródzókat, egyetlenegy ember rug nagyot a földön tarisznya mellett nyújtózó magyaron, hogy ne aludjék; *mert megvirradt*. - Az a nagy fejü, nagy szemöldökü, csipett bajuszu, képet rángató, maradhatatlan véru ember, ki nevében a cs-ét ch-ával írja, - ki azt a híres könyvet irta, mely csak alakjára könyv, hanem igazabban hátbarugás, és azzal biztat, hogy lomha párák, - vizet a korpára, hogy *sütnivaló* legyen belőle. Nézd, a nagy szemöldökü kezét szorít a fakó képü angollal, - a Dunaparton nem szégyenel vele karon fogva járni, s mily kitüntette ereszti jobb felől, pedig ő gróf, az angol pedig otthon nem is nemes ember.

Most megállnak, - az angol hazud neki valamit, a magyar gróf elhiszi: persze, mert az angol bolondítja, hogy a hid elbir egy hatökrös szénás szekeret, s a gróf örömében megigér neki élethossziglan hatezer pengő forintot, csak azért, hogy segítse nézni, mint rakják a köveket

egymásra kőfaragólegények. Ugy-e, te egy hajdut állítanál melljük, s az első huszonöt botot a pallérra veretnéd, ha elfeledné levenni előtted a süveget?

Hiszed, vagy nem hiszed, az a gróf maga fejéből írja a könyvet, s a munkájáért (szégyen, gyalázat,) elveszi a pénzt, - és szemedbe nevet, mert nem akarod hinni, hogy az észnek ára van, s ha te meg mernéd kísérteni, a te eszed is kereshetne egy pár nagy bankót.

No, mivel olyan becsületes képed van, s a „*Társalkodóba*” már rejtett szót is küldtél, meg-sugom neked, kedves magyarom, hogy a jövő esztendei komáromi naptár megjövendőli, hogy *Magyarország nem volt, hanem lesz*; - hogy földedben kincs van, ha nem röstelled fél láb ekevakarás helyett két lábnyira szántani, - ha borodat meg nem vizezed, - ha birkádat kóró helyett szénán telelteted, - ha kőcsoz lovadat rendesen vakartatod, - ha a fölösleges írósvajat csizmádra nem kened, - ha egyszer halhatatlan lelkedre annyit fogsz költeni évenként, mint nyalka csizmádra, - ha annyit tanulsz, hogy nem te mondd, hogy hunczut a német, - mert valamit tud; hanem majd a német káromkodik, hogy te vagy a hunczut, mert egyet megfogtál mutatónak, s aztán ötvenen tanultátok el tőle az ügyességnek titkát.

Tudsz diákul?

A híres diák vers találgatta, mily bátor legény volt, ki legelőször a vízre ment csónakázni? Ne hagyj magad, - te leszel a híres, - ha nemes ember létedre ott hagyod a hét szilvafát, megtanulsz számot vetni, megméred a vizet itcze nélkül, - s inkább vagy lakatos és kalapácsal keresed meg a három emeletes háznak árát, mint elkölts tizezer forintot, hogy ötszáz forinttal megtegyenek három esztendőre alispánnak.

Hiába tekintgetsz, hogy megfordult veled a világ.

Kiütött a nagy háboru. Ne kapkodj kardod után, - az ész és tudomány kezdett háborut, - öli, vágja a tudatlant. Tanulj valamit, - az éjből csinálj napot, s ha elegendő betűt szedtél fejedbe: győzni fogunk.

Ki a legény a csárdában?

A *tudomány*, kedves barátom.

A jurateria.

Julius Caesar a spanyol hadjáratot három szóval üzente meg Rómába: jöttem, láttam, győztem. Az industól is kérdezték, hogy a híres térítő püspöknek sorsáról tudna-e valami bizonyosat mondani? mire az indus egykedvűen feleli, hogy igen bizonyosat tud mondani; mert mikor megsütötték, ő is evett a husából.

Két esztendei történetemet szintén ilyen klasszikus rövidséggel mondom el: a mérnöki folyamatot elvégeztem, s már okleveletem is megkaptam. Közben a jurátusok közé is beirattam nevemet, s egy királyi táblai birónak gyermekeit tanítván, egy törvényszakon át a jurateriai gyakorlatot tetteleg végeztem a jó pajtások között.

Röviden említem azt is, hogy az ifju Faddi a fővárosban nevezetes vig ficzko volt, ő volt a tivornyák királya, a színházban ő volt a kegyelemosztó pártfogó, ő fizette a tapsonczokat, a Komlóban a cigánynak ő parancsolt, az ő nótáját hegedülték legtöbbször, - a macskazenéket ő rendezte, - ha a kártyán két ember összeveszett, ő volt a kártyabíró, mint elősmert tekintély a kártyaliteratúrában, hol a négy filkó megért néha kiválogatva kétszáz forintot, holott az egész játék kártya alig ért egy bankó forintot.

Ritkán találkoztunk, mindig sietős dolga volt, ő az *angol királynénál* ebédelt, én a *fekete macskánál*. Ez a két hely a városi fogalom szerint kétszáz mérföldnyire esik egymástól.

Főnököm jurateriája hat személyből állt, s két szobában laktunk.

Ezen szoros helyen atyafiságos szeretettel megfértünk nappal; mert hat közül sohasem volt otthon több kettőnél, a többi lakott a Pilvax-kávéházban, nézték a zöld posztót; városi ember szemének ez különösen hasznos. Természetesen Pest akkor még porosabb volt, mint most, az újtéren egyetlenegy fa volt a legközepén, arra volt helyezve a nagy lámpa, tehát hol talált volna a fiatalság alkalmasabb zöldséget, mint a biliárdposztót!

Az a Pilvax híres hely volt akkor. Ötvenkét vármegyének legvirulóbb fiatalsága fordult meg ott. Az öreg *Károly*, a főpinczér, mint valami jó lelkipásztor, rendes matrikulát vezetett báránycáiról. Ösmerte juhait, az ő könyvében meg volt írva az élőnek neve, míg tudniillik érdemes volt neki hitelezni; s aki már nem tudott fizetni: neve mellé nagy † keresztet rajzolt, ami azt jelentette, hogy meghalt, a holt pedig nem iszik kávét; de nem is ihatott volna; mert Károly ur nem adott.

A szentistváni törvényszakon a régiek végezték az ügyvédi vizsgát, s az ujak bejelentkeztek. Ezen határidőben teledestele volt a kávéház a legkiáltóbb ellentéttel. Az új ficzko hizottan jött be a faluról, képen csillogott a zsir, az egészségnek pirja úgy kilobbant, hogy gyertyát lehetett volna gyújtani nála. A tavali legénységnek jó része levedlette a parasztszint, halvány képéről lehullott az élet, kabátján egy gomb maradt a torkánál, hogy összetartsa a kopott ruhamaradékot, s eltakarja az inget, mely a szegedi szappanra rákiáltana, mint az éhes koldus az irgalmas falatra, hogy álljon meg egy szóra.

Egy évvel előbb ököllel verte az asztalt s a pinczéreket tanította emberségre, s a gorombaságot készpénzzel fizette, mint a kávét és a szarvast. Most ő sugta a pinczérnek, hogy ne orditsen, majd küldenek hazulról pénzt, az árjegyzéket kifizeti. Persze hozzágondolta, hogy a zaklatásért egy nyaklevessal meg fog emlékezni.

Az igaz, hogy gyönyörűség volt nézni, ha a süldőjurátus betoppant a barlangba, s elkezdett parancsolni. Szeretném látni azt az orvost, ki mondani merné, hogy a ficzkónak tüdőbaja volna. Így parancsol egy tábornok, mikor a sánczokba kergeti az ingadozó legénységet. Ekkora hangból kikerül négy főbiró, s a vármegyében nem mer nyikkanni egy csibelopó. Ne féljünk, még mi vagyunk az a faj, melyből isten az ő ostorát választotta ki, hogy megkorbácsolja vele a világot. Hallom még most is az éktelen zajt, s akármiben fogadok, megmondom, melyik zajgónak hány forint van a zsebében. Hangjából kiszámítom az öt forintot, ez csak egyszer kiált. A tiz forintos nem bír várni, tiz másodperc alatt megígéri a pinczérnek, hogy egyik fülét leszedi, s a tenyerébe adja. Az ötven forintos fölkapja a széket, s megkínálja vele a pinczérnek hátát, hogy hozzá támasztja, ha dülleszkedni akar.

A fiatalságnak valóban java a „közvélemény asztala” mellett ül, a vén Károly készséggel szolgál a körülülőknél, nem kérdi, mi kell? mindeniknek tudja, mit kell adni. Ennek igen fehér kávé, külön rá két kiskanálnyi bőrt; mert ez úgy szereti, hogy fenéig vastag legyen, mint a kanizsai sár. A másiknak semmi föle sem kell, a czukorból egy darabot használ, a többi, meg az apró pénz, a vén Károlyé mind. A harmadikról nem is szólok, annak szokásait is tudja a vén pinczér, ezek az ő kedves gyermekei, s ha ő a diploma mellé adna egy bizonyítványt, tessék elhinni, megérné a másik kalkulását; mert akit Károly megdicsér, az már a kéményben sem kormosodnék el, olyan folt nélküli legény.

Ha kiosztotta az ebéd után való kávé, csöndesen megáll a fiuk háta mögött, hallgatja a valóban érdekes vitatkozásokat, a körülülők vonásaiból itéli meg, hogy az egyik most okosat mondott, mert a vén Károly husz évig nem tudott megtanulni többet hat magyar szónál: *Köszönöm* (ha borraivalót kapott), *fehér, fekete* (tudniillik: a kávé), *szolgája* (annak, aki nem evett kontóra), s ha eltalálta, hogy okosat mondtak, ötödik szónak elkiáltotta:

- *Éljen!*... Ich bin hier *karzat!* (Ez volt a hatodik.)

Kedves, feledhetlen délutánok, miért felednék el? Öt garas áru kávé mellett gyémántokat szedtem, az öntudatot, hogy a termőréteg elég kövér, s a jó mag gazdag gyümölcsöt ígér, ha egy jóraivaló kertész a parajt és a dudvát jókor kipusztítja.

Gőzhajói ismerősöm volt a közvélemény asztalának vezérszónoka. Hideg, nyugodt eszű fiú, s az a különös erkölcs volt meg benne, mi Széchenyiként egyáltalában hiányzik az egész nemzettestben, hogy *önmagunktól nem félt*. Valaki azt találta fölemlíteni, hogy Széchenyi kormányhivatalt vállalt a közlekedési osztályban.

- Nos, aztán? - Kérdi a vezér nyakon kapva a gyanakodó megemlítést, melyet mindjárt szét fog tépni.

- Többé nem független ember. - Mondja kinjában a másik, tudva, hogy ma ő lesz az áldozatbárány egész délutánra.

- *Feszítsd meg!* - mondja a vitázni akaró - ez egy emberünk van, verjük agyon, hogy egy se legyen.

- Mit keres ő Budán?

- Beveszi a várat, édes barátom, s ha megengeded, egy kis adomát fogok elmondani, legközelebb hallám. Gróf Dessewffy Aurél legközelebb találkozáskor egyik jelesünkkel, ez szemrehányásképpen mondá, hogy a kormány olyan embereket is alkalmaz, kiknek szeplőtelenességét marokkal meg lehet fogni. Ugyan, barátom, mondja Dessewffy, nem méltóztatnál hivatalt vállalni? Erre aztán a másik azt mondá: Semmi áron sem! No, már most könnyebben felelek kérdésedre, - mondja a gróf, - ha a java hátra vonul, kénytelenek vagyunk fölszedni a *férgest*. - Eddig az adoma, kedves barátom, - s ha Széchenyi Budán lesz, maholnap kisöprik a várat, - s a

levegő megtisztul. Tudom, mit mondanál, ha szóhoz juttatnálak; de majd felelek. Mózes kivezette Egyiptomból a zsidónépet, a rabság helyett megindította a népet az ígéret földére, s ha elfeledted, eszedbe juttatom, hogy a gaz nép megunta a vándorlást, visszavágyott a husos fazekak mellé, fölpanaszolta, hogy most nem ehetik vöröshagymát, mint az egyiptomi rabságban.

Ilyen volt a tömeg mindig, s a vezetőknek osztályrészül csak a hálátlanság jutott; mert eszük járását, magasztos terveiket a buta tömeg nem tudta. Tudom én, hogy belőled a legtisztább hazafiui megdöbbenés szólt: hanem ezt a gyanakodó hazafiságot, mely a hazán segíteni sohasem tud, olyannak tekintem, mint a tyukszemet, mely az én testemnek része, az én véremből táplálkozik, az én bensőmből nőtt ki, mégsem bánom, ha a borbély éles késével kivágja; mert átkozottan nyom és akadályozza járásomat. Némely embernek hazafisága olyan, mint a legerősebb borszesz, - nem ihatom, mint a vizet, mert meggebedek tőle; hanem ha a józan eszű orvos a gyógyszerertárból kis adagban rendelvényezi, - mint marószerszám, valamire használ.

Volt már látcső a kezében, ugy-e? Ha a váci toronyórának mutatóját akarod meglátni, kihuzod a csöveket a végső vonalig; mert különben a tornyot el nem hozza Váczról ideig. Ha kísértálnál Palotára, már a látcsőt negyedrészszel összetolhatnád, Dunakeszitől fél annyi is elég lenne; mert magad is közelebb volnál Váczhoz, s ha a gróf 1825-től ostromolja Budát, talán már rég berughatta volna a várkaput, hogy megfogja a gyeplőt, mellyel eddig véresre rángatták szánkban a zablát.

Én a grófot másnak vélem, mint ti. Új corpus jurist akartok vele csináltatni, - egyebet semmit. Ő pedig megelégszik, ha a vastag kötetekből annyit kivakartathat, mennyi az ő céljait akadályozza. A lánczhidat részvényes társulattal építetté. Hogy az idegen pénzt adjon, ki kell vakarni egyelőre azt a kiváltságot, hogy a nemes ember ingyen sétálhasson át a hidon, - s akinek esze van, megfizeti majd a krajczárt, melyért télen nyáron kényelmesen átsétálhat Budáról Pestre. A vasut nem kerülheti ki minden agyafúrt nemes embernek curiáját; tehát megint vakartat egy pár sort, s a kisajátítási törvénnyel neki megy a kastélynak, s ha illendő árért ki nem mégysz, kibecsültetnek, s kiraknak az országut mellé, s a vasutat mégis meg fogják csinálni.

Hasztalan akarod a tiszamelléki posványt meghagyni réczevadászó fészeknek, egy kis friss törvényt befirkálnak a törvénykönyvbe, s a vadrécze helyett nyulat löhetsz ugyanott az árpatarló között.

- Jajgattak a dunamelléki korcsmákért; mert Győrtől Pestig nem járunk már gyorsparaszttal. Az ostoba philanthropia kétségbeesett a korcsmárosokért, kiknek vendégeit a gőzös repülve hordja most. - Hát hol van megírva, hogy husz korcsmárosért hódította meg Árpád a Duna két partját?

A nyulhuson megérzed, hogy tegnap lötték, vagy két héttel előbb, - de nem veszed észre, hogy a legnagyobb magyar föl akarja szerelni e földet a Kárpátoktól Adriáig, hogy más is legyen benne, mint szent madarunk, a gólya, mely kigyót és békát fogdos ott, hol buján teremhetne a buzakalász. A nemzeti szegénység ellen küzd a gróf, azt veri fejünkhöz, hogy bundára kenjük a zsirt, a tespedésben hizunk meg, s urunk minden gaz pénzkupecz; mert a földnek parancsolni nem tudunk, hogy adjon többet, - adja elő minden kincsét, melyet elődeink bennfeledek.

A mi bűnünk rovásától vastagodtak meg a gróf által írott munkák. - a kék folt a mi hajunkon van, ahova oda vagdalta a vastag köteteket. E szellemi ágyukkal ránk tüzelt, ami fülünkbe dugta a tüzes taplót, s még most sem értjük. Ha Budára megy, hogy a kormányrudat segélje igazítani, - kétségbeesetten kiabálsz, hogy eltévesztette az irányt. Tökölty, Rákóczyt kerestek

benne; pedig soha sem mondta, hogy az akar lenni. Velünk van dolga, rólunk mondja, hogy tunyák, tudatlanok, dologtalanok, idővesztegetők vagyunk és élhetetlenek; mert ha kezünk, lábunk annyit járna, mint nyelvünk, - függetlenek lennénk nem az írott malasztban, hanem házunk küszöbén, hova nem jőne a hajdu dobbal.

Ám menjen a gróf Budára, - aki többet teszen nálánál, - az mondja neki, hogy barátom: te csak második vagy, én vagyok az első.

- *Éljen!* - Mondja a vén Károly éppen jókor, - a közös barátok fölkeltek az asztaltól, és széledeztek napi végzendőik után. Megindultam, hogy haza tekintsek. Valaki lenyomott a székre, - s a mellettem ülő üres székre az öreg Faddi huzódott le.

- Régen lesem kedves uramöcsémet, - most el nem ereszttem.

- Mi jó szerencse hozta ide Faddi urat? - Ezt a fészket az öregurak el szokták kerülni.

- Két nap óta keresem fiamat, az én jó madaramat, tollát vedlette el, hogy meg nem ösmerem? vagy nem is jár ide?

- Sohasem láttam itt.

- Pedig ide járhatna, - mondja Faddi, - mert mondhatom, hogy a nyersét is megsütik ennél az asztalnál.

- Szállásán nem kereste urambátyám?

- Elfeledtem az utcát és házszaot, - s nagyon lekötelezne, kedves öcsém, - ha segítene nyomára akadni.

Minden irányban kérdeztünk, délutántól estéig csavarogtunk ide s tova, senki sem tudta megmondani, merre találhatnánk. Másnapra maradt a folytatás, és abban egyeztünk meg, hogy délben a szálláson látogatom meg az öreget.

Gyertyagyújtáskor értem a jurateriába, - s a hat közül egyedül voltam otthon.

Már mondtam, hogy nappal hatan fértünk meg a tanyán, - éjjel pedig voltunk tizenöten is: mert akiknek rendes szállásuk nem volt, éjszakára be-betekintettek, s a hat ágyban rendesen tizenkettő aludt. Akinek itt nem jutott hely, köpenyegen, rossz kabáton, ócska nadrágokon s ágyteritőn nyújtózkodott a padlón.

A váratlan vendég éjjel bejött a szobába, - már az ajtónál vigyázva nyújtá ki lábát, hogy emberfejre ne lépjen. Elsütött egy gyufaszálat, a föllobbanó lángnál kikereste az üres helyet, hova lehuzódhatik, s a házi szabály szerint megnézte, hogy a vánkos hol van hosszára helyezve; mert az a gazdának a helye, ha még haza nem jött volna. Hányszor megtörtént, hogy reggel a hálópajtás rám nézett, s tulajdon ágyamban azt kérdezte tőlem:

- Hát maga kicsoda?

- Én vagyok a gazda! - Mondám nevetve, hogy engem vallat, - arra a vendég falnak fordult, tovább hortyogott, - én felöltöztem, s többször ez életben, tudva, nem is láttuk egymást.

Faddival nagyon sokat járkáltunk, elfáradtam, ez okból jókor lefeküdtem, befordultam a falhoz, hogy a váratlan vendég bizvást elhelyezkedhessék mellettem. A törvényszaknak elején hét-nyolcz vendégre multhatlan számíthatánk; mert három-négy napra a vidékiek nem fogadtak szállást. Éjfélkoron hallám az ajtónyitást, a gyufavillanás fénye vendéget jelentett. Éjfél után éreztem, hogy valaki mellém nyújtózkodik, a pacsuliszag megnyugtató, hálópajtásom nem valami közönséges kávéházi töltelék; mert az a jó szagu kenőcsnek árát elitta volna.

Minduntalan fölébredtem, mert vendégemet nyöszörögni hallám. A falhoz huzódtam, hogy a kéréstlen vendégé legyen a nagyobb kényelem, talán először került másnak szomszédságába, s a kényes urfi a szomszéd mellett nem tud elaludni. A tágabb helyen még kényelmesebben hánykolódott, tehát megszólítám:

- Mi baj van, szomszéd? nagyon nyöszörögsz.

- Él még az apád? - viszont kérdi a szomszéd rekedt hangon.

- Régen meghalt, nem is ösmertem. Feleltem a kíváncsinak.

- Hát adósságod van-e?

- Hála Istennek, egy fillérrel sem tartozom.

- Baloghot sem ösmered, a vén uzsorást az Ősz utczában, 15-ik szám alatt?

- Baloghot ösmerek a harmadik vármegyében, - ez egy kissé messze van az Ősz utczától.

- Nagykoru vagy?

- Tegnap multam huszonkét éves.

- Aludjál békével, pajtás, - én átugrottam a huszonnegyedik esztendő, adós vagyok Baloghnak két ezer forintért tizzel, aztán apám is van, tenyeres talpas kereskedő, s legutolsó levelében azt írta, hogy anyám vagyonát elprédáltam, amint igaz is, - azért lejő Pestre, hogy számot vessen velem; hanem előbb gyónjam és áldozzam, hogy a másvilágra kimosdatva indulhassak; mert ott lő agyon, ahol talál. Aludjál, pajtás, - én is alszom, ha tudok. Jó éjszakát.

Derék urfi lehet az én vendégem, gondolám, - befordultam a falnak, s reggelig aludtam, szegénységemben gazdagon. Olyan balhák nem csipkedtek, mint ösmeretlen kedves szomszédomat.

Hét órakor benyitott a tisztogató, hogy a ruhákat tisztogatás végett összeszedje. Éber álmomból fölébredtem, szemeim a vendégre vetődtek, s majd fölkiáltottam ijedtemben; mert az én hálópajtásom az ifju Faddi volt, a rég kergetett és megtalálhatlan korhely. Mélyen aludt. Az ágylábhoz kerülve léptem ki az ágyból, hirtelen felöltöztem, hogy az időt használhassam; mert a fíu nem fog kimozdulni az ágyból délig, s addig én az apát tudósíthatom mindenről.

- Ifiuram, - mondja a tisztogató, - hozzak reggelit?

- Maradjon itt egész délelőtt, várja meg, míg hálópajtásom felébred, - ne szóljon neki, hanem hozzon reggelit, s mondja meg neki, hogy az én vendégem volt.

- Ifiuram! - mondja vakaródzva a szolgál, - ha a jurateriában a hálóvendégek reggelit is kapnak, maholnap az ifiurak hárman fognak alunni egy ágyban.

Férjemuram és feleségem asszony.

Feltalálták az ébresztő órákat, melyek előre kijelölt időben fölkeltik az alvót. A gond és bánat kegyetlenebb ébresztő; mert a megragadt áldozatot elaludni sem hagyja.

Az öreg Faddi felöltözötten sétált a vendéglői szobában, - kopogtatásomra azonnal felelt.

- Korán kelt föl, kedves urambátyám - ilyen korban megilleti az embert a nyugalom.

- Az az élheterlen kölyök nem hagyott alunnom egész éjjel. Amint lefeküdtem, úgy keltem föl, - semmit sem aludtam.

- Csudálkozom, hogy bátyámat nem hagyta alunni, - mondtam, - én inkább panaszkodhatnám; mert vele feküdtem egy ágyban, s ő még most is ágyamban fekszik.

- Az én fiam?

- Az ön fia, kedves urambátyám, mellettem feküdt, s ágyamban marad, hihetőleg délig.

- Menjünk, - menjünk,... riad fel az öreg, - mégcsak felém sem jó, - hanem önt egyedül ereszti.

- Azt nem mondtam, kedves urambátyám, - magyarázám a dolgot, - ő nem tudja, hogy én önhöz jöttem.

- Okosan van. - Jobb is, ha nem tudja, - különben megszöknék.

- Megszökní nem fog; mert azt sem tudja, hogy velem aludt egy ágyban, pedig beszélgettünk.

- Részeg is a gazember?

- Lassabban, kedves Faddi bácsi, - ezért ne sütögessük az ágyut, - a jurateriában rendes szokás, hogy a juratuspajtásnak ösmeretlen is adunk helyet: így kerültünk össze egy ágyba.

- De ha beszélgettek együtt.

- Mikor a legénység alszik, mi nem kiabálhattunk, - ez az oka, hogy a sötétben egymásra nem ösmertünk.

- Majd kivallatom, csak körömré kapjam.

- Arra sincs szükség, Faddi bácsi, - tudom, hogy az anyai részt a fiú elpazarolta, azt is tudom, hogy urambátyám utolsó levelében keményen fenyegette, - s ezért bujdosik ön elől.

- Annál jobb, hogy uramöcsém mindent tud, - én a haszontalan ficzkót most szemre kapom, kifizetem adósságát.

- Mind?

- Talán uramöcsém az adósságról is adhat bizonyos utasítást?

- Adhatok, - s ha nem röstell elmenni az Ősz utczába, a 15-ik számú házban lakik bizonyos vén gazember, azt Baloghnak hívják.

- Azt is Baloghnak hívják? - dünnyög az öreg. Egy másik rossz embert ösmerek, az is Balogh, - ni, most párját találom meg. Ugyan mennyit adott fiamnak az a rabló?

- Ha jól hallottam, kétezer forintot.

- No,... mondja az öreg nagyot nyögve, - megörletlek, akasztófavirág, csak megkaphassalak. Ez a kétezer forint már az én pénzem, - ezt nem az anyádéból kapod, - ez már drágább lesz.

Az öreg kék lett a haragtól, botját fölkapta az ágyról, s a hat vágásból mutatott egyet, furcsát, mitől én is megijedtem. Elhallgattam, hogy a kétezer forint megszaporodott, mint a csudarozs: kettőből tíz lett.

Óráját nézte, - nyolcz óra lehetett.

Nagyon kért, hogy kísérem el az Ősz utczába, majd ő beszélni fog az uzsorással.

Hirtelen megjegyzem, hogy a bizonyos házig elkisérem, s onnét visszajövök.

Már indulóban voltunk, kezemet a kilincsre tettem, hogy az öreget előre bocsássam. Kivülről gyengén kopogtatott valaki, s az ajtót azonnal megnyitá. Faddi holt halvány lett azon pillanatban. Kitől ijedhetne meg ez erős, csontos ember, mint a - *feleségétől*?

Szerettem volna az utcán lenni, az előjel arra mutatott, hogy akár jövendölt a naptár mára akár nem, de itt villámlani fog.

- Itt vagyok! Mondja az asszony, előállván, mint egy eredeti bizonyítvány egyes vessző alatt. (Több vesszőt érdemlett volna.)

- Látlak! - mondja a férj, lerakva botját, kalapját, - nagy lélegzetet vett, s ez volt a töltény, ha majd el kell durranni.

- Két hét óta nem irsz egy betűt, lejössz Pestre, hogy rendezed a dolgokat, mit csinál az a szegény gyerek?

- Gondolom, most éppen alszik. Vidor barátommal hált az éjjel egy ágyban, - s mint itt bizonyítani fogja, még alva hagyta otthon.

- Ugy-e, *nem igaz*? - Kérdi tőlem az asszony.

- Asszonyom, - mondtam, - férjét sokkal inkább tisztelem, mint tanuja kíváncjak lenni megáláztatásának. Engedjék meg önök, hogy távozzam.

- Maradjon uramöcsém, - kér az öreg, - ön házamnak jóakaró barátja, - mi mindketten paprikát ettünk reggelire, nőm is, én is, - maradjon köztünk. - Ha egy harmadikat látunk, az asszony nem mond olyan nagyon vékonyat, én meg nem azt az igen vastagot. Ülünk le, kedves feleségem, te a kanapéra, én veled szemközt, barátunk oldalt. Így ni. - Mondja az öreg a helyekre mutatva. Kedves uramöcsém, sziveskedjék egészen elmondani feleségemnek, miként találkozott tegnap velem a kávéházban, s mi hírrel lépett be ma hozzám?

Röviden elmondám a történeteket egészen a kétezer forintig.

- Kétezer forint? - Mondja az asszony fitymálva, - én egész vagyonomat áldoztam *fiadra*, (most már odaadta Faddinak) s nem vertem félre a harangot. - Nézzen arczomra, Vidor ur, sirok én? dühöngöm én? Aztán tessék elolvasni ezt a levelet, férjem irta fiamnak, - mondok én ilyeneket egy tapasztalatlan gyermeknek? Férjemre is nézzen ön, - most fog fizetni kétezer forintot, nézze meg, hány ezerrel becsülné fölőbb ön ezt az indulatot?

Faddin fogott a guny, és látszék, hogy nem bánná, ha az összeg nagyobb lenne. Szólni akart, de nem tudott.

- Még nem mondtam el mindent, - figyelmeztetém az asszonyt, - ideérkeztemkor készakarva elhallgattam valamit, mit most őszintén meg fogok mondani, hogy az uzsorás kész pénzt adott kétezer forintot, s hogy e kétezerért a fiu *tízezeret* méltóztatott kötelezni. - Faddi fölugrott.

De már most az asszony is elhalaványult. Talán megijedt az öregtől? Nincs miért, az öreg elővette a pipatartózsákból a legöblösebbet, himzett dohányzacskójából nyugodtan megtöltötte, ehhez hasonló egykedvűséggel rágyújtott, kinézett az ablakon. Nevetve monda, hogy

az utcán a favágócsalád mily kedélyesen rángatja a fűrész, mellettük egy nagy kosárban ül egy kis gyermek, s egy vastag hurkát szopogat. Kedélyesen nevetett az öreg Faddi, a kis fiúnak két piros pofája kidagadt a hurkától, s az öreg azt jegyezte meg, hogy kisebb kolbász leszaladna a gyerekek torkán.

Mi lelte az öreget?

Ezt az asszony jelentette, nekem egy váll- és kézvonítással. Nem feleltem a néma jelekre, lélekben megértettem, hogy az öreg örömet megfizeti a tizezer forintot, csak hogy az asszony megijedt, és nem mer szólni. Vidáman eregette a füstöt, az asszonyt hagyta ázni a lében, hogy puhuljon. A világért nem pattogna az öreg, pedig az asszony kamat nélkül kölcsönözne egy adag gorombaságot, ha férjének szájába tömhetné, hogy egy szóig elmondja.

Hosszu hallgatás után leült az öreg előbbeni helyére, jobb lábszárát a balra helyezé, féloldalt felém fordult, s azt mondja:

- Kedves öcsém! Valamikor én itt Pesten az árvaházban növekedtem, apám kiszolgált huszár strázsamester volt, az invalidus kaszárnnyában halt meg bubánatában, hogy vénségére, a huszárra, *frakkot* huztak rá. Erre emlékezem, mert sokszor emlegette, mikor szünnapokon kikért az árvaházból s a Dunaparton a kofáktól a kosarak fenekén összeszakult cseresznyéből egy krajczár árát méretett sipkámba.

Az asszonyt pirosra festette a szégyen. (Sok asszony szégyenli, hogy férje a maga erejéből lett valami.)

- Tizenhét esztendőskoromban kihittak az apám temetésére. Kiállt a katonabanda, - én a nagy trombitás mellett álltam, s azon gondolkodtam, hogy ha ezt a nagy trombitát az apám füle mellett fujnák, talán még fölébredne. Két hónap múlva kiadtak boltosinasnak egy fűszerkereskedésbe a szénapiacson. Öt esztendeig voltam inas, talán a hatodikban is az maradtam volna: de a városbíró megsajnálta, hogy a boltban elfagytak kezeim, - megparancsolta a gazdámnak, hogy szabadítson föl. Aztán kiküldött a Sárosfürdőbe, s irgalomból három hétig ott fürödtem, hol kétszáz ember fürödhetik három bankókrajczárért.

Faddiné szeretett volna elájulni. Ez a három krajczáros őszinteség mélyebben hatott a tizezer forintos hirnél.

- Kérlek, - ne folytasd, - mondja az asszony, Vidor urat sehogysem érdekelheti ez a történet.

- Mást beszélek, kedves galambom! - Mondja Faddi átcserehlén bal lábát a jobbra. - Inaskoromban megösmérkedtem itt Pesten egy mészárosinással, mellettünk mérték a hust, reggeltől estig láttuk egymást, ő nekem pörkölhust hozott a kapu alá, én fűgét és szentjánoskenyeret adogattam neki; azonkívül vasárnap délután kihoztam boltunkból olyan nyomtatott iveket, melyekből staniczliket szoktunk szabni, s ezeken mutogattam neki a betűket, s éppen három esztendeig tanítottam meg valahogy olvasni. Ez a jó pajtásom később meggazdagodott, velem egy városban lakott, s nemességet vett, s mondhatom, ő csinált a főbíróból alispánt. Beült a vármegyeházba, s a boldogságban úgy megrészegeedett, hogy a gyűlésen már a tanácskozmányba is beleszólt. Engedték az elbizakodottat beszélni, s ma alispánságra kapaszkodnék, ha nyelve meg nem bicsaklik, s a nemesség jogát védve azt nem mondja, hogy ő nem engedi azt, amiért ősei vért ontottak. *Marhavért!* kiált egy gubanczos nemes a másik oldalról, s ez naptól fogva megint jó pajtások vagyunk, s nevetve mondja: Barátom! meglakoltam, - mert elfeledtem, hogy amit a *stanczlikről* leolvastattál velem, - annyiért csak hajdu lehetnék a megyeház kapujában: maradjunk otthon.

- Szót fogadtam, kedves uramöcsém, - mértem zabot és árpát, adtam, vettem, - nem szóltam olyanhoz, amit nem értettem, s uramöcsémet, mint tanult, művelt eszű embert kértem, ha én alólam kikapnák a vagyont, mit a szerencse hozzám vágott, - mi lehetnék én a tudományom után? Hajdu, vagy mert a gorombaságot nem veszem boltban; a pesti hajóhidnak végén *vámos!*
- Ugyan Faddi, mire való az ilyen vallomás?
- Bizony isten elfeledtem, galambom, hogy itt ülsz a czifra kanapén.
- Köszönöm a figyelmet, különösen megtisztelled a feleségedet.
- Nem mondtam, uramöcsém, hogy én goromba ficzko vagyok. Hányszor hivatott engem az alispán ur ebédre. A nagy világért el nem mentem volna, - holtig szégyenlettem volna, ha a kotlettnék szárán a czifra papirost megettem volna. A fehér bárányban már rágtam, azt gondoltam, hogy az is megenni való.
- A nyavalya fölűti az embert, ha ügyetlenségedet hallja.
- Dicsérj inkább, hogy magam megmondom. - Mit tagadjam, hogy nagyon utolsó ember vagyok. Érek én egy hajtófát? Mészáros komám különb ember legyen; mert az megvallja, hogy fajankó? Én voltam az ő professzora, én tanítottam olvasni a staniczlikról, - ennyivel érek én többet. Mi vagyok én, kedves galambom? (Szegény Faddiné mindannyiszor hasonlított a pulykához, mikor Faddi bácsi galambjának szólitotta.) Jámbor zsákhányó. Lehuztad rólam a zsinóros dolmányt, hogy ne hasonlitsak hasonfeleimhez, kik kevesebb zsákot varratnak, mint én. Zsák-zsák! Ma nekem van több zsákom, holnap másnak. Ha a molnároknak hitelre adom a buzát, megtitulálnak, hogy: nagy uram, nemzetes uram! Ha nem adok hitelbe, s a molnár kénytelen készpénzéért venni; leszek: *Mérjen hát, Faddi uram*. Megérhetjük, hogy azt mondják: *ifiuram, hallja maga!*
- Nagyon mulatságos figyelmeztetés.
- Hogyne volna mulatságos, kedves galambom, - nagyot nyersz te akkor: vénségedre majd rád fogják, hogy *ifiasszony vagy!*
- Eszeden vagy, Faddi?
- A vármegye phisikusa is kiadná a bizonyítványt, hogy sohasem beszéltem józanabban. - Ne félj, én meg nem bolondulok egy asszony miatt, mint a fekete kutya.
- Mi történt? - kértem elrémülve.
- Csekélység, - a fűszeres eladta az erkélyes házát tizezer forinttal olcsóbban, mint vette. Az asszony két esztendeig tűrte, hogy az én feleségem lakik az erkélyes házban, nem ő, - férjét mindenképp kinozta, hogy neki is vegyen ugyan a nagy téren. A gazdának nem tetszett az indítvány, erre az asszony hozományát akarta használni. A szerencsétlen férj bánatában agyvelőgyulladászt kapott, félre beszélt három hétig, a negyedikben se félre, sem oldalt nem beszélt: meghalt.
- Mi közöm hozzá?
- Neked semmi, kedves *tubám*, nekem aztán több, - kikerülöm azt az árkot, melyben más kitörte a nyakát.
- Már kezd mutatkozni a paprika, - csak késheggyel férjem, - mondja az asszony, - kanálszám sok lesz.
- Bökj oldalba, - asszonykám, - te tudod legjobban, hogy én hamar meglapulok; hanem előre megmondom, hogy egy dologban nem engedek, inkább megeszem egy itcze paprikát.

- Mi lenne az a különös dolog?

- Kifizetem fiadnak adósságát azon föltétellel, hogy hozományodról kellő nyugtát adsz, s beösmersed, hogy egy fillérig kifizettem, és tulajdon jó szántodból erre-arra elköltötte.

- Szeretném tudni, hogy mit nyersz vele, ha lemondok a hozományról?

- Megtanítlak busulni, miként én busulok, ha a búzának ára akkor esik hirtelen, mikor magtárim csurdultig vannak. Megtanítlak csapófázni, hogy ha én otthon nem vagyok, ne bíz a cselédre a mérést; mert kilopja mind a két szemedet. Te lehuztad rólam a mentét, varrattál helyette frakkot, hogy urnak nézzenek a casinóban. Te meg elégedjél meg selyemruhával ünnepnapon, hétköznapon öltösz kartont, annak nem árt a gabonapor. Idáig én hordtam föl a pénzt utánad ezereken az emeletbe, s annyit költöttél, amennyi tetszett. Mától fogva lejössz a magtárba, rézpénzben adom ki a piaczravalót, s beszámolsz egy szál faggyugyertyáért is; mert egy zsebben két kéz nem vájkálhat, különben hamar kilyukad a zseb. Így lesz ezután: *hallja az asszony*.

Faddi fölkel, pipáját visszadugta a szarvasbőrzsákba, - egy másik asztalról írószereket hozott elő, s öreg magyarsággal mondta föl az asszony előtt, mit írjon a papírra.

Az asszony példás megadással írta a sorokat, aláírta nevét, s a kész iratot átnyújtá férjének.

- Tessék, - mondja az asszony, szóról szóra azt írtam, mit férjem *uram* kívánt.

- Helyesen mondod: mától fogva *urad*, - s ha nem rugdalódsz, még van annyi vagyon, hogy öregségünkre az emeletben lakjunk. A vagyont én megvédelmezem, - ez szent kötelességem, tied az engedelmesség.

- Engedelmeskedem, csak végezz, s a fiúnak hagyj békét!

- Kérjek tőle bocsánatot, hogy a toll vastagot fogott, s a betűket öregre vetettem, - ezt gondolod?

- Nem ezt gondoltam, férjem uram, - magyarázza, az asszony, - a fiúnak pályát választottam, s illendő, hogy magunk is kimélettel bánjunk vele, hogy el ne keseredjék.

- Reményilem, volt annyi eszed, hogy hazahozd, aztán faragunk belőle gabonakereskedőt.

- Itt a kinevezés, - tegnapelőtt tudósított a bécsi ágens, hogy fiunkat tiszteletbeli fogalmazónak nevezték ki Budára a helytartótanácsához. No,... örülj, kedves öregem!

- Kedves uramöcsém, - mit is hallottunk mi a juratus-kávéházban?

- Nem tudom, mire czéloz, kedves urambátyám.

- Ha az országnak *java* nem vállal hivatalt, kénytelen a kormány a *férgeséből* választani.

- Valóban több meggondolásod lehetne, s ilyent nem mondanál, mikor fiadról beszélsz.

- No, asszony, - tuljártál eszemen. Én azt gondoltam, hogy a gyereket most besózhatom, s a penész nem esik bele többé; hanem az ördög más tanácsot adott neked, s a gyerekből erőnek erejével nagy urat akarsz faragni. A megenni valót kiadom neki; hanem vigyázz, hogy öregségünkre meg ne ríkasson.

- Az alkut megkötöttük, kedves férjem, - hizeleg az asszony, - én engedtem, engedj te is, aztán szent a béke.

Mikor az Ősz utcza felé mentünk, azt mondja Faddi:

- Bár a gyerek Széchenyi keze alá kerülne, - az majd haza kergetné, - s én tudom, miért csókolnám meg a nagy férfiúnak lábanyomát.

Ujabb elhatározás.

Az Ősz utcának elnevezését azon határozott értelemben fogadom el, hogy aki egy esztendeig benne lakik, s kénytelen az ott való kövezeten járni, nevezetesen gyorsabban fog *megőszülni*, mint a kerepesi uton.

Odamenet egymásután mentünk, mert Faddi a hegyes kövezeten többször oldalt esett, s egyszer úgy a falhoz nyomott, hogy majdnem a falhoz ragadtam. Közel voltam a veszedelmes házhoz. Vagy harmincz lépésről láttam egy kinyitott ablakot, azon egy szároगतott fej nézett ki, - mely elvitázhatlan tulajdona az én nagybátyámnak. Faddit meglátva, hirtelen visszahuzódott.

Azonnal ajánltam magamat Faddi urnak további kegyébe, s a jurateria felé mentem.

Estefelé különös kedvem kerekedett az öreget meglátogatni. A délelőtti tapasztalatok gyűlölettel tölték meg szívemet, s a nyomorult férget mégis vágytam látni, hogy utolsó találkozásunktól fogva mennyit aszott? A csont száradt-e a bőréhez, vagy bőre a csontjához, a lelket pedig kigőzölögte, s az aszott testbe nem talál vissza?

- Hol találom urambátyámat? Ma hallám, hogy Pesten lakik, - kívántam tisztelkedni.

- Mi jó hirt hoztál, öcsém? - csak azt mondd el; mert a panaszokat nem szeretem hallani, - mindjárt ríva fakadok, s megárt egészségemnek.

Éppen azt akarom, lelketlen pára, hogy ijesztgethesselek, - mindjárt gondolok ki valami hajmeresztőt, hogy kipottyanjál bőrből, az is jobban jár, ha más gazdája találkozik, s egy kis hussal kibéleli az alját.

- *A fekete kutya meghalt!* Kiáltám tele tüdőből, s vártam, hogy előre esik-e, vagy hátra?

- *Meghalt?* - Kérdi rőfnyire nyuló pofával; meg ne ijessz bolondjában; mert...

- Ne igérjen semmit, urambátyám, nem akarok én semmit is kapni, - mondtam jámbor képpel... hiteles emberek irták nekem, veje, a mérnök. - Vigasztalhatlan az egész család.

- Mindjárt sirok... mindjárt ordítani fogok, kedves drága öcsém, - mondja az öreg sebesen szaladgálva a szobában. - Különös természetem van, belől sirok, de kívülről negyedóraig sem csordul könnyem! - Ejnye, de nehezen jön! - Tudod, a trüsszentésre is negyedóraig készülök, - a tubákot nem szenvedhetem (pénzért adják), csak a napsugarak indítanak meg, akkor is előbb ötször-hatszor célzok, míg elsül. Ne neved, hogy így lótok-futok, mint a bolond, - mondja megnyugtatósomul, - mindjárt meglátod a levét. Hirtelen mondtad, nagyon megijedtem. - No, ne neved; mert majd rám ragad. *Hihihahó* - röhög az aszalt bolond, - s utoljára úgy kitört rajta a nevetés, hogy vele röhögtem.

Teljes negyedóraig röhögött, szemeiből kicsillogtak a könnyek, melyeket ujjával mázolt szét, s nevetve mondá, hogy oly keserűek, hogy majd kieszik a szemét.

Fogj más bolondot, gondolám, valaminek örülsz; hanem velem nem boldogulsz, mert megharagítlak, akár mibe kerül.

- Mérnök vagy? fiskális vagy? Mi vagy?

- Mérnök vagyok, fiskális pedig a jövő héten leszek.

- Ember vagy, öcsém, - holnap megkerestelek volna, mert egy mappát nyomtak kezembe, hogy valakinek pénzt kergessek rá. Azt ígérték, hogy kapok huszonöt forintot. Az nagy pénz.

- Mutassa a térképet, urambátyám.

- Mindjárt megmutatom, - mondja egy nagy láda mellé állva, s a hozzá való kulcsot markolászva minden zsebében.

Tudta ő, melyik zsebében van a kulcs; hanem közel álltam hozzá, beláthattam volna a ládába, azért nem nyitotta föl. Kapkodott összevissza, mintha ezer bolha csipné, mégsem mentem el helyemről. Kereste a kulcsot kályhavállon, ágy fölött, ágy alatt, - egy naptárban levelenkint forgatott, mintha a kulcs vékonyabb volna a tiz krajczáros bankónál.

Az ablakhoz álltam, ujjaimmal dobolni kezdek az üveglapon, - ez időt használta bátyám, hirtelen kikapta a kulcsot, s a láda rakmányának felszínéről kikapta a térképet.

Öreg csöppek csurrantak alá ránczolt képén, s hogy a maga leve kárba ne vesszen, száraz markával törölte szét orcáján a kin által kisajtott nedvet. Nevettem nyomoruságát, félt tőlem, hogy egy meggyűrt bankóját meglátom.

A ládának tetején a térképet kiteríté, a felső részét, melyen hihetőleg a birtoktulajdonosnak neve volt följajzolva, hátra gyűrte, hogy meg ne tudjam, kitől származik a birtok. Elkészítvén a nagy titkot, a térképet két szélén megfogta, az asztalra helyezé, s a két szélén szorosan tartva a visszahajtott részt, véleményemet kérde, hogy ezt a birtokot mérés nélkül kiszámíthatom-e?

- Körítő nincsen nálam, különben az egyes részeket azonnal kiszámíthatnám.

- Van itt olyan szerszám, - mondja ő, - kapaszkodjál a ruhaszekrény tetejére, ott találsz egyet.

Nem merte elereszteni a térképet a gyüredék miatt, nekem kellett a ruhaszekrény tetején kaparásznom, hogy megleljem. Két ágaskodásra megleltem, a rozsdát a ládaszálen ledörögöltem, s hogy a hegye tökéletes sima legyen, a ládakulcson zsurolgattam. Hozzám ugrott, a kulcsot kihuzta a zárból, s míg a láda mellett álltam, nem távozott. Három lépéssel közeledtem az asztalhoz, - ő két lépéssel átérte az egész köztért az asztalig, s azonnal a térképre könyökölt.

- Mit jelentenek a színek a térképen? Kérde tőlem az öreg.

- Van ott zöld szín? Kérdelem folyvást a körítőre nézve, mintha még annyi munkám volna a kitisztogatással.

- Van zöld szín, - egy pataknak szélén egy darabig zöld, aztán a mellett a másik vonal világos zöld, - mondja, - mit jelentenek a színek?

- A sötét zöld rétet jelent.

- Hát a világos zöld? az itt nagyon szélesen és hosszan van rajzolva.

- Ott takácsmácsonya terem, kedves urambátyám, tudja, mi az a takácsmácsonya?

- Sohasem hallottam hírét, kedves öcsém, - fán terem, vagy magról vetik?

- Vadjában terem, urambátyám, s nem kétlem, hogy ösmeri, ha megmagyarázom. Hosszu, magas szára van, s a felső végén a buzogánya lehet átaljában négy-öt hüvelyk, a tüskéi oldalt sűrűn állnak, mint a fésűfogak, s az egyenességből a fogak egy kissé visszafelé állnak, úgy, hogy fölülről alá simogatva a buzogányt, nem érzi a kéz, hanem alulról fölfelé, minden szál erősen karmolja a kezét.

- Nem az a növény, amivel a kanászbojtárok szokták egymást fésülgetni?

- No lássa, urambátyám, hogy ösmeri, - mondtam neki, - a tudósok nyelvén takácsmácsonyának hívják.

- Jaj, hogy a durrogó mennykő vágjon bele, - szörnyülködik az öreg, - a marha is ott hagyja a czudar gázt.

- Nem kell fitymálni, kedves urambátyám, - mondom csitítva, - a takáscmácsonya nagyon keresett növény, - mert a műtakácsok ezzel tisztogatják a vásznat, s oly drága növény, hogy mázsaszámra veszik, különösen a rumburgi takácsok egész telepekre szerződnek.

- Ejnye, hogy én azt nem tudtam! - mondja kiderülve az öreg, - noisz, majd eldicsérem a birtokot, hogy ily drága növény van rajta, - bizonyosan többet is adnak rá.

- Lassan, urambátyám, - kapám nyakon az örvendezőt, - ez a halvány zöld nem azt jelenti, hogy a rumburgi takácsoknak való.

- Hát miért nem? - vakarózik az öreg.

- Mert ez vadon terem, buzogánya kicsiny, tövisei alacsonyok, kampói nem érnek meg kellőleg, következőképpen igen gyengék, a vászon alatt elhajolnak, és a karmolási czélnak meg nem felelnek.

- Ejnye, hogy vágja el a jégeső, hát miért dicsérted olyan nagyon ezt a mácsonyatakácsot?

- Takáscmácsonya, - kedves urambátyám, - előbb a takács, azután a mácsonya.

- Gebedjen meg minden takács ettől a mácsonyától, - békételenkedik tovább, - hát miért dicsérted?

- A fáját dicsértem, - melyet ha mesterségesen termesztünk, s ötven-hatvan esztendő múlva a belföldi, lentermesztés fölvirul, nagy árat értékesíthetünk olyan helyeken, hol szövőszékek nagyban csoportosulnak.

- Ne beszélj nekem ujságból, - bánom is én, ha ötven-hatvan esztendő múlva rekettyevesszőből szőnek vásznat, - ha most nem lehet ennek hasznát venni.

- Ne törődjék vele, urambátyám, - nem a magáé, - aki megvette, az vakarja véresre a fejét.

Rám nézett, szemei akkorák lettek, mint egy tallér - s azt gondoltam, kiejti valamelyiket az asztalra, éppen a térképre, hol a világos szín van.

- Ne törődjem vele?... én ne törődjem vele? Tudod-e, boldogtalan...

- Hogy ne tudnám?

- Mit tudsz?... no, mondd: mit tudsz? Azt gondolod, hogy én vettem meg?

- Két itcze somlaitól talán mondanám, - urambátyám; de én az Éliáskutból iszom, - s világosan emlékszem, hogy kedves urambátyám el akarja szerezni másnak, vagy pénzt hajszol rá, s ha kap, remél huszonöt forintot, vagy nagy szerencse mellett, ötven forintot; mert akadhat bolond ember, s megad a birtokért hatvanezeret is.

- Hatvanezeret? mondd még egyszer, - hogy hatvanezeret adna érte valaki.

- Valami sült bolond.

- Jaj, - te bomlott óra, - de ferdére jár az eszed, - czivakodik a bátyó, - sohasem tudom, hogy azt higgyem-e, amit mutatsz, vagy a mit ütsz.

- Pedig világosan beszélek, hanem urambátyámnak az esze jár most hol huszonötön, hol ötvenen, aztán nem vigyáz rá, mit beszélek.

- No, menjünk odább, - dörög az öreg, - mi ez itt a határszélek felé, olyan sűrű huzásokkal van egész hosszában megjelölve?

- Az már valami, kedves urambátyám, - sokat érne az Kőrösön vagy Kecskeméten.
 - Ha sokat érne, hát oda kell vinni, - mi ez? és miért érne ez Kőrösön vagy Kecskeméten többet.
 - Mert egyik helyen sem talál ilyent gyémántért sem, s egy új világteremtésig nem is terem.
 - Micsoda?
 - Hát kálváriának való hegy; mert ez, amint látom, egyébként nem való, a festékről látom.
 - Ettél ma már ebédet, öcsém?
 - Koplalni nem szoktam.
 - Pedig azt hittem, hogy nem ettél, és engem akarsz megenni, azért sütsz meg egyik oldalamon, a másikon pedig megfőzesz.
 - Mulattatni akarom kedves urambátyámat, - nekünk semmibe sem kerül, más kárán nevetünk.
 - No hát nevetek! - Mondja száját félre rántva. Egy könnyecseppet törölt le az öreg, - jól oldalba találtam rugni, bizonyosan vesén találtam.
 - Bizony furcsa természete van kedves bátyámnak, - okoskodám, - mikor a fűszeresnek haláláról beszéltem, - majd agyon nevette magát, most meg itt bolondozom, arra meg rívfakad.
- Nagyot rántott vállán, a könyű elállt, s a tárgyhoz visszatérve kérdi:
- Mekkora lehet ez az egész határ? - számítsd ki öcsém.
 - Majd kikapok egy dűlőt, például a legszélsőt, a körítővel megkeresem az iderajzolt mértéknek aránya szerint a dűlőnek alsó, felső szélét, az oldalaknak hosszát, aztán kiszámítom, - s ha az írásbeli számokkal megegyez, akkor az én kiszámításom igaz.
- Azonkint cselekedtem, megmértem a részeket, a tételeket külön irtam, s a magasabb mértani szabályok szerint az egyik dűlőt kiszámítottam, - kitett negyvenöt holdat, százhetvenhárom ölet és tizenegy hüvelyket.
- Ugy van-e? Kérdelem az öreget.
 - Ugy van az írásban. E szerint ez a dűlő igazán annyi.
 - A papiroson, t. i. térképen és a térmutatóban helyesen van.
 - Hát a természetben?
 - Nem látom, hogy a térkép a megyei küldöttség által hitelesítve lenne, - úgy látszik, a hitelesítést nem kérték.
 - Aztán lehetne itt csalás?
 - A körülményektől függ, mikor van csalás, mikor van csalódás? A térképnek valódi ellenőrije a természeti fekvés, azaz: meg kellene mérni, hogy a térképek vonalai valóban megegyeznek-e a dűlőkkel ott kinn a határban?
 - Te, valld meg, - tanultad a mesterséget, - tudni fogod, - úgy-e szoktak csalni a mérnökök?
 - Rettentő módon csálnak, kedves urambátyám, - erősítem nagy komolyan, - hát nem tudja, mit mondanak a parasztok a mérnökökről, hogy egy sem kerül a mennyországba; hanem a sok csalás miatt a pokolnak mélységes fenekén tüzes lánczczal mérnek örökkön örökké, ámen.

- Ez nem parasztbirtok. - Mondja derültebben. A birtok lehet ötszáz holdnyi! Hol volna parasztnak ekkora birtoka?

- Ugy közbirtokosságban fekszik és tagosítva van, - az alakja mutatja.

- Jól mondd!

- Ugy még hihetőbb a csalás, - ijesztgettem még inkább, - a birtokot nem lehet főzni, mint a tüdőt, hogy kidagadjon, - tagosztálykor segít magán a ravaszabb, ügyesebb, - és keni a mérnököt, hogy ugrassa a lánczot.

A székre rogyott az öreg, mintha az emlegetett huszonötöt valami mogyorófa képében már meg is kapta volna. A mily lelketlen lehetett ő maga, nagyitva hitte a mérnökök furfangosságát. Fölálltam az asztaltól, s hogy ne tartson soká az ájuldozás, a láda felé mentem.

Egyszerre megelevenedett, elfeledte, hogy a kulcs markában van, a ládához ugrott.

Milyen kutyatermészet szorult bele, - a vizsla megállja a nyulat, rókát és egyéb vadat, mikor a fekvését érzi, - ő folyvást a ládára figyel, nehogy megraboljam. Fölteszi rólam, hogy megérezem a pénznek szagát, mint ő, s a deszkán keresztül kicsipek egy százast, és elszaladok vele, én, az öcsce, nővérének fia, - egyetlen rokona az ég alatt, a föld színén.

- *Mit akarsz?* - Kérdi a boldogtalan; mert lelkében ezer gyanu fészkelte.

- Ha tudnám, hogy maradék pecsenyéje van urambátyámnak, egyszeri kínálásra megenném. - Mondám, a kérdést egészen másképp magyarázva.

- Pecsényét? nálam keressz pecsenyét? - Kérdi boszusan, és ebben elhiszem, hogy méltán csudálkozik.

- Embernek való eledel, - válaszolám, - ami megmaradt, vacsorára eltehette.

- Hümm!... hozd ide az universitásból a professzorokat, - találják ki csontom és bőrömből, mikor ehettem én pecsenyét? A légy meg nem él az én szobámban, - mit egyék? Koldus vagyok.

Kötni való gazember, valóságos kétrétű, - egyszer azért, mert azt vallja, hogy koldus, - másodszor azért, hogy szeretné, hogy egy hét volna egy nap, s a bélének azt mondhatná: egy napon nem eszünk hétszer.

Föltámadt bennem apámnak gyűlölete, - valami titkos indulat fölrugta bennem a mérlegtányért, melyben még ért valamit, mint anyámnak, a szelid és résztvevő anyagnak legközelebbi vérrokona. Apám felé tekintek a magasba, - hogy nézzen lelkembe, lássa meg az utálatot, mely végtére fölgerjedt az élheterlen nyomorult iránt. Bocsáss meg, szegény anyám, megfogadom, hogy mindenben másban nyomaidat követem, csak azt bocsásd meg, hogy e nyomorultat szivemből kidobhassam. Üres helyére másokat ültetek, tizedet, százat, ezeret, minden irgalomra szoruló embert, minőket te gyógyítottál...

Megálljunk! Én eltévedtem! Hisz én eltértem hivatásomtól. Mi vagyok én! Szükségben segítő, - más bajának orvoslója. Kopasznak feleséget lopattak velem, a fűszeresnek vagyonát mentém meg, s a kevélységet orvosságnak adtam be, hogy másnak használjon. Faddinak kedves hites társát én segítém megtéríteni, bátyám ingyen filkónak használ, hogy térképszámítása mibe se kerüljön. Ne sirj, anyám, - megtanulom a bodzavirágot, mályvalevelet, körisbogarát, - emellé megtanulom az embert, ezt a szásrétű férget, melynek minden ránczában más indulat lakik. Még egy lélegzet, anyám, - mindjárt háttal leszek két mesterségemnek. Uristen, - mivel vezetsz odább, - hogy erőm legyen a gondolatot megfogadni...? A koldus észrevette hallgatásomat, már elhitte, hogy luddá tett, - megcsöndesedve mondja:

- Pista, te!
- Mit parancsol, drága urambátyám?
- Szoktak a mérnökök remekelni, mint más mesterember, például: a csizmadia, mészáros, kerékgyártó és a többi?
- A jóra való munka mindig remek, akár csizmadia csinálja, akár a magáét a mérnök.
- Te is koldus vagy, öcsém, mint én, rád férne a jó szerencse, s azt a madarat megfogatnám veled, ha én bizonyosan tudnék valamit.
- Rejtett szóban beszél, urambátyám, így meg nem értem.
- Te annak a Kopasz mérnöknek feleséget loptál tudtodon kívül.
- Emlékszem rá.
- Megér ám egy pár ezer forintot az a szép menyecske, öcsém, - s a mérnök hálából oda adhatná két hétre a szükséges szerszámokat, és fölmérhetnéd ezt a birtokot.
- Nem telik ki a tartás a huszonöt forintból.
- Kerüljön többbe, - nem bánom, - megfizetem a tartást; - mondja ravaszkodva, - most megvallom, hogy ötszáz forintot kapok a vevőtől, ki meg is alkudott, csak azt kötötte ki, hogy a birtok meglegyen annyi, a mennyinek mondják.
- S aztán?
- Én tanácsadásból élek, - kedves öcsém, - s elhiheted, két hét alatt benyomlak egy uradalomba, ha meggyőződöm, hogy mesterségedet valóban érted.
- S miképpen győződnék meg, urambátyám? hisz maga nem érti ezt a mesterséget, s magának mondhatok akármit.
- Te kópé, - megtanítottál a váltóra, - s igen jól megtanítottál, - én tanítok most másokat, - aztán a mérnökmunkáról is te mondtad előbb, hogy akkor kétségtelen, ha a vármegye küldöttsége hitelesen megvizsgálja. No, szót fogadsz?
- Sajnálom, urambátyám: nem élhetek tanácsával: megfogadtam (éppen most fogadtam meg), hogy anyám nyomdokait követem, jóltevője leszek az emberiségnek: *orvos leszek!*
- Nem untad meg a tanulást?
- Nem; mert eddig azt tanultam meg, aminek határa van, a mérnökségnek az egyszeregy-, összeadás- és kivonásban, - az ügyvédségnek a jogban és a jognak megfelelő jogkötelességben. Ez mind bliktri! A véghetetlenhez fogok, tanulmányozom az embert, ezt a rejtett szót, mely a jóban óriás hazudság, a rosszban ezer lyuku róka, keze az irgalomban görcsöt kap, a rablásban fölér a torony tetejéig. Megtanulom az embernek testét, hogy olyan bomlott-e, mint lelke? Megkeresem a titkot, hogy mikor hazud? Testnek, léleknek orvosa akarok lenni, bátyám, hogy az életteret méltán megvethessem, a lelki szenvedőt vigasztalhassam, a garasos hetvenkedőnek azt mondhassam: köteled, melyen lógsz, az ér valamit, magad pedig rongy vagy. Ezt akarom megtanulni: fogadom anyám szent emlékére.
- Hihíhi, hahahó,... meg fogsz bolondulni.
- Ne essék kétségbe, urambátyám, - mondom tartózkodás nélkül, - kezdjük az első példánynál. Ön beteg!
- Mondom, elment az eszed.

- A bizonyítványt utoljára kérem, - most végezzük a szemlét. Előbb eltakarta ön előtt a térképnek felső részét, nehogy megtudjam, kié volt a birtok? Azon birtok Faddiné asszonyoknak öröksége volt, - ön ma vette meg a fiúnak adósságában, melynek legnevezetesebb része volt egy tizezer forintos váltó, melyre ön a naplopónak csak kétezer forintot adott. Az asszony átengedte önnek a birtokot, az apa kifizette a váltót készpénzben. Ennyi vagyonból ön nem mer venni egy tányér sültet, irigylit a maradékot a legyektől, és maga is megaszik, mint a vadkörte. Hát nem érdekes tanulmány ilyen éhen halódó ember, mint bátyám, ki tulajdon öcscsét is rászédné, hogy ingyen mérje föl a birtokot? Ugy-e, nem bolondulok meg? Most vagyok eszemen, s kimondom, hogy vagy testében, vagy lelkében megromlott egy rész, mely másnak veszedelem, magának nyugtalanság és gyötrelme. - Viz helyett aranyra szomjazik, enni nem mer, mintha gyomrát úgy találta volna, mint a kűszöbre kitett gyermeket, s fél tőle, hogy sokat eszik. Ha ön nem beteg, - ha önben nem bomlott meg a természet, - úgy a szunyog is elefánt.

- Hümm!

- Ennek jelentését is megmondom: jobban szeretné, ha az ajtón kívül volnék; de kidobni nem tud, s kiharcolni nem mer. Fölmentem a szavalástól. Visszagondolok édes anyámra, - abban két szív volt, önben egy sincs, s hogy az emberiség között az egyensúly meg ne zavartassák, ön nyuzzon, én gyógyítok. Kerülni fogom önt, kivéven, ha bennem orvosra szorul, akkor jöjjön ön, - senki sem ösmeri jobban nálamnál, talán kigyógyíthatom. Minden jót. Fölkaptam kalapomat, s az ajtót bevágtam.

A medréből kilottyantott vízcsepp engedelmeskedik a természet törvényeinek, s ott állapodik meg, hol a föld ingásának iránya megnyugosztalja. Én is, - bár kinevetnének is, - a harmadik diplomáért fogok küzdeni; mert előttem áll az ember, s akárhánnyal találkozom, - az arcáról azt olvasom: jer, találj ki engem.

Nem térek ki az utból, - orvos akarok lenni!

A bonczteremben.

A nagyon híres orvosokról mondják, hogy legtöbbször pokrócz-gorombák. Nem hihető, ők ösmerik az embert, ezt a gyenge szerkezetű órát, melyen a mutató csak kivételesen nem hazud, mozgatója közönségesen a piszkos érdek és a nyomoru hiuság, s ha az óra megáll: nem ér annyit, mint egy rozszant hintó, melyet vasáért a zsibáros megvett, míg az embert belöki a gödörbe, hogy hizlalja a földet, melyen nem tudott egyenesen járni.

Miért hajlongana az értelmes orvos az ember előtt, ki az orvos keze alatt nyög, s kunyorál az egészségért, hogy majd épkézláb újra kezdhesse a hetvenkedést, fölmászkálhasson a magasra, hogy onnét nézhessen le a többire, s azt mondhassa: mily apró férgek! Így nem alkuszunk, te, nyomorult csont és bőr, melyből egy jóra való hideglelés négy nap alatt kirázza a hust, a szakács mesterségnek mulandó gyűjtélékét. - Tudom, hogy anyagi részednek kétharmada víz, mely nem érne meg egy dunavizes puttonynak árát. Tudom, hogy csontjaid mészsanyagból készültek, és ha egykor kiszórnak nyughelyedről, szárcsontoddal a csizmadiaműhelyben bőrt simítanak, pedig talán egykor a palotában sétált. Ezt a nyomoruságot bámuljam, mert még mozogni tud?

Mi van rajtad csodálni való? Egy könnyű léghuzam összerántja rostjaidat, bőrodön ezer meg ezer lyuk van, hogy a légtáplálékot tested befalhassa: talán nem is tudod, hogy nem vagy különb akármi lapunál, mely terebélyes leveleit elterjeszti, hogy ugyanazon légtömegből tengődhessek, melyből te. Megecsed a parét, vérednek részévé válik, - megiszod a vízcsöppet, melyet egykor az utszéli koldus könnynek hullatott el, mikor te, vagy apád alamizsna nélkül nyargalt el mellette: s e kis csöpp ajkadon enyhet adólag éltet. Menj odább, hetvenkedő nyomorék, testedet részekre bontom, s a tudomány titkával megmondom, hogy millió tárgyból vagy összeszedve. - Benned az állatvilágnak számos példánya mint csödtömegből kérhetné vissza igaz tulajdonát, ide nem számítva nyomorult hiuságodat, mely a majomé, gorombaságodat, mely a szarvas marháé, tudatlanságodat, mely a számáré lehetne.

Vagy-e már ott, hol az állat, melyet a falánkság kevesebbszer büntet meg, mint téged? mely az italtól nem bódul meg, mint te, mely amit föl nem falhat, ott hagyja a másiknak, hogy az is megélhessen. Gyűjtött-e a barom kazalszámra szénát, s mellette éhezett-e, mint a fősvény, hogy majd más boldoguljon vele? Ugy-e még ennyire sem haladtál, s erőnek erejével azt bizonyítod, hogy a teremtésnek legutolsó napján a vakarcsból készültél, s a lelket, mely megkoronáz, hogy ura légy mindennek a földön, bepiskolod a mocsárban, hogy az is sáros legyen, mint anyagod, melyért a teremtő nem az égbe nyul, hanem a földre hajolt le.

Öltözzél drága anyagokba, rakd magadra mindazon fényes csillagot, miért az ostobák irigylenek, - fitogtasd a keresztet, melyek szalagon lógnak rólad, - döbentsd meg az orvost, hogy kalapját földig emelje előtted. Ne hetvenkedjél, az orvos nevetni fog, mert egyik fogad megfájul, - levedlik rólad a cifra ringy-rongy, s ha bizonyosan tudnád, hogy olyantól meggyógyulsz: kinodban megrágod azt a csontot, melyet tegnap a szemétre dobtál ki. Szánandó nyomorék, - nem nyöszörög alázatosabban a koldus, mint te az orvos előtt, mikor a nyavalya hanyatt fektet, s nagyravágyó testedből a takaró mindent elnyel, csak szemeidet méregeted ki, melyeknek fénye megtörött, pillantásuk fáradt, és a gögöt megmutatni már végképp tehetetlen. Hol van hatalmad, melytől mások remegtek, ha rájuk pillantottál? Van-e pilláid alatt csak egy szikrányi tűz, hogy villámjától egy főreg életét félthesse? Hamvadó mécs vagy, melyet az orvos keze véd meg, hogy egy erősebb sóhajtság ki ne oltsa.

Eredj, - ösmerem nyomoruságodnak tárházát, - töredékeny cserép vagy, ami benned nehéz, olcsó földanyag, melyben alkalmilag sárgarépat termesztethnék, - s ha tán a jobb rész ki nem halt belőled élő elevenségében, ne szórd ki, cserép, a léleknek áldott magvát, hogy támadjon belőle olyan virág, melynek illatát éjjel is megérik.

Gondold meg, hogy tested közönséges teherhordó, s ha vakon nem rohan a szenvedélyek útján, lelkedért mondalak valaminek, mely hatalmasabb kezednél, mely csak azt foghatja meg, mi közelébe téved, - míg a lélek fölér a csillagok utjáig, s azoknak járását kitalálja - szeretetével átöleli a teremtet világot, részvételével a földnek tulsó oldalán kinlódóknak sorsán is tünődik, emlékezésével eléri az elmúlt ezereknek történetét, tudományával parancsol a jelennek, a jövődönnek irányt ad, - buzgalmával a rutnak új alakot ad, szebbet, - lelkesülésével teremti a dicsőt, áhítatával beösméri a végtelen hatalmu teremtet, kinek bölcsen engedelmeskedik, - áldja a jóért, a rosszat békén türi, melynek szükségességét hiszi, mint a fájdalomét, mely a hanyag testet gyógyításra kergeti, hogy majdan ujult erővel eszköze lehessen a mindenség céljának.

A mely emberben ez a rész ébren van, s éberségéről jelt ad, mint a vérnek lüktetése a keringésről, igen is, az olyan előtt a legmogorvább orvos is mélyen megemeli kalapját, - s ha ezt ritkán teszi, ti vagytok az oka; mert alaktok szerint sokan vagytok emberszámban; de belértékben hány ezerre jut - egy?

A bonczteremben ilyen gondolatok lepik meg az agyat, kivált engem, ki ösmerni vágytam a tanyát, melyben a lélek, e megfoghatlan, kifürkészhetlen valami lakik; de létezik, mint az illat, mint a hang, - amaz is, ez is gyönyört okoz, s nem rakhatjuk üveg alá, vagy vasas ládába, hogy máról holnapra és ezerekre takarítsuk össze.

Ösmerni vágytam, mondom, a hajlékot, - mely külön, a lélek nélkül, csodás szerkezete mellett, gyarló és hitvány, melytől a szokatlan mindjárt megundorodik.

Kezemben gyakran forgott a nagy kés, - vagdaltam méltóságos urat, csizmadiát, vargainast, tolvajt, rablót, koldust, s a hideg testben nem találtam egy olyan részt, mely más lett volna, mint emberi szerkezet. Borzasztó vagy igen is kisszerű e szemlélődés, melynek végső eredménye, hogy lettünk, éltünk, elfogyunk, s addig érünk valamit, míg mozogni tudunk, ha - tudniillik egyenesen járunk, nem görbülve meg utálatos alázatosságban, nem hetvenkedve képzelt magasságban, melynél a kapadohányak füstje magasabban száll.

Összevagdaltam néhány száz szívet, lépet, májat - hogy az indulatoknak külön szállását megtaláljam, - sehol semmi, a szállás kicsi, ezer meg ezer indulatnak külön kevés lenne, - hát hol férnek el? A titok rejtve maradt, - a nagylelkűnek részei csak azok egyesleg, mint az utonállóé, - a test tehát anyagában gép, mely elvásik, eltörik és elpusztul; hát meneküljünk ahhoz a gondolathoz, hogy a lélek a valami, az a kincs, melyet ellopni, elvenni, kicserélni, kölcsön venni nem lehet, melynek csak az életben van mértéke, a cselekedetekben, - s azok szerint lehetünk egymásnál különbek, míg a lelketlen test a rideg egyenlőség: maholnap föld, s ha az is szétmállik, s a szél fölkapja, nem tudom, az egykori városbíró maradékát vágta-e szemembe a vihar, vagy a falubeli csőszét?

Kétségbeessem talán ennyi gyarlóságon, s a bonczkést önszivembe döfjem, hogy kevesebb legyen egy eleven géppel, mely a járt utat, az ezeredéves kanyargásokat követné? Ó, nem feledem, hogy a legelső embernek is az ördög volt első tanácsadója, s a teremtés kezdetétől fogva szakadatlan kíséri az embert, hogy útjában elejtse. Érzem, hogy lökődik könyökömet, hogy a kést szivemnek irányozzam; de jókor megismerem, hogy a teremtet szabad akaratot adott, s a szorgalomban hatalmat, hogy az alakuláshoz önerőből adjak, hogy a magasabb

rendeltetést megértsem, s a lelki bátorságban utat törjek, melyen a legegyszerűsebb vonalt válasszam a végcélig, melyet legbiztosabban csak azok érnek el, kik a legrövidebbet keresik.

Széttekintek a teremtet világban, a paréj és dudva buján tenyészik vetetlen magról, míg a nemesebbet a szorgalom kényszeríti ki a földből. Az aranyat a föld gyomrába mélyen lesüllyeszté a végtelen hatalom, a hitvány homokkő égbe meredezve tolakodik a fölszínre, - s ha az átalakulásban választanunk kellene, a leggyarlóbb inkább vágynék lenni gyémánt, mint malomkő, arany inkább mint rozsdának eledelül ócska vas, gazdagon illatozó rózsza szivebben, mint szarkaláb.

A hiuság minden arányban elkísér, - s ha kellő mértékben ösztön a jóra, jobbra a hiuság; nem vetem meg, a gondviselés megteremtette, mint a mérget, s elhiszem, hogy valamire való, - kicsinyben oly hasznos, mint nagymértékben meggyilkol a folyamnak árja, melynek kezdetén, a kis pataokban lubiczkolva hánykódik a gyermek.

Uram, teremtőm, a magasban, hála neked, hogy a nagyból egy részt megértettem, s most már tudom, hogy rám bízad, hogy a kezdet után a folytatást önerőmből végezzem, nekem is juttattál valami bevégezni valót önmagamon, saját urammá tettél, hogy magamnak parancsoljak, magamnak engedelmeskedjem. Nagy munka ez, midőn ezer vágy és ezer indulat csalogat jobbra, balra, hogy ösztöztörjem önmagam, s a gyarlóságban összetépvé meggyalázzam a te művedet. Teremtetted a nagyravágyást, a hiuságot, mértéktelenséget csaló madaraknak, hogy leszédítsenek a legegyszerűsebről; az irigységet, rágalmat és árulkodást utonállóknak, hogy visszakergessenek az élehetetlenségbe; de teremtetted az öntudatot, mely, mikor az irigység és rágalom minden léptemre hazudságot fogott, a tiszta lélek még ekkor is ép maradjon, megjutalmaz erkölcsömért, hogy magamnak parancsolni, s a józan észnek engedelmeskedni tudtam.

Miért teremtetted volna a hálás emlékezést, ha nem azért, hogy utánunk ballagván, följegyezzen minden tettet, mely az igazaknak később is fölemlít, hogy mint az illat, mely a virágtól elválik, tanuságot tegyen azon kehelyről, melyben előbb megszületett.

Nem ijedek meg a gyarlóságok özönétől, körülöttem buján tenyészhetnek, s mint nem indulok a délibábian rajzolt tornyok és paloták irányába, mert ősmérem a káprázatot: levetkezem a hétköznapi gyarlóságokat, keresem a munkát, melyért legédesebb a nyugalom, s megszanom a boldogtalant, ki a kevésben nem találja meg a sokat, az *elegendőt*.

A legszebb fának is van itt-ott elrothadt gyümölcse, százra kerül talán egy kitűnő példány, s az egyért vendéget hi a gazda, hogy megbámultassa vele.

Rothadt gyümölcs a gyarló ember, s hogy olyanokat gyakran láttam, nem esem kétségbe; mert azokhoz mérve tudom megösmerni az épet, száz közül az egy jót, a bizonyítványt arról, mit gondolt ki bennünk a teremtő.

Visszateszem a bonczkést, kitanultam élével az emberi gépet, s azt gondolom, hogy az a föld, melyre szemetet szórtak, buján termi azt a magot, melyet belevetek. Jertek közelembe, nem utálok senkit, a bonczteremben nem fásultam el, keresem a jobbat és nemest, azt az ihletet, melytől egykor a sárból készült anyag, a hatodik napon, egyedül nemesedett meg a teremtmények között.

A császárfürdő.

A nagyvilág vásárában a czifra boltok a főutczában vannak, az ócska ruhát és az avult vasat a melléksikátorokban rakják ki. A fürdőhelyen mulatságos ellentétül a sánták és a bénák egy sétányon találkoznak a gondtalan, épkézlábu fiatallal; egy légkörben pezsg a fiatalnak vére a megnyomorodott aggal, az elkövetett ostobaság eleven például sétál azok előtt, kik a friss ostobaságot ezután követik el. - Gyakran kijártam a császárfürdőbe, körültekinték a nagy tömegben, tanultam a sánták nyavalyáját a testi betegeken, a hiuságot, hetvenkedést a lelki betegeken, s azt gondolám, nagyobb gyógyszerár kellene az utóbbiaknak, s ha az emberek nyakára, mint az orvosságos üvegekre, czédulát kötnének: majd mindenikre fölirhatnánk, hogy a boldogtalan nagyon beteg, s ha már a testi sorvadásnak orvosságul szolgál, a lelki betegségben milyen méltón rendelhetnék a *friss számártejet!*

Bátyámat gyakran láttam a tömegben kóborogni; messziről láttam, hogy folyvást a betegekkel beszél, kik neki lépet és májat mutogattak, s ezeken csalta meg az orvost, mert amely betegség hasonlított az övéhez, az illetőnek rendelvénye szerint itta a meleg vizet *ingyen*. Látott a nyomorult, tudta, hogy maholnap elvégzem a harmadik pályát, s adhatnék tanácsot ingyen; de nem mert felém közeledni, félt, hogy rétegeibe látok, s az igazmondáson kezdem gyógyítását.

- Negyedéves orvosnövendék valék, midőn egy napon a császárfürdőnek udvarában a vendég-sereg nem akart megoszlan, s a pesti fiatalság egymást döfötte, hogy a szűk körben folyvást nyomon kísérjen egy alakot, melytől, mint az orvosságtól, még a sánták is gyógyulni kezdtek; mert még azok is megmozdultak, hogy lássák.

A tömeget engedtem a bálvány után futni, kényelmes helyemtől oldalt néha egy pillanatra megvillant az arcz, s hogy az nem közönséges szépség, könnyen felismertem.

Valaki befogta szemeimet. Markos kéz volt, s akárkinek volt a sajátja, e kezeket, ha le lehetne rakni, mint a botot és esernyőt, czingár ficzko nem örömet lopná el vékony karja helyett.

- Én vagyok!... mondja végre Faddi uram, s mellém ült a félreeső asztalnál.

- Egészség ellen használja a császárfürdői vizet, urambátyám? - Kértem az öreget; mert a jó egészség miatt majd kicsattant a vére.

- Csalánba nem vág a mennykő! - mondja szokott észjárással, nekem semmi bajom, hanem az asszonyt hoztam le, lányostól a tömegben sétálnak.

- Beteg az asszonyság?

- Lépe vagy a mája, mondja Faddi, nem tudom bizonyosan; mert én azt sem tudom, hogy van-e ilyen szerszám az emberben, azt sem, hogy kívül használ-e neki a meleg víz vagy belőle? Én egy nyavalyáját ösmertem, azt kiizzasztottam belőle.

- Ugyan mivel? - Kértem szórakozottan.

- Furcsa doktor vagyok én, kedves öcsém, nevet az öreg, a feleségem nyavalyájáról én vettem be az orvosságot, a pénzes ládának kulcsát éjjelre zacskóba dugom, nyakamba kötöm, hogy még éjjel se férjen hozzá.

- Megállta szó nélkül?

- Ki akart önteni, mint a gyerekek az ürgét, három napig reggeltől estig siráncozott. Erre megfogadtam két cigánybandát, s éjfélig huzattam az utcán ablakai alatt. Megmondtam neki, hogy itt a nóta, válogasson a sok között, s amelyik tetszik, azt huzatom; de ne nyafogjon, mert azt huzatom, ami nem tetszik. A fél város hozzánk szaladt, hogy kinek hegedülnek? Az asszony majdnem térdén állva kért, hogy kergessem el a cigányokat, mert azt mondják majd, hogy mind ketten megbolondultunk. Az orvosság használt, fél a *kinevettetéstől*, s ezen a kóczmadzagon vezetem négy esztendő óta az én kedves életpáromat, s ha barátom piktor volna, azt mondanám: ha bárányt akar rajzolni, nézze le a feleségem képét.

- Hát a kislány?

- A kislány nagy lány, uramöcsém, mondja derülten az öreg, ha erre kerülnek, ideintem őket.

Negyed óra múlva közelünkbe kerültek. Az anyát megösmertem, bár megaszott, vonásait a test és lélek baja jól megkuszálta. A lány megdöbbenett szépségével. Könnyű fehér ruha folyta végig a szép termetet, az aranyszőke fejnek kék szemei élénken tekintenek rám, s az egykori beszédes gyermeket alig tudtam megszólítani.

Az asszony kezét nyújtott, s házuk *igaz barátjának* szólított. Nem csodálkozom, hogy a lány ez értelemben szinte kezét nyújtott, s ő kezdé meg a társalgást.

- A *borzas lányt* nem akarja kegyed megösmerni?

- Ujra kell kezdenünk az ösmeretséget, mondtam, az idő más jogokat adott kegyednek, most már vége az egykori tréfáknak, s igen okosan kell kegyeddel beszélnem.

- Ugy, ugy, kegyed sokat fog nekem mondani, miről mások nem szoktak beszélni.

A fürdői vendégek nem messze tőlünk tömegesen álltak, mert az eddigi figyelemnek tárgya e hölgy volt, s akik engem ösmertek, jelekkel tudatták, hogy irigylik boldogságomat. Nem láttak szívembe, hogy én Faddiékat más szemmel nézem. Én az egyszerű, reménnyel keveset vesződő ember csak az ösmerőst látom, meg a válaszfalat, mely a gazdag és szegény között legalább olyan vastag, mint a chinai fal a mongolok ellen. - A gyönyörű képet úgy néztem, mint a remek festményt, - most látom, később el fogom feledni.

Az asszony, mint *házuk igaz barátját* köszöntött. Ez adott jog megkülönböztethetett; de meg nem zavart, hogy másként tekintsem őket, mint gazdag embereket, kik lányukat a kirakat számára készítik, hogy azon mutassák meg a világnak, ám ennyit érünk, s eladó portékáknak ez az utolsó ára. Én a sorssal nem kockáztam, - nem álltam vele szóba, hogy reményekkel csalogasson, - én parancsoltam a sorsnak, hogy a mindennapit adja ki; mert ezt megszolgáltam, s hogy most e kis tündért előmbre hozta, egykedvűn nézem, mint a kerti virágot, melyhez semmi jogom.

Faddi meghívott, menjek át velük a Margitszigetre; mert több ösmerőssel összebeszéltek, s közösen ott fogunk ebédelni. Megindultunk közösen, a Dunapartnál csónakba szálltunk s áteveztünk a zöldellő szigetbe, hol Faddiéék ösmerősei már vártak. Összekeveredtünk. Elkezdődött aztán a séta, Faddi urambátyám mondta, hogy leányával beszélgessek, inkább menjünk legelől; mert szeretné tudni, az apai vagy anyai vezetés látszik meg inkább a leányon?

- Volt már ön a szigeten? - kértem a leányt.

- Minden zugát ösmerem, a régiségeket, a virágokat, még a csalogányokat is.

- Erről tehát nem fogunk beszélni, - mondtam, - a zephirszellőkről is hihetőleg beszéltek mások, nefelejcsét, rózsát is emlegettek kegyednek, - folytatám célzól, - minderről hallgatni fogunk; szebbet én sem tudnék mondani, - hanem kegyetek bevallott jó barátjának engedje meg, hogy

bizalmasan beszéljen. Az atyát egészségesnek látom, az anyát betegnek, - nem gyanítja kegyed, hogy e két egyén évek óta háborút visel, s hogy itt lenne már ideje a békekötésnek?

- Isten áldja meg önt e kérdésért, - mondja a lány, - ön az egyetlen ember, kivel e tárgyról beszélni merek, - s először mondok olyast, mit ezer esetben egyszer sem szabad talán kimondani, hogy apám és anyámnak nincsen közös tárgya, mely egy úton vezetné, - s reményleni sem tudom, hogy valamikor összetalálkoznának.

- Beszél-e az anya kegyed jövődjéről?

- Szívesen kapott, - ha távolabb lennénk a többtől, keservesen sirnék, - mondja a lány, - mert én el vagyok alkudva vagy cserélve, - én apámnak jutottam, - s az anyai szív helyettem a testvért választotta.

- Mit tud ön testvéréről?

- Hogy Budán van, - s hogy anyám testvérem leveleit könnyekkel áztatva olvassa.

- S az apa mit szól?

- Mint rólam mondja anyám, hogy *apádé* vagy, - apám viszont testvéremről úgy beszél, mintha kialkudott egyezkedésben egészen anyámnak engedte volna, s az apának semmi gondja reá.

- Találkozik ön fivérével?

- Évenként egyszer vagy kétszer. - Hidegen megölel, - szokásaimat, modoromat kigunyolja, - s elég gyengédten azt mondani, mai napon a gyuródeszka mellett is megkívánják az eleganciát.

- S az apa mit mond e kedélyes észrevételekhez?

- Szerencsére nem tudja, - mert még nagyobb szerencsére én könnyen sirok, és még könnyebben nevetek, kivált ha apámat látom, kit fájdalmaimmal megkeseríteni éppen nem akarok.

- Hosszan kellene beszélnem, hogy önt a multnak minden sötét képével megösmertessem. Hígyje el ön első találkozásunkban azon figyelmeztetésem, hogy a családi kötelékét pénzviszonyok szaggatták meg, s hogy az anya kegyedet mint fia kényelmének jövődjé megcsonkítóját tekinti.

- Szegény anyám, - nem akar szívembe tekinteni, - mondja fájdalmasan lehajtva fejét, *én a vagyonra soha sem számítok, - egy napon elfújhatja a szél, mit számítsak rá? Csak azt tudom, hogy a csapás engem készen talál, - s abban bízom, hogy kenyeret is tudok dagasztani.*

- Ez áron könnyen megkapja ön a kulcsot az anya szívéhez, - mondtam a leánynak, - a lehető legközelebbi alkalommal vigasztalja meg kegyed az anyját, hogy testvérét inségben nem hagyandja, bármiként rendelkeznie egykor az apa vagyona fölött.

- Köszönöm a jó tanácsot, s magam kérem anyámat, hogy tulajdon vagyonát hagyja testvéremnek.

- Éppen erről ne szóljon kegyed, - az anyai vagyon elpusztult, kegyednek fivére már jól lakott e zsiros falattal; hanem annál éhesebb lenne az apai keresményre, ha az apa másként nem rendelkeznie.

- Mi boldogságom lenne nekem e vagyonban, midőn anyám szívében nem kapnék helyet?

- Mondtam már, hogy miként jut kegyed oda.

- Így veszik a helyeket a színházban is.

- Nem egészen hasonló a viszony, - kegyed a színházban két órára veszi meg a kényelmes helyet, s ha keresett az előadás, kegyed kapott kegyelmet, hogy a pénztárnok jegyet adott. Itt *lemondásról* van szó, - és én itt csak akkor adom a tanácsot, mikor tudom, hogy ön a lemondásért olyant kér, mi természet szerint való járandósága kegyednek.

- Hány ember irigyl az én sorsomat, pedig ha tudnák, minő *szegény vagyok*.

- Ma talán még nem az, eljöhet az idő, melyben önt a sors megkísérti, - s ha ön az, kit én ösmerni vélek, - azt mondandja ön, hogy *gazdag*, s azon szó szent lesz, mint az imádság, melyet az égben is meghallanak.

Talán nagyon elmélyedtünk, a közelvekre nem ügyeltünk, már sarkunkban voltak, pedig a lány nem tartóztathatá könyűit. Édesek vagy keserűek valának, nem kutatom; hanem e könyűk nem idegen szemek látványára valók.

- Menjen ön előre, - mondám hirtelen sugva, - amott a virágágnál egyedül maradhat ön.

Hirtelen megfordulék, egy pár régi téglára figyelmeztettem az utánunk jövőket, s a düledék-romokról hamarjában olyan csodálatosakat hazudtam őseink viselt dolgairól, hogy Faddi bátyánk egy egész téglát akart fölemelni, hogy emlékezet okáért haza viszi. Lebeszéltem szándokáról, mert hátha valaki meglátná, hogy a szent romokból elidegenitünk, - az alatt a lány a virágágytól kitért az utra, s hogy egyedül ne álljon, megint utána siettem.

Később összevegyültünk, éppen a szigetnek végső sarkán.

Faddi szivarral kínálta, s visszamenet együtt mendegéltünk; mert az öreg aranyos madaráról kívánt velem beszélgetni.

- No, öcsém, - kezdi az öreg azon vágygyl, hogy legkedvesebb nótáját fogom hegedülni, mit mond hozzá?

- Jó szivar, - mondám készakarva másfelé csavarva a gondolatot, mintha azt vélném, hogy illatos szivarját kívánná dicsértetni, - ünnepnapra való.

- Hát a kislány? Kérde visszavezetve az ároknak tulsó partjáról, hova átugrottam.

- Kimondhatlan szereti az anyját. Mondám neki váratlan, mire a szivart is elejtette.

- *Az anyját?* Kérde az öreg, kimeresztve szemeit, hogy most egy akkora volt, mint előbb kettő.

- Bátyám ugy néz, mintha azt mondtam volna, hogy a lány mérget kevert volna a szivar végére.

- Talán nem az anyját akarta mondani, uramöcsém?

- Igen is, azt mondám, hogy kimondhatlan szereti az *anyját*.

- Még egyszer, kedves öcsém, - ezt a két betűt mondja ön: n - és ypsilon?

- Azon bizonyos két betűt mondám, hát mi csudálkozni való van azon?

- Hogy a mennyköbe ne csudálkoznám? hisz az anyja miatt ma kinyújtóztathatnák azt a gyereket.

- Hát a jeruzsálemi zsidók nem feszítették meg Krisztust?

- Megfeszítették; hanem nem is látta ám uramöcsém, hogy én ölelgetném őket, pedig kétezer esztendeje lesz innen-onnan, hogy koczkát vetettek az Ur köntösére.

- S az üdvözítő a *keresztén* bocsájtott meg nekik.

- Nem is az én erőmmel cselekedte azt, kedves uramöcsém, én már akkorát csakugyan nem tudnék emelni.

- Dicsérje meg urambátyám a lányát, hogy erősebb apjánál.

- Nálamnál?

- Igen, - hogy anyját *ingyen* is oly forrón szereti, mint az *édes apját*, - hogy azt szereti, Faddi bátyám legjobban tudhatja.

Rám nézett az öreg, - én vissza ő rá, mintha a malasztot akarnám belényujtani, - s kezébe adnám a legnagyobb termésaranyat, mit idáig kiástak, s azt mondanám: tessék, Faddi uram, ilyen kincse csak önnek van, - gyönyörködjék benne. Megértett az öreg, szemeiben fényleni kezdett az a gyöngy, mely, ha víz nem volna, aranyba kellene foglaltatni; de a vén kereskedő szégyenlé gyengeségét, - s azt mondja:

- Ki eszi a szememet a szivarunk füstje.

- Mitől enné, mikor nem is ég.

- Eb anyja, ki hazud, - kedves öcsém, - mondja kendőjével szárogatván a nedves szemeket, - az igazság akkor is igazság, mikor nem nekem, hanem másnak adják; jól esik, hogy az a gyerek szereti az anyját, hisz egykor én is szerettem.

- Csakhogy nem okosan, kedves Faddi bátyám. Furcsa könyv az asszony, nem olvasta figyelmesen, végig pedig éppen nem, pedig egy példányt egészen önnek irt a sors. - Ön megelégedett, hogy czifra táblába köttette, talán eleinte mutogatta is, - utóbb a titkos értelemmel ön nem törődött, - nem tanulta meg a tartalmat, s hogy ön nem tudta a leczkét: mindketten lakolnak. Hej, ha ön a nyomtatási hibákat erélyesen kijavítja, s helyes értelmet ad a soroknak, - sokkal boldogabb ember lenne. Ami a kevélységről volt írva a könyvben, azon lapokat kiszakasztottam volna jókor, mint később az uralkodási vágyat, - ennyi bátorság untig elég lett volna a maga idejében. Most ön a sarokba lökte a könyvet, - s megijed ön, hogy lánya fölveszi a földről, s áhitattal kebléhez öleli.

- Mosdasson meg, öcsém.

- Kevés a szappanom, - urambátyám, bizza a többi a sorsra, ne féljen, helyettem jobban elvégzi az.

Hosszan ballagtunk az elnyújtózódó szigeten, - a társaság összevissza kuszálódott, virágot, bokrot nézegetett, s a kerti lakon túl Faddinét láttuk lányával karon fogva járni.

Az öreg megállt, hogy a látványnak valódiságáról meggyőződjék. Csakugyan az anya ölté karjára a leányt, és kétségtelen láttuk, hogy az anya magához ölelé a leányt, és forrón ölelkezve hosszan megcsókolta.

Még ebéd előtt találkoztam a kislánnyal, az aranyfürtök között egy rózsát pillanték meg, még egészen friss volt, s midőn a lány kitalálta, hogy a virágot szemlélem, áhitattal mondja:

- Anyám tüzte oda.

- Megrabolnám önt, ha el nem mondanám, mit beszéltünk az öreggel.

Az elbeszélés végén a jó gyermek virágjához nyult, egy levélkét szakasztott ki a virágból, s nekem adta, mondván:

- *Adóslevelemül* adom.

A harmadik diploma.

Lakómnak elbeszélését a következő fejezetekben csak annyiban szakasztom meg, hogy röviden megemlítsem, hogy elhoztam a diplomát az egyetemről, s asztalára helyeztem. Hogy gyengédségét meg ne sértsem, házi orvosomnak választám, s az évi tiszteletdíjnak esendő részét is kiegészítem. Ezzel nem elégedtem meg, bemutattam néhány háznál, s félév alatt a gyakorlatból folyt haszon biztosítá megérdemlett kényelmét.

Mint később orvos barátom elbeszélé, következőleg végződött e történetke, melynek leírására vállalkoztam.

Az ifju Faddi kopogtatott be az orvoshoz, halavány arczáról lehullott az ifjuságnak virága. A külsőleg még mindig csinos urfi nagyon hasonlított a koldushoz, csak azt nem lehetett tudni, minő alamizsnát kíván.

- Engem keres ön? - Kérdi az orvos; mert az egykori világfi nem kereste föl a szegény orvosnövendéket.

- Önt keresem, - mondja félhangon, - ha volna ideje velem vesződni, - fontos közlendőm lenne.

- Foglaljon helyet, - mondom - gyújtson szivarra. S odanyújtám a szerény fajta dohány-gyüredéket.

- Nem érek én már egy pipadohányt, - ne pazarolja rám.

- Nagyon bölcselkedve kezd ön beszélni, - nem fiatalemberek közé való hang ez, - gondolja ön, hogy családjának legigazabb barátjánál van; tehát némileg itthon.

- Ha tudná, minő hitvány ember vagyok, nem kínálna székkal; hanem kilökne az ajtón.

- Ön valóban túl őszinte, - s ha tán könyvekből tanulja ön e különös őszinteségét, figyelmeztetem, hogy Diogenes csak mások irányában volt goromba, - magáról nem beszélt ily keményen, mint ön.

- Diogenes régen élt, - s akik a mai korban némileg hasonlítanak hozzá, - udvariasabban mondanak igazat.

- Mit mondtak önnek?

- Elszenvedhető dolgokat, hogy szeleburdi vagyok, - hogy öltönyöm zsebeire készakarva lyukat varratok, hogy könnyebben kipotyoghasson a pénz, - és szándékosan úgy járok, hogy utánam a gazemberek szedhessék össze.

- Ön ezért megharagudott?

- Mosolyogtam, mintha csiklandoztak volna; mert, uram, a költésnek is van kéje, pénzért csuszni-mászni láttam az embert, - s ha megtörténhetnék, hogy az ember az állatnak alakját magára kaphatná, néhány forintért napszámban, akadna, ki talyigás lónak is beállna.

- Nem megvetendő élettapasztalat, - talán orvosság lenne ez az undor.

- Mondám, hogy csiklandozott a költésnek kéje, s ha még valaha meggyógyulhatnék, más fogott ki rajtam.

- Bizony lekötelezne ön, ha nekem is megmondaná, - mondom tréfálózva, - mert orvos létemre hasznát vehetnem egy vagy más lelki gyógyításban.

- Elmondom, - mondja az ifju lassanként otthoniasabban, - hanem előbb emlékeztetem önt, hogy ugy-e kimondhatatlan haszontalan ficzkó voltam. Ne tagadja ön, ha ezzel dicsekednem lehetne, ön nem tagadhatná meg a bizonyítványt.

- Tegyük, - mintha igent mondtam volna.

- Anyám bedugott a hivatalba, - ott voltam, mint több más urfi, kik helyett szegények dolgoznak, s a kiadott szakma valamiképpen elkészül. Ezen helyettesek azonban ügyes ficzkók, - eszünkhöz mérik a munkát, hogy szerfölött okosat ne csináljanak, - részint, hogy ezáltal tulajdon értéküket ne fogyasszák, részint pedig, hogy el lehessen hinni, hogy olyasmit magunk is meg tudnánk erőlködéssel csinálni. Legközelebb áthelyeztek más osztályba, az elnök szigorú ember, s mint hallám, az urfiakat munkára szoktatják, vagy tisztességesen megsugják, hogy menjenek láb alól. Rám került a sor, - az elnök egy kényes tárgyat helyezett asztalomra, megmagyarázta, hogy minő segédeszközökkel élhetek; mert a tárgy egészen a régi viszonyokra vonatkozik. Szorultságomban munkához fogtam, s először életemben gondolkozni kezdék. Álló hétig nem szaladhattam sugó után. Az elnök folyvást nyakamon ült, a részleteket előmutattam, melyek aprónként halomra gyűltek, s a hétnek végével összeszerkeszthettem az egészet. A keresztülolvasott regényekből rámragadott iránygyakorlatnak maradványából türhető levét önték az egészre, s az elnök a porzó alól mindjárt kivette kezemből a munkát. Most remegtem először életemben. Hires valék hidegvérűségemről a kártya mellett, - a százakat megnyertem vagy elvesztettem fűtülés közben, s ellenfeletem megöltem nyugalommal.

- Most félttem, hogy életemben először komolyan, s az irodában dolgozó bajszos kamaszok között - leszamaraz az elnök. Amint olvasta a munkát, kezemben volt a nagy olló, hogy magamba vágom; mert társaimnak gunymosolyát el nem birom. Az elnök letette a dolgozatot, intett, hogy menjek az oldalszobába. Az ollót ruhám bő ujjába toltam. „Barátom! - mondja az elnök, - mátol fogva ön leszen az én *jobb kezem*. Eddigi főnökei vagy részek voltak, vagy kislelkű ellenségei; *mert önt rágalmazni merték.*” Visszaszédelegtem az osztályba, - kalapomat levettem a szegről, kijöttem a szabadra, s ha ön belém nem fog kapaszkodni, bizonytal mondom, hogy megőrülök; mert megundorodtam magamtól. Ez a dicséret megöl.

- Most már beszéljünk komolyan, - figyelmeztetem vendégemet, - van még önnek titka?

- Van amit el nem mondhatok *önnek*, - ennyi becsületérzésről még rendelkezhetem. Hitvány ember voltam.

Volt! - Ez az igehajlítás szabályai szerint *multat* jelent.

- Hanem a következmény itt van.

- Mit előbbi nyilatkozata szerint kegyed nekem meg nem mondhat. Tehát azt kell tudnom, hogy kinek akarja ön fölfedezni?

- Annak, kit hihetőleg meg fogok ölni, - tulajdon édesapámnak.

- Ugy hallgasson ön!

- Egyebet nem mondhat ön; mert nem tudja, mit cselekedtem. Mondja az ifju szilárd hangon, s utána teszi: Dicsekedtem ön előtt, hogy valami derék ficzkó vagyok?

- Bámulatos őszinteséggel az ellenkezőt mondá ön.

- Emlékszik ön egykori tanárunk leckéjére, mikor a polgári bátorságról szólt? Véletlen ezen előadásra még emlékszem, nem a szavakra; hanem a gondolatokra. Sokáig hevert bennem az orvosság, ma felfordította véretem, s van annyi bátorságom, hogy amit önnek, apámnak is megmondom magamról, hogy hitvány ember voltam. Az ő dolga, hogy meg tud-e bocsájtani, -

én a magamét megteszem, s a hinárt, melybe jutottam, megmutatom. Ugy tekintsem rám, hogy száz öles kutba estem, s hosszú keze legyen apámnak, hogy kihuzzon onnét.

- Száz ölet mondott ön?

- Utánam oda csak az a meggyőződés nyulhatna le, mely lehajlás előtt elhítné apámmal, hogy ismét vissza nem esem.

- Én elhiszem, hogy nem esik ön vissza.

- Uram! - pattan föl az ifju a pamlagról, - ne kockázzék ön a kecségetéssel. - Ösmerem a pénzkölcsönzőket, sok dolgom volt velük, - azok a gazemberek, nem vesződnek a pszichológiával, hogy egy jól szavalt ígéretet a lelki becsületesség jótállásaképpen fogadjanak el. Az uzsorások megméri a bizonyítékot, s amennyit az ér, annyit kölcsönöznek. Ne kecségetessen ön, mondja ön inkább, hogy apám meglő; mert nevét meggyaláztam. Nem iszonyodom, uram, a lakolástul. Örömet bezárom hitvány életmultamnak kapuját, - legalább bebizonyítottam, hogy valahol meg mertem állni.

- Anyjára nem gondol ön?

- Mindketten méltán lakolunk.

- Anyjának lakoltatását nem bizta a sors önre. Az anyai hiuság mámor, mely akármily oktan, mindig oda céloz, hogy az elkényeztetett gyermek magasabbra emelkedjék, mint a szülők. Ezt az adósságot nem pénzzel fizetik ki, barátom, - s ezt még bizonyosabban köteles ön kifizetni, mint a becsületbeli adósságot.

- Megadom magamat.

- Előbb a bátorságról beszélt ön, s nem kétlem, hogy azt mondta, amit érzett. Ne vesztegesse ön az időt, rögtön utazzék el, menjen atyjához, s a legőszintébben mondja el ön állapotát. Ne beszélje ön szinpadni nyelven, - bizton mondom, hogy az öreg az ön szavait hallani, s arcán látni fogja, - s az öreg örömebb hisz önnek, ha gyarlóságát megvallja, mintha reményeivel dicsekednék. A rágalom azért bukik meg, mert másról mondják; a bevallott hibát elítélni nehéz, mert az is bíró, ki magát bevádolni meri. Még egyszer mondom, - menjen ön atyjához, fogja meg a munkában megkeményedett kezeket, s mondja az öregnek: az anyai kéz gyöngye volt a fiugyermekeket vezetni, - ha az apai kezek még egyszer megtámasztják, többé nem fog ön elesni.

- Ha nekem most ezt az én fiam mondaná? - Kiált föl az ifju kinos vergődésben.

- Még bizonyosabban mondhatja el ön apjának. Ne feledje ön, amit mondok, - minden embernek van egy kedves nótája, melyért az utolsó garasát is kiszórja. Az apához menjen ön először, - beszéljen ön férfias komolysággal, - a többi magától következik.

Nyakamba borult a fiu, - szenvedélyesen megölelt, kezemet hatalmasan megrázta, és szó nélkül távozott el tőlem.

Alig egy órával később egy öregasszony jött hozzám, beteghez hívott egy zugutczába.

Nyomban követtem az asszonyt, ő elől ment, én hátul, Agyam tele volt az előbbi jelenetnek behatásával, - néha felsóhajtottam; mert én sem valék kőből s megsajnálтам a gazdag Faddit, hogy polgártársai között bár a legirigylettebb, pénzén nem kapott boldogságot az életben. Beszélgettem magamban, hogy a megelégedésnek más föltételei is vannak, - s hogy a gazdagság a józan észén kezdődik, mely a vágyaknak határait ösmeri, s nem rohan az ároknak, ha ki nem mérte, hogy testének ruganyossága megfelellhet az árok szélességének.

A harmadik diploma kinyitotta előttem az ajtókat, mindenütt nyögést hallok és panaszt, fölül rá késő vallomásokat elkövetett oktalanságokról. - Ha folyvást részeg lettem volna eddigi életemben, most kijózanodhatnám.

Az öregasszony egy ócska ház kapuján bement, az udvar felől a konyhába vezetett, megnyitá előttem az ajtót, s az ágyban fekvőre mutatott, hogy az az, kinek orvosra van szüksége.

A beteg a fal felé fordult, vártam, mig észre vesz.

- Te vagy itt, Pista?

- Urambátyám hivatott? - Mondám meglepetve, midőn bátyámnak hangját fölismertem.

Kifordult az öreg, feje lángolt a forróságtól, - mindjárt gyanítám, hogy bennem ingyen orvost akar fogni. Szokott módon kikérdeztem, nyavalyája nem volt veszedelmes; hanem két hétig meg fogja nyomni az ágyat.

- Ne haragudjál, kedves öcsém, hogy hivattalak, másban nem volt bizodalmam.

- Köszönöm a bizodalmat, - ne vesztegetse rám urambátyám.

- Kiben bizzam, ha benned nem, kedves öcsém, - mondja nyögve, - senkim e széles földön, kivüled.

- Ejnye, hogy egészséges korában nem izente meg urambátyám, talán megörültem volna szívbeli ragaszkodásának.

- Nagyon beteg vagyok, ugy-e?

- Ne féljen, nem mondom, hogy végrendeletet csináljon, - nem szorultam kegyelmére.

- Nem kegyelem, rokoni szeretet lesz, kedves öcsém, csak viseld gondomat, - mert meggyulladok.

- Mindjárt rendelek valami hűsítőt, bátyám.

- Mi lesz az, kedves Pistám?

- Hogy előre fizessen kedves urambátyám; mert én ingyen egyet sem lépek e pizsokutczába. Másnak két forint az egyszeri látogatás, magának *három forint*.

- Jaj, te pogány, - hová fajzottál el anyádtól?

- Anyám emlékezetének hagyjon békét, urambátyám; mert maga még kevesebbet hasonlított hozzá. Köszönje meg, ha eljövök, - ez is már nagy áldozat, s ha mindjárt nem fizet, azonnal elbucsuzom; mert azt ugyan ne higgye, hogy atyafiságos szeretetből fogom gyógyítani. Ezt apám természetével mondom, remélem, elhiszi.

- Nem félsz, hogy kitagadlak?

- Nem fél urambátyám, hogy egy óra múlva olyan agyvelőgyulladást kap, hogy félre beszél, s még életében odaajándékozza mindenét annak a jámbor öregasszonynak, ki idáig vezetett. Ne féljen, az nem veri ám félre a harangot, ha bátyám az ezereket egyenkint adja a markába, - persze, hogy eszén kívül.

- Itt a három forintod, - méregkeverő, - mondja egy hosszú kapcászárból kikaparva a pénzt, - rendeld meg az orvosságot.

Egyenkint megnéztem, hogy igaz pénzt ad-e? aztán tárczámból kihasíték egy lapot, s a rendelvényt megirtam.

Akár el se küldtem volna a rendelvényt, a kinos pénzkiadás kiverte testén az izzadtságot, folyt róla a víz másfél óráig. Ezt megjegyeztem tapasztalásképpen, hogy a fősvény embernek a pénzkiadás igen hatásos izzasztószer, s akárkinek merem hasonló esetekben ajánlani.

Tíz napig jártam hozzá, a látogatás árát pontosan fölvettem előre. Nem használt egy vagy más fogása, kiszedtettem vele a pénzt, s azonkívül már utóbbi napokban jó tartást rendeltem a legjobb vendéglőből, s megtanítottam a nyomorultat emberséges emberek módja szerint élni. Finom tésztákat, izes peccsenyét etettem vele, s a drágán fizetett falatokat utolsó falatig megette.

- Meddig élhetek én még, kedves öcsém?

- Hat pengő forintért megmondom, - alább egy krajczárral sem.

- Orvos vagy te voltaképpen, vagy embernnyuzó?

- Három diplomával keresek, urambátyám. Mint orvos, kiösmérem természetét, mint mérnök, kimérem az életét, s mint ügyvéd, lenyuzok bőréből egy kis darabot. Hiába, sokba kerül ám három diploma, egyiket sem adták hitelben.

- Engedj el egy forintot. Alkudozik az öreg, - mert a kíváncsiság erősebb volt fősvénységénél.

- Mindjárt tíz pengő forintot mondok, urambátyám! - Ijesztegetém, hanem elő is rántotta a hat forintot.

- Ne, - most már beszélj.

- Alkudott bér, osztott koncz, - drága urambátyám, - most már megmondhatom, hogy száraz csontjai meddig bírják el. Ön évtizedek óta csalja magát, mint télen a fecske, csontjainak erejéből élt, s ha mostantól fogva becsületesen nem táplálkozik, s a jó ételen kívül erőteljes borral nem él, - bizvást fölmondhatja jövő évre a szállást; mert elalszik magában, mint a mécs, melynek olaja elfogyott.

- Megeszem mindenemet! Siránkozik az öreg.

- Okosan cselekszi; - így nem kell végrendelet, magával viheti fölfalt értékét a másvilágra. Ez tiszta nyereség.

- S ha majd mindenemet megettem, mi marad neked?

- Nem indít meg, - eszik vagy nem? Ha eszik, élélhet akár huszonöt esztendeig, sőt tovább is.

Egyszerre kipirult, az előtte levő tányéron még volt egy kis fölfujtmaradék, mutatóujjával kitörölte a tányérból, s a jövődölésnek vigyorgott is!

A lelki betegek.

Az ujságokban sokféle kikürtölt erkölcsöt olvastam, melyek érhetnek nagyon sokat; de hogy az ember legnagyobb csak a bocsánatban lehet, midőn az ember a maga várát ostromolja, s maga ellen veszi be, - nem én állítom először.

Az elbeszélt részletek után következett megint a nyár, s a császárfürdői vendégek között a Faddi család megjelent; hanem a tavaly oly boldog piros Faddi bácsi nagyon kisoványkodott a maga takarójából, tavaly őt irigylették egészsége miatt a betegek, az idén leginkább őt sajnálták meg az egészségesek.

Tudtam, hogy leérkeztek, azt is tudtam, hogy az öreg fiának megbocsájtott; mert az öreg megírta, - s nemrég irtam az öregnek, hogy fiában jövőre megbizhatik. Kizajlott, - most következik a nyugalmasabb élet.

Midőn az öreget megláttam a császárfürdői meleg vizes poharak között, nappal is megijedtem a kisértettől, mely a multnak minden boldogságát meghazudtolá. Az asszony s a szép lány örömmel fogadtak; a betegség megrohanta, s a hervadás oly rohamos, hogy az egykor erős embert maholnap letépi a vihar az életnek fájáról.

Minden körülményt kikérdeztem, amiért az orvosok a császárfürdőbe küldték; de a mondott kórjelek miatt a toronyba is elküldhették volna harangozni, vagy a pinczébe hordókat eregetni, csak annyit használt volna, mint a császárfürdő. Föltettem, hogy az öreget ki fogom kérdezni; mert amit igennel felelt az orvosoknak azon kérdésére, hogy ugy-e: szaggatásokat érez, meg a végtagok is zsibbadoznak? csak takarója lehetett a léleknyavalyának.

Figyelmeztettem az asszonyt, hogy az öreget kémlelni fogom, s ha tán Pestre fognám átvinni, ne kísérik át, hogy időm legyen az öreget fölrázni, mint az orvosságot; talán fölülkerekedik a titok, mely a lelken rágódik. Beleegyeztek, bár az asszony el nem tudta gondolni, mi bánthatná a lelkiületet; mert a bocsánatadáskor zajgott a boldogságban, azóta pedig semmi figyelemre méltó sem történt, miért aggódnia kellene.

Ennyiből könnyen kiokoskodtam, hogy ami az öreg és fia között a titoknak nevét érdemlette, az anya nem tudta, s a főreg valahol itt kezdi megmarni az öregnek különben igen könnyű véré.

Találkozásunk után negyed nap mulva áthoztam az öreget Pestre. Utközben azt a kedvencz tárgyat kaptam elő, miről a lassan gyógyuló betegek nagyon örömet beszélnek, hogy nem tudnak az orvosok semmit. Eleinte az öreg huzódva mondott véleményt; mert bennem az orvost kímélte; de midőn elősoroltam, hogy tüdőt csinálni nem tudunk, a levágott ujj örökre csonka marad, s egy jó része foglalkozásunknak abban áll, hogy a hideglelőst megmelegítjük, a forrolázast meghűsítjük, s aki körmeink között meghal, olyan nyavalyában szenvedett, állításunk szerint, mely Párizsban is egyszer fordult elő száz esztendő alatt, - az öreg könnyebben lélegzett, s az otthon való orvosokat rendre szidta, hogy már minden nyavalyáról gyógyították, csak himpókról nem.

Szállásomra érkezvén, az öreg körülnézett a szobában, s feltűnt neki három aranyozott keretű kép, melyekben három diplomám volt behelyezve. Sorba nézegette őket, s figyelme közepén ragadt meg, az ügyvédi diplomán. Hosszan nézegette, - a „*kitűnő*” osztályzatot botjával kísérve betűzgette, majd leereszté botját s jobbjaival füle mellett vakarva mondja:

- Kedves öcsém, maga fiskális is?

- Azt a mesterséget is megtanultam urambátyám - bennem három mesterember van egyszerre, s nem bánom, akármelyiknek hiszi el, amit mondani fogok, - holnaptól kezdve ne igya a császár-fürdői meleg vizet, - a maga nyavalyájának nem orvos kell, hanem más.

Hirtelen leült az öreg, kezeit vastag botjára támasztá, s azt kérdi:

- Mit akar mondani, uramöcsém?

- Urambátyám egészséges korában megbirkózott volna tán egy szilaj csikóval, - ugyan, az istenre, és családjának boldogságára kérem, miért nem birkózott önmagával? ma már visszatérőben volna a lelki nyugalom.

- Ne vádoljon, uramöcsém, - mondja magasztos nyugalommal az öreg, - fiamnak öt perc alatt, míg baját elmondta, megbocsájtottam, - én tudom, mily rettenetes áron.

- Ezereket értett urambátyám?

- Nagyon sok ezeret, uramöcsém, - s azon ezerek, mint a hangyák, hirtelen fognak szaporodni, s a vén Faddit elevenen eszik meg.

- Ezt ön nejének sem merte megmondani.

- Öcsém, - ezelőtt egy pár esztendővel nagy gyönyörűségem tellett volna a hirtelen csapásban, hogy beállithattam volna még ekkor az ugorkafán mászkáló feleségemre, hogy: asszony, készen vagyunk a vagyonnal, jer le a magasról a földre: *koldusok vagyunk*. Az idő megváltozott, öcsém, - nőm és fiam lábam poráig alázkodtak, s a helyett, hogy fölemelhetném magamhoz, térdeim rogyni kezdenek, bocsánatom nem ad örömet; mert szeretteimet a szegénységnek hírével kell megijesztenem.

- Bátyám, - gyakran hallám, hogy ön családja barátjának vallott, - ez a jó barát kéri önt, méltassa bizalmára, talán megmenthetem, - e perczben az ügyvéddel beszéljen ön.

- Jól van, fiskális uram, - mondja Faddi nagyot lélegezve, - fiam másodszor került uzsorás körmök közé. Nincsen szükség a névre, - elég az enyém, mely a lelketlennek markába jutott. Az uzsorások hideg eszüek, most már annyira haladtak, hogy a hamis váltót örömeztőbb veszik, mint az igazit, - fiammal tehát évek óta az én nevemet iratja egy gazember a váltóra, mint kibocsájtóét, tudván, hogy fiam miatt kinomban átvállalom a fizetést, s hogy gyermekemet a nyilvános gyalázattól megmentsem, egy fillérig kifizetem az uzsorát.

- Az ön nevét iratta alá a fiuval; tehát bizonyosan tudta, hogy az aláírás hamis.

- Szóról szóra úgy van, - igenli az öreg majdnem nevetve, - no fiskális ur, ösmert-e már ilyen gazembert?

Majdnem kivakkantám, hogy az tulajdon bátyám lesz, s ami több, hasonló körülményre én figyelmeztettem, - tehát amit óvatosságért mondtam neki, hiven megtanulta, s azzal a borotvával nyuz most.

- Min tünődik, kedves uramöcsém?

- Uj kérdésen, - mondám hirtelen, hogy zavaromban ki ne valljam szép atyafiságomat, - azt mondja meg, kérem, hogy az ön vagyonát fölemésztí ez adósság?

- Rendes körülmények között harmadrész vagyonommal fűtyörészve kifizetném; hanem az uzsorással kezett fogott a kereskedelmi fordulat, mely a gyenge legényt úgy elfújja, mint a gabonaport.

- Megmagyarázhatná nekem ezt, urambátyám?

- Miért nem, - időtöltésből ostobábbat is beszélhetnék, - megtanítom önt a gabonakereskedés titkára. Ha a gabonakereskedő annyira megerősödött, hogy vagyonának meghatározott összegét rendesen bennhagyhatja a kereskedésben, s a soványabb években nem kénytelen a tőkét megcsonkítani, nem félhet az árak esésétől; mert a tavalyi gabonát eladja, s a bevett pénzen rögtön azon fajból ujat vesz, s ekkint a mérőszám megvan, habár az ár nem felel meg a tavalyi vételnek. Két, három, ritkán a negyedik évig kell folytatni e csereberét míg a negyedik évben megjön az eredeti ár, s a vagyon meg van mentve. Amely kereskedő kénytelen az üzleti tőkét időközben megcsonkítani, - az a silány árban elveszti az eredeti vagyont, üzletét a sorvadás eléri, s mint a gabonakereskedők mondják, a patak kiszárad, elfogy. Két év óta vesztegel így az én tőkéim, - raktáraimban csordultig áll a rendes mennyiség, az idén harmadszor fogok változtatni, s okvetlen szükségem van a tőkekimélésre, hogy a következő áremelkedést a teljes mérőszámmal beérjem. Ha a mostani árak mellett eladok, kedves uramöcsém, s hirtelen megrohan az uzsorás, a dobszó, még gonoszabbul fog gazdálkodni a szerencsétlenség s egyszerre megfulladok.

- S önt az orvosok a Császárfürdőbe küldték, hogy ott gyógyuljon meg?

- Kénytelen valék magamra vallani a csuizt és köszvényt, hogy lelki nyomorúságomat az üzletvilág káromra ki ne találhassa.

- Istenemre mondom, megáll az eszem.

- Az enyém már megállt, kedves uramöcsém; mert ha már meg kell vallanom, mit tartózkodom ön előtt, *szégyenlem megtanulni a szegénységet*.

Tudtam, hogy az erős Faddit nem közönséges gyöttelelem fordította ki régi alakjából.

- A bánat, kedves uramöcsém, hogy ártatlan leányomnak sorsát a véletlennek markába ejtem, s irgalomfalatra szorul.

- *Soha!*... mondom az öregnek kezét megragadva; de tovább nem folytathattam; mert valaki kopogtatott az ajtón. Faddiné volt leányával, - s mint elbeszélték, ösmerősökkel átjöttek Pestre, s tudván hogy együtt vagyunk, meg akarták mondani, hogy estére színházba mennek.

A nőknek szállásomat mutatám meg, igyekeztem a lelki háborodást zabolázni, s erőltetett kedélyességgel mutogattam meg kis gazdaságomat.

Az öreg előbbi helyén maradt. Faddiné a harmadik szobában aggódva kérdé, hogy mit vélek férjének állapotja felől?

- Asszonyom, - nem tudom, helyesen cselekszem-e, hogy önnek megmondom, - férjét csak egy váratlan öröm mentheti meg, különben vége, rövid idő alatt, vége.

- Istenem!... mondja a nő, - mit kérjek tőled, hogy az férjemet megörvendeztesse?

- Valóban nem tudom megmondani.

- Mit mondjak egyebet, - beösmerem, hogy könnyelműen játsztam sorsommal, - szívébe mégis visszafogadott férjem, - mit adjak neki, mint amim még volt, az *engedelmességet*.

- Gondolkodjunk, kedves barátunk, - mondja a lány egész közelembe állva, - testvéreimet ön adta vissza apámnak, anyám szívét ön szerezte meg nekem, - találjon ön mentőgondolatot, hogy atyám a mienk maradhasson.

- Kedves gyermek,... kit az Isten oly szépnek teremtett, - mondom szívfájdalommal, - ön azt mondá, hogy: „*a vagyont egy napon elfújhatja a szél, mit számitsak rá? Csak azt tudom, hogy a csapás engem egészen készen talál, s abban bizom, hogy kenyeret is tudok dagasztani.*” Emlékszik ön azon napra?

- Anyám csókjára ne emlékezném! Mondja rólam anyjára tekintvén, ki a különös idézetet nagyon megértette.

- Hát egy rózsalevélkére?

- Ó, - ha ön azt megőrizte volna, mint én az enyémet!

- A rózsalevél itt van, - mondtam egy kis szekrénykére mutatva, melyből azonnal elővettem. - Viszszakéri ön?

- Ha vissza tudja ön adni!

- Gyermek!... mondtam ihletetten, kezeért adhatnám vissza, - a levélkét csak az ön kezeért adnám vissza, atyját csak az ön kezével tudom én megmenteni.

- Anyám!... mondja lány, - az ön szíve mondja meg, hogy elég öröm-e a szülőnek, ha gyermeke boldog?

- Menjünk apádhoz, - ha ez nem öröm, úgy mást nem adhat már az ég.

Ki akaránk menni, hogy az öreget fölzaklassuk - s ime jön az öreg, s mondja, hogy valaki kopogtatott, talán cseléd s azt kérdi, fogadhat-e vendéget!

- Öt perczig senkit, - mondtam a lányt karomra fűzve, - tekintsen ide, Faddi ur, leánya nem lesz a sorsnak játéka, - ha ön megengedi, hogy támasza legyek.

- Üres kezekkel adjam oda?

- Az atyai áldással, Faddi ur, - még az mindig nagy kincs becsületes emberek között.

- *Nem iszom több meleg vizet!* Mondja az öreg összeölelve bennünket. - Engem a szeretet meggyógyított.

A vendég.

Vendégemet kikivántam a Rákosra, hogy onnét induljon hozzám gyalog, s ne alkalmatlan-kodjék egy óráig. Hátha majd valami rásztkórost hozott az ördög a nyakamra s elkezd a beszédet azon, hogy gyermekkorában lenyelt egy haltüskét, az most a gyomrában megnőtt egy arasznyira, s hol egyenesre magasodik, hol keresztbe fekszik, néha balra esik a hegyesebb vége, néha jobbra, s órákig kinozza. Ki nem dobhatom; mert a rásztkóros végig futja a várost, megáll minden borbélynál, s utána bolondul a városnak minden betege.

Kinyitám dolgozószobámnak ajtaját, s bátyámat látom - *meghizva!*

- Mi lelte bátyámat, hogy így fölfujódott? Kérdem, s majdnem elhittem, hogy Revalenta arabicát evett.

- Jól élek, öcsém, - mondja különös vidámsággal, - megtanítottál okosan élni.

- *Megijedt*, urambátyám, - s ijedtében hust eszik, hogy a természettől kicsaljon vagy husz esztendő, - s kiszámította, hogy a kamatokban majd másról lenyuzza a tartásnak díját.

- Goromba ficzko vagy, öcsém, - így tiszteled te nagybátyádat.

- Ne rágalmazzon, - azt nem mondtam, hogy tisztelem! Köszönje, hogy goromba vagyok, az igazat megmondom, s elegendőképpen megijesztettem, hogy vénségére mégis rendesen eszik.

- Nem tagadom, öcsém, - tőled *sokat tanultam*, - vigyorog a prédaéhes vadállat, - eszeddel milliókat tudnék keresni.

- Nem mondaná el, mit mindent tanult tőlem?... mondom csömörlettel; mert hogy az ifju Faddit ő halászta el, azon nem kételkedtem, s e perczben nagy kedvem kerekedett a megátalkodott gonosszal ölre kapni.

- Semmit sem mondok, öcsém, - elbiznád magadat, pedig fiatalembert nem tanácsos elkapatni.

- Akkor azt mondja meg, urambátyám, mi kergette hozzám? mert ok nélkül nem jött.

- Látogatóba jöttem, - hallottam, hogy hirtelen fölkaptak, - hát meg akartam mondani, hogy *örülök*.

- Azt nem mondja, hogy hirtelen gazdagodjam meg, s aztán hirtelen egyem egy maroknyi mérget, s vagyonomat hagyjam magának?

- Bomlik az eszed öcsém, - mikor leszel te gazdag ember? - ha csak gazdagon nem házasodol.

- Házasodom; de nem gazdagon.

- *Megházasodol?*... kérdi rám meresztve szemeit.

- Igen, - megházasodom, - így előre lemondhat a gondolatról, hogy valaha örökösöm legyen, - sőt magának is tanácslom, házasodjék, - annyira-mennyire emberi alakot kapott, vegyen el valami gazdagot.

- Ezen tanácsért semmit sem kérsz előre, mint a gyógyításért?

- Ezt ingyen adom; hanem ha megint beteg lesz, megkettőztetem látogatásaimnak díját, - arra készen lehet.

- Majd akkor, - kedves öcsém, - előbb kiheverem drága látogatásaidat.

- Jobb lenne ugy-e a Császárfürdőben ingyen meleg vizet inni. Vallja meg, hány akót ivott meg?

- Nem iszom, - legfőlebb megfürdöm, - most is kijárok.

- Még hirt kap a fürdő, s az emberek azt hiszik, hogy bátyám ott hizott meg, - hogy rohannak oda a soványak!

- Láttam ott Faddit, tavaly lehetett két mázsás, most aligha nyom kilenczven fontot.

- Az meg nem hizik a Császárfürdőtől.

- *Nem?*... mondja oly figyelemgerjesztő kíváncsisággal, hogy kabátomat is megkapta, mintha ki akarná belőlem rázni az okot, melynek alapján állítani mertem.

- *Nem!* válaszolám nyugodt meggyőződést jelezve, - valamint azt is várva, hogy mire szaglász?

- Persze, - mesterséged, hát tudhatod, hogy mikor esik ki bőréből.

- Attól függ, hogy valaki ezen bőrben megkapaszkodik és huzza, mindjárt készen van Faddi uram földi számadásával.

- Mégis szép az a te tudományod!... bámul az öreg,... nekem is megmondtad, hogy elvisz az ördög, ha nem eszem.

- Ne feledje, hogy hat forintért mondtam meg!

- Arra kár emlékeztetned, - amugy sem feledném el; hanem megérdemletted! - mondja hizelegve. - Ha drágás nem volnál, bizony Isten adnék valamit, ha megmondanád, Faddi meddig élhet? mert jobb az ilyent tudni, hogy el ne feledkezzem magamra vigyázni!

- Egy ujdonatuj bankóért megmondom.

- Nem alkuszom, - mondja mohón az öreg, s egy gyűrt tárczából kitett öt forintot, - ne, ez most jött ki a sajtóból.

- Kár lenne hirtelen elválasztani testvéreitől, még eláznék keserűségében, - mondtam ingerkedve, - ha még tizenkilencz darabot letesz, megmondom, meddig birná ki e soványságban?

- Te, mindjárt visszaveszem ezt a szép uj bankót.

- Engem ugyan meg nem ijeszt; mert most már meg nem mondom százötven forinton alul.

Reszketett a nyomorult, a kíváncsiság lázzá változott, - s elhittem, hogy amiért öt forintot kínált, neki megér ezreket; tehát föltettem magamban, hogy nem tágitok és gyötröm, ha kinjában a padlóra esik is.

- Melyik mesterségednek nyelvén beszélsz most, hogy tulajdon nagybátyádat is megnyuzod?

- Ha ugy tetszik, - most mint ügyvéd beszélek, s azon gondolkozom, hogy ne árvereljek-e főllebb; mert, tudja bátyám, hogy ez ügyvédi hajlam, s az ügyvédi diplomával még csak két forintot kerestem.

- Itt a százötven forint!... Mondja, elém szórva az uj bankjegyeket.

Most már én ijedtem meg; mert az ilyen szőrü emberek százötven forintért hason fölmásznak a Gellérthegyen, s egy lábon elbaktatnak Budától Martonvásárig. Szerettem volna megalkudni, hogy először: a kérdésre felelek, másodsor: visszaadom a százötven forintot, ha megmondja, mint nyer a felelettel, ha Faddit még ma kiteritenék is?

- Üljön le, bátyám, - mondtam az öregnek, - hosszabban akarok valamit mondani, s a százötven forintért kimerítőleg fogok felelni.

- Már ülök.

- No, hát ott kezdem, urambátyám, hogy sokfélétől meg lehet részegedni. Tanulókoromból jut eszembe, hogy pajtásaim a convictusban hetenkint háromszor ettek savanyu káposztát, s a vizivó fiuk a káposztás napokon délután pár óráig igen vidámak voltak; mert a könnyen ingerelhető fiatal vér a káposztának savanyuságától is meglódul. Az emberi természet fogékony a benyomások irányában, a jó hír kipirosítja az arcot, a kellemesen meglepett ember bódult öröme képes, s úgy tánczol, mint a részeg. Ha már most a szerencse folyvást kerget valakit, s a kincset utána szórja valakinek, az a valaki folyvást részeg. Ilyen volt a Faddi család, mely egy kis városban legirigylettebb sorsban volt. E fajta emberek a kényelemben elpuhulnak, a bajoktól elszoknak, s azt tűrni vagy elviselni képtelenek.

Én gabonakereskedőkkel gyakran érintkezem. Egytől egyig mind panaszolkodik, s a panasz már három esztendő óta a gabonaár folyvást száll, s a jobb árat némelyik be nem fogja érni; mert addig is élni kell, s egyéb terheket kénytelenek azonnal kielégíteni, az üzleti tőkének megcsonkításával. Ha tiz-husz gabonakereskedő panaszolkodik, a huszonegyedikről kérdés nélkül tudom, hogy mi baja, ha gyakran vakarja füle mellékét. Faddit én ilyen vakaródzáson kaptam néhányszor a Császárfürdőben. Máskor az öreg elköltött egy huszasból öt garast, s a maradékot a pincérnek hagyta. Most az öreg az utolsó krajczárt is szeretné visszakapni; tehát gyanitom, hogy a csizmában tyukszem van, s az öreg fél a szegénységtől, melynek terhét lelke nehezen bírná el.

Néha beszélek az öreggel, mint régi ismerős. Kérdezgetem nyavalyájának okáról; de semmi olyas jelt nem látok, mi a császárfürdőben való tartózkodást igazolná. Mit okoskodjam tovább, ez embert elérte valami hirtelen nyomás, melytől menekülni nem tud. (Itt visszadől az öreg a székre, hogy a kilövendő puskatöltelék ne találja.) Ez ember igen rövid idő alatt elpusztul...

- *Meghal?* - ...Kiált fölegyenesedve.

- Azt még nem mondtam.

- Hát mit akarsz még mondani?

- A föltételt, urambátyám, - mi ez embert talán még menthetné: mert egy véletlen öröm még megmentené.

- Például, ha a nagysorsjegyet megnyerné.

- Mást gyanitok, urambátyám, - Magyarázgatám odább. A fürdőben van az asszony és a lány is. - Nem lehetetlen, hogy a rendkívül szép lány valakinek föltűnik, beleszeret és elveszi, s lelkében az öreg legalább azon gondtól menekszik meg, hogy lányának sorsa biztosítva lesz.

- Semmi hihetőség, - én hallottam suttogni az embereket, hogy már gyanítják Faddinak állapotát; mert aki most vakarózik, az mind gabonakereskedő.

- Tehát ugy-e hihetetlen, hogy valaki hirtelen elvegye a lányt?

- Magam is azt gondolom.

- Én meg nem gondolom, urambátyám, hanem tudom, hogy Faddi uramnak lánya ez órában menyasszony.

- Ki volt az a feleszü?

- Történetesen én vagyok, urambátyám!

- *Végem van.* - Nyögi az öreg, s a divánon végig nyújtózkodott.

A megfejtett talány.

Még egy kis türelmet kérek, mindjárt vége lesz.

Bátyámat nem értettem. Mint orvos, kötelességemnél fogva segélyhez láttam. Erősen csöngettem, hogy cselédemet figyelmeztessem, és a szükséges orvosságért szalaszszam. A zajra Faddi is kijött, látta a végig nyult embert; de nem ösmerte meg. Negyedóra alatt észre hoztam a boldogtalant, cselédemmel levetköztettem, s a külső szobában mindjárt ágyba helyezém. Mig így lassankint a valódi nyugalom megtért, bementem vendégeimhez.

- Mi történt? kérdi Faddi.

- Az amit nem értek, s amit talán ön fogna valamiképpen megmagyarázhatni.

- Nem ösmerem azt az embert.

- Senki jobban, mint ön, - minden bajának legfőbb oka éppen ez az ember.

- Balogh?

- Igen!

- S mi lelte, hogy itt rogyott össze?

- Megmondám neki, hogy kegyednek veje leszek. Arra kétségbeesetten kiáltá, hogy: *vége van!*

- Meg nem foghatom, mi köze lehetne a kegyed viszonyához?

- Jogilag tudtommal éppen semmi, - hogy mi köze lehetne hozzám azért, mert anyámnak édes testvére, következésképpen nagybátyám.

- *Nagybátyja?* - kap hozzám Faddi, s kabátomat éppen úgy megragadá, mint előbb nagybátyám.

- Igen, - nagybátyám, - egyetlen rokonom a széles világon, - valamint neki sincsen több rokona, mint én.

- *Megszabadultam!* Mondja Faddi nyakamba borulva, s az egykor erős ember sirt, mint a kis gyermek.

Amaz elájult ijedtében, emez örömében sir. Most mindjárt kórház lesz a szállás.

- Persze, hogy nem értenek semmit kedves uramöcsém, mondja az öreg később megcsillapodva, - hát miért nem mondta meg ön nekem, hogy ön Baloghnak rokona?

- Mert az öreg réges-régen úgy kívánta, hogy az atyafiságról sohase emlékezzem senki előtt.

- Ugy ön azt sem tudja, hogy egy végrendeletnek értelme szerint tekintélyes összeg, közel harmincz év óta növekszik kamataival, s annak örököse az lesz, ki hármunk közül, t. i. én, a fekete kutya-fűszeres és Balogh közül legtovább él, kivévén az esetet, ha gyermekeink, vagy hármunk rokonsága közül egy a másiknak gyermekével házasságra kelne.

- Mindjárt az ágyba fekszem én is, - mondám szédelegve, hát e szerint a fűszeres ezért akarta lányát nekem adni nőül, - bátyám pedig ezért akarta tudni, hogy ön meddig élhet? s ami a legnyomorultabb, ezért számított az ön vesztére, hogy a fájdalom kipusztítsa, s a vagyon rámaradjon?

- No hát ezért is ájult el; mert kegyednek egyesülése lányommal a rég remélt vagyont elüti kezéről.

- E vagyon e szerént...

- ...A kegyedé...

- Nem egészen,... e vagyon csak az egyesülés által lesz tulajdonom fele részben, a másik rész kegyetek gyermekéé, - mondám menyasszonyomnak kezét megragadva, - mi csak egyesülve rendelkezhetünk e vagyonról, s hogy jól használhassuk, kegyednek teljes megmentésére fordítandjuk.

Elképzelheti kegyed, - mondja lakóm, hogy a család a teljes megmenekülésben mennyire elérzékenyült. Az asszony sirt, Faddi leült egy karos székbe, hogy kinyugodja a - *nyugalmat*.

- Fiam, - mondja később, - ne ütődjék meg hallgatagságomon, - hosszú utról jövök, a kétségbeesésből. Egy pár órával előbb semmisem voltam, - most mindenem van! ön adta vissza nőmet, fiamat, vagyonomat...

- S elviszem érettük lányát...

- Ön pedig az én fiam lesz; s így kimondhatlan gazdag vagyok.

Apa, anya megölelt, s az asszony elfojtván zokogását, szeretettel mondja:

- Egy büszkeséget megbocsájt az isten, - hogy büszke legyen önre.

- Jól van, anyjuk, - mondja az öreg, - látom, kigyógyultál, most már nem az emberek titulását szereted, hanem az - *embert!*

.oOo.